



Bachelorproef  
Professionele Opleidingen  
Studiegebied Onderwijs

Academiejaar 2014-2015

## Feesten in verschillende culturen

In de klas werken rond joodse, christelijke en islamitische feesten

Bachelorproef aangeboden door  
**Shauni Perdaens**  
tot het behalen van de graad van  
**Bachelor in het Onderwijs: Lager Onderwijs**

Interne begeleider: **Katrien De Decker**

## Voorwoord:

Met deze bachelorproef sluit ik mijn driejarige opleiding Lager Onderwijs te Odisee af. Het maken van dit werkstuk heeft enorm veel tijd en energie gekost. Toch blik ik met een tevreden gevoel terug op de resultaten die ik tijdens het uitwerken hiervan bereikt heb.

Ik ben enorm blij dat ik de mogelijkheid heb gekregen om me een jaar lang te verdiepen in een onderwerp dat me al zeer lang aansprak. Tijdens het maken van deze bachelorproef ben ik zelf veel meer te weten gekomen over het werken met verschillende religies binnen de lagere school. Mijn kennis over de verschillende monotheïstische godsdiensten is naderhand gegroeid. Ook leerde ik een aantal vaardigheden aan om de interreligieuze dialoog bij kinderen te stimuleren.

Deze bachelorproef is enkel tot stand gekomen dankzij de hulp en steun van anderen. Allereerst wil ik mevrouw Katrien De Decker bedanken voor de feedback en steun die zij me aanbood tijdens het schrijven van dit werkstuk. Ik kon telkens bij haar als promotor terecht en kreeg regelmatig heel wat nuttige tips. Ik wil haar niet enkel bedanken voor de steun tijdens het opstellen van mijn eindwerk, maar ook voor de boeiende lessen van de afgelopen jaren. Het zijn immers haar uiteenzettingen die mijn interesse voor de interreligieuze dialoog binnen het onderwijs hebben aangewakkerd.

Daarnaast wil ik ook een woordje van dank richten aan de directrice van Vrije Basisschool 'De Stip', mevrouw Claudia Parewijck en juf Annelies Vervondel, leerkracht van het vijfde leerjaar. Van hen kreeg ik de kans om mijn praktisch gedeelte in het vijfde leerjaar uit te testen. Dankzij hen kon ik op een degelijke manier reflecteren over de zaken die ik uitgewerkt had.

Ook de externe organisaties waar ik contact mee opnam, zoals vzw Orbit, wil ik bedanken voor hun hulp bij het realiseren van deze bachelorproef.

Graag wil ik ook mijn ouders en mijn vriend Matthias bedanken, die mij tijdens deze opleiding te allen tijde gesteund hebben. Zij stonden steeds voor me klaar wanneer ik even in de knoop zat. Zonder hun steun had ik dit eindwerk niet kunnen realiseren.

## Inhoudsopgave:

<b>1. Inleiding</b> .....	<b>5</b>
<b>2. Probleemstelling en onderzoeksvraag</b> .....	<b>7</b>
2.1. Onderzoeksdoel.....	8
2.2. Onderzoeksvraag .....	8
2.3. Deelvragen .....	8
<b>3. Onderwijs in een multiculturele samenleving</b> .....	<b>9</b>
3.1. Intercultureel onderwijs .....	9
3.1.1. Visie op diversiteit binnen het onderwijs.....	9
3.1.2. Begripsomschrijving 'diversiteit'.....	9
3.1.3. De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs volgens Frans Hitchinson .....	11
3.2. Interreligieuze dialoog binnen het leerplan 'rooms-katholieke godsdienst' ..	12
3.3. Doelstellingen in de derde cyclus van het lager onderwijs .....	13
3.4. Visie van het OKB op diversiteit .....	14
3.5. Interlevensbeschouwelijke competentie in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school school .....	15
3.5.1. Situering van het addendum .....	15
3.5.2. Rol van interlevensbeschouwelijke dialoog binnen de onderwijscontext.....	15
3.5.3. 24 interlevensbeschouwelijke competenties .....	16
3.5.4. Competentietabel .....	17
<b>4. Wat betekent 'geloven'?</b> .....	<b>18</b>
4.1. Is 'geloven voor iedereen hetzelfde? .....	18
<b>5. In de klas aan de slag met de drie monotheïstische godsdiensten</b> .....	<b>22</b>
5.1. Taak van de leerkracht.....	22
5.2. Tips bij het geven van interculturele lessen .....	22
<b>6. Bruikbare boeken voor in de klas</b> .....	<b>24</b>
<b>7. Aanpak en analyse</b> .....	<b>27</b>
7.1. Aanpak van het ontwerponderzoek .....	27
<b>8. Uitgewerkte lessenreeks en feestkoffer rond 'Feesten in verschillende culturen'</b> .....	<b>29</b>
8.1. Inhoud .....	29
8.2. Verantwoording lessenreeks .....	32
<b>9. Besluit: conclusies en reflecties</b> .....	<b>34</b>
9.1. Reflecties op de gegeven lessen .....	34
9.2. Evaluatie door de mentor.....	43
9.3. Evaluatie door de leerlingen .....	44
9.4. Conclusies.....	48

**10. Literatuurlijst.....50**

**Bijlagen .....57**

- Bijlage 1: Observatieverslag ..... 58
  
- Bijlage 2: Achtergrondinformatie voor de leerkracht ..... 63
  - Monotheïstische godsdiensten ..... 64
  - Heilige boeken..... 67
  - Ontstaansgeschiedenis ..... 77
  - Religieuze feesten ..... 92
  
- Bijlage 3: Lesfiches.....111
  - Les 1: Monotheïstische godsdiensten .....112
  - Les 2: Heilige boeken .....122
  - Les 3: Filosoferen over 'geloof' .....129
  - Les 4: Religieuze feesten - jodendom .....136
  - Les 5: Religieuze feesten - christendom .....144
  - Les 6: Religieuze feesten - islam.....150
  - Les 7: Zin in een feestje? .....156
  
- Bijlage 4: Kopieerbladen.....164
  - Kopieerblad 1: 'Heilige boeken' – Karrewiet Plus .....165
  - Kopieerblad 2: Opdrachtenkaarten 'Heilige boeken' .....166
  - Kopieerblad 3: Verhalen uit de heilige boeken .....169
  - Kopieerblad 4: Luisteropdrachten filosofisch gesprek .....182
  - Kopieerblad 5: Kennismaking met drie joodse feesten aan de hand van partnerwerk .....183
  - Kopieerblad 6: Hoekenfiche .....187
  - Kopieerblad 7: Opdrachtenkaarten hoekenwerk .....188
  - Kopieerblad 8: Feest-bewijs .....196
  - Kopieerblad 9: Luisterfiche .....198
  - Kopieerblad 10: Uitnodiging 'Zin in een feestje?' .....200
  - Kopieerblad 11: Kaartjes namen feesten .....201
  - Kopieerblad 12: Kaartjes kwartet spel .....202
  - Kopieerblad 13: Recepten.....204
  - Kopieerblad 14: Gebeden .....207
  - Kopieerblad 15: Sjabloon wenskaart .....209

## 1. Inleiding

Voor het uitwerken van mijn bachelorproef koos ik het onderwerp '**Feesten in verschillende culturen**'. Mijn belangstelling voor dit onderwerp is in feite gegroeid vanuit verschillende praktijkervaringen.

Tijdens de praktijk in het werkveld kwam ik meerdere malen in contact met mensen uit verschillende godsdiensten en levensbeschouwingen. Ik kwam tijdens mijn stages vaak in multiculturele klassen terecht en ondervond dat heel wat leerkrachten moeite hadden om de verschillende godsdiensten op een positieve manier in de klas te betrekken. Verder stonden ook de leerlingen niet altijd open voor mensen uit een andere religie. Ik had soms de indruk dat de verschillende godsdiensten naast elkaar 'leefden' in de klas en er weinig aandacht was voor elkaars religieuze feesten.

Ook een familielid van mij die in een Brusselse school werkt, kreeg al vaak te kampen met 'problemen' binnen deze thematiek. Onze westerse samenleving vertoont een grote verscheidenheid aan culturen, maar toch valt het op dat onze maatschappij moeite heeft om hier op een degelijke manier mee om te springen. Vaak vormen de mensen zich een negatief beeld door aspecten die steeds in de media belicht worden.

Door de terreurdreiging die het afgelopen jaar bijvoorbeeld plaatsvond, hebben heel wat mensen een negatief beeld over de islam. Toch zou men dit aspect uit de media moeten nuanceren en moet de bevolking beseffen dat radicale moslims de islamitische godsdienst helemaal anders interpreteren. Het is volgens mij enorm belangrijk dat de mensen uit verschillende godsdiensten elkaar leren kennen en ze in ont-moeting treden met elkaar. Wanneer verschillende religies met elkaar in dialoog treden, zullen zij elkaar meer leren waarderen en respect opbrengen voor elkaars rituelen en gewoontes. Ook binnen het onderwijs is dit uiterst belangrijk!

Een andere reden waarom ik dit onderwerp koos had te maken met het doel van de lessen rooms-katholieke godsdienst. Het hoofddoel van deze lessen is namelijk om kinderen te laten groeien als mens op levensbeschouwelijk en religieus vlak. En hen als leerkracht te begeleiden in het bouwen aan een eigen identiteit. Vanuit dit doel leek het me noodzakelijk om binnen het onderwijs meer aandacht te besteden aan verschillende godsdiensten. Volgens mij kunnen kinderen pas een eigen identiteit ontwikkelen wanneer ze in contact treden met anderen, wanneer ze kennismaken met verschillende religies, wanneer ze in dialoog treden met elkaar.

Ook in het leerplan 'rooms-katholieke godsdienst' wordt de nadruk gelegd op het lesgeven in een multiculturele omgeving. In het eerste fundament van het leerplan wordt bijvoorbeeld het aspect 'Kind zijn in een multiculturele en multireligieuze wereld' uitgediept.

Ondanks het feit dat het leerplan aandacht besteedt aan de interculturele dialoog, vond ik hier weinig over terug in de bestaande handleidingen. Toen ik deze bekeek, viel het me meteen op dat er weinig of geen aandacht is voor religieuze feesten uit andere godsdiensten.

Dit heeft ervoor gezorgd dat ik op onderzoek wou gaan om deze 'kloof' binnen de klaspraktijk te dichten. Ik wilde proberen om de interreligieuze dialoog tussen de verschillende godsdiensten te stimuleren.

Volgens mij is het noodzakelijk om deze dialoog op een positieve manier te bevorderen. Daarom leek het me een goed idee om het aspect 'feesten' meer te integreren in de klaspraktijk. Alle mensen uit verschillende godsdiensten houden bepaalde religieuze feesten. Dit is dan ook een dankbaar onderwerp om in de klas mee aan de slag te gaan. Alle kinderen houden van feestvieren en vertellen hier graag iets over. Door als leerkracht meer aandacht te hebben voor de verschillende religieuze feesten, zullen alle leerlingen zich gewaardeerd voelen. Het religieuze krijgt een plaats en erkenning in de klas en dit heeft een positief effect op de identiteitsontwikkeling van de kinderen. De religieuze identiteit is dan ook een heel belangrijk aspect voor kinderen in een kleurrijke klas. Door de kinderen een stukje cultuur te laten binnenbrengen in de klas, ga je als leerkracht op een goede manier om met diversiteit.

Om de leerkrachten uit de derde graad hierbij te helpen, ontwierp ik een feestkoffer en een lessenreeks rond 'Feesten in het jodendom, het christendom en de islam'. Dankzij deze koffer kan men in de klas op een positieve manier aandacht besteden aan feesten uit verschillende godsdiensten. De kinderen kunnen op een speelse manier ontdekken wat de verschillen zijn tussen hun eigen godsdienst en die van anderen. De leerkracht krijgt een ruim theoretisch kader aangeboden om dit onderwerp in de klas te integreren.

Ik hoop op deze manier meer openheid en respect te creëren tussen de leerlingen onderling en wil leerkrachten goed begeleidend materiaal verschaffen om de interreligieuze dialoog in het onderwijs te bevorderen. Daarom bied ik hen in deze bachelorproef eerst een theoretisch kader aan met uitleg over de drie monotheïstische wereldgodsdiensten. Daarnaast vinden zij ook een praktisch gedeelte terug om concreet mee aan de slag te gaan in de klas.

## 2. Probleemstelling en onderzoeksvraag



*Figuur: Dannenberg, H. (2012).  
Multiculturele samenleving.  
Geraadpleegd op 15/11/2014 via  
<http://teamleidersacademie.nl/teamleiders-academie-kennisbank/multiculturele-samenleving-4/>*

We leven in een multireligieuze samenleving. Ook in het onderwijs komen we tijdens de lessen rooms-katholieke godsdienst en andere lessen steeds vaker in contact met joodse en islamitische kinderen. Vaak kijken we alleen naar de buitenkant, de in het oog springende uitingen van andere godsdiensten, maar hebben we geen aandacht voor de inhoudelijke betekenis van elke godsdienst. Door de aspecten die de laatste tijd in de media verschijnen, zijn mensen 'bang' of hebben ze 'angst' voor wie anders lijkt.

Als leerkracht is het daarom noodzakelijk om oog te hebben voor deze verschillen, maar ook aandacht te hebben voor wat ons allen bindt. Het is belangrijk om bij kinderen onderling respect te bevorderen voor elkaars godsdienst en cultuur. Dit respect kan bijvoorbeeld gestimuleerd worden door op school aandacht te besteden aan religieuze feesten uit de verschillende godsdiensten. Kinderen houden enorm veel van feestvieren en vertellen hier graag over aan hun leeftijdsgenoten. De gedenkdagen uit de verschillende godsdiensten kunnen een diepe indruk nalaten op jonge kinderen. Soms begrijpen zijzelf het fijne er nog niet van, of schieten woorden tekort. Daarom is het belangrijk dat de leerkracht voldoende basiskennis heeft over de verschillende feesten in het jodendom, het christendom en de islam. Samen met de kinderen kan dan gereconstrueerd worden waar die religieuze feesten precies om draaien en hoe deze beleefd worden. <sup>1</sup>

Op die manier kunnen veel kleuren in één klas een rijkdom worden voor de school. Het wordt voor elke school een uitdaging om het samenleven met zoveel diversiteit op een positieve manier vorm te geven. De kinderen zouden op school ruimte moeten krijgen om zonder angst hun levensbeschouwelijke identiteit te exploreren. Ook zouden ze de kans moeten krijgen om met verschillende levensbeschouwingen in interactie te treden, maar daar hebben heel wat scholen en leerkrachten het moeilijk mee. Zij willen wel aandacht besteden aan diversiteit in de klas, maar weten vaak niet op welke manier ze dit in hun lessen moeten vormgeven. <sup>2</sup>

Daarom werd een onderzoek gevoerd naar de manier waarop deze leerkrachten op een degelijke manier ondersteund kunnen worden om een onderwerp als 'feesten in verschillende culturen' te integreren in de klaspraktijk. Ik wilde onderzoeken op welke manier de voornaamste feesten uit de drie monotheïstische godsdiensten een plaats konden krijgen binnen de klas, en hoe we binnen het onderwijs op een goede manier kunnen omgaan met de diversiteit van alle kinderen.

---

<sup>1</sup> Pot, H. (2001). Interfest: interreligieuze najaarsfeesten. *De wereld van het jonge kind*, 24, p. 24-26.

Geraadpleegd op 16/11/2014 via

[http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice\\_zen/hjk/archief/2001/01\\_september\\_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf](http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice_zen/hjk/archief/2001/01_september_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf)

<sup>2</sup> Juchtmans, G. & Nicaise, I. (2014). *Kleur in mijn klas: Kinderen over levensbeschouwelijke diversiteit in de lagere school*. Tielt: Lannoo.

Vanuit deze probleemstelling, ben ik op zoek gegaan naar een passende onderzoeksvraag om dit thema verder uit te diepen. Voor het uitvoeren van dit onderzoek probeerde ik een duidelijk onderzoeksdoel voor ogen te houden. Hieronder licht ik kort toe welk onderzoeksdoel ik doorheen mijn proces centraal stelde. Ook zal ik mijn onderzoeksvraag en deelvragen formuleren waarmee ik probeerde om dit onderzoeksdoel te bereiken.

### **2.1. Onderzoeksdoel**

De interreligieuze dialoog in de derde graad van de lagere school bevorderen door kinderen te laten kennismaken met verschillende feesten uit het jodendom, het christendom en de islam.

### **2.2. Onderzoeksvraag**

'Hoe kan de interreligieuze dialoog binnen de klaspraktijk bevorderd worden door de belangrijkste feestdagen uit het christendom, het jodendom en de islam te integreren in de lessen rooms-katholieke godsdienst?'

### **2.3. Deelvragen**

- 'Hoe kunnen de drie voornaamste religieuze feesten uit de christelijke, joodse en islamitische godsdienst een plaats krijgen in de klas?'
- 'Op welke manier kan je in de klas werken aan de interlevensbeschouwelijke competenties in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school?'
- 'Hoe kunnen leerkrachten de nodige basiskennis beheersen over de monotheïstische godsdiensten om dit thema op een heldere manier aan te brengen in de klas, rekening houdend met de beleving van iedere religie?'

In dit werkstuk vind je eerst een theoretisch kader terug over 'het onderwijs in een multiculturele samenleving'. Het belang van diversiteit binnen de school- en klaspraktijk wordt in dit werkstuk toegelicht. Je verkrijgt een ruimer beeld over intercultureel onderwijs en krijgt een situering van dit thema binnen het leerplan rooms-katholieke godsdienst. Ook maak je kennis met de 24 interlevensbeschouwelijke competenties waaraan je als leerkracht tijdens de lessen godsdienst aandacht moet besteden.

Naast dit theoretisch gedeelte kan je in de bijlage ook een praktisch gedeelte terugvinden om in de klas concreet aan de slag te gaan met feesten uit de drie monotheïstische godsdiensten. Je vindt hier een uitgewerkt lessenspakket terug om te gebruiken in de derde graad van de lagere school. Binnen dit lessenspakket vind je enerzijds achtergrondinformatie voor de leerkracht terug en anderzijds enkele lesfiches om met de feestkoffer aan de slag te gaan in de klas.



Figuur: Bieringer, R. & Pollefyt, D. (2006). *Wie zeggen de mensen dat ik ben?* Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/wie-zeggen-de-mensen-dat-ik-ben/>



### 3. Onderwijs in een multiculturele samenleving

*"God is een feest voor mensen die geloven.  
En er zijn heel wat gelegenheden in het leven  
om te laten zien dat je gelukkig bent met God."  
(Citaat uit 'God Adonai Allah')*

In het onderwijs en in onze huidige samenleving is er steeds meer diversiteit aanwezig. Binnen ons onderwijssysteem wordt er door deze tendens nu al veel meer aandacht besteed aan diversiteit dan vroeger. Het Vlaams Ministerie van Onderwijs beschreef een eigen visie op diversiteit. Ook het leerplan rooms-katholieke godsdienst hecht steeds meer aandacht aan de interreligieuze dialoog. Het OKB (Opdrachten voor het Katholiek Basisonderwijs in Vlaanderen) ontwierp daarom ook een bepaalde visie op diversiteit. Daarbovenop werden er in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school 24 interlevensbeschouwelijke competenties ontworpen. Deze aspecten over 'onderwijs in een multiculturele samenleving' worden hieronder besproken en toegelicht.

#### 3.1. Intercultureel onderwijs <sup>3</sup>

##### 3.1.1. Visie op diversiteit binnen het onderwijs

Het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming heeft een eigen visie op diversiteit in het onderwijs. Op de site [ond.vlaanderen.be](http://ond.vlaanderen.be) is deze visie uitgebreid beschreven. Voorlopig is het ministerie bezig met het actualiseren van hun visie op diversiteit in het onderwijs (2014).

##### 3.1.2. Begripsomschrijving 'diversiteit'

Heel wat beleidsdomeinen gebruiken tegenwoordig de bestaande diversiteit in onze samenleving als uitgangspunt. Voorbeelden hiervan zijn het gelijkekansen-, het jeugd-, het cultuur- en welzijnsbeleid. We zouden het woord 'diversiteit' als volgt kunnen definiëren:

*"Diversiteit betekent alle mogelijke verschillen die kunnen bestaan tussen mensen die in onze maatschappij samenleven, op het vlak van gender, huidskleur, sociale achtergrond, seksuele geaardheid, lichamelijke en verstandelijke mogelijkheden, religie, levensbeschouwing, leeftijd, etniciteit, ..."*

(Citaat van de begripsomschrijving 'Diversiteit': Onderwijs Vlaanderen. (2014). *Diversiteit in het onderwijs: omgaan met verschillen*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.ond.vlaanderen.be/diversiteit/visie/>)

Ondanks het feit dat de mensen zeer verschillend zijn, denkt men in onze maatschappij vaak vanuit de positie van de 'gemiddelde mens'. Diegenen die afwijken van de norm die wij als 'normaal' beschouwen, hebben meer kans om uitgesloten te worden. Het is vaak de 'dominante groep' die dan bepaalt met welke ogen 'andere groepen' bekeken worden. Vandaag de dag gaat nog vaak de positieve aandacht uit naar de mensen die grotendeels aan de 'normen' voldoen en als 'normaal' beschouwd worden. Vaak ontwikkelen mensen zich een beeld van anderen door te kijken naar eigenschappen als gender, etniciteit, sociaal-economische positie, leeftijd, seksualiteit, geloof, ... Sommige combinaties van deze eigenschappen zijn machtiger dan andere. Ben je bijvoorbeeld een blanke man, heteroseksueel, jong en behoor je tot de middenklasse, dan word je in de maatschappij vaak als 'normaal' beschouwd. Terwijl mensen met bijvoorbeeld een andere huidskleur en geloof vaak uitgesloten worden in de maatschappij. We reageren dus op verschillen vanuit ons referentiekader en op basis van het beeld dat we hebben van een individu of groep.

---

<sup>3</sup> Auteur niet vermeld. (2014). *Diversiteit in het onderwijs: omgaan met verschillen*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.ond.vlaanderen.be/diversiteit/visie/>

Ook door de berichtgevingen in de media vormt de samenleving zich vaak een verengd beeld van mensen uit een andere religie. Zo wordt men in de titel van een artikel bijvoorbeeld vaak herleid tot de geaardheid of religie.

Heel vaak vergeet men rekening te houden met de onderlinge verschillen die tussen mensen bestaan. Ook in het onderwijs krijgen we dagelijks te maken met deze verschillen. Zo kunnen er bijvoorbeeld kinderen van een verschillend geloof in dezelfde klas zitten, kinderen met een andere sociale achtergrond of kinderen met een andere afkomst. Tegenwoordig is men zich in het onderwijs al meer bewust van deze verschillen en probeert men op alle mogelijke manieren toegankelijker te worden voor iedereen. Toch heb ik de indruk dat we in het onderwijs nog niet optimaal gebruik maken van de maatschappelijke diversiteit. We zouden moeten erkennen dat mensen vanuit verschillende achtergronden een bijdrage leveren aan het maatschappelijke leven.



Figuur: Universiteit Gent. (jaartal niet vermeld). *Diversiteit en leren*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.steunpuntdiversiteit.nl/eren.be/nl/home>

Het steunpunt Intercultureel Onderwijs (UGent) verwoordt dan ook op een duidelijke manier hoe we in het onderwijs de diversiteit positief kunnen benaderen:

*"Het komt er dan niet in de eerste plaats op neer om (doel)groepen binnen onze maatschappij te integreren, maar wel om een harmonieus samenleven te organiseren, binnen de leefregels van onze democratie."*<sup>4</sup>

Zij beschouwen het thema 'diversiteit' als een belangrijke hefboom om onze pluralistische en democratische samenleving te versterken en sociale rechtvaardigheid te bevorderen. Volgens het Steunpunt Diversiteit en Leren (SDL) is het erkennen en benutten van diversiteit een voorwaarde om tot een effectieve interactie en communicatie te kunnen komen tussen onderling verschillende groepen en individuen.

In dit eindwerk wordt voornamelijk het aspect 'geloof' belicht. Om in het onderwijs de diversiteit positief te benaderen, moet je als leerkracht rekening houden met de religieuze verschillen tussen de leerlingen onderling. De katholieke godsdienstlessen moeten op zo een manier aangepakt worden dat ook kinderen met een andere religieuze achtergrond zich ten volle als mens kunnen ontplooiën.

Het doel van het vak rooms-katholieke godsdienst is om kinderen te laten groeien als mens op levensbeschouwelijk en religieus vlak. Vanuit deze visie is het belangrijk om kinderen uit verschillende religies met elkaar in ont-moeting te laten treden.<sup>5</sup>

Frans Hitchinson belichtte dit aspect dan ook in zijn artikel 'De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs'. Hieronder licht ik kort de visie van Hitchinson op intercultureel onderwijs toe. In zijn artikel beschrijft Hitchinson voornamelijk hoe je islamitische kinderen kan betrekken in de katholieke godsdienstlessen. Ondanks het feit dat hij zich bij het schrijven van deze visietekst beperkte tot de islamitische godsdienst, zijn ook heel wat zaken toepasbaar op kinderen uit andere religies.

<sup>4</sup> Universiteit Gent. (jaartal niet vermeld). *Diversiteit en leren*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.steunpuntdiversiteit.nl/eren.be/nl/home>

<sup>5</sup> Van den Berghe, P. (2001). *VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen*. Mechelen: LICAP.

### 3.1.3. De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs volgens Frans Hitchinson <sup>6</sup>

Frans Hitchinson is een oud-leraar aan de Bisschoppelijke Normaalschool te Sint-Niklaas en momenteel deken van Geraardsbergen. Daarnaast was hij ook inspecteur-adviseur katholiek, gemeentelijk en provinciaal Basisonderwijs (gewoon en buitengewoon) voor het bisdom Gent. Hij heeft een eigen visie op de ontmoeting tussen andersgelovige leerlingen in het basisonderwijs die ik hieronder kort zal toelichten.

Volgens Hitchinson begint de ontmoeting van andersgelovige kinderen niet met een gedachtewisseling of gesprek. Ze begint met concreet menselijk contact waarbij de eigenheid van de kinderen geëerbiedigd wordt om hen op die manier te laten ontplooiën. Hij stelt dus de 'eerbied' centraal om met andersgelovigen een geloofsgesprek op te bouwen. Wanneer christenen omgaan met andersgelovigen zullen ze heel wat overeenkomsten en verschillen waarnemen tussen hun geloof en dat van anderen. Dit zet aan tot een gesprek over de redenen en achtergrond van die verschillen en gelijkenissen. De christelijke kinderen leren op die manier het gelovig handelen van anderen kennen en kunnen hiervoor hun waardering opbrengen. Daarnaast zullen zij hierdoor ook duidelijker de eigenheid van hun geloof inzien en waarderen.

Frans Hitchinson stelt vast dat katholieke godsdienstlessen waaraan ook andersgelovige kinderen deelnemen, heel wat gelegenheden scheppen tot ontmoeting en dialoog. Een eerbiedig gesprek tijdens de godsdienstlessen tussen andersgelovige kinderen, kan ervoor zorgen dat ze elkaar beter leren kennen en meer te weten komen over elkaars geloof. Hieruit kan wederzijds respect groeien. Zo kunnen christenen bijvoorbeeld heel wat zaken uit hun eigen geloof terugvinden in de islamitische godsdienst, ook al is dit onder een andere vorm. Dit nadenken over overeenkomsten en verschillen kan de kinderen helpen inzien en waarderen wat typisch christelijk is.

Het leerplan rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen (1999) vraagt dan ook van leerkrachten om rekening te houden met de religieuze verscheidenheid in de klas en van hieruit communicatie op gang te brengen (zie verder: 3.2. Interreligieuze dialoog binnen het leerplan 'rooms-katholieke godsdienst'). <sup>7</sup> Wanneer je katholieke godsdienstlessen geeft in een klas waar andersgelovige kinderen zitten, kan dit een kader scheppen om aan interreligieuze dialoog te doen. Dit wil zeggen dat je de kinderen uit andere godsdiensten met elkaar in dialoog laat treden en hen op die manier laat kennismaken met elkaars cultuur en religie.

Volgens het leerplan hoeft de verscheidenheid niet altijd op de voorgrond te staan, maar is het voornamelijk belangrijk om kinderen oog te laten hebben voor wat mensen gemeenschappelijk hebben. Dit vormt een goede basis om op termijn respect en tolerantie op te brengen voor elkaar.

Met deze visie in het achterhoofd leek het mij nuttig om andersgelovige kinderen in de derde graad te laten proeven van elkaars religieuze feesten. Op die manier leren de kinderen op een positieve manier elkaars godsdienst beter kennen. Ze zullen heel wat gelijkenissen herkennen tussen verschillende godsdiensten. Zo kunnen ze bijvoorbeeld een vergelijking maken tussen het joodse Pesach en christelijke paasfeest. Daarnaast kunnen ze ook ervaren dat zowel het jodendom, als het christendom en de islam een heilig boek centraal stellen in hun geloofsovertuiging en dat deze godsdiensten alle drie monotheïstisch zijn.

---

<sup>6</sup> Hitchinson, F. (jaartal niet vermeld). *De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 27/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/hitchinson/>

<sup>7</sup> Van den Berghe, P. (2001). *VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen*. Mechelen: LICAP.

### 3.2. Interreligieuze dialoog binnen het leerplan 'rooms-katholieke godsdienst'

In het leerplan 'Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen' vinden we een visietekst terug. Daarin staat duidelijk het doel van het vak rooms-katholieke godsdienst beschreven: <sup>8</sup>

*"Het vak r.-k. godsdienst en de godsdienstige benadering van de werkelijkheid wil kinderen helpen om te groeien als mens en te bouwen aan een eigen identiteit. De leerkracht wekt hun aandacht voor vragen en gebeurtenissen in hun leven en in de wereld. Zo willen de godsdienstlessen voor de kinderen een appèl zijn, om zelf te groeien naar een eigen en verantwoorde beslissing inzake geloven en leven. Deze beslissing kan zeer verschillend zijn. Het is een keuze die leerlingen in vrijheid geleidelijk zelf zullen maken."*

(Citaat uit de visietekst van het leerplan VVKBaO Rooms-katholieke godsdienst (2001), p.11)

In onze samenleving komen we steeds vaker in contact met andere culturen. Ook in de lagere school merken we een alsmaar grotere verscheidenheid aan culturen. Om aan de doelstelling die in het leerplan beschreven staat te voldoen, is het noodzakelijk rekening te houden met deze interreligieuze verschillen.

Het eerste fundament uit het leerplan 'Kind zijn in een grote wereld' heeft dan ook meteen betrekking op deze interreligieuze verschillen. In het leerplan wordt de volgende visie beschreven over de multiculturele en multireligieuze wereld waarin kinderen opgevoed worden: <sup>9</sup>

*"De westerse samenleving vertoont een alsmaar grotere verscheidenheid van culturen en godsdiensten. Dat brengt spanningen met zich mee, vragen en twijfels. Het is een hele opdracht om in zo'n verscheidenheid tot authentiek leven en samenleven te komen. Wie erin slaagt, zal geleidelijk in de verscheidenheid een grote rijkdom ontdekken.*

*Verscheidenheid houdt ook gevaar voor relativisme in. Een mens kan verdrinken in de veelheid, wat leidt tot identiteitsverlies. Het is van cruciaal belang dat kinderen gestimuleerd worden in levensbeschouwelijke groei. Dat ontwikkelingsproces komt pas ten volle tot zijn recht in openheid, respect en waardering voor de groeiende levensbeschouwelijke identiteit van anderen. In een context van levensbeschouwelijke veelheid heeft iedereen de opdracht de aandacht voor de eigenheid en de openheid voor het/de andere te laten samengaan. Waar men de verscheidenheid negeert of reduceert, zijn fundamentalisme en dogmatisme nooit ver weg.*

*De levensbeschouwelijke verscheidenheid is aanwezig in de scholen en klassen en dus ook in de lessen r.k.-godsdienst. Godsdienstonderricht wordt in een dergelijke context een bijzondere en delicate opdracht, en vereist een dynamische visie op het vak r.k.-godsdienst."*

(Citaat uit de fundamenten van het leerplan VVKBaO Rooms-katholieke godsdienst (2001) – Fundament '1.1.3. Kind zijn in een multiculturele en multireligieuze wereld', p. 16)

---

<sup>8</sup> Van den Berghe, P. (2001). VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen. Mechelen: LICAP.

<sup>9</sup> Van den Berghe, P. (2001). VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen. Mechelen: LICAP.

### **3.3. Doelstellingen in de derde cyclus van het lager onderwijs**

Binnen de derde cyclus (derde graad) van het lager onderwijs kan de interreligieuze dialoog tussen de leerlingen bevorderd worden de volgende doelstellingen uit het leerplan voor ogen te houden:

#### **5.2.3.10. De Bijbel: Een lange geschiedenis van bewogen mensen**

##### **Kinderen zien in dat mensen in hun verhaaltradities en 'heilige boeken' een godsdienstige kijk op het leven verwoorden en doorgeven.**

Dit houdt in dat ze:

- K:
- Ontdekken hoe mensen in allerlei culturen verhalen vertellen om hun levenswijsheid door te geven van generatie op generatie.
  - De herkomst (volk, godsdienst) van enkele 'heilige boeken' (o.a. de Thora, de Koran, de Bijbel) kennen.
  - Enkele godsdienstige inzichten uit 'heilige boeken' bespreken, die voor gelovigen van de betrokken godsdiensten oriënterend zijn (bv. uit de Thora: het verbond tussen God en Israël; uit de Koran: Allah is de enige God; uit het evangelie: God doet mensen opstaan, ook uit de dood).
  - Ontdekken hoe 'heilige boeken' mensen in beweging zetten.
  - Weten dat er in het Oude Testament drie grote delen zijn: Thora, profeten, wijsheidsboeken.
  - Weten dat er in het Nieuwe Testament vier evangeliën zijn, brieven en andere boeken.
  - Respectvol omgaan met 'heilige boeken'.
- U:
- Kennismaken met rituelen van eerbied waarmee godsdiensten hun 'heilig boek' omgeven (o.a. joden met de Thora, moslims met de Koran, christenen met het evangelie).
  - Een mythisch verhaal (bv. uit de Germaanse, de Griekse, de hindoeïstische of de indiaanse mythologie) interpreteren als een (godsdienstig) antwoord op een levensvraag.

##### **Kinderen onderkennen in verhalen uit het Oude Testament de godsdienstige zingeving van de joodse geschiedenis.**

Dit houdt in dat ze:

- K:
- Verkennen hoe het Exodusverhaal spreekt over Gods bevrijding van mensen in alle tijden.
  - Lezen hoe de profeet Elia de trouw aan de Thora aan het joodse volk voorhoudt als 'levenslijn' in slechte tijden.
  - Ontdekken dat het Oude Testament voor Jezus, zowel als voor de evangelisten, het 'heilig boek' is.
  - Raakpunten ontdekken tussen christenen, joden en moslims door gemeenschappelijke elementen in hun heilige boeken.
  - Inzien dat joden bezwaar kunnen hebben tegen de term 'Oude' Testament en dat daarom ook over het 'Eerste Testament' gesproken wordt.
  - Enkele belangrijke personen en gebeurtenissen situeren op een tijdlijn.
- U:
- De symbooltaal van een mythisch verhaal uit het O.T. (bv. Ark van Noach, Toren van Babel, ...) begrijpen.

## **Kinderen verkennen het Nieuwe Testament en herkennen daarin het geloof in en het enthousiasme voor Jezus en zijn boodschap.**

Dit houdt in dat ze:

- K:
- Weten dat het Nieuwe Testament een getuigenis is van het geloof in Jezus Christus.
  - Inzien dat de term het 'Nieuwe' Testament voortbouwt op het Oude Testament.
  - Het jood-zijn van Jezus verkennen.
  - Bespreken hoe het verhaal van Jezus Gods bevrijding in het leven van mensen aanwezig brengt.

### **3.4. Visie van 'Opdrachten voor Katholiek Basisonderwijs in Vlaanderen' (OKB) op diversiteit.** <sup>10 11 12</sup>

Het Vlaams Verbond van het Katholiek Basisonderwijs (VVKBaO) heeft een boek samengesteld waarin hun visie op het katholiek basisonderwijs in Vlaanderen duidelijk beschreven wordt. Zij beschrijven in hun boek vijf opdrachten voor het katholiek basisonderwijs in Vlaanderen. Deze vormen samen het OKB (Opvoedingsconcept voor het Katholiek basisonderwijs).

- Een schooleigen christelijke identiteit
- Een geïntegreerd onderwijsinhoudelijk aanbod
- Een stimulerend opvoedingsklimaat en een doeltreffende didactische aanpak
- De ontplooiing van ieder kind, vanuit een brede zorg
- De school als gemeenschap en als organisatie

Dit OKB dient als inspiratiebron voor het bouwen aan een schooleigen christelijk opvoedingsconcept. Directies en schoolteams kunnen dit boek gebruiken om te reflecteren op hun eigen aanpak.

In het OKB wordt ook duidelijk hun visie op diversiteit beschreven. Het katholiek onderwijs volgt volgens het OKB het model van de dialoogschool. Vanuit dit model wordt hun onderwijs opgebouwd.

*"Een school die vanuit een christelijke inspiratie wil werken, profileert zich bij voorkeur als dialoogschool. Dat wil zeggen dat ze zich in de katholieke geloofstraditie plaatst, maar zich er niet in opsluit. Een dialoogschool creëert bewust openheid naar de verschillende andere levensvisies en levenshoudingen. Er is ruimte voor ontmoeting met anders- of niet-gelovige leerlingen. Een dialoogschool neemt die ontmoeting ernstig. In het gesprek vormt de katholieke geloofstraditie het kader van waaruit met respect naar andere overtuigingen wordt gekeken."*

(Citaat uit het Opvoedingsconcept voor het Katholiek basisonderwijs (OKB) van VVKBaO, p. 17)



Figuur: Katholiek basisonderwijs. (2014). *OKB in beelden*. Geraadpleegd op 26/12/2014 via <http://www.vkbao.be/nieuws/okb-beelden>

<sup>10</sup> VVKBaO. (2013). *Opdrachten voor het katholiek basisonderwijs in Vlaanderen*. Geraadpleegd op 19/02/2015 via <http://www.vkbao.be/opvoedingsconcept-voor-het-katholiek-basisonderwijs-vlaanderen-2000>

<sup>11</sup> Van den Brande, M. (2013). Identiteit en opdrachten van de katholieke basisschool. *School+visie*, nr 3, p. 4-7.

<sup>12</sup> VVKBuO. (jaartal niet vermeld). *Identiteit en diversiteit*. Geraadpleegd op 19/02/2015 via <http://www.vvkbuo.be/content/identiteitdiversiteit>

### **3.5. Interlevensbeschouwelijke competentie in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school.**

#### **3.5.1. Situering van het addendum** <sup>13 14</sup>

Vanaf september 2015 gaat een nieuw addendum van start dat toegevoegd werd aan het leerplan rooms-katholieke godsdienst. In dit addendum staat wederzijdse kennismaking en dialoog tussen de verschillende levensbeschouwingen op school centraal.

Zoals dit in alle andere schoolvakken het geval is, wil men ook in de levensbeschouwelijke vakken (LBV) werken aan de ontwikkeling van ieder kind. Het doel van deze vakken is om kinderen een persoonlijkheid te laten ontwikkelen waarmee ze kunnen meedraaien in de maatschappij.

In het addendum onderstreept de commissie levensbeschouwelijke vakken (CLBV) het belang van de ontwikkeling van een eigen levensbeschouwelijke identiteit. Vanuit deze eigen levensbeschouwelijke identiteit kan er namelijk in interactie getreden worden met andere levensbeschouwingen, er kan een interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) gevoerd worden. Ook kan dit interlevensbeschouwelijk samenleven mogelijk maken (ILS). De levensbeschouwelijke vakken (LBV) lichten dus op een open en positieve wijze de persoonlijke levensbeschouwing toe, maar spreken ook met respect over andere levensbeschouwingen.

Volgens het CLBV kan je pas aan een levensbeschouwelijke identiteit bouwen door in contact te treden met andere levensbeschouwingen. Wanneer leerlingen in ont-moeting treden met andere godsdiensten, zullen ze zichzelf beter positioneren op levensbeschouwelijk vak. Door andere levensbeschouwingen te leren kennen, worden ze zich bewuster van hun eigenheid. Ze ontdekken verschillen en gelijkenissen tussen hun eigen levensbeschouwing en die van een andere. Op die manier ontwikkelen ze een eigen identiteit.

#### **3.5.2. Rol van interlevensbeschouwelijke dialoog binnen de onderwijscontext** <sup>15 16</sup>

In vele klassen is er een grote levensbeschouwelijke variatie. Ook in de maatschappelijke context valt het op dat er veel meer sprake is van diversiteit. Als leraar is het enorm belangrijk om op een positieve manier om te gaan met deze onderlinge verschillen.

In het addendum dat in 2014 van start gaat, streeft men er naar om interbeschouwelijke projecten op te zetten. De levensbeschouwelijke vakken zouden een oefenruimte moeten creëren om ILD en ILS expliciet in te oefenen. De scholen moeten op positieve wijze gebruik maken van de levensbeschouwelijke diversiteit die aanwezig is en moet proberen om kinderen uit verschillende godsdiensten met elkaar in dialoog te laten treden. Scholen waar minder diversiteit is, worden aangemoedigd om relevante getuigen en vertegenwoordigers uit te nodigen bij hun interlevensbeschouwelijke projecten (gast sprekers, teksten uit de islam, filmfragmenten, interview, ...).

---

<sup>13</sup> Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. (2012). *Interlevensbeschouwelijke competenties*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via [http://www.idkg.be/20130502\\_dossier\\_ILSenILD.pdf](http://www.idkg.be/20130502_dossier_ILSenILD.pdf)

<sup>14</sup> Thomas. (2015). *Interlevensbeschouwelijke competenties in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/interlevensbeschouwelijke-competenties/>

<sup>15</sup> Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. (2012). *Interlevensbeschouwelijke competenties*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via [http://www.idkg.be/20130502\\_dossier\\_ILSenILD.pdf](http://www.idkg.be/20130502_dossier_ILSenILD.pdf)

<sup>16</sup> Thomas. (2015). *Interlevensbeschouwelijke competenties in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/interlevensbeschouwelijke-competenties/>

De inspecteurs-adviseurs LBV hebben als taak om de bestaande dialoog en samenwerking tussen de erkende levensbeschouwingen te actualiseren en optimaliseren. Zij moeten dit doen door hierbij rekening te houden met de kwaliteitseisen die aan het onderwijs gesteld worden.

### 3.5.3. 24 interlevensbeschouwelijke competenties<sup>17 18</sup>

Op de godsdienstwebsite [www.kuleuven.be/thomas](http://www.kuleuven.be/thomas) kan je als leerkracht in het basisonderwijs kennismaken met de 24 interlevensbeschouwelijke competenties. Deze 24 competenties werden uitgewerkt door de Commissie Levensbeschouwelijke vakken.

Je kan op deze website de 24 competenties bekijken en kan de hieraan gekoppelde doelen terugvinden. Als leerkracht in het katholiek basisonderwijs moet je kunnen aantonen dat je binnen de klas aan de interlevensbeschouwelijke competenties bij leerlingen werkt. Op de volgende pagina citeer ik de 24 competenties uit de competentietabel van het nieuwe addendum dat aan het leerplan toegevoegd werd.

De competenties zijn onderverdeeld in 3 grote groepen. Deze 3 onderdelen zijn gelijkaardig aan de krachtlijnen uit het leerplan rooms-katholieke godsdienst. Er wordt namelijk een onderscheid gemaakt tussen:

1. Ik en mijn levensbeschouwing
2. Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander
3. Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving

Binnen deze competenties wordt er een onderscheid gemaakt tussen kennis enerzijds en vaardigheden/attitudes anderzijds. Er zijn per onderdeel enkele duidelijk beschreven doelen terug te vinden om na te gaan of er aan een interlevensbeschouwelijke dialoog gewerkt wordt.

Het is positief dat er vanuit drie verschillende invalshoeken gewerkt wordt in deze competentietabel. Er wordt eerst en vooral vertrokken vanuit het kind en zijn/haar eigen levensbeschouwing. Het kind ontwikkelt een eigen identiteit en ervaart de eigenheid van zijn/haar levensbeschouwing.

Daarnaast wordt er ook aandacht besteed aan de eigenheid van andere levensbeschouwingen. De kinderen leren op een respectvolle manier om te gaan met andere levensbeschouwingen. Ze ervaren gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen.

Ten slotte probeert men te streven naar een interlevensbeschouwelijke samenleving waarin kinderen vaardigheden hanteren om te leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving.

Door rekening te houden met deze drie verschillende krachtlijnen, kan je volgens mij als leerkracht op een degelijke manier werken aan het doel van de lessen rooms-katholieke godsdienst. Door te werken aan een interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) en een interlevensbeschouwelijke samenleven (ILS), kunnen de kinderen groeien als mens op levensbeschouwelijk en religieus vlak. Ze leren meer over hun eigen levensbeschouwing, maar leren ook op een respectvolle manier omgaan met andere levensbeschouwingen.

---

<sup>17</sup> Thomas. (2015). *Interlevensbeschouwelijke competenties in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via

<http://www.kuleuven.be/thomas/page/interlevensbeschouwelijke-competenties/>

<sup>18</sup> Van den Berghe, P. (2001). *VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen*. Mechelen: LICAP.



### 3.5.4. Competentietabel

Competenties interlevensbeschouwelijke dialoog (ILD) en interlevensbeschouwelijk samenleven (ILS)	
Ik en mijn levensbeschouwing	
kennis	vaardigheden en attitudes
De leerling ontdekt en verwoordt 1. de levensbeschouwelijke kenmerken van de eigen ontwikkelende identiteit. 2. de eigenheid van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt. 3. de interne pluraliteit van de levensbeschouwing waarin hij/zij les volgt.	De leerling 4. verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing. 5. gaat respectvol en open om met de eigenheid van de eigen levensbeschouwing. 6. gaat respectvol en open om met de diversiteit binnen de eigen levensbeschouwing. 7. ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.
Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	
kennis	vaardigheden en attitudes
De leerling ontdekt en verwoordt 8. de eigenheid van andere levensbeschouwingen. 9. de eigenheid van een levensbeschouwing zoals een bevoorrechte getuige of een relevante vertegenwoordiger van een levensbeschouwing ze voorstelt. 10. gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen. 11. de interne pluraliteit in verschillende levensbeschouwingen.	De leerling 12. herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en anderen. 13. respecteert het bestaan van levensbeschouwingen. 14. luistert empathisch naar leeftijdsgenoten met een andere levensbeschouwing. 15. verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen. 16. is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen. 17. gaat respectvol en open om met de eigenheid van andere levensbeschouwingen.
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	
kennis	vaardigheden en attitudes
De leerling ontdekt en verwoordt 18. de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing. 19. moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS. 20. de rol van levensbeschouwingen voor zichzelf en de samenleving.	De leerling 21. onderscheidt levensbeschouwelijke-stereotypering van levensbeschouwelijke-identiteit. 22. gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS. 23. oefent ILD en ILS als noodzakelijke vaardigheid voor het leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving. 24. herkent afspraken en regels nodig voor interlevensbeschouwelijk samenleven en past deze toe.

Figuur: Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. (2012). *Interlevensbeschouwelijke competenties*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via [http://www.idkg.be/20130502\\_dossier\\_ILSenILD.pdf](http://www.idkg.be/20130502_dossier_ILSenILD.pdf)

## 4. Wat betekent 'geloven'?

"Geloven is een antwoord zoeken op de vraag naar het onbekende. Er is nog zoveel dat we niet weten. Als we ons enkel zouden bezig houden met wat is, dan zou het leven niet meer spannend zijn."  
(Citaat van Jan Hoet, in De Morgen, op 30/04/2005)

In het gedeelte hierboven werd beschreven wat 'diversiteit' precies inhoudt. De begripsomschrijving van 'Onderwijs Vlaanderen' vertelde ons dat diversiteit gaat over alle verschillen die kunnen bestaan tussen mensen die in onze maatschappij leven. Dit kan gaan over gender, huidskleur, sociale achtergrond, seksuele geaardheid, ... Maar in dit eindwerk wordt vooral toegespitst op het aspect 'religie en levensbeschouwing'. Daarom krijg je hieronder een beeld over wat 'geloven' precies inhoudt. In het gedeelte hieronder worden verschillende verklaringen gegeven voor de betekenis van het begrip 'geloven'. Vanuit dit kader kan je proberen om een eigen beeld te vormen over wat 'geloof' voor jou precies inhoudt.

### 4.1. Is 'geloven' voor iedereen hetzelfde?

Miljoenen mensen over de hele wereld koesteren hun geloof en stellen dit centraal in hun leven. 85% van de bevolking op aarde is gelovig, terwijl slechts 15% beweert dat ze niet gelovig zijn. Deze percentages zijn uiteraard niet gelijkwaardig verdeeld over de wereld. Er zijn landen, zoals Malta, waar zowat iedereen gelovig is (95%). Maar er zijn ook landen, zoals Nederland, waar gelovigen in de minderheid zijn.<sup>19 20</sup>

Toch is ergens in geloven niet voor iedereen vanzelfsprekend. Mensen vragen zich vaak af of ze wel geloven en in wie ze moeten geloven. Moet je geloven in (een) God? Hoe kan je je geloof vormgeven? Mag ik twijfelen aan mijn geloof? Geloof iedereen hetzelfde als ik? Hoe beleven mensen hun geloof? Wat is geloven? ... Dit zijn heel wat vragen die mensen zich stellen. Het zijn zinvragen, levensvragen waar geen pasklaar antwoord op te geven is. Afhankelijk van jouw visie, jouw kijk op het leven verschilt het antwoord op deze vragen. Achter dit antwoord schuilen waarden, normen, een mensbeeld, wereldbeeld en godsbeeld.<sup>21</sup>

Zelfs kinderen stellen heel wat levensvragen. Zij vragen zich af wie God is en wat geloven precies betekent. Ook zij hebben recht op een eerlijk antwoord, ook al is dat antwoord "ik weet het zelf niet".

Heel wat kinderen hebben namelijk het gevoel dat ze deze vragen moeten stellen. Zij willen graag het antwoord horen van een volwassene, een ouder, een leerkracht. Vaak hebben deze de neiging om een pasklaar antwoord te bieden. Toch is het uiterst belangrijk om eerst te achterhalen vanuit welke optiek het kind die vraag stelt.<sup>22</sup>



Figuur: Dima. (2013). *Wat ik geloof?* Geraadpleegd op 01/12/2014 via <https://dimasplace.wordpress.com/2013/05/09/wat-ik-geloof/>

<sup>19</sup> Buller, L. (2014). *Wat geloof jij?: Een overzicht van de wereldreligies door de ogen van kinderen*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

<sup>20</sup> Janssen, K. (2006). *God & co: over geloven altijd en overal*. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.

<sup>21</sup> KerkNet Bisdom Hasselt. (2014). *Kinderen en geloof*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via <http://www.kerknet.be/federatie/6351/content.php?ID=15666>

<sup>22</sup> De Decker, K. (2012-2013). *'Cursus Godsdienst 1'* [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 18-19.

In het boek 'Kijk mama, de tenen van God' beschrijft Guido Debonnet op welke manier we moeten ingaan op moeilijke vragen van kinderen. Hij benoemt in zijn boek enkele aandachtspunten, die helpen om op een goede manier in te gaan op levensvragen van kinderen. Hieronder citeer ik enkele vragen die je volgens Guido Debonnet steeds in het achterhoofd moet houden tijdens het voeren van een levensbeschouwelijk gesprek. <sup>23</sup>

- Wat zit er achter de vraag van het kind? Hoe denkt het kind?
- Hoe stel ik mijzelf op tegenover deze vraag?
- Welk antwoord past bij het kind?
- Wat zou dit antwoord bij het kind kunnen teweeg brengen?
- In welke emotionele situatie vindt het gesprek plaats?
- Wat denkt het kind zelf? Waarom vraagt het kind dit?
- Niet moraliseren.
- Soms moet je symbolische taal gebruiken. Vergelijkingen en beelden kunnen openheid scheppen.
- ...

Ook de schrijfster Kolet Janssen schenkt veel aandacht aan levensvragen van kinderen. In haar boek 'Waarom? Eerlijke antwoorden op moeilijke vragen' probeert ze antwoorden te bieden op diepe vragen van kinderen. Deze vragen gaan over 'moeilijkere' onderwerpen, zoals bijvoorbeeld 'geloof'. Het boek kan een hulp bieden bij het ingaan op moeilijke vragen van kinderen. Het kan een inspiratiebron zijn om met kinderen een levensbeschouwelijk gesprek te voeren rond 'geloven'. <sup>24</sup>

In de **Bijbel** staat wel een duidelijke definitie weergegeven van wat 'geloof' is:

*"Het geloof legt de grondslag van alles waarop we hopen, het overtuigt ons van de waarheid van wat we niet zien."* (citaat uit De Nieuwe Bijbelvertaling 2004: Hebr. 11-1)

Voor velen betekent 'geloven' hetzelfde als 'niet zeker weten'. In de Bijbel krijgt het woord 'geloof' een heel andere betekenis. De zin die ik hierboven citeerde werd ook vertaald door Luther. Volgens hem kon je in Hebr. 11-1, lezen dat geloven in feite een innerlijke zekerheid is. Het geloof heeft volgens hem geen bewijzen nodig, het brengt zijn eigen zekerheid mee:

*"Het geloof is de zekerheid van de dingen, die men hoopt en de overtuiging van de dingen die men ziet."* (Luthers vertaling)

Het woord 'geloof' kan je in de Bijbel met vele andere woorden linken: geloof, overtuiging, waarheid, verzekering, leer, trouw en vertrouwen. Het geloof heeft dus niet te maken met concrete of tastbare zaken, maar met het vertrouwen dat je in iets of iemand stelt. <sup>25</sup>

In **symbooltaal** wordt er gezegd dat elke mens in zijn eigen levensvisie gelooft met zijn hart en dat verstandelijke argumenten een minder grote rol spelen. Toch zijn deze verstandelijke argumenten ook belangrijk. Het is namelijk zo dat elke mens zijn geloof kritisch moet bevragen. Het woord 'geloven' is dan ook afkomstig van het Latijnse 'cor dare', wat letterlijk te vertalen is als 'je hart aan iets of iemand geven'. Geloven betekent dus dat je je vertrouwen stelt in dat wat je weet of wat je leert kennen. Geloven gaat dus om het handelen met je hoofd, je hart en je handen. <sup>26</sup>

---

<sup>23</sup> Debonnet, G. (1993). *Kijk mama, de tenen van God*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.

<sup>24</sup> Janssen, K. (2002). *Waarom?: eerlijke antwoorden op moeilijke vragen*. (2<sup>de</sup> druk). Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.

<sup>25</sup> Kuitert, H.M. (2005). *Hetzelfde anders zien*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.

<sup>26</sup> Verhelst, M. (2012-2013). 'Cursus RZL 2' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 22.

De Nederlandse cabaretier **Fons Jansen** beschreef geloven ooit als volgt: "Geloven is erop vertrouwen dat datgene wat je verhoopt waar is".

Het woord 'geloven' heeft volgens hem op zichzelf weinig betekenis. Geloven is nooit iets dat enkel in het abstracte gebeurt, het heeft ook steeds betrekking op een inhoud. Je gelooft steeds in *iets* of *iemand*.

Daarom maakt men een onderscheid tussen geloof als inhoud (*fides quae* = 'het geloof dat') en geloof als daad (*fides qua* = 'het geloof waarmee'). De inhoud van het geloof en de act van het geloven zijn wel van elkaar te onderscheiden, maar deze kunnen elkaar voortdurend wederzijds beïnvloeden. <sup>27</sup>



Figuur: Okj. (2010). *Geloven in God maakt je minder depressief*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via [http://okj.okkn.nl/pagina/322/geloven\\_in\\_god\\_maakt\\_je\\_minder\\_d](http://okj.okkn.nl/pagina/322/geloven_in_god_maakt_je_minder_d)

'Geloven' kan je dus doen op ontelbaar veel manieren en binnen heel wat verschillende godsdiensten. Toch hebben alle gelovige mensen iets gemeenschappelijk. Ze geloven in iets transcendent, iets bovennatuurlijks dat de mens overstijgt. Ze geloven dat er iets of iemand is die groter is dan zichzelf. Ze zien dat *iets* of *iemand* als soort van een opperwezen, een bovennatuurlijke kracht, een god of meerdere goden.

Mensen die geloven, ervaren in hun leven dat deze bovennatuurlijke kracht bestaat, ook al hebben ze daar nog nooit bewijs van gekregen. Daardoor brengt het geloof vaak twijfel met zich mee. Vaak weten de mensen niet echt hoe ze zich die bovennatuurlijke kracht moeten voorstellen. Maar toch blijven ze geloven dat er 'iets' is. Iets dat zo groot is dat je het als mens niet kan vatten, iets heiligs waarop ze kunnen vertrouwen in hun leven. <sup>28</sup>

Ook Amin Maalouf beschrijft in zijn dankrede voor zijn eredoctoraat aan de UCL dat er geen geloof zou bestaan zonder twijfel. Hieronder citeer ik een stuk uit zijn dankrede dat duidelijk weergeeft dat 'geloof' en 'twijfel' onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

*"U hebt intussen begrepen dat de twijfel bij mij niet wijst op een afwezigheid van geloof. Het is veeleer een manier van geloven. En misschien zelfs een manier van zijn, op mijn niveau van broze sterveling, in overeenstemming met de plannen van de Schepper.*

*Want als we dienden te leven met de zekerheid dat er na de dood niets meer is, dan zou ons hele leven niet meer zijn dan een pathetische dwaaltocht, orgiastisch maar wanhopig. Als we daarentegen zeker zouden zijn van het eeuwige leven na de dood, welk belang hebben onze jaren op deze aarde dan nog? We zouden allemaal als in een wachtzaal zitten, kijkend naar de klok aan de muur, bij voorkeur op de knieën trouwens.*

*Het is juist de twijfel die het ons mogelijk maakt rechtop te blijven en vooruit te gaan. Het is vooral die onzekerheid die zin geeft aan ons leven. Soms denk ik dat God ons nooit een onomstotelijk bewijs van zijn bestaan levert en dat hij ons laat debatteren en speculeren, omdat precies die onduidelijkheid betekenis geeft aan het menselijk avontuur.*

*Het is de twijfel die zin geeft aan de schepping, aan Zijn schepping.*

*Daarom kan ik mij er niet van weerhouden te denken dat God vol tederheid is voor wie twijfelt, voor wie met vragen zit, voor wie speculeert, voor wie naar sporen zoekt en zelfs voor wie verloren loopt.*

<sup>27</sup> Thomas. (2015). *Denken en geloven*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/denken-en-geloven/>

<sup>28</sup> Janssen, K. (2006). *God & co: over geloven altijd en overal*. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.

*Tegelijk denk ik dat hij geïrriteerd raakt als er wetten worden afgekondigd in zijn naam en dat hij zich gekrenkt voelt telkens als mensen dood en vernieling zaaien terwijl ze zijn naam aanroepen.  
Maar had hij niet gezworen zich niet te mengen in het beheer van de aarde?"*<sup>29</sup>

(Citaat van Maalouf Amin uit Tertio 'Geen geloof zonder twijfel')

Binnen de gelovige wereld worden vaak heel wat grote levensvragen gesteld. Dit zijn vragen over de zin van het leven, geluk, vrede, liefde, goed en kwaad, ziekte en lijden, natuurverschijnselen, het leven na de dood, ...

In de loop van de geschiedenis zijn er drie grote monotheïstische godsdiensten ontstaan: het jodendom, het christendom en de islam. Deze religies geloven dat er slechts één God is en hebben alle drie dezelfde aartsvader, Abraham. Maar ze hebben ook elk hun eigen antwoord, of glimp van een antwoord op de grote levensvragen van hierboven.<sup>30</sup>



*Eigenlijk geloof ik niets,  
en twijfel ik aan alles, zelfs aan U.  
Maar soms, wanneer ik denk dat Gij waarachtig leeft,  
dan denk ik, dat Gij Liefde zijt, en eenzaam,  
en dat, in zelfde wanhoop, Gij mij zoek,  
zoals ik U.  
(Gedicht van Gerard Reve)*

---

<sup>29</sup> Maalouf, A. (2001). Geen geloof zonder twijfel. *Tertio*, 2 (66), 16 mei, p. 8-9.

<sup>30</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies.* 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

## 5. In de klas aan de slag gaan met de drie monotheïstische godsdiensten <sup>31</sup>

### 5.1. Taak van de leerkracht

Dit eindwerk wil leerkrachten hulp bieden om in de klas aan de slag te gaan met de drie monotheïstische godsdiensten. Aangezien de leerkracht bij het geven van interculturele lessen een bepaalde basiskennis over de verschillende godsdiensten moet bezitten, kan deze steeds een beroep op doen op een theoretisch luik. In dit eindwerk vindt de leerkracht steeds achtergrondinformatie terug over de drie monotheïstische godsdiensten, de symboliek en ontstaansgeschiedenis van deze religies, de heilige boeken en uiteraard de belangrijke religieuze feesten binnen het jodendom, het christendom en de islam.

Als leerkracht kan je bij het geven van deze lessenreeks, dit theoretisch kader gebruiken om zelf een levensbeschouwelijke bagage op zak te hebben. Als leerkracht heb je namelijk een GSM-functie (getuige, specialist, moderator).

Het is belangrijk om zelf de nodige achtergrondkennis te hebben over de verschillende religies en dus een 'specialist' te zijn over deze godsdiensten. Aangezien een religie beleefd wordt vanuit het hart, heeft de leerkracht ook een taak als 'getuige'. Hij kan getuigen over zijn religie en zijn mening delen met de klasgroep. Het is uiteraard moeilijk om te 'getuigen' vanuit elke levensbeschouwing. Je spreekt als buitenstaander OVER een bepaalde godsdienst. Daarom kan het ook zeer waardevol zijn om iemand uit een andere godsdienst naar de klas te laten komen die kan getuigen VANUIT zijn/haar eigen levensbeschouwing (bv. een islamitische gastspreker). Ten slotte heeft de leerkracht ook een functie als 'moderator'. Hij moet prikkelende vragen stellen en het gesprek leiden om de interreligieuze dialoog tussen de kinderen aan te wakkeren. Het is de taak van de leerkracht om de kinderen met elkaar in gesprek te laten treden.

### 5.2. Tips bij het geven van interculturele lessen

Toch kan je bij het geven van deze interculturele lessen, zeker een aantal tips in het achterhoofd houden. Het tijdschrift 'Klasse' formuleerde daarom ook enkele tips om het beste uit je multiculturele klas te halen. Hieronder licht ik kort de verschillende tips toe die in het tijdschrift besproken werden. Deze tips gingen in het artikel niet specifiek over de lessen rooms-katholieke godsdienst, maar zijn in deze lessen zeker toepasbaar.

1. Als leerkracht is het noodzakelijk om nieuwsgierig te zijn naar de achtergrond van de kinderen uit je klas. Je moet hen de kans bieden om te vertellen over hun eigen leefwereld. Kinderen met een andere achtergrond, maken tijdens het weekend bijvoorbeeld heel vaak andere zaken mee dan diegene die ons bekend zijn. Probeer daarom als leerkracht oor te hebben voor verhalen van kinderen over de religieuze feesten, de plaatsen waar ze bidden, ... Zorg ervoor dat er openheid in de klas heerst en leerlingen ruimte krijgen om hun verhaal te vertellen.
2. Zorg ervoor dat het religieuze een plaats krijgt in de klas. Het hoofddoel van de lessen rooms-katholieke godsdienst is om leerlingen te helpen in het bouwen aan een eigen religieuze identiteit. Daarom is het noodzakelijk om aandacht te hebben voor de religieuze identiteit van elk kind. Hang daarom een religieuze feestkalender op in de klas. Wanneer een leerling een religieus feest viert, kan je hier in de klas aandacht voor hebben. Je kan het kind erover laten vertellen door foto's of kledij mee te brengen. Het kind kan een typisch gebed opzeggen of een lied laten beluisteren.

---

<sup>31</sup> Puissant, B. (2013). *Haal het beste uit je multiculturele klas*. Geraadpleegd op 15/02/2015 via <http://www.klasse.be/leraren/32175/haal-het-beste-uit-je-multiculturele-klas-11-tips/http://www.klasse.be/leraren/32175/haal-het-beste-uit-je-multiculturele-klas-11-tips/>

3. Heb oog en oor voor de positieve waarden die in het leven van elk kind centraal staan. Stel steeds waarden zoals gemeenschapszin en liefdevolle verbondenheid in het leven van kinderen centraal. Deze waarden zijn in elke religie zeer belangrijk. Er zijn heel wat belangrijke waarden die we in iedere godsdienst terugvinden: zorg voor een oudere broer of zus, gastvrijheid, delen bij feesten, ...
4. Zorg ervoor dat de kinderen hun religie een plaats kunnen geven in de klas. Je kan de leerlingen foto's laten meebrengen van hun familie en met de hele groep een familiemuur opbouwen. Op deze familiemuur kunnen de kinderen verhalen en betekenissen schrijven, de oudere kinderen kunnen een stamboom opbouwen, jongere leerlingen kunnen een tekening maken, ... Belangrijk is dat bij het maken van deze familiemuur de kinderen heel wat positieve aspecten van elke godsdienst zullen ontdekken. Ze leren elkaars religie waarderen en leren er respect voor op te brengen.
5. Soms zijn de ouders of grootouders van kinderen uit een kleurrijke klas afkomstig uit een ander land. Je kan de leerlingen betekenisvolle voorwerpen uit dit land laten meebrengen en hen hierover laten vertellen. Ook is het waardevol om een spreker in de klas uit te nodigen. Zo kan je bijvoorbeeld een grootouder uitnodigen om de klas wat meer te laten vertellen over het land waaruit hij afkomstig is, de godsdienst waarin hij gelooft, de religieuze feesten waaraan hij deelneemt, ...
6. Wanneer de kinderen en leerkracht belangstelling tonen voor de thuistaal van een kind, zal het welbevinden van die leerling hoger zijn. Je kan kinderen met een andere thuistaal smakelijk laten zeggen in die taal, een gebed laten horen, ... De kinderen zullen zich geapprecieerd en gewaardeerd voelen in hun eigenheid.

Probeer er dus voor te zorgen dat elk kind zich thuis voelt in jouw klas. Probeer een veilige sfeer te creëren waarin kinderen uit verschillende religies met elkaar in dialoog kunnen treden. Laat de leerlingen op een respectvolle manier kennismaken met elkaars religieuze gebruiken en gewoontes.

Volgend citaat van Brigitte Puissant illustreert duidelijk jouw taak als leerkracht in een multireligieuze klas:

*"Laat vooral je eigen veronderstellingen, waarden en normen los en stel je nieuwsgierig, open en geïnteresseerd op voor wat kinderen en ouders te bieden hebben. Ga verder dan de Marokkaanse koekjes of het thee zetten. Toon belangstelling voor de betekenissen die kinderen en ouders geven aan gebeurtenissen, familierelaties en ervaringen. Geef dat een plek in je hart én in je klas."*

(Citaat van Puissant Brigitte. Uit Klasse 2013: Artikel 'Haal het beste uit je multiculturele klas.')

## 6. Bruikbare boeken voor in de klas

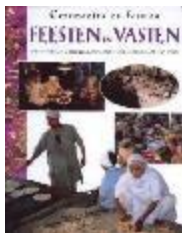
Naast de lessenreeks met de feestkoffer, kan je dit thema ook op tal van andere manieren in de klas brengen. Wanneer je een aantal boeken rond diversiteit in je boekenhoek legt, zullen kinderen hier sneller belangstelling voor tonen. Hieronder vind je enkele boeken om in de klas mee aan de slag te gaan:

### 'De feesten van het jaar' – An Kessler <sup>32</sup>



'De feesten van het jaar' is een dik verhalenboek over de vele feesten die elk seizoen kent. Het begint telkens met een inleiding over het seizoen, als sfeerschepper maar tegelijkertijd ook om enkele belangrijke feesten te duiden en te kaderen. Dan volgen er verschillende verhalen en gedichten, voor diverse leeftijden, bij de verschillende feesten. Dit zijn vaak verhalen van bekende auteurs en dichters, zoals Jacques Vriens, Willem Wilmink, Astrid Lindgren, Rindert Kromhout, Sjoerd Kuyper, ...

### 'Ceremonies en feesten: feesten en vasten' – K. Marchant <sup>33</sup>



In dit boek kom je als lezer meer te weten over enkele religieuze feesten en het vasten bij de zes belangrijkste wereldgodsdiensten. Voedsel en geloof blijken immers nauw samen te hangen. Elke godsdienst wordt in dit boek uitgebreid besproken, de tekst is vlot en duidelijk. Het is een informatief boek dat toont hoe gelovigen samen kunnen feesten en zin kunnen geven aan hun leven.

### 'Binnenstebuiten jongeren en religie' – Peter Dellenbag <sup>34</sup>



Het boek 'Binnenstebuiten' gaat over jongeren die bewust voor hun geloof hebben gekozen. Ze vertegenwoordigen verschillende stromingen binnen de vijf wereldreligies. Ze vertellen in dit boek elk hun eigen verhaal. Dit boek laat zien dat religieuze tradities springlevend zijn, ook onder jongeren. Het boek bevat grote, bruikbare foto's die een duidelijk beeld schetsen van bepaalde tradities binnen elk geloof. De jongeren spreken met passie over hun religie. De prenten zullen de kinderen uit je klas zeker aanspreken!

### 'Feest vieren kun je overal' – Marja Baseler <sup>35</sup>



In dit boek worden feesten van Sinterklaas tot het Suikerfeest besproken op kinderniveau. Volgende feesten komen bijvoorbeeld aan bod: Kerstfeest, Offerfeest, verjaardagsfeest, Pasen, Chanoeka, Suikerfeest, ...

Verder in het boek volgt er ook een duidelijke bespreking over de vijf wereldgodsdiensten met duidelijke uitleg over de overeenkomsten en verschillen tussen deze godsdiensten.

<sup>32</sup> Kessler, A. (2006). *De feesten van het jaar*. (7<sup>de</sup> druk). Haarlem: Uitgeverij J.H. Gottmer.

<sup>33</sup> Marchant, K. (2005). *Ceremonies en feesten: feesten en vasten*. Amsterdam: KIT Publishers.

<sup>34</sup> Dellenbag, P., Feddema, A. & De Jong, K. (2008). *Binnenste buiten: jongeren en religie*. Haarlem: Gottmer Uitgevers.

<sup>35</sup> Baseler, M. (2004). *Feestvieren kun je overal*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum.

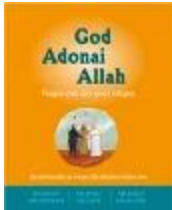


### 'Agastya drinkt de zee leeg en andere verhalen uit de grote wereldgodsdiensten' – Erik Idema <sup>36</sup>



In alle godsdiensten worden verhalen verteld. In dit boek zijn vijfenveertig verhalen verzameld uit het christendom, boeddhisme, jodendom, islam en hindoeïsme. Deze verhalen zijn inhoudelijk zeer sterk en enorm bruikbaar in de klas. De verhalen zijn goed voorleesbaar en er zijn heel wat verwerkingsmogelijkheden met dit boek.

### 'God Adonai Allah' – Katie Mrowiec <sup>37</sup>



Het boek 'God Adonai Allah' schetst een duidelijk beeld van de drie monotheïstische godsdiensten: het jodendom, het christendom en de islam. Het boek bestaat uit 100 vragen die kinderen stelden over het geloof in deze 3 wereldgodsdiensten. Op deze vragen wordt telkens een heel duidelijk antwoord geformuleerd op niveau van het kind. Volgende thema's komen in dit boek aan bod:

1. Grote vragen van gelovigen
2. Het geloof van de gelovigen
3. Het leven van de gelovigen
4. Gebed en geloofspraktijk
5. Religieuze feesten en symbolen van gelovigen
6. De heiligste plaatsen van de gelovigen
7. Vragen over gelovigen in de 21<sup>ste</sup> eeuw

### 'Geloof jij wat ik geloof?' – Emma Damon <sup>38</sup>



In dit vrolijk gekleurde prentenboek zijn heel veel kinderen te zien, allemaal met een verschillend geloof: boeddhisten, christenen, moslims, Joden, sikhs en hindoes. Het boek is zeer aantrekkelijk voor jonge kinderen. Daarom is het boek vooral bruikbaar bij kleuters en in de eerste graad.

### 'Het feestenboek voor de jeugd' – Bert Lauvrijs <sup>39</sup>



In 'Het feestenboek voor de jeugd' komen alle feesten die we kennen en hun oorsprong aan bod; Nieuwjaar, Valentijnsdag, carnaval, Pasen, de Eerste en Plechtige Communie, Moeder- en Vaderdag, Halloween, Sinterklaas, Kerstmis... Van al die feesten wordt de heidense of christelijke oorsprong geschetst. Bovendien kom je ook nog leuke dingen te weten zoals waarom kinderen eieren zoeken met Pasen en waarom er in de kerstboom kerstballen hangen...

<sup>36</sup> Idema, A. (2008). *Agastya drinkt de zee leeg*. Amersfoort: Uitgeverij Kwintessens.

<sup>37</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>38</sup> Damon, E. (2000). *Geloof jij wat ik geloof?* Amsterdam: Uitgeverij Sjaloom.

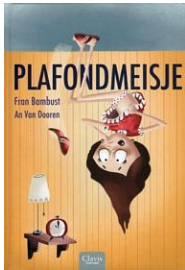
<sup>39</sup> Lauvrijs, B. (2006). *Het feestenboek voor de jeugd*. Antwerpen: Berghmans Uitgevers.

**'Sofie en Fatima' – Marita De Sterck <sup>40</sup>**



Dit boek van Marita De Sterck is een verhalend boek over twee meisjes uit een andere cultuur die bij elkaar logeren en samen spannende avonturen meemaken. Doorheen het boek leren ze de gewoontes en gebruiken uit elkaars cultuur beter kennen. Het boek is geschikt voor kinderen vanaf 11 jaar. Dit boek kan in je klasbibliotheek een mooi voorbeeld zijn dat vriendschappen tussen twee verschillende culturen heel waardevol kunnen zijn.

**'Plafondmeisje' – Fran Bambust <sup>41</sup>**



Een ander verhalend boek waarin kinderen uit verschillende religies met elkaar in ontmoeting treden, is het boek 'Plafondmeisje'. Dit verhaal is geschikt voor kinderen uit de derde graad en is een ideaal boek om in de klas te werken rond 'diversiteit'. Dit fantasieverhaal vertelt hoe het voelt om 'anders' te zijn. In het boek bloeit er een mooie vriendschap tussen Imke en Nadeema, een meisje van Marrokaanse afkomst. Dit boek bevat heel wat humoristische elementen en spanning. Een ideaal verhaal om in de klas 'diversiteit' aan te kaarten!

---

<sup>40</sup> De Sterck, M. (1993). *Sofie en Fatima*. Leuven: Davidsfond/Infodok.

<sup>41</sup> Bambust, F. (2012). *Plafondmeisje*. (tweede druk). Hasselt: Uitgeverij Clavis.

## 7. Aanpak en analyse

### 7.1. Aanpak van het ontwerponderzoek

Hierboven kreeg je reeds een belangrijke stap te zien die ondernomen werd tijdens het uitvoeren van dit onderzoek. De probleemstelling en onderzoeksvraag werden geformuleerd. Ook kreeg u al een theoretisch kader over het onderwijs in een multiculturele samenleving. Het belang van diversiteit binnen de school- en klaspraktijk werd reeds toegelicht. Voor het verloop van het verdere onderzoek, baseerde ik me op deze verzamelde informatie.

Hieronder zal kort geschetst worden op welke manier er een antwoord gezocht werd op de onderzoeksvraag die in dit eindwerk centraal staat. Er werd een **ontwerponderzoek** uitgevoerd waarbij er een product ontworpen werd voor leraren uit de derde graad van het basisonderwijs. In het deel hieronder is te lezen welke stappen ondernomen werden vooraleer dit product tot stand kwam.

Nadat ik mijn onderzoeksvraag formuleerde, ben ik eerst en vooral op zoek gegaan naar **bestaande bronnen en informatie** over mijn onderwerp. Ik ging na of er reeds veel didactische materialen bestonden rond 'feesten in verschillende culturen'. Hiervoor bekeek ik bestaande lespakketten, handleidingen, vakliteratuur, enzovoort. Uit dit oriëntatiemoment kon ik tot de vaststelling komen dat er weinig materialen rond mijn onderwerp te vinden waren. Leerkrachten kregen weinig didactische middelen aangeboden om in de klas te werken rond 'feesten in verschillende culturen'. Aan de hand van deze conclusie, formuleerde ik een concrete **probleemstelling en onderzoeksvraag**.

Het **doel** van dit eindwerk was om een bruikbare lessenreeks met feestkoffer te ontwerpen. Dit had als bedoeling leerkrachten uit de derde graad te ondersteunen tijdens het werken aan de 24 interreligieuze competenties. Ik wilde hen middelen aanreiken om op een didactisch verantwoorde manier kinderen te leren omgaan met verschillende religies. Ook wilde ik iets ontwerpen dat aan de leerplandoelstellingen van het vak rooms-katholieke godsdienst voldeed.

Aangezien heel wat leerkrachten moeite hadden om in de klas te werken rond de monotheïstische godsdiensten, ontwierp ik ondersteunend materiaal. Uit navraag bij enkele leerkrachten, bleek dat heel wat onderwijzers het gevoel hebben dat ze onvoldoende basiskennis hebben om in de klas deze thematiek open te trekken. Daarom werden enkele **fiches met achtergrondinformatie** ontworpen. Deze fiches bieden leraren de nodige achtergrondkennis om te werken rond religieuze monotheïstische feesten. Deze fiches zijn terug te vinden in de bijlagen achteraan (bijlage 2).

Daarnaast ging ik ook na op welke manier de leerkrachten deze informatie zouden kunnen overdragen naar de kinderen toe. Ik ontwierp een **zevendelige lessenreeks** om in de klas te werken rond 'Feesten in verschillende culturen'. Deze lesfiches zijn ook terug te vinden in de bijlagen (bijlage 3).

Aansluitend bij deze lessenreeks werd er gezorgd voor ondersteunend concreet didactisch materiaal. De **feestkoffer** bevat de nodige instrumenten, voorwerpen en boeken om te gebruiken tijdens het geven van deze lessenreeks. In het volgende hoofdstuk zal dieper stilgestaan worden bij de inhoud van deze koffer.

Om na te gaan of deze ontworpen materialen wel voldeden aan de noden van de leerkracht en leerlingen, werd dit alles uitgetest in een klas uit de derde graad. In deze klas werden een aantal lessen uitgetest. De kinderen werden uitvoerig geobserveerd en kregen de nodige inspraak in deze lessen. Het doel van deze lessen was om kinderen waardering te laten opbrengen voor religieuze feesten uit verschillende culturen.

Aan deze lessen ging uiteraard een grondige **observatie** vooraf. Tijdens deze observatie werkte ik een observatieverslag uit dat vooral gericht was op de diversiteit binnen mijn klasgroep. Ik probeerde de beginsituatie van de klas waar ik les zou geven te schetsen en hield hierbij rekening met karakterkenmerken, sociaal-economische achtergrond, etnische afkomst en nationaliteit, religie en levensbeschouwing, ... Vanuit deze observatiegegevens bouwde ik mijn lessen op. Het observatieverslag dat gemaakt werd, is ook in de bijlagen terug te vinden (bijlage 1).

Voor de aanvang van deze lessen, **lichtte ik de ouders en kinderen in** over mijn onderzoek. Er werd een brief opgesteld voor de ouders waarin stond wat er in de klas van hun zoon/dochter onderzocht zou worden. Via deze brief konden ouders ook de toestemming geven om hun kinderen te laten fotograferen tijdens deze lessen. Alle ouders gaven de toestemming om de foto's van hun zoon/dochter te laten publiceren in dit eindwerk.

Nadat de lessenreeks rond 'feesten in verschillende culturen' uitgeprobeerd werd, volgde er een grondige **reflectie** (zie 9.1. 'Reflecties op de gegeven lessen'). Ik evalueerde deze lessenreeks zelf door deze kritisch te herbekijken. Ik ging na welke zaken moeilijk gingen en welke zaken verliepen zoals verwacht. Over elke uitgevoerde les schreef ik een reflectie achteraf. Ik stond stil bij de sterktes en zwaktes van deze ontworpen lessenreeks en maakte aanpassingen waar nodig.

Ook mijn **mentor** reflecteerde over deze gegeven lessen (zie 9.2. 'Evaluatie door de mentor'). Zij vulde een sjabloon in met enkele vragen. Daarnaast vroeg ik ook de **leerlingen** om anoniem een **evaluatieformulier** in te vullen (zie 9.3. 'Evaluatie door de leerlingen'). Vanuit deze resultaten paste ik mijn lessen en didactische materialen aan. Ik vond het zeer belangrijk om ook de mening van de kinderen te weten, aangezien zij diegene zijn voor wie de lessen ontworpen werden.

## 8. Uitgewerkte lessenreeks en feestkoffer rond 'Feesten in verschillende culturen'

### 8.1. Inhoud

Bij dit onderzoek werd een **lessenreeks voor de derde graad** uitgewerkt rond 'Feesten in verschillende culturen'. Deze lessenreeks bestaat uit 7 lessen die te geven zijn in het vijfde en zesde leerjaar.

Aansluitend bij deze lessen is er regelmatig ook een fiche met **achtergrondinformatie** voor de leerkracht te vinden. Zo kunnen leerkrachten die dit wensen, een theoretische kennis opdoen over bepaalde onderwerpen die ze in de les willen aankaarten. Uiteraard is het niet de bedoeling om in deze lessen aan kennisoverdracht te doen. Een godsdienst wordt beleefd van uit het hart, daarom staan de beleving en de ervaring centraal.

In deze lessenreeks wordt iedere keer opnieuw gebruik gemaakt van de **feestkoffer**. Deze koffer is een didactisch hulpmiddel die ondersteuning kan bieden tijdens het geven van deze lessenreeks. In deze koffer zijn verschillende materialen, prenten en boeken terug te vinden. Op die manier kunnen de lessen aanschouwelijk en op een didactisch verantwoorde manier in de voorgesteld worden.

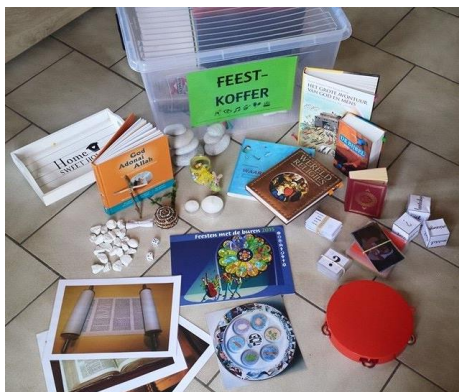
Volgende lessen zijn te vinden in deze lessenreeks:

1. Introductie-les rond monotheïstische godsdiensten
2. Heilige boeken
3. Filosoferen over geloof
4. Religieuze feesten binnen het jodendom
5. Religieuze feesten binnen het christendom
6. Religieuze feesten binnen de islam
7. Slot-les 'Zin in een feestje?'

Aansluitend bij deze lessen zijn volgende fiches met achtergrondinformatie raadpleegbaar:

1. Achtergrondinformatie rond monotheïstische godsdiensten
2. Achtergrondinformatie rond heilige boeken
3. Achtergrondinformatie rond de ontstaansgeschiedenis van het jodendom, het christendom en de islam
4. Achtergrondinformatie rond de religieuze feesten binnen het jodendom, het christendom en de islam

In de bijlagen die zich achteraan dit eindwerk bevinden, zijn deze verschillende lessenreeksen en fiches met achtergrondinformatie terug te vinden. Ook de kopieerbladen die bij de verschillende lessen horen, werden hieraan toegevoegd.



Figuur: Feestkoffer

Hieronder vindt u een opsomming van de verschillende materialen die in de koffer terug te vinden zijn:

Overzicht van de fiches met achtergrondinformatie voor de leerkracht

1. Achtergrondinformatie 'Monotheïstische godsdiensten' (rode map)
2. Achtergrondinformatie 'Heilige boeken' (blauwe map)
3. Achtergrondinformatie 'Ontstaansgeschiedenis' (oranje map)
4. Achtergrondinformatie 'Religieuze feesten' (groene map)

Overzicht van de lesfiches

1. Les 1 – 'Monotheïstische godsdiensten' (rode map)
2. Les 2 – 'Heilige boeken' (blauwe map)
3. Les 3 – 'Filosofen over geloof' (gele map)
4. Les 4 – 'Religieuze feesten in het jodendom' (groene map)
5. Les 5 – 'Religieuze feesten in het christendom' (groene map)
6. Les 6 – 'Religieuze feesten in de islam' (groene map)
7. Les 7 – 'Zin in een feestje?' (paarse map)
8. Kopieerbladen (zwarte ringmap)

Overzicht van de boeken en kalenders

1. Het grote avontuur van God en mens – Kolet Janssen
2. Waarom? Eerlijke antwoorden op moeilijke vragen – Kolet Janssen
3. God Adonai Allah – Katia Mrowiec
4. Wereldreligies – Franjo Terthart
5. Plafondmeisje – Fran Bambust
6. De Bijbel
7. De Levende Koran
8. Kalender 'Feesten met de burens' – Kerkwerk Multicultureel Samenleven

Overzicht van de voorwerpen

1. Rode, groene en oranje stellingenkaarten
2. Vraagkaartjes
3. Kwartetspel 'Feesten'
4. Prenten kerstverhaal
5. Kaartjes met symboliek van de beeldjes uit de kerststal
6. Kijktafel
7. Materialen kijktafel: zand, stenen, kaarsen, onderzetters, kruisbeeld, potje, dobbelstenen, handdoekje, palmtakje, konijn, theelichthouder, bloemen, gekleurde bolletjes
8. Grote stenen
9. Fatima-handje
10. Zakje: Symbolen monotheïstische godsdiensten
11. Zakje: Voorwerpen joodse religieuze feesten
12. Viltstiften
13. 'HELP ik heb een vraag'-vlagjes
14. Tamboerijn

### Overzicht van de prenten

1. Woordwolken jodendom, christendom, islam en feesten
2. Woordstroken jodendom, christendom en islam
3. Begripsverklaring Davidster, kruisbeeld en nieuwe maan
4. Afbeelding Davidster, kruisbeeld en nieuwe maan
5. Woordstrook heilige boeken
6. Afbeelding Thora, Bijbel en Koran
7. Filosofische prent 'ik geloof dat ik geloof in het geloof'
8. Sedershotel met velcro-prenten
9. Prent Pesach
10. Prent Soekot (Loofhuttenfeest)
11. Prent Sjavoet (Wekenfeest)
12. Prent Kerstmis
13. Prent Pasen
14. Prent Allerheiligen en Allerzielen
15. Prent Suikerfeest
16. Prent Offerfeest
17. Prent Id-Ui-Maulid (geboortedag Mohammed)

Op de foto's hieronder zijn een aantal materialen terug te vinden die gebruikt worden in de feestkoffer. In de lessenreeks wordt steeds verwezen naar deze voorwerpen.



Van links naar rechts: feestkoffer (1), boeken rond 'religie' (2), didactische prenten (3), lesfiches en fiches met achtergrondinformatie (4), multireligieuze feestkalender (5), hulppkaartjes en ondersteunende spelletjes (6), trooststenen (7), materiaal kijktafel (7), religieuze symbolen (8).

## 8.2. Verantwoording lessenreeks

Hieronder volgt een korte motivatie van de verschillende lessen die in de lessenreeks verwerkt zitten. In deze motivatie krijgt u kort inhoudelijk geschetst waarover de lessen gaan en welke meerwaarde deze lessen bieden voor de klaspraktijk.

### Les 1: Introductie-les rond monotheïstische godsdiensten

- ⇒ In deze les maken de leerlingen kennis met de drie monotheïstische godsdiensten en hun religieuze symbolen. De kinderen ontdekken stapsgewijs het jodendom, het christendom en de islam. Aangezien deze les een 'introductie-les' is, zit er ook een brainstorm-moment in verwerkt rond deze verschillende godsdiensten. Op die manier kan u als leerkracht peilen naar de voorkennis van de kinderen en hier de komende lessen op inspelen. Je krijgt een duidelijk beeld op wat de kinderen interesseert over andere religies, ontdekt waarover ze graag meer willen weten, ... In deze les krijgt de multireligieuze feestkalender ook een plaats in de klas. Zo kan je als leerkracht gedurende het hele schooljaar aandacht besteden aan religieuze feesten en blijft het niet beperkt tot enkel het geven van deze lessenreeks.

### Les 2: Heilige boeken

- ⇒ Aangezien de drie monotheïstische godsdiensten ook vaak benoemd worden als de 'Abrahamistische religies', is het aangewezen om dit in de klas even aan bod te laten komen. De drie religies stellen elk een heilig boek centraal. In deze les maken de leerlingen op een actieve wijze kennis met verhalen uit de Bijbel, de Koran en de Thora. Zo ontdekken ze hoe mensen in allerlei culturen verhalen vertellen en hoe deze heilige boeken mensen in beweging kunnen zetten. De kinderen ervaren dit opnieuw als een grote gelijkenis tussen de verschillende godsdiensten. Het is dus niet de bedoeling om steeds te focussen op de 'verschillen', maar de kinderen waardering te laten opbrengen voor verhalen uit andere religies.

### Les 3: Filosoferen over geloof

- ⇒ Uiteraard is het niet de bedoeling om in de klas enkel aan 'kennisoverdracht' te doen. Het is van grote meerwaarde om de kinderen uit de klas met elkaar in interreligieuze dialoog te laten treden. Aan de hand van een filosofisch gesprek kan je met kinderen filosoferen rond een 'moeilijk' onderwerp. Zo kunnen leerlingen uit verschillende religies met elkaar in dialoog treden. Ze leren op een respectvolle manier met elkaar te praten over religieuze en levensbeschouwelijke thema's. De leerkracht treedt hier op als een moderator, die het gesprek in de juiste richting leidt en prikkelende vragen stelt om de kinderen aan het denken te zetten.

### Les 4: Religieuze feesten binnen het jodendom

- ⇒ In deze les maken de leerlingen kennis met drie belangrijke religieuze feesten uit het jodendom: Pesach, Sjavoeot en Soekot. De leerlingen gaan zelf-ontdekkend te werken. Aan de hand van partnerwerk en ICT-opdrachten maken de kinderen kennis met de religieuze feesten uit het jodendom. De kinderen ontdekken en verwoorden de eigenheid van de joodse levensbeschouwing. Ze leren respectvol en open om te gaan met typische gebruiken uit deze religie. Daarnaast is er ook ruimte om hun mening omtrent deze religieuze feesten op een respectvolle manier te uiten.



### Les 5: Religieuze feesten binnen het christendom

- ⇒ In de vorm van een hoekenwerk maken de leerlingen kennis met een aantal belangrijke christelijke feesten. De kinderen doorlopen 5 verschillende hoeken rond Kerstmis, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren, Allerheiligen en Allerzielen. Aangezien de kinderen uit de derde graad reeds een bepaalde voorkennis hebben rond deze feesten, zijn dit geen 'verkennende', maar 'verankerende' activiteiten. In deze les ontdekken en verwoorden ze de levensbeschouwelijke kenmerken van het christendom en hun eigen ontwikkelde identiteit. Ze ontwikkelen een positief zelfbeeld op de beleving van de eigen levensbeschouwing.

### Les 6: Religieuze feesten binnen de islam

- ⇒ De leerlingen maken kennis met enkele belangrijke religieuze feesten uit de islam. Dit doen ze aan de hand van een zelfgebouwde 'Feest-tentoonstelling'. De klas wordt opgedeeld in vier groepen die elk een 'Feest-bewijs' zullen maken rond de Ramadan, het Suikerfeest, het Offerfeest en Id-Ui-Maulid. Aan de hand van deze coöperatieve werkvorm ontdekken de leerlingen zélf bepaalde gebruiken en rituelen bij islamitische feesten. De kinderen leren MET en VAN elkaar. De leerinhouden zullen zo veel sterker verankerd worden. Daarnaast is er ook ruimte om hun eigen mening op een respectvolle manier te uiten.

### Les 7: Slot-les 'Zin in een feestje?'

- ⇒ In deze les staat de beleving en ervaring van de kinderen centraal. Er wordt in de klas een multireligieus feest georganiseerd waarin aandacht besteed wordt aan de leerinhouden die de afgelopen weken aan bod kwamen. Aan de hand van een spel herhalen de kinderen de religieuze feesten die de afgelopen lessen aan bod kwamen. Daarnaast formuleren de kinderen ook enkele actiepunten voor de klas en de school om op positieve wijze om te gaan met verschillende religies. Ze organiseren in de klas een feest met hapjes, muziek, gebeden en versiering die bij de drie monotheïstische godsdiensten horen. Op het einde van deze les schrijven ze ook elk een kaartje voor een bepaald religieus feest uit één van de verschillende godsdiensten. Deze kaartjes worden doorheen het jaar op de gepaste tijdstippen uitgedeeld. Zo blijven de kinderen aandacht hebben voor elkaars religieuze feesten.

## 9. Besluit: conclusies en reflecties

### 9.1. Reflecties op de gegeven lessen

Tijdens mijn ingroeistage in het vijfde leerjaar in VBS 'De Stip' te Erembodegem, testte ik mijn ontworpen lessenreeks en feestkoffer uit. Ik kreeg van de mentor van deze klas de kans om drie lessen uit te proberen in haar klas. Hieronder geef ik een uitgebreide reflectie over de gegeven lessen. Ik licht in het onderstaande deel toe welke zaken verliepen zoals verwacht en waarmee ik moeilijkheden ondervond.

#### Les 2: Heilige boeken (18/05/2015)

De eerste les die ik uitprobeerde in mijn stageklas was les 2 uit mijn ontworpen lessenreeks. Deze les ging over heilige boeken in de drie monotheïstische godsdiensten. Bij de aanvang van de les, liet ik de kinderen eerst de feestkoffer ontdekken. De leerlingen werden meteen geprikkeld door de grote koffer en waren benieuwd naar de inhoud hiervan.

Vanuit de belangstelling van de kinderen, bouwde ik een brainstorm op. Ik liet de kinderen nadenken over de inhoud van de koffer en liet hen een woordspaan maken rond het thema 'feesten'. In het begin brachten de meeste leerlingen vooral christelijke feesten aan bord. Langzamerhand schreven ze ook termen als 'Suikerfeest', 'Ramadan' en 'Pesach' aan bord. Ik merkte op dat het thema 'feest' de kinderen enorm aansprak. Dit woord riep bij vele leerlingen positieve herinneringen op. De leerlingen vertelden over leuke feesten die ze meemaakten, momenten waarnaar ze uitkijken, speciale gelegenheden, ...

Na deze brainstorm, liet ik enkele kinderen verschillende voorwerpen uit de feestkoffer halen. De leerlingen namen de verschillende heilige boeken uit de koffer. Er werd een kort onderwijsleergesprek gevoerd over deze verschillende boeken. Tijdens dit onderwijsleergesprek probeerde ik te peilen naar de voorkennis van de kinderen.

Vervolgens bouwden we samen aan bord een duidelijk bordschema op over de drie heilige boeken. De leerlingen maakten aan bord drie kolommen: jodendom, christendom en islam. Onder deze kolommen classificeerden ze de prenten van de heilige boeken, de symbolen van de verschillende godsdiensten en de woordkaarten van de verschillende boeken.

De overgang naar de volgende fase verliep vlot. De kinderen bekeken klassikaal een filmfragment uit Karrewiet over heilige boeken. In dit filmfragment werd heel wat informatie die tijdens het onderwijsleergesprek aan bod kwam bevestigd. Er zat voldoende herhaling in het filmpje en de inhoud was op het niveau van de klasgroep. De leerlingen maakten kennis met enkele kinderen uit het jodendom, het christendom en de islam. Doordat de informatie over de heilige boeken verteld werd door kinderen, konden de leerlingen uit mijn klas zich goed identificeren met deze kinderen. Ze luisterden aandachtig en waren zeer betrokken. Het was goed dat ik voor de leerlingen een luisteropdracht voorzien had die ze tijdens het bekijken van het fragment moesten oplossen. Op die manier bleef de betrokkenheid bij alle leerlingen hoog en nam iedereen een actieve luisterhouding aan. Tijdens de nabespreking merkte ik dat het filmfragment een grote indruk had nagelaten bij de leerlingen.

Door het bekijken van dit filmpje, waren de kinderen zeer gemotiveerd om zich te verdiepen in de verschillende heilige geschriften. De leerlingen vonden het fijn om de drie religieuze geschriften eens van naderbij te bekijken. Ze lazen in groepjes een verhaal uit de Thora, de Bijbel en de Koran. Deze verhalen waren zeker op het niveau van de kinderen en waren vlot leesbaar. Ze sloten goed aan bij hun leef- en belevingswereld. De teksten waren misschien wel wat te lang. Sommige kinderen hadden moeite om zich zo lang te focussen op één tekst. Daarom lijkt het me een goed alternatief om de kinderen de teksten vooraf thuis te laten lezen. Daar kunnen ze dit in een rustige omgeving en op eigen tempo doen.

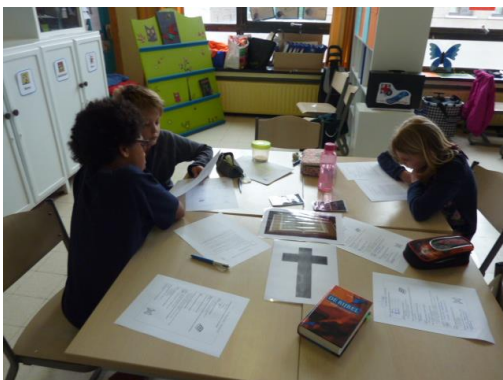


De kinderen gingen in groepjes aan het werk en wisten goed wat er van hen verwacht werd. De opdrachtenkaarten waren duidelijk en de materialen waren prikkelend. Bij elk fragment werden enkele verwerkingsactiviteiten voorzien. Deze activiteiten waren gevarieerd en uitdagend. Tijdens de klassikale nabespreking merkte ik dat sommige verhalen een grote indruk hadden nagelaten op de leerlingen. Alle kinderen namen actief deel aan het onderwijsleergesprek. Ik was soms aangenaam verrast door de waardevolle antwoorden die ik van de kinderen kreeg.

Op het einde van deze les had ik het gevoel dat de leerlingen waardering hadden voor de verschillende verhalen. Ze kwamen zelf tot de vaststelling dat er in de heilige boeken heel wat prachtige verhalen staan, die voor iedereen toegankelijk zijn. Verder besloten ze ook dat Abraham een belangrijke figuur is in het jodendom, het christendom en de islam. De leerlingen ontdekten dat de drie monotheïstische godsdiensten ook wel de 'Abrahamistische religies' genoemd worden.

Ik kan dus besluiten dat de opbouw van deze les goed zat. Er wordt gewerkt volgens de methode 'verkennen - verdiepen - verankeren'. De leerlingen maken stapsgewijs kennis met de heilige geschriften. De les bevat verschillende gevarieerde werkvormen en spreekt de kinderen enorm aan. De doelstellingen van deze les werden zeker bereikt. De kinderen leren waardering opbrengen voor andere religies. Ze ontdekken hoe mensen in allerlei culturen verhalen vertellen om hun levenswijze van generatie op generatie door te geven. Het minpunt aan deze les was dat de teksten die gebruikt worden voor sommige kinderen te lang waren. Daarom is het een goed alternatief om de leerlingen vooraf thuis een tekst te laten lezen. Een ander alternatief is dat de leerkracht deze verhalen vooraf expressief voorleest met ondersteunende prenten en materialen.

Hieronder vindt u enkele foto's terug die genomen werden tijdens het uitvoeren van deze les. De kinderen werkten in groepjes aan de verschillende tafels rond de heilige boeken. Op deze tafels was steeds een fragment uit het heilig boek terug te vinden.



Les 4: Religieuze feesten binnen het jodendom (22/05/2015)

Toen ik bij de aanvang van deze les opnieuw de feestkoffer uit de godsdiensthoek haalde, was het enthousiasme van de kinderen hoog. Iedereen was benieuwd welke voorwerpen ik nu uit de koffer zou halen. Ik nam drie voorwerpen uit de koffer die verwijzen naar drie joodse feesten en liet de leerlingen deze beschrijven. Sommige kinderen waagden al een gokje en linkten het voorwerp met een joods religieus feest. Ik verklapte nog niet waarvoor de matze, het takje en de stenen tafelen symbool stonden. De kinderen zouden dit zelf ontdekken aan de hand van partnerwerk.

Ik verzamelde met de klasgroep in de computerklas. Daar werkten de kinderen in heterogene duo's aan de computer. Alle leerlingen kregen een bundeltje met enkele opdrachten. Deze opdrachten waren gevarieerd en op het niveau van de kinderen. Zowel leerlingen die al iets wisten over joodse feesten, als kinderen die hier nog geen voorkennis over hadden, konden de opdrachten tot een goed einde brengen.

Vooraf gaf ik duidelijk aan hoeveel tijd de duo's kregen om hun opdrachten te maken. Alle duo's kregen ook 3 vraagkaartjes. Deze moesten ze steeds indienen wanneer ze aan de leerkracht een vraag wilden stellen. Dit systeem bleek echt wel effect te hebben. Alle kinderen werden aangespoord om zelfstandig te werken. Bij problemen probeerden ze eerst binnen hun groepje naar een oplossing te zoeken, vooraleer ze de hulp van de leerkracht inschakelden.

De vragen en opdrachten in de werkbundel waren duidelijk geformuleerd. Alle kinderen wisten op welke sites en in welke boeken ze informatie konden raadplegen. De teksten en filmfragmenten sloten aan bij de leefwereld van de kinderen. De uitleg was op hun niveau en voor iedereen verstaanbaar. Moeilijke begrippen werden telkens verklaard. Ik was zeer tevreden over de inzet van de leerlingen tijdens deze les. Iedereen was zeer betrokken en taakgericht bezig. De kinderen toonden veel belangstelling voor de verschillende joodse feesten.

De tijd die de leerlingen kregen om de opdrachten te maken was net voldoende. Alle leerlingen konden hun werkblaadjes tijdig invullen. Het is goed dat ik differentiatie inbouwde door voor de snelle kinderen een extra opdracht te voorzien. Ook gaf ik regelmatig aan hoeveel tijd de duo's nog hadden. Zo konden de leerlingen hun taken plannen en gestructureerd werken.

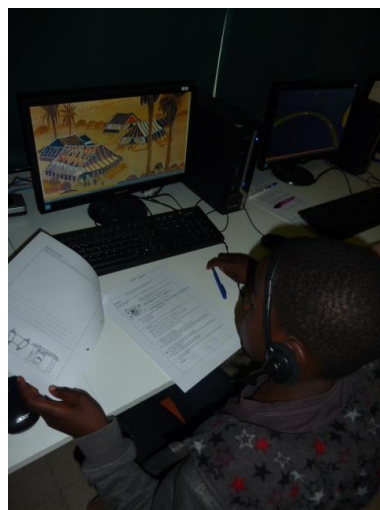
Tijdens de nabespreking in de klas viel me op dat de filmfragmenten en teksten bij sommige leerlingen een grote indruk nalieten. Iedereen had veel onthouden uit de filmfragmenten. De kinderen konden in eigen woorden uitleggen wat Pesach, Sjavoet en Soekot inhielden. Ik liet hen ook verwoorden aan welk joods feest zij graag wilden deelnemen. Uit de reacties van de kinderen merkte ik dat het Loofhuttenfeest heel wat belangstelling bij hen had opgewekt. Heel wat leerlingen wilden dit graag zelf een keertje meemaken omdat het hen zeer gezellig leek. De kinderen formuleerden heel wat positieve zaken over de verschillende joodse feesten. Zo vonden ze het bijvoorbeeld fijn dat het gezin tijdens Pesach gezellig samen zit, liedjes zingt, teksten leest, samen eet, ... Ook leek het hun zeer leuk om met de hele familie een loofhut te bouwen en te versieren.

Als synthese van deze les, haalde ik opnieuw de drie voorwerpen (die ik bij het begin van de les reeds toonde) uit de koffer. De kinderen konden nu zonder problemen uitleggen welke feesten de verschillende voorwerpen symboliseerden. Hieruit kon ik concluderen dat de leerinhouden uit deze les zeker blijven hangen waren bij de kinderen.

De doelstellingen die in deze les centraal stonden zijn dus zeker bereikt. De leerlingen maakten kennis met enkele rituelen uit de joodse godsdienst. Ze konden zich zonder problemen verplaatsen in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen. Alle kinderen toonden belangstelling voor de joodse feesten. Ze gingen respectvol en open om met de eigenheid van deze levensbeschouwing. Ik was zeer tevreden over de zaken die de kinderen in de klas vertelden of in hun werkbundel noteerden. Sommige kinderen gaven namelijk zeer waardevolle antwoorden.

Op het einde van deze les bouwde ik een kort evaluatiemoment in. Ik ging bij de leerlingen na wat ze van deze les vonden en hoe ze alles ervaren hadden. De kinderen wisten te vertellen dat ze heel wat bijleerden over de joodse feesten. Ze vonden het fijn om zelf op onderzoek te gaan met een werkbundel en filmfragmenten. Deze werkvorm vinden ze leuker dan alles klassikaal te behandelen. Daarnaast vertelden enkele leerlingen ook dat ze in deze les een positiever beeld kregen van de joodse cultuur. De kinderen vonden de filmfragmenten en teksten duidelijk. Dankzij deze middelen werden de joodse feesten duidelijk gevisualiseerd.

Op de foto's hieronder ziet u enkele leerlingen in de computerklas aan het werk. Op de laatste foto is ook een kind te zien die gebruik maakt van zijn vraagkaartjes.



Les 5: Religieuze feesten binnen het christendom (28/05/2015)

Het instapmoment dat ik in deze les gebruikte, prikkelde de aandacht van de leerlingen. De rebus was een leuke manier om met de kinderen te brainstormen rond het thema 'feesten'. Alle leerlingen waren gedurende deze brainstorm zeer betrokken. Er kwamen mooie en waardevolle antwoorden uit de kinderen.

Ik vond het ook zeer fijn dat de kinderen meteen de link legden met de inhoud die in de vorige lessen aan bod kwamen. Zo haalden ze spontaan begrippen aan als Pesach, het Suikerfeest .... Het enthousiasme voor deze feesten uit andere religies bleek groot te zijn. De vorige lessen hadden duidelijk iets nagelaten bij de kinderen.

Uiteraard haalden de leerlingen ook een aantal christelijke feesten aan. Ik nam op deze momenten de tijd om met de kinderen in dialoog te treden. Zo vroeg ik hen bijvoorbeeld welke christelijke feesten zij het leukst vinden, waarom ze naar deze feesten uitkijken, wat ze er zo belangrijk aan vinden, ... Ik was aangenaam verrast door de antwoorden die sommige leerlingen gaven.

De leerlingen waren ook zeer gemotiveerd om het hoekenwerk rond de christelijke feesten te doorlopen. Deze werkvorm zorgde ervoor dat de betrokkenheid hoog was en alle kinderen actief aan het werk waren. Voor de aanvang van dit hoekenwerk maakte ik duidelijke afspraken met de klasgroep. Zo werd er bijvoorbeeld gevraagd om in de hoek rond 'Allerheiligen en Allerzielen' het volledig stil te maken en respect op te brengen voor elkaars gevoelens. Aan bord projecteerde ik een doorschuifstelsel, zodat de leerlingen wisten naar waar ze moesten doorschuiven bij het signaal van de tamboerijn.

Hieronder volgt een reflectie over de verschillende hoeken die in dit hoekenwerk ingebouwd zaten.

**Hoek 1: Kerstmis**

De materialen in deze hoek waren verzorgd en wekten interesse op bij de leerlingen. Op een speelse manier stonden de kinderen stil bij de symboliek van de verschillende beeldjes uit de kerststal. Daarnaast kregen de leerlingen in deze hoek ook een filmfragment te zien. Vanuit dit fragment stonden ze stil bij de manier waarop zij Kerstmis beleven. De vraag die in deze hoek centraal stond was: 'Wat betekent Kerst voor mij?'. Tijdens het observeren van de leerlingen merkte ik op dat de kinderen elk op een persoonlijke manier deze vraag wisten te beantwoorden. De leerlingen traden echt in gesprek met elkaar en luisterden naar elkaars verhalen. Er volgden zeer waardevolle gesprekken uit deze vraag. Het filmpje bood minder taalvaardige kinderen extra hulp.



### Hoek 2: Pasen

Deze hoek vonden heel wat leerlingen het leukst omdat ze creatief aan de slag konden gaan met materialen. Ik had aanvankelijk niet verwacht dat het maken van een kijktafel zo een grote indruk op de kinderen zou nalaten. De leerlingen bouwden aan de hand van materialen het verhaal van de Goede Week op. De kinderen stonden stil bij de symboliek van deze materialen: een kruis in de paastuin, schoonmaakmiddelen die vertellen over de reiniging, licht dat de dood overwint, ... Ik liet de leerlingen zelf veel vertellen over het verhaal en merkte dat sommige kinderen dit verhaal enorm waardevol vonden. De motivatie en het enthousiasme van de kinderen was groot. Ze vonden het vooral fijn om het teken van 'nieuw leven' in de kijktafel aan te brengen (kleur, bloemen, konijntjes, ...)



### Hoek 3: Hemelvaart

Het verhaal rond Hemelvaart dat de kinderen lezen was duidelijk verstaanbaar en op het niveau van de leerlingen. Tijdens het observeren merkte ik dat de kinderen actief luisterden naar het verhaal en zich goed konden inleven. Ze hadden ook geen problemen om het verhaal te actualiseren. De leerlingen dachten zelf na over een moment waarop zij ooit iets/iemand moesten loslaten. De tekeningen en teksten die de kinderen schreven waren zeer waardevol. Ik had het gevoel dat deze hoek voor sommige kinderen een echte uitlaatklep was. Zo schreef er bijvoorbeeld een jongen: "Ik heb net zoals de leerlingen van Jezus ook al mensen en dingen moeten loslaten... Ik verloor een foto van mama EN papa toen ze nog samen waren. Ook mijn overgrootmoeder heb ik losgelaten, ik heb lang niet geweten dat ze familie was van mij."



#### Hoek 4: Pinksteren



Deze hoek bood verschillende materialen om even stil te staan bij het Pinksterverhaal. De leerlingen lezen het verhaal uit de kinderbijbel en bekeken ook een filmfragment op SchoolTV. Ik merkte dat de betrokkenheid van de kinderen in deze hoek hoog was. Na het bekijken van het filmpje en lezen van de tekst, stelden de kinderen een woordwolk op over Pinksteren. De leerlingen traden aan de hand van deze woordwolk in gesprek met elkaar. Ze dachten na over de volgende vragen: Wat vind jij het mooiste fragment in het verhaal? Wat bedoelt men met 'vurige tongen'? Hoe ervaar jij dit feest? ...

#### Hoek 5: Allerheiligen en Allerzielen

Ik zorgde ervoor dat deze hoek wat meer afgelegen was van de andere hoeken en probeerde hier een warme sfeer te creëren. De leerlingen zaten in een rustige hoek met heel wat kussentjes en achtergrondmuziek. Er waren duidelijke afspraken verbonden aan deze hoek. De leerlingen werkten stil en op een persoonlijke manier. Dit lukte zeer goed. Heel wat kinderen konden hun emoties in deze hoek uiten. Sommigen haalden veel kracht uit het plaatsen van hun tekst onder de stenen. Anderen vonden het fijn om over hun gevoelens te kunnen praten met enkele vertrouwenspersonen.

De dag dat ik dit hoekenwerk gaf, was er een jongen al de hele dag vrij 'afwezig' in de klas. Toen ik hem even apart nam, durfde hij niet te vertellen wat er scheelde. Tijdens het hoekenwerk zag ik dat hij een hamstertje tekende en onder de trooststenen stopte. Hij kwam me met veel verdriet vertellen dat zijn hamster de dag voordien overleden was en hij veel verdriet voelde. Ik nam uitgebreid de tijd om met deze jongen te praten over zijn emoties en probeerde hem te troosten. Ik vond het dan ook zeer fijn om op de hoekenfiche van deze leerling het volgende te lezen: "De hoek rond Allerzielen vond ik het leukst, omdat je je gevoelens daar kunt loslaten."

De daaropvolgende dag kwam deze leerling spontaan naar me toe met een foto van zijn overleden hamster en vertelde hij me enkele mooie herinneringen over zijn huisdier. Ik had het gevoel dat dit kind me echt in vertrouwen nam. De hoek rond Allerzielen bleek voor hem een goede uitlaatklep om zijn emoties een plaats te geven.





Hieronder vindt u een aantal tekeningen en teksten terug die de leerlingen onder de trooststenen stopten.

Verdriet is iets pijnlijks en gevoelig dat je niet graag met iedereen wilt delen. Ergens in je hebt je verdriet over een hond, een persoon... - iemand waar het veel van houdt  
⚠ Je mag nooit vergeten dat, ook is hij! Zij weg! There is some place better!



tuzje was een heel lief beestje het liefste beestje hier wereld



Je kan heel erg van dieren maar je kunt ze niet altijd houden je krijgt altijd eens verdriet om dieren of mensen maar ze zullen niet altijd even in je eentje dat je zijn dieren als een deel van het gezin dus ik mis mijn familie even hard als mijn dieren die ik verloren heb

Als je verdrietig ben kunnen ~~en~~ alleen maar familie troosten.  
Want alleen zij weten hoe ze mij kunnen troosten.  
Op momenten dat ik verdrietig ben komt dat meestal omdat er iemand geboren is, dat ik ruzie heb en dat ik iemand heel hard mis. Maar sommige dingen kan niemand mij troosten. Daar moet ik mezelf troosten.

Op het einde van het hoekenwerk laste ik een evaluatiemoment in waarbij ik peilde naar de ervaringen van de leerlingen. Ik vroeg hen welke hoek ze het leukst vonden, wat ze minder fijn vonden, welke tips ze hadden ...

Uit deze verzamelde gegevens kon ik concluderen dat de kinderen de werkvorm 'hoekenwerk' een leuke manier vonden om stil te staan bij de verschillende christelijke feesten. Ze vonden de activiteiten gevarieerd en vonden het leuk dat ze in sommige hoeken creatief aan de slag konden gaan.

Het was ook een groot voordeel dat de kinderen steeds in kleine groepjes van ongeveer 3 leerlingen werkten. Zo konden ze goed samenwerken en met elkaar in dialoog treden. Sommige kinderen hadden het gevoel dat ze na dit hoekenwerk hun klasgenoten wat beter hadden leren kennen.

De opdrachtenkaarten in iedere hoek waren duidelijk opgebouwd. De kinderen wisten wat er van hen verwacht werd en konden snel aan de slag gaan. De hoekenfiche die de kinderen kregen, was een goed evaluatie-instrument om na te gaan hoe de leerlingen de hoeken ervoeren. De timing in elke hoek was gelijklopend waardoor het doorschuiven vlot verliep.

Ik ben dus zeer tevreden over dit hoekenwerk en hoorde fijne reacties van de kinderen en de mentor. Op het einde van mijn stage liet ik de mentor en de leerlingen een evaluatieformulier invullen over de feestkoffer en de afgelopen lessen. Hieronder vindt u het ingevulde formulier van de mentor en enkele fiches van leerlingen terug.

#### Algemene reflectie op de volledige lessenreeks

Wanneer ik de volledig uitgewerkte lessenreeks bekijk, kan ik besluiten dat deze goed opgebouwd is. De feestkoffer wordt functioneel gebruikt en biedt de nodige ondersteuning tijdens het lesgeven. De lesfiches en fiches met achtergrondinformatie zijn makkelijk raadpleegbaar. De leerkrachten kunnen deze op efficiënte wijze gebruiken.

De lessen zelf zijn stapsgewijs opgebouwd en op het niveau van de leerlingen uit de derde graad. Er wordt gebruik gemaakt van veel gevarieerde werkvormen. Daarbovenop worden de verschillende religies steeds op positieve wijze benaderd.

Aan de hand van deze lessenreeks ontdekken de kinderen hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen zin kan geven aan het leven van mensen. Ze leren respect op te brengen voor mensen met een andere godsdienst of levensbeschouwing.

Sommige lessen waren aanvankelijk wel iets te theoretisch opgebouwd. Ik heb daarom mijn lessen wat aangepast. Er zitten nu meer persoonlijke vragen in de lessenreeks. Op die manier kan je als leerkracht samen met de kinderen nadenken over wat ze zelf belangrijk vinden en welke waarden ze centraal stellen.

Het is zo dat deze lessen geen pure kennisoverdracht zijn, maar de 'beleving' van de kinderen centraal staat. Een religie is namelijk veel meer dan pure kennisoverdracht, maar wordt beleefd vanuit het hart. Daarom is het belangrijk om met de kinderen stil te staan bij moeilijke vragen en hun eigen antwoorden hierop.

## 9.2. Evaluatie door de mentor

- Vindt u het praktijkprobleem waarvoor ik koos relevant? Vindt u het zelf moeilijk om in de klas te werken rond andere godsdiensten? Bied mijn ontworpen materiaal hiervoor de nodige ondersteuning?

Je feestkoffer was vernieuwend. Ik werk meestal één week rond een feestdag. Deze koffer kan hierbij zeker en vast geraadpleegd worden. Het materiaal is zeer verzorgd (mooie prenten en voorwerpen). Aan de hand van deze koffer kunnen de leerlingen kennis maken met de verschillende religies. En dit op een leuke manier. Het is een zeer interessante aanvulling bij de handleiding.

- Zou u zelf deze feestkoffer en uitgewerkte lessenreeks raadplegen wanneer u het onderwerp 'Feesten in verschillende culturen' in de klas wil aankaarten?

De koffer zou ik zeker gebruiken. De leerlingen waren enthousiast. Ze waren er bewust mee bezig en dit op een speelse manier.

- Wat vond u van de feestkoffer? Wat vond u van de materialen in deze koffer (boeken, prenten, voorwerpen, fiches met achtergrondinformatie, ...)? Waren deze uitdagend, prikkelend, verzorgd, ...?

De feestkoffer was zeer verzorgd. Het gebruiken van verschillende werkvormen is zeker een pluspunt. Het enthousiasme van de leerlingen wordt daarmee vergroot. Er wordt gebruik gemaakt van differentiatie.

- Wat vond u van de gegeven lessen? Waren deze lessen op het niveau van de kinderen? Werd de interculturele dialoog in de klas bevorderd? Waren de werkvormen gevarieerd? Werden de doelstellingen bereikt?

Er werd tegemoet gekomen aan de werkvormen. De doelstellingen werden bereikt. Er was een open sfeer. Je bracht de leerlingen tot interactie met elkaar.

- Heeft u nog concrete tips? Welke bedenkingen heb je bij deze lessenreeks? Wat vond je positief/negatief?

Er werd gebruik gemaakt van zelfbedachte ontwerpen. Het materiaal is actueel en modern opgevat. Ik vond vooral de verschillende werkvormen een positief punt. Zo wordt er een open sfeer gecreëerd.

Vriendelijk bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Bedankt dat ik de kans kreeg om deze lessenreeks in uw klas uit te proberen.

### 9.3. Evaluatie door de leerlingen

Ook de leerlingen die enkele lessen uit dit eindwerk kregen, hebben op het einde de kans gekregen om een evaluatieformulier in te vullen. Hieronder vind je een aantal evaluatieformulieren terug van kinderen die deze lessen kregen.

Dag feest-vrienden van 5A

Jullie zijn de afgelopen weken wat meer te weten gekomen over joodse, christelijke en islamitische feesten. Bedankt voor jullie grote inzet tijdens deze lessen godsdienst! Ik vraag me wel af wat jullie van deze lessen vonden. Daarom wil ik jullie vragen om het formuliertje hieronder zo eerlijk mogelijk in te vullen. Je naam hoeft je niet op dit blad te schrijven!

Heel erg bedankt en nog veel feest-plezier!  
Juf Shauni

- Wat vond je van de 'Feestkoffer'? Wat vond je van de boeken en voorwerpen die in deze koffer zaten? Zou je graag zo een 'Feestkoffer' in de klas willen?

 Ik vond het veel toffer dan gewoen in je boek opschrijven. Heel leuk origineel idee.

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het leukste? Waarom?

 Ik vond boekenwerk het leukst omdat je creatief bezig bent en dan toch godsdienst.

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het minst leuk? Waarom?

 De boeken lezen en vragen beantwoorden zoich, wij hadden het jodendom maar het was moeilijk om het te begrijpen.

- Is je beeld over mensen uit andere godsdiensten veranderd? Wat heb je bijgeleerd? Zou je nu graag meer mensen uit andere religies ontmoeten?

ja, ik heb heel veel bijgeleerd dingen dat ik niet verwachtte zoich het kalfhuttanfeest.

- Heb je zelf een leuk idee om in de lessen rond de 'Feestkoffer' te doen?

Misschien kun je een toneeltje doen voor te zaden bij welke godsdienst het hoort.

TIJD VOOR FEEST!

BEDANK!

Dag feest-vrienden van 5A

Jullie zijn de afgelopen weken wat meer te weten gekomen over joodse, christelijke en islamitische feesten. Bedankt voor jullie grote inzet tijdens deze lessen godsdienst!

Ik vraag me wel af wat jullie van deze lessen vonden. Daarom wil ik jullie vragen om het formuliertje hieronder zo eerlijk mogelijk in te vullen. Je naam hoeft je niet op dit blad te schrijven!



Heel erg bedankt en nog veel feest-plezier!  
Juf Shauni

- Wat vond je van de 'Feestkoffer'? Wat vond je van de boeken en voorwerpen die in deze koffer zaten? Zou je graag zo een 'Feestkoffer' in de klas willen?



ja en het is yammer  
dat deze koffer er dan  
niet meer is.

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het leukste? Waarom?



De boekenronden met  
de levende koran  
want dat is eens iets anders

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het minst leuk? Waarom?



op de computer die filmpjes  
kijken vond ik minder!

- Is je beeld over mensen uit andere godsdiensten veranderd? Wat heb je bijgeleerd?  
Zou je nu graag meer mensen uit andere religies ontmoeten?

Ik vind de andere culturen heel leuk

- Heb je zelf een leuk idee om in de lessen rond de 'Feestkoffer' te doen?

ja, een tekening maken op een heel groot  
papier met heel de klas  
over 1 feest.



Dag feest-vrienden van 5A

Jullie zijn de afgelopen weken wat meer te weten gekomen over joodse, christelijke en islamitische feesten. Bedankt voor jullie grote inzet tijdens deze lessen godsdienst! Ik vraag me wel af wat jullie van deze lessen vonden. Daarom wil ik jullie vragen om het formuliertje hieronder zo eerlijk mogelijk in te vullen. Je naam hoeft niet op dit blad te schrijven!



Heel erg bedankt en nog veel feest-plezier!  
Juf Shauni

- Wat vond je van de 'Feestkoffer'? Wat vond je van de boeken en voorwerpen die in deze koffer zaten? Zou je graag zo een 'Feestkoffer' in de klas willen?



Ik vond de boeken en voorwerpen die in deze koffer zaten heel leuk en interessant, en ja, ik zou natuurlijk ook heel graag zo'n koffer in de klas willen

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het leukste? Waarom?



Ik vond de lessen met de boeken leuk met het joodse, islamitische en christelijke christen dom leuk omdat ik heel erg geïnteresseerd ben in God en elke zondag naar de kerk ga en dan heb ik meer leer over God geïnteresseerd

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het minst leuk? Waarom?



Eigenlijk was er geen les die ik NIET leuk vond ik vond alle lessen van godsdienst leuk en juf Shauni je bent één van de leukste juffen die ik ken

- Is je beeld over mensen uit andere godsdiensten veranderd? Wat heb je bijgeleerd? Zou je nu graag meer mensen uit andere religies ontmoeten?

.....  
.....

- Heb je zelf een leuk idee om in de lessen rond de 'Feestkoffer' te doen?

Je kan liedjes of gedichten in de koffer doen of iets over beroemde mensen in de wereld in de koffer steken



Dag feest-vrienden van 5A

Jullie zijn de afgelopen weken wat meer te weten gekomen over joodse, christelijke en islamitische feesten. Bedankt voor jullie grote inzet tijdens deze lessen godsdienst! Ik vraag me wel af wat jullie van deze lessen vonden. Daarom wil ik jullie vragen om het formuliertje hieronder zo eerlijk mogelijk in te vullen. Je naam hoeft niet op dit blad te schrijven!



Heel erg bedankt en nog veel feest-plezier!  
Juf Shauni

- Wat vond je van de 'Feestkoffer'? Wat vond je van de boeken en voorwerpen die in deze koffer zaten? Zou je graag zo een 'Feestkoffer' in de klas willen?



⊕ ~~ja~~ Ik zou het heel graag in de klas willen omdat het super taf is en omdat ik sommige dingen niet zo goed begrijp.

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het leukste? Waarom?



Het laatste boekenwerk omdat ik daar nog meer te weten kwam over onze feesten

- Welke activiteit van de afgelopen lessen godsdienst vond je het minst leuk? Waarom?



boekenwerk met boeken bijbels. we hebben niet alles kunnen doen.

- Is je beeld over mensen uit andere godsdiensten veranderd? Wat heb je bijgeleerd? Zou je nu graag meer mensen uit andere religies ontmoeten?

Je hebt veel bijgeleerd en zou ook graag meer mensen willen ontmoeten over een andere godsdienst

- Heb je zelf een leuk idee om in de lessen rond de 'Feestkoffer' te doen?

Ik heb geen idee over wat nog in kan.



## 9.4. Conclusies

In dit onderzoek werd dus op zoek gegaan naar de manier waarop de interreligieuze dialoog binnen de klaspraktijk bevorderd kan worden. Door in de klas aan de slag te gaan met de ontworpen lessenreeks en feestkoffer, worden de belangrijkste feestdagen uit het jodendom, christendom en de islam op positieve wijze geïntegreerd in de lessen rooms-katholieke godsdienst.

De kinderen uit de derde graad maken dankzij deze lessenreeks kennis met de drie monotheïstische godsdiensten. Dit biedt zowel een meerwaarde voor christelijke kinderen, als voor andersgelovigen. Het is namelijk zo dat er in deze lessen vaak aandacht is voor het voeren van een interreligieuze dialoog. De kinderen uit verschillende religies treden met elkaar in gesprek en ontmoeten elkaar. Door kennis te maken met de verschillende monotheïstische religies, gaan de kinderen enerzijds respect opbrengen voor mensen uit een ander geloof. Maar anderzijds leren ze ook de eigenheid van hun geloof inzien en waarderen. Er is dus sprake van wederzijds respect tussen de leerlingen.

Na het uitvoeren van de lessenreeks, viel het op dat de blik van heel wat kinderen enorm verruimd was. De leerlingen hadden op het einde van deze lessenreeks meer interesse voor mensen uit andere religies. Ze toonden meer belangstelling voor andere culturen en konden deze waarderen. Dit kwam vooral doordat er in de lessen steeds aandacht werd geschonken aan het positieve aspect van de verschillende religies.

Doordat alles opgebouwd was rond het thema 'feesten', was de betrokkenheid en motivatie van de kinderen zeer groot. Dit onderwerp sloot namelijk zeer goed aan bij de leef- en belevingswereld van de kinderen. Het was een goedgekozen thema om te werken aan de interlevensbeschouwelijke competenties. De leerlingen konden dankzij het onderwerp 'feesten' veel verbondenheid voelen met de andere religies. De multireligieuze feestkalender die in de klas een plaats kreeg, zorgde ervoor dat de kinderen doorheen het hele jaar aandacht hadden voor de feesten uit de verschillende religies.

De materialen in de koffer waren uitnodigend en verzorgd. Ze boden de juiste ondersteuning tijdens het geven van de lessenreeks. De voorwerpen en boeken in deze koffer werden zorgvuldig uitgekozen. Ze werden functioneel ingezet tijdens de lessen. De lesfiches die opgesteld werden, waren duidelijk en gemakkelijk hanteerbaar. Bij elke fiche werd aangegeven aan welke interlevensbeschouwelijke competenties en leerplandoelen er gewerkt werd. De lessenreeks is zeker op het niveau van de leerlingen uit de derde graad. De activiteiten zijn uitdagend en gevarieerd. Soms zijn de lessen iets te theoretisch, het is dus belangrijk dat de leerkracht hieraan een persoonlijke toets geeft en de kinderen vaak met elkaar in gesprek laat treden.

Door deze lessen in de klas uit te voeren, wordt er gewerkt aan de 24 interlevensbeschouwelijke competenties die uitgewerkt werden door de Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. Binnen deze competenties wordt er een onderscheid gemaakt tussen kennis enerzijds en vaardigheden/attitudes anderzijds. Er zijn per onderdeel enkele duidelijk beschreven doelen terug te vinden om na te gaan of er aan een interlevensbeschouwelijke dialoog gewerkt wordt.

In deze lessen wordt er vooral vertrokken vanuit het kind en zijn/haar eigen levensbeschouwing. Het kind ontwikkelt een eigen identiteit en ervaart de eigenheid van zijn/haar levensbeschouwing. Daarnaast wordt er ook aandacht besteed aan de eigenheid van andere levensbeschouwingen. De kinderen leren op een respectvolle manier om te gaan met andere levensbeschouwingen. Ze ervaren gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen. Tot slot wordt er in deze lessen ook gestreefd naar een interlevensbeschouwelijke samenleving waarin kinderen vaardigheden hanteren om te leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving.



Er kan dus besloten worden dat deze lessen zeker een goede aanvulling zijn bij de lessen en handleidingen die vele leerkrachten uit de derde graad hanteren. De lessen bevatten een goede en gevarieerde methode om binnen de klas te werken aan de interreligieuze dialoog. Ook het doel van de lessen rooms-katholieke godsdiensten werd steeds voor ogen gehouden. Het is namelijk zo dat kinderen via deze lessen, geholpen worden in hun groei als mens op levensbeschouwelijk en religieus vlak. Door in contact te treden met verschillende religies, bouwen de kinderen een eigen religieuze identiteit op. Maar leren ze ook waardering en respect op te brengen voor mensen uit andere godsdiensten.

De kinderen respecteren het bestaan van levensbeschouwingen. Ze ontdekken de gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen. Ze gaan constructief om met moeilijkheden en kansen voor intercultureel samenleven. En leren ten slotte kritisch te zijn tegenover hun eigen en andere levensbeschouwingen.

Door in de lagere school aan deze competenties te werken, zullen kinderen beter leren functioneren in onze multireligieuze samenleving. De stereotyperingen over een levensbeschouwing worden doorbroken en de leerlingen maken kennis met de binnenkant van deze levensbeschouwing.

Als leerkracht is het belangrijk om deze 'binnenkant' van een godsdienst duidelijk te begrijpen, zodat je dit in de klas goed in kaart kan brengen. Daarom werden er bij deze lessenreeks ook fiches met achtergrondinformatie ontworpen. Door deze fiches te raadplegen, krijgen leraren een degelijke basiskennis over de monotheïstische godsdiensten. Op die manier beheersen ze de nodige theoretische achtergrond om de lessen te geven.

Het is natuurlijk zo dat de beleving en ervaring van de kinderen in deze lessen centraal moet staan. De leerkracht moet de leerlingen zelf zoveel mogelijk laten ontdekken. De kinderen moeten geprikkeld worden en aangezet worden tot denken. Ze denken na over wat ze zelf belangrijk vinden en treden in contact met leeftijdsgenoten.

Op basis van dit onderzoek kwam ik nog tot enkele nieuwe vragen die me zeer relevant lijken om eens te onderzoeken. Zo lijkt het me bijvoorbeeld interessant om na te gaan op welke manier andersgelovige kinderen betrokken kunnen worden in jaarlijkse christelijke vieringen, zoals bijvoorbeeld een adventsviering. Daarnaast denk ik ook dat het waardevol is om een onderzoek te voeren naar de relatie tussen ouders van kinderen met een verschillend geloof.

Ik kan dus besluiten dat leerkrachten dankzij dit onderzoek, leerlingen uit verschillende religies dichterbij elkaar kunnen brengen. Door in de klas te werken rond interreligieuze feesten wordt het aspect van 'diversiteit' gebruikt als een belangrijke hefboom om onze pluralistische en democratische samenleving te versterken en sociale rechtvaardigheid te bevorderen.

Leerkrachten, leerlingen en ouders leren diversiteit erkennen en benutten. Ze treden in interactie met elkaar en leren respect op te brengen voor elkaar religieuze gewoontes en gebruiken.

Het onderwijs is zich al meer bewust van deze verschillen, maar moet in de toekomst nog meer proberen om optimaal gebruik te maken van de maatschappelijke diversiteit. Het moeten erkennen dat mensen vanuit verschillende achtergronden een bijdrage leveren aan het maatschappelijke leven. Het is noodzakelijk om de diversiteit binnen het onderwijs positief te benaderen en kinderen met elkaar in ontmoeting te laten treden. Daarom wil ik afsluiten met een citaat van Dr. Edwin Hoffman: *'Niet culturen maar mensen ontmoeten elkaar!'*

## 10. Literatuurlijst

### 1. Boeken

- Bambust, F. (2012). *Plafondmeisje*. (tweede druk). Hasselt: Uitgeverij Clavis.
- Baseler, M. (2004). *Feestvieren kun je overal*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum.
- Buitelaar, M. (2006). *Islam en het dagelijks leven: religie en cultuur onder Marokkanen*. Antwerpen: Uitgeverij Atlas.
- Buller, L. (2014). *Wat geloof jij?: Een overzicht van de wereldreligies door de ogen van kinderen*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Damon, E. (2000). *Geloof jij wat ik geloof?* Amsterdam: Uitgeverij Sjaloom.
- Debonnet, G. (1993). *Kijk mama, de tenen van God*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- De Sterck, M. (1993). *Sofie en Fatima*. Leuven: Davidsfond/Infodok.
- De Kort, K. (2008). *Kijkbijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.
- Dellenbag, P., Feddema, A. & De Jong, K. (2008). *Binnenste buiten: jongeren en religie*. Haarlem: Gottmer Uitgevers.
- Dowley, T. (1997). *De atlas van de Bijbel en de geschiedenis van het christendom*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.
- Gerbern, S. (1992). *De Davidster: de geschiedenis van een symbool*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- Hidir, O. (2014). *De Levende Koran*. Rotterdam: IUR Press.
- Idema, A. (2008). *Agastya drinkt de zee leeg*. Amersfoort: Uitgeverij Kwintessens.
- Ismail, A. (2013). *De interpretatie van de betekenissen van de Koran*. Plaats niet vermeld: Uitgeverij Stichting as-Soennah.
- Jansegerma, H. (1992). *Inleiding in het Oude Testament*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Janssen, K. (2006). *God & co: over geloven altijd en overal*. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.
- Janssen, K. (2004). *Het grote avontuur van God en mens*. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.
- Janssen, K. (2002). *Waarom?: eerlijke antwoorden op moeilijke vragen*. (2<sup>de</sup> druk). Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.
- Juchtman, G. & Nicaise, I. (2014). *Kleur in mijn klas: Kinderen over levensbeschouwelijke diversiteit in de lagere school*. Tiel: Lannoo.
- Kessler, A. (2006). *De feesten van het jaar*. (7<sup>de</sup> druk). Haarlem: Uitgeverij J.H. Gottmer.
- KMS. (2015). *Feesten met de burens 2015*. Kalmthout: Pelckmans.
- Kuitert, H.M. (2005). *Hetzelfde anders zien*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- Lauvrijs, B. (2006). *Het feestenboek voor de jeugd*. Antwerpen: Berghmans Uitgevers.
- Marchant, K. (2005). *Ceremonies en feesten: feesten en vasten*. Amsterdam: KIT Publishers.
- Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.
- Phillippea, M. (2003). *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: AUP.
- Schouten, H. (2004). *De vijf religies van de wereld*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.
- Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.
- Stolp, H. (2006). *Aan synagoge, kerk en moskee voorbij*. Utrecht: AnkhHermes.
- Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

- Toscani, O. (2000). *Bidden door jongeren uit de hele wereld*. Tiel: Uitgeverij Lannoo.
- Van den Berghe, P. (2001). *VVKBaO Leerplan Rooms-katholieke godsdienst voor het lager onderwijs in Vlaanderen*. Mechelen: LICAP.
- Van de Weyer, R. (2002). *De islam en de westerse wereld in conflict*. Aartselaar: Uitgeverij Deltas.
- Van Segbroeck, F. (1998). *Het Nieuwe Testament leren lezen: achtergronden – methoden – hulpmiddelen*. (derde druk). Leuven: Uitgeverij Acco.
- VBS. (1995). *De Bijbel: willibrordvertaling*. (tweede druk). Leuven: KBS Uitgeverij.
- Watson, C. (2002). *Wat weten we over het christendom?* Amsterdam: KIT Publishers.

## 2. Cursusteksten

- De Decker, K. (2012-2013). 'Cursus Godsdienst 1' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst.
- Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst.
- Verhelst, M. (2012-2013). 'Cursus RZL 2' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 22.
- Verhelst, M. (2014-2015). 'Module School en Maatschappij: leereenheid godsdienst' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.

## 3. Websites

- Asscher-Pinkhof, C. (1918). *Joodse kinderliedjes*. Geraadpleegd op 15/05/2015 via [http://www.kerkliedwiki.nl/index.php/The-mapagina\\_Loofhuttenfeest](http://www.kerkliedwiki.nl/index.php/The-mapagina_Loofhuttenfeest)
- Bijbelstudie (2011). *Het nieuwe testament*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via [http://www.bijbelstudie.org/nieuwe\\_testament.html](http://www.bijbelstudie.org/nieuwe_testament.html)
- Broederlijk delen. (2015). *Wat doet Broederlijk delen?* Geraadpleegd op 28/05/2015 via <http://www.broederlijkdelen.be/wat-we-doen>
- CMO. (2011). *Offerfeest*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/feesten-a-rituelen/gebruiken-feesten/offerfeest>
- CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-werldgodsdiensten/wie-was-mohammed>
- Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. (2012). *Interlevensbeschouwelijke competenties*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via [http://www.idkg.be/20130502\\_dossier\\_ILSenILD.pdf](http://www.idkg.be/20130502_dossier_ILSenILD.pdf)
- De Kort, K. (2008). *Kijkbijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.
- Desodt, S. (2015). *Verdriet*. Geraadpleegd op 10/05/2015 via <http://www.nabbi.be/junior-gebedjes/content.php?ID=1618>
- Encyclo. (2015). *Monotheïsme*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.encyclo.nl/begrip/Monotheïsme>
- EK. (2015). *Kijktafels: de weg van Jezus, van Palmzondag naar Pasen*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2013/door-de-woestijn/kijktafels/de-weg-van-jezus-van-palmzondag-naar-pasen.html>
- Hitchinson, F. (jaartal niet vermeld). *De islam binnen de katholieke godsdienstlessen in het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 27/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/hitchinson/>
- Hitchinson, F. (2004). *Het islamitisch gebed*. Geraadpleegd op 15/05/2015 via <http://www.vsko.be/het-islamitische-gebed>

- IBS. (204). *De Davidster*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.ibstudiehuis.nl/k/n639/news/view/5804/5850/de-davidster-deel-10.html>
- IDKB. (2015). *Religies*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via <http://www.idkb.be/nl/religies-89.html>
- IKON. (jaartal niet vermeld). *Over de heilige boeken*. Geraadpleegd op 16/12/2014 via <http://www.bijbelkoran.nl/generalinfo.php?IntEntityId=16>
- JHM. (jaartal niet vermeld). *Pesach*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/woordenlijst/p/pesach>
- JHM. (jaartal niet vermeld). *Sjavoet*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/woordenlijst/s/sjavoet>
- Kaholieke bijbelstichting. (2007). *Boek in de klas*. Geraadpleegd op 05/05/2015 via <http://gaa.bijbel.net/?b=14>
- KerkNet Bisdom Hasselt. (2014). *Kinderen en geloof*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via <http://www.kerknet.be/federatie/6351/content.php?ID=15666>
- Kerknet. (2014). *Advent 2014*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.kerknet.be/microsite/Advent/>
- KerkNet (2014). *Paulus: briefschrijver*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kerknet.be/microsite/paulusjaar/content.php?ID=8869>
- Knowlegde centre Religion & Development (2011). *Ontstaansgeschiedenis christendom*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.religion-and-development.nl/praktijkboek/i-het-christendom/i-1-ontstaansgeschiedenis>
- Leterme, C. (2015). *Bijbel*. Geraadpleegd op 09/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Bijbel>
- Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>
- Muns, M. (2011). *Ontstaan van het christendom: Van joodse sekte naar wereldgodsdienst*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kennislink.nl/publicaties/ontstaan-van-het-christendom>
- Nabbi. (2014). *Adventskrans*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=281>
- Nabbi. (2014). *Liturgisch jaar*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=208>
- Nederlandse encyclopedie. (2014). *Heilig boek*. Geraadpleegd op 18/11/2014 via <http://www.encyclo.nl/begrip/HEILIG%20BOEK>
- Pot, H. (2001). Interfest: interreligieuze najaarsfeesten. *De wereld van het jonge kind*, 24, p. 24-26. Geraadpleegd op 16/11/2014 via [http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice\\_zen/hjk/archief/2001/01\\_september\\_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf](http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice_zen/hjk/archief/2001/01_september_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf)
- Puissant, B. (2013). *Haal het beste uit je multiculturele klas*. Geraadpleegd op 15/02/2015 via <http://www.klasse.be/leraren/32175/haal-het-beste-uit-je-multiculturele-klas-11-tips/http://www.klasse.be/leraren/32175/haal-het-beste-uit-je-multiculturele-klas-11-tips/>
- Thomas. (2015). *Denken en geloven*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/denken-en-geloven/>
- Thomas. (2014). *De specificiteit van het christendom*. Geraadpleegd op 21/03/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/de-specificiteit-van-het-christendom/>
- Thomas. (2015). *Een jaar vol feesten*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/een-jaar-vol-feesten/>
- Thomas. (2015). *Het Nieuwe Testament, of het verhaal van Jezus en de eerste kerk*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via [www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405](http://www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405)

- Thomas. (2015). *Interlevensbeschouwelijke competenties in het kader van dialoog en samenwerking tussen levensbeschouwingen op school*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/interlevensbeschouwelijke-competenties/>
- Thomas. (2015). *Over de drie monotheïstische godsdiensten*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via [thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2\\_behandeld.php](http://www.kuleuven.be/thomas/theo/gdw/2_behandeld.php)
- Thomas. (2014). *Ramadan Moebarak, een gezegende vastenmaand*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/ramadan-moebarak/>
- Thomas. (2013). *Trialoog: kinderen van Abraham gaan met elkaar in gesprek*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/trialoog/>
- TS. (2015). *Over de beeldjes van de kerstgroep*. Geraadpleegd op 14/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2014/op-weg-naar-betlehem/vertellen/over-de-beeldjes-van-kerstgroep.html>
- Universiteit Gent. (jaartal niet vermeld). *Diversiteit en leren*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.steunpuntdiversiteitnleren.be/nl/home>
- Van Dale. (2014). *Betekenis 'feest'*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=feest&lang=nn#.VQBeVPmG-cE>
- VVKBuO. (jaartal niet vermeld). *Identiteit en diversiteit*. Geraadpleegd op 19/02/2015 via <http://www.vvkbuo.be/content/identiteitdiversiteit>
- Welzijnszorg. (2011). *Over Welzijnszorg*. Geraadpleegd op 26/05/2015 via <http://www.welzijnszorg.be/over-ons/over-welzijnszorg>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerheiligen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerheiligen>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerzielen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerzielen>
- Wereld Feesten Almanak. (2014). *Id-al-Fitr (Suikerfeest)*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/id-al-fitr-suikerfeest>
- Wereld Feesten Almanak. (2014). *Id-ul-Maulid (Geboortedag Mohammed)*. Geraadpleegd op 02/01/2014 via <http://www.beleven.org/feest/id-ul-maulid-geboortedag-mohammed>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Kerstmis*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/kerstmis>
- Wereld Feesten Almanak. (2014). *Offerfeest (Eid Al-Adha)*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via <http://www.beleven.org/feest/id-ul-adha-het-offerfeest>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Pasen*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/pasen>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Ramadan*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/ramadan>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Sjavoeot (Wekenfeest)*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/sjavoeot-wekenfeest>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Soekot (Loofhuttenfeest)*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/soekot-loofhuttenfeest>
- WonderWhy. (2015). *Filosoferen over geloof*. Geraadpleegd op 09/04/2015 via <http://filosoferenmetkinderen.blogspot.be/2012/12/filosoferen-over-geloof.html>
- Auteur niet vermeld. (2014). *Diversiteit in het onderwijs: omgaan met verschillen*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.ond.vlaanderen.be/diversiteit/visie/>

- Auteur niet vermeld. (2014). *Jezus gaat naar de hemel*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via [http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24\\_49\\_53\\_1.pdf](http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24_49_53_1.pdf)

#### 4. Artikels

- JVT. (13/03/2014). Wat is het verschil tussen soennieten en sjiieten? *Het Nieuwsblad*. Geraadpleegd op 19/12/2014 via [http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20120313\\_075](http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20120313_075).
- Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*, 9 (1), p. 4-7.
- Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*, 9 (1), p. 28-29.
- LR. (2012). *Het Suikerfeest binnenkort als Belgische feestdag?* Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.knack.be/nieuws/belgie/het-suikerfeest-binnenkort-als-belgische-feestdag/article-normal-63814.html>
- Maalouf, A. (2001). Geen geloof zonder twijfel. *Tertio*, 2 (66), 16 mei, p. 8-9.
- Pot, H. (2001). Interfest: interreligieuze najaarsfeesten. *De wereld van het jonge kind*, 24, p. 24-26.
- Van den Brande, M. (2013). Identiteit en opdrachten van de katholieke basisschool. *School+visie*, nr 3, p. 4-7.
- Auteur niet vermeld. (2010). Contrastervaring. *Tijdschrift voor Geestelijk Leven*, 66 (1), p. 5.

#### 5. Afbeeldingen

- AD. (2008). *Diverse scholen sluiten voor Suikerfeest*. Geraadpleegd op 12/03/2015 via <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2154418/2008/09/21/Diverse-scholen-sluiten-voor-Suikerfeest.dhtml>
- Admin (2013). *Physical Benefits of saying Salat*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.thetrueknowledge.org/physical-benefits-of-saying-salat>
- ANP. (2009). *Islamitisch offerfeest gaat van start*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via <http://internationaljustice.mw.nl/nederlands/article/islamitisch-offerfeest-gaat-van-start>
- Baseler, M. (2004). *Feestvieren kun je overal*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum.
- Borgemans, T. (2008). *Reïncarnatie en christelijk verrijzenisgeloof*. Geraadpleegd op 16/12/2014 via [www.rorate.com](http://www.rorate.com)
- Bieringer, R. & Pollefy, D. (2006). *Wie zeggen de mensen dat ik ben?* Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/wie-zeggen-de-mensen-dat-ik-ben/>
- CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>
- Commissie Levensbeschouwelijke Vakken. (2012). *Interlevensbeschouwelijke competenties*. Geraadpleegd op 28/02/2015 via [http://www.idkg.be/20130502\\_dossier\\_ILSenILD.pdf](http://www.idkg.be/20130502_dossier_ILSenILD.pdf)
- Dannenberg, H. (2012). *Multiculturele samenleving*. Geraadpleegd op 15/11/2014 via <http://teamleidersacademie.nl/teamleiders-academie-kennisbank/multiculturele-samenleving-4/>
- De Kort, K. (2008). *Kijkbijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed
- Dima. (2013). *Wat ik geloof?* Geraadpleegd op 01/12/2014 via <https://dimasplace.wordpress.com/2013/05/09/wat-ik-geloof/>
- Esarenguz. (2011). *Het Goddelijke boek: Islam, Christendom en de Westerse wereld*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.alatoerka.nl/2011/08/11/het-goddelijke-boek-islam-christendom-en-de-westerse-wereld/>

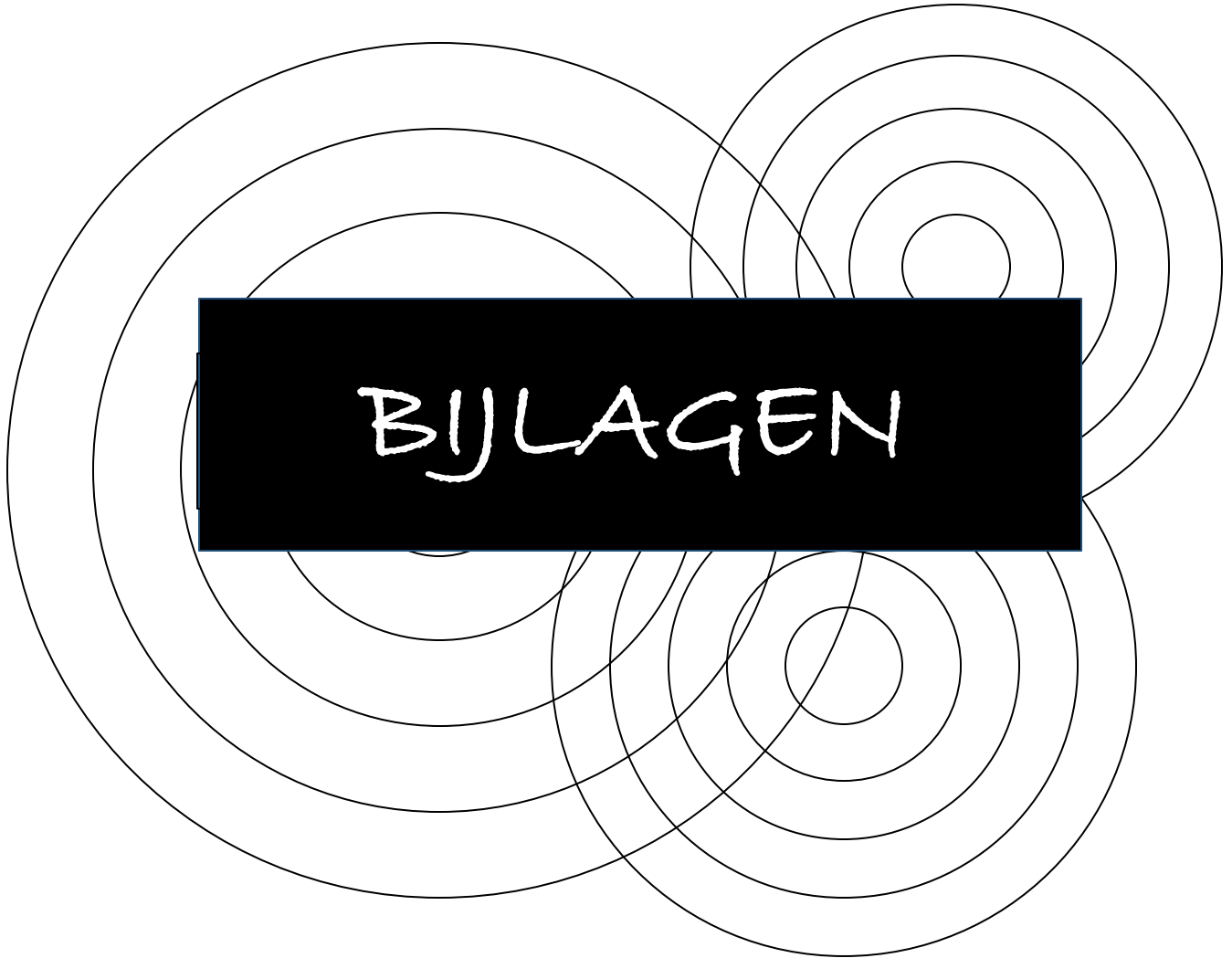
- Fens, P. (2014). *Synagoge*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via <http://www.straatjesenplaatjes.nl/Locaties/Synagoge/>
- IDKB. (2015). *Religies*. Geraadpleegd op 21/03/2015 via <http://www.idkb.be/nl/religies-89.html>
- Jansegerma, H. (1992). *Inleiding in het Oude Testament*. Kampen: Uitgeverij Kok.
- Joods Actueel. (2009). *Pesach voor kinderen*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via <http://joodsactueel.be/2009/04/08/pesach-voor-kinderen/>
- Katholiek basisonderwijs. (2014). *OKB in beelden*. Geraadpleegd op 26/12/2014 via <http://www.vvkbao.be/nieuws/okb-beelden>
- KMS. (2015). *Feesten met de burelen 2015*. Kalmthout: Pelckmans.
- LR. (2012). *Het Suikerfeest binnenkort als Belgische feestdag?* Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.knack.be/nieuws/belgie/het-suikerfeest-binnenkort-als-belgische-feestdag/article-normal-63814.html>
- Nabbi. (2014). *De tien geboden*. Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=222>
- Okj. (2010). *Geloven in God maakt je minder depressief*. Geraadpleegd op 01/12/2014 via [http://okj.okkn.nl/pagina/322/geloven\\_in\\_god\\_maakt\\_je\\_minder\\_d](http://okj.okkn.nl/pagina/322/geloven_in_god_maakt_je_minder_d)
- Pfalz. (2013). *Ehmaliger rechtsextremer Politiker Szegedi wird jüdisch*. Geraadpleegd op 25/03/2015 via <http://www.pfalz-express.de/ungarn-ehemaliger-rechtsextremer-politiker-szegedi-wird-judisch/>
- Posthumus, E. (2013). *Kerststal: fleurt boodschap op*. Geraadpleegd op 29/11/2014 via <http://www.quest.nl/artikel/waar-komt-de-kerststal-vandaan>
- Raya. (2014). *Cheesecake, Mozes en de Tien Geboden*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via <http://www.lichanskylikes.nl/het-lekkere-leven-3/cheesecake-mozes-en-de-tien.html>
- RD. (2013). *Het Joodse Pinksterfeest, Sjavoet, is het feest van de wetgeving*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via [http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/het\\_joodse\\_pinksterfeest\\_sjavoet\\_is\\_het\\_feest\\_van\\_de\\_wetgeving\\_1\\_739718](http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/het_joodse_pinksterfeest_sjavoet_is_het_feest_van_de_wetgeving_1_739718)
- SamSam. (jaartal niet vermeld). *Jodendom*. Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.samsam.net/godsdiensten/jodendom/inleiding/>
- Thomas. (2014). *Ramadan Moebarak, een gezegende vastenmaand*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/ramadan-moebarak/>
- Universiteit Gent. (jaartal niet vermeld). *Diversiteit en leren*. Geraadpleegd op 16/11/2014 via <http://www.steunpuntdiversiteitenleren.be/nl/home>
- VBO. (2013). *Vier mierzoete desserts om het Suikerfeest te vieren*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via [http://www.standaard.be/cnt/dmf20130808\\_022](http://www.standaard.be/cnt/dmf20130808_022)
- VECIP. (2015). *Bijbel*. Geraadpleegd op 25/03/2015 via <http://www.vecip.com/default.asp?onderwerp=118>
- Viorst, J. (2007). *Dat is heel wat voor een kat*. (twaalfde druk). Haarlem: Gottmer Uitgeverij.
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerzielen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerzielen>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Bedevaart naar Mekka*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via [http://www.beleven.org/feest/id-ul-hajj\\_bedevaart\\_naar\\_mekka](http://www.beleven.org/feest/id-ul-hajj_bedevaart_naar_mekka)
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Hemelvaart*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/hemelvaart>
- Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Pinksteren*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/pinksteren>
- Wikipedia. (2015). *Religie*. Geraadpleegd op 21/03/2015 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Religie>

- Wikipedia (2014). *Soekot*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Soekot>
- Auteur onbekend. (2013). *Bijbellezen, hoe doe je dat?* Geraadpleegd op 15/12/2014 via <http://www.hervormdarnemuiden.nl/bijbellezen-hoe-doe-je-dat/>
- Auteur niet vermeld. (2014). *De weg van Jezus, van Palmzondag naar Pasen*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <https://kijktafelmoederteresakerk.wordpress.com/>
- Auteur niet vermeld. (2015). *Koran*. Geraadpleegd op 25/03/2015 via <http://wereldgodsdiensten1.weebly.com/kenmerken1.html>
- Auteur niet vermeld. (2015). *Kernpunten*. Geraadpleegd op 16/03/2015 via <http://www.prinseschool.nl/onderwijs/kernpunten>

## 6. Filmfragmenten

- Uitzending Karrewiet 'Heilige boeken': <http://www.ketnet.be/karrewietplus/heilige-boeken/uitzending>
- Film 'The birth of Jesus': <https://www.youtube.com/watch?v=X2LVX5M80Og>
- Schooltv 'Pesach': <http://www.schooltv.nl/video/pesach-de-viering-van-het-joodse-paasfeest/#q=>
- Schooltv 'Loofhuttenfeest': <http://www.schooltv.nl/video/loofhuttenfeest-een-joods-feest-in-een-zelfgemaakte-hut/#q=trefwoord%3A%22zonne-energie%22>
- Schooltv Pinksteren: [http://www.schooltv.nl/no\\_cache/video/crid/20070901\\_pinksteren01/](http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20070901_pinksteren01/)
- <https://www.youtube.com/watch?v=NyW5bVwTpUE>
- Wat betekent kerst voor mij? <https://www.youtube.com/watch?v=NyW5bVwTpUE>





A decorative background consisting of several overlapping circles of varying sizes, creating a complex, layered pattern. A black rectangular box is superimposed over the center of these circles.

# 1. Observatieverslag

The background features a series of overlapping, concentric circles of varying sizes, creating a ripple effect. A solid black rectangular box is centered horizontally and partially overlaps the circles.

## 2. Achtergrondinformatie voor de leerkracht

# Achtergrondinformatie voor de leerkracht



## **1. Voorwoord**

Beste leerkracht

Deze lessenreeks rond 'feesten in verschillende godsdiensten' is vooral gericht op de drie monotheïstische godsdiensten: het jodendom, het christendom en de islam. Het is dan ook aangewezen om deze drie godsdiensten bij de start van deze lessenreeks te integreren in de klas. Daarom krijgt u in dit gedeelte wat theorie over deze drie godsdiensten. Deze achtergrondkennis kan een verrijking bieden bij het geven van de introductie-les 'Monotheïstische godsdiensten'.

## **2. Wat zijn 'monotheïstische godsdiensten'?** <sup>42 43</sup>

Het woord 'monotheïsme' is oorspronkelijk afkomstig van de Griekse woorden 'monos' en 'theos'. 'Monos' kan letterlijk vertaald worden als *één*, en het woord 'theos' betekent *god*. Een monotheïstisch godsdienst is dus een godsdienst waarbij men slechts gelooft in één god. In het jodendom, christendom en islam geeft men verschillende benamingen aan deze éne transcendenten god: Adonai, God, Allah, ...

Het tegengestelde hiervan is het 'polytheïsme', waarbij men in het bestaan van vele goden gelooft. De grootste hedendaagse polytheïstische religies zijn het hindoeïsme, de traditionele Chinese godsdiensten en het shintoïsme.

Zoals hierboven al vermeld werd zijn van de wereldgodsdiensten het jodendom, het christendom en de islam monotheïstische religies. Deze drie godsdiensten worden ook vaak benoemd als de 'Abrahamistische religies', omdat ze een gemeenschappelijke voorvader Abraham hebben.



Figuur: Esarenguz. (2011). *Het Goddelijke boek: Islam, Christendom en de Westerse wereld*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.alatoerka.nl/2011/08/11/het-goddelijke-boek-islam-christendom-en-de-westerse-wereld/>

<sup>42</sup> Encyclo. (2015). *Monotheïsme*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.encyclo.nl/begrip/Monotheïsme>

<sup>43</sup> Thomas. (2013). *Trialoog: kinderen van Abraham gaan met elkaar in gesprek*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/trialoog/>



### 3. De Davidster: het symbool van het jodendom <sup>44 45 46</sup>



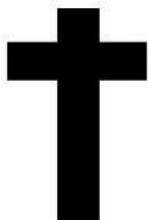
Figuur: Wikipedia. (2015).  
Religie. Geraadpleegd op  
21/03/2015 via  
[http://nl.wikipedia.org/wiki/  
Religie](http://nl.wikipedia.org/wiki/Religie)

De Davidster is over de hele wereld een synoniem geworden voor het jodendom. Dit teken heeft in al zijn eenvoud een ongekend sterke en geladen symboliek. Ook in negatieve zin kreeg deze ster een bepaalde betekenis. Door de Nazi's werd het namelijk gebruikt als stigmatiserend teken.

De Davidster is oorspronkelijk een spiritueel symbool in de vorm van een hexagram. Dat is een combinatie van twee gelijkzijdige driehoeken. De Davidster stamt uit de tijd van David en Salomo. Het symbool is terug te vinden op heel wat joodse gebouwen en voorwerpen. Vaak worden de zes punten van deze ster in verband gebracht met de zes scheppingsdagen. Toch wordt er in de Bijbel of de Talmud niets verteld over de Davidster. Sommigen linken de naam 'Davidster' ook aan koning David. Een belangrijke figuur binnen het jodendom.

In de twintigste eeuw is de Davidster een zeer bekend symbool van het jodendom geworden. Het werd namelijk misbruikt door Hitler tijdens zijn anti-Joodse rellen. Met gele Davidsterren heeft deze man miljoenen mensen vernederd en gediscrimineerd. Zij werden uiteindelijk naar vernietigingskampen afgevoerd.

### 4. Het kruisbeeld: het symbool van het christendom <sup>47 48</sup>



Figuur: Wikipedia.  
(2015). Religie.  
Geraadpleegd op  
21/03/2015 via  
[http://nl.wikipedia  
.org/wiki/Religie](http://nl.wikipedia.org/wiki/Religie)

Het kruisbeeld is al vanaf de 3<sup>e</sup> eeuw het symbool van het christendom. Met dit symbool herdenken de christenen dat Jezus door de Romeinen werd gekruisigd. Het christelijke volk staat op deze manier stil bij het leven en lijden van Jezus Christus. Ze denken ook met blijdschap terug aan de verrijzenis van Jezus, aan zijn overwinning op de dood en het feit dat Jezus in het hart van alle mensen verder leeft! Vaak wordt het kruis dan ook gelinkt aan woorden als 'lijden', 'verzoening' en 'verlossing'.

Typisch aan dit Latijnse kruis is dat de verticale arm langer is dan de horizontale. Dit in tegenstelling tot het Griekse kruis, dat gelijke armen heeft. Het Latijnse kruis is het symbool van het christendom.

Soms vind je ook kruisbeelden terug waarop het lichaam van Jezus Christus bevestigd is. Dit beeld wordt gebruikt door katholieken en orthodoxen en heet het crucifix.

<sup>44</sup> Gerbern, S. (1992). *De Davidster: de geschiedenis van een symbool*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.

<sup>45</sup> Thomas. (2015). *Over de drie monotheïstische godsdiensten*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via [thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2\\_behandeld.php](http://thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2_behandeld.php)

<sup>46</sup> IBS. (2014). *De Davidster*. Geraadpleegd op 27/05/2015 via <http://www.ibstudiehuis.nl/k/n639/news/view/5804/5850/de-davidster-deel-10.html>

<sup>47</sup> IDKB. (2015). *Religies*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via <http://www.idkb.be/nl/religies-89.html>

<sup>48</sup> Thomas. (2015). *Over de drie monotheïstische godsdiensten*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via [thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2\\_behandeld.php](http://thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2_behandeld.php)



## 5. De nieuwe maan en ster: het symbool van de islam <sup>49 50</sup>



*Figuur:* Wikipedia. (2015). *Religie*. Geraadpleegd op 21/03/2015 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Religie>

De nieuwe maan en ster is het meest gekende symbool binnen de islamitische godsdienst. De wassende maan werd als cultureel teken hoogstwaarschijnlijk al gebruikt sinds 2500 voor Christus. De maan staat symbool voor de god Nanna, die in de islamitische cultuur gezien wordt als de maangod. Later werd deze god in de cultuur van Mesopotamië Sin genoemd.

De ster is op het symbool steeds terug te vinden naast de maan. Deze ster staat dan ook voor de dochters van de maangod.

De wassende maan komt als verwijzing op de islam vooral voor in het Ottomaanse Rijk. In de Koran vindt men daarentegen geen echte verwijzing naar dit symbool. Toch is het symbool van de maansikkel met ster zeer vaak terug te vinden op vlaggen van veel moslimlanden. Het symbool is terug te vinden op de vlag van Turkije, Pakistan, Uzbekistan, Algerije, Azerbeidjan en Turkmenstan.

Tegenwoordig staat de vijfpuntige ster symbool voor de 'vijf pijlers van de islam'. In de achtergrondinformatie rond 'Heilige boeken' worden deze vijf pijlers uitgebreid besproken.

**NOOT:** Op de fiches met achtergrondinformatie voor de leerkracht, zal u telkens deze drie symbolen terugvinden. Op die manier kan u op zoek gaan naar informatie van de desbetreffende religie.

---

<sup>49</sup> IDKB. (2015). *Religies*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via <http://www.idkb.be/nl/religies-89.html>

<sup>50</sup> Thomas. (2015). *Over de drie monotheïstische godsdiensten*. Geraadpleegd op 18/03/2015 via [thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2\\_behandeld.php](http://thomas.theo.kuleuven.be/gdw/2_behandeld.php)

## Achtergrondinformatie voor de leerkracht



### **1. Voorwoord**

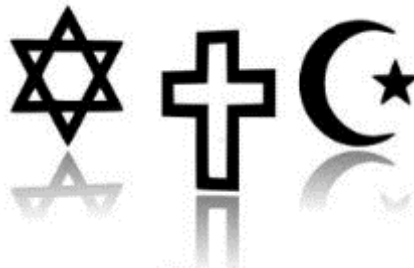
Beste leerkracht

Hieronder vindt u een theoretisch kader terug rond de heilige boeken die centraal staan binnen de drie monotheïstische godsdiensten. U verkrijgt wat achtergrondinformatie omtrent het ontstaan van deze heilige geschriften en het gebruik ervan binnen iedere godsdienst. In dit theoretisch gedeelte verkrijgt u achtergrondinformatie over de Tenak, de Bijbel en de Koran. Deze informatie kan hulp bieden tijdens het geven van de les 'Heilige boeken'.

### **2. Begripsverklaring: 'heilig boek' of 'heilig geschrift'**<sup>51</sup>

Een heilig boek of een heilig geschrift is een boek of geschrift dat in vele religies of spirituele bewegingen door de aanhangers gelezen wordt. Het boek of geschrift wordt vaak beschouwd als een goddelijke of spirituele oorsprong dat fungeert als een belangrijke fundering van een dergelijke beweging.

Heel wat religies en bewegingen hebben hun eigen heilige boeken en geschriften. In de drie monotheïstische godsdiensten die ik in dit werkstuk bespreek, staat het heilig boek centraal. Het heilig boek van het jodendom heet de Tenak of Tenach, ook wel de Hebreeuwse of Joodse Bijbel genoemd. Binnen het christendom fungeert de Bijbel als heilig boek. De Bijbel van de christenen bevat twee verschillende verzamelingen van teksten: het Oude Testament en het Nieuwe Testament. De Koran is het door moslims erkende heilig boek dat in hun godsdienst centraal staat. Hieronder worden de heilige boeken en geschriften uit deze drie wereldgodsdiensten uitgebreider besproken.



---

<sup>51</sup> Nederlandse encyclopedie. (2014). *Heilig boek*. Geraadpleegd op 18/11/2014 via <http://www.encyclo.nl/begrip/HEILIG%20BOEK>



### 3. Heilig boek van het jodendom

#### 3.1 De Tenak of het Oude Testament <sup>52 53</sup>

De Bijbel is opgedeeld in twee delen, het Oude Testament en het Nieuwe Testament. Het eerste gedeelte van de Bijbel is het Oude Testament. Dit is een verzameling joodse geschriften, die eigenlijk de hele joodse geschiedenis vormen. Deze geschriften werden geschreven, aangevuld en herhaaldelijk herwerkt tussen 1000 en 150 v. Chr.



Figuur: Introduction to the Torah.  
Geraadpleegd op 19/12/2014 via  
<http://www.worldofjudaica.com/>

Oorspronkelijk werden deze joodse geschriften op perkamenten rollen genoteerd. Het woord *Thora* (in het Hebreeuws) of *Penta-teuch* (in het Grieks) kan dan ook letterlijk vertaald worden door 'Het boek van de vijf rollen'. Later werden deze geschriften genoteerd op papieren vellen die samengebonden werden en waarin men kon bladeren als een boek. Het papier dat men hiervoor gebruikte, was afkomstig uit Egypte en werd gemaakt van de papyrusplant. Het werd ingevoerd langs de haven van Byblos aan de Libanese kust. Het dergelijk nieuw soort boek heette voortaan in het Grieks *bublos* of *biblion* en in het Latijn *biblia*. Van hieruit is dan ook het woord *Bijbel* afgeleid.

De Tenak is het heilige schrift dat binnen het jodendom centraal staat. Deze verhalen uit de joodse traditie zijn het fundament van alles. De (liefde)geschiedenis van JHWH met zijn volk zoals deze in de **T**hora staat beschreven. Maar ook de latere commentaren die je in de profetische boeken (de **N**ebiïm) en vele andere Bijbelse geschriften (de **K**etubim) vindt, zijn voor de joden dé spiegel waarin ze hun eigen leven en dat van het joodse volk, elke generatie opnieuw, bekijken.

Samen vormen deze drie basisgeschriften de TENAK: <sup>54 55</sup>

- I. *De Thora* (Grieks: Pentateuch < 'penta' = vijf; 'teuch' = boeken) bestaat uit de vijf boeken van Mozes.
  - o Genesis
  - o Exodus
  - o Leviticus
  - o Numeri
  - o Deuteronomium
- II. *De Nebiïm* bestaan uit boeken over en van de vroege en late profeten.
  - o De vroege profeten: Jozua, Rechters, Samuël en Koningen
  - o De late profeten: Jesaja, Jeremia, Ezechiël en twaalf kleine profeten
- III. *De Ketoebim* bestaan uit een verzameling van overige geschriften, zoals Psalmen, Prediker, Job, Kronieken, ...

Het woord *Tenak* of *Tenach* werd dus gevormd met de beginletters van de basisgeschriften. Wanneer de christenen vanaf 70 n. Chr. hun eigen geschriften aan de Joodse Bijbel toevoegden, noemden zij het joodse deel (Tenak): het *Oude Testament* (*O.T.*) en het christelijke deel: het *Nieuwe Testament* (*N.T.*).

<sup>52</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 10-11.

<sup>53</sup> Van Segbroeck, F. (1998). *Het Nieuwe Testament leren lezen: achtergronden – methoden – hulpmiddelen*. (derde druk). Leuven: Uitgeverij Acco.

<sup>54</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>55</sup> Van Segbroeck, F. (1998). *Het Nieuwe Testament leren lezen: achtergronden – methoden – hulpmiddelen*. (derde druk). Leuven: Uitgeverij Acco.





Testament moet eigenlijk begrepen worden als *Verbond*. Centraal in dit 'verbond' staat de liefde van God. De christenen gingen ervan uit dat God een *eerste Verbond* had gesloten met het joodse volk en een *tweede Verbond* met alle mensen, door Jezus.

Joodse mensen spreken tegenwoordig ook vaak over het *Eerste Testament* en het *Tweede Testament*. Soms gebruikt men ook de termen *Hebreeuwse (of joodse) Bijbel (O.T.)* en de *Christelijke Bijbel (N.T.)*.



Figuur: SamSam. (jaartal niet vermeld). *Jodendom*. Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.samsam.net/godsdiensden/jodendom/inleiding/>

### 3.2 Betekenis van de Tenak <sup>56 57</sup>

Zoals eerder vermeld, zijn de verhalen uit de joodse traditie het fundament van de joodse godsdienst. De verhalen uit de Thora vormen voor de joden het uitgangspunt van hun godsdienst en hun hele culturele identiteit. In de verhalen uit de Thora maken ze kennis met Jahwe en ervaren ze dat hij diegene is die altijd nabij is en hen bevrijdt uit de meest uitzichtloze situaties (JHWH = 'Ik ben die ik ben', 'Ik zal er altijd zijn voor jou'). Zij ervaren dat hun geschiedenis een heilsgeschiedenis was, met dieptepunten (bv. Egypte, Babylon) en hoogtepunten (bv. David). Dit wil zeggen dat men de geschiedenis van Israël interpreteerde als een vallen en opstaan met de éne persoonlijke God die heil bracht. God openbaarde zich steeds in de geschiedenis.

Het joodse volk kreeg te kampen met heel wat 'contrastervaringen' <sup>58</sup>, dit wil zeggen dat ze doorheen de geschiedenis verschillende hoogte- en dieptepunten ervoeren. Op deze momenten stond God steeds aan hun zijde om hulp te bieden, om er te zijn voor hen. God ging een eerste verbond aan met het joodse volk en toonde dit in de vorm van 'liefde'.

De centrale figuur en gebeurtenis in de Thora zijn Mozes en de uittocht uit Egypte. Tijdens de uittocht door de Sinaï-woestijn kreeg Mozes de ethische grondprincipes van God (= 'de Tien Woorden' = de Decalog = 'de Tien Geboden').



Figuur: Nabbi. (2014). *De tien geboden*. Geraadpleegd op 21/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=222>

<sup>56</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 11 & 44.

<sup>57</sup> Auteur niet vermeld. (2010). Contrastervaring. *Tijdschrift voor Geestelijk Leven*, 66 (1), p. 5.

<sup>58</sup> De term 'contrastervaring' werd voor het eerst gehanteerd door de Belgische dominicaan en theoloog Edward Schillebeeckx.



### 3.3 Gebruik van de Tenak binnen het jodendom <sup>59</sup> <sup>60</sup>

Joden komen op sabbat (zaterdag) bij elkaar in de synagoge. Daar wordt de eredienst geleid door een rabbijn en een voorzanger. Tijdens deze dienst wordt er voorgelezen uit de Thora. Dit heilig schrift geeft regels voor de betrekkingen tussen de mensen onderling. Het is dan ook de voornaamste bron van joods recht en joodse ethiek. Daarnaast illustreert het boek ook de betrekkingen tussen mens en God. Op die manier fungeert het als richtsnoer voor leven en denken van belijdende joden.

Het boek is dus veel méér dan enkel regels. Het is een heilig schrift dat enorm belangrijk is bij het joodse volk. Zij beleven hun religie uit het hart en putten kracht uit de Tenak. Het scheidt verbondenheid tussen het joodse volk.

In de loop van het jaar worden er op alle feestdagen, sabbatten, maandagen en donderdagen passages voorgelezen uit de Thora. Dit gebeurt in de synagoge. De voorlezer reciteert de teksten voor de gemeente. Hij gebruikt hiervoor een geschreven perkamenten rol die om twee staven gewikkeld is. Deze Thora-rollen worden in een speciale schrijn bewaard. Als de rollen uit de Thoraschrijn genomen worden, of ze er terug worden in geplaatst, gaat de gemeente staan.

In de synagoge staat een podium met daarop een lessenaar of biema, dit is de centrale plek voor de voorlezingen. In orthodoxe synagogen moeten mannen en vrouwen gescheiden zitten, bij andere synagogen niet.



Figuur: Fens, P. (2014). *Synagoge*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via <http://www.straatjesenplaatjes.nl/Locaties/Synagoge/>

<sup>59</sup> Stolp, H. (2006). *Aan synagoge, kerk en moskee voorbij*. Utrecht: AnkhHermes.

<sup>60</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.



## 4. Heilig boek van het christendom

### 4.1 De Bijbel

De Bijbel is het heilig boek van de christenen. Het woord *Bijbel* stamt af van het Griekse woord *biblion* (= boeken). Deze betekenis verwijst naar de Fenicische stad Byblos, die een omslagplaats was voor papyrus (de grondstof waarvan papier gemaakt werd).

Het woord *Bijbel* heeft twee verschillende betekenissen die vaak door elkaar worden gebruikt. In de eerste plaats is het een verzameling van geschriften die samen de Bijbel vormen (de Bijbel: met hoofdletter). In de tweede plaats is het een gedrukt exemplaar ervan (bijbel: zonder hoofdletter).<sup>61 62</sup>

De Bijbel bestaat uit twee verschillende verzamelingen van teksten:

1. *Het Oude Testament*: het Eerste Testament, de Hebreeuwse Bijbel of Tenak
  - ⇒ De Tenak bevat de Thora, de Nebiim en de Ketoebim. Het is in feite het joodse deel van de Bijbel dat hierboven al uitgebreid werd beschreven (zie 6.2.1. 'De Tenak of het Oude Testament')
2. *Het Nieuwe Testament*: Het Tweede Testament
  - ⇒ Het Nieuwe Testament is een verzameling van christelijke geschriften. De oudste van deze geschriften dateren uit de jaren 50, dat wil zeggen 20 jaar na de dood van Jezus. In vergelijking met het Oude Testament, volgt de geschreven neerslag hier dus zeer snel op de historische gebeurtenissen. Terwijl de teksten bewerkt werden, leefden er nog ooggetuigen van het optreden, het lijden en de dood van Jezus Christus.<sup>63</sup>

Jezus van Nazareth was een profetische figuur die bij het begin van onze tijdsrekening optrad. Hij werd door zijn volgelingen beschouwd als de Messias (de Christos = de gezalfde). Deze Messias werd al zeer lang aangekondigd in de Joodse Bijbel. Het volk hoopte op een nieuwe koning die het volk opnieuw zou verenigen en het verbond met Jahwe zou herstellen (de Messias-verwachting: zie 7.1.3).

De geschriften uit die tijd werden voornamelijk geschreven in het Grieks (koinè), de cultuurtaal uit die tijd. Men zou deze geschriften in feite kunnen benoemen als 'de Christelijke Bijbel' die later toegevoegd werd aan 'de Joodse Bijbel'. Deze twee vormen samen 'de Bijbel' met zijn twee delen: het Oude Testament en het Nieuwe Testament. Deze twee delen worden ook wel het Eerste Verbond en het Tweede Verbond genoemd. In het Oude Testament lezen we dat God een Eerste Verbond had gesloten met het joodse volk. In het Nieuwe Testament sluit God een Tweede Verbond met alle mensen doorheen Jezus. In het Nieuwe Testament beschrijft men hoe "God in Jezus mens geworden is".<sup>64</sup> Christenen zien zowel het Oude, als Nieuwe Testament als één geheel. Het is dan ook moeilijk om het Nieuwe Testament juist te interpreteren, als je niets afweet van het Oude Testament.<sup>65 66 67</sup>

Joden daarentegen beschouwen het Nieuwe Testament niet als een van de joodse geschriften. Zij zien het als een interessante verzameling van geschriften, maar aanvaarden de essentie ervan niet. Ze aanvaarden niet dat Jezus de Messias was en verwerpen het feit dat hij in het N.T. geïdentificeerd wordt met God.

<sup>61</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 85-107.

<sup>62</sup> Leterme, C. (2015). *Bijbel*. Geraadpleegd op 09/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Bijbel>

<sup>63</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 85-107.

<sup>64</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 85-107.

<sup>65</sup> Bijbelstudie(2011). *Het nieuwe testament*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via [http://www.bijbelstudie.org/nieuwe\\_testament.html](http://www.bijbelstudie.org/nieuwe_testament.html)

<sup>66</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 85-107.

<sup>67</sup> Van Segbroeck, F. *Het Nieuwe Testament leren lezen: Achtergrond – Methoden – Hulpmiddelen*. Leuven: Uitgeverij Acco.



Het christelijke Nieuwe Testament bestaat uit vier delen: <sup>68</sup> <sup>69</sup> <sup>70</sup>

1. De vier evangeliën:

In de vier evangeliën worden de geboorte, de jeugd, het optreden en de opstanding van Jezus Christus uitgebreid besproken. De eerste drie evangeliën worden de synoptische evangeliën genoemd, omdat deze veel overeenkomsten vertonen. Deze bestaan uit het evangelie naar Mattheüs, Marcus en Lucas. Het vierde evangelie is het evangelie van Johannes, dat veel minder overeenkomsten vertoont met de andere evangeliën. Het is dan ook niet zeker of de auteur de drie synoptische evangeliën gekend heeft.

2. De Handelingen der Apostelen:

Dit boek volgt op de evangeliën en werd geschreven door de evangelist Lucas. In dit boek wordt geschreven over de periode na de dood en verrijzenis van Jezus. De Handelingen der Apostelen starten met het Hemelvaart- en Pinksterverhaal. Daarna worden de eerste christelijke gemeenschappen beschreven en de problemen die ze toen ondervonden.

3. De Brieven:

3.1. *De brieven van Paulus*

Het Nieuwe Testament bestaat uit 27 boeken en 21 van deze boeken kunnen als brieven beschouwd worden. Paulus schreef 14 van deze 21 brieven. Hij was een zeer overtuigde jood die aanvankelijk tegen de christenen gekant was, maar zich onverwachts bekeerde. Hij schreef tussen de jaren 51 en 63 brieven naar de verschillende gemeenschappen, waar hij soms een hele tijd verbleven had. Hij probeerde in zijn brieven problemen op te lossen, gaf antwoorden op vragen uit de gemeenten en gaf tips om een goede christengemeente te worden. Paulus' brieven zijn in feite liefdesbrieven, omdat ze geschreven zijn uit liefde (vreugde) voor zijn lezers. Tegenwoordig wordt het auteurschap van Paulus bij een aantal brieven betwijfeld. Enkel 7 van de 21 brieven worden door alle Bijbelgeleerden beschouwd als zeker van Paulus.

3.2. *De katholieke brieven*

Van de 21 brieven in het Nieuwe Testament zijn er 7 katholieke brieven. Deze zijn zo genoemd omdat ze niet gericht zijn naar één gemeente, maar bedoeld zijn voor alle christenen. Zij hebben wel de vorm van een brief, maar hebben geen omschreven geadresseerde.

4. De Apocalyps:

Tot slot is er de Apocalyps, ook wel de Openbaring van Johannes genoemd. De Apocalyps is een boek waarin veel symbolische visioenen over het einde van de wereld en de komst van een nieuwe wereld verwerkt zijn. Johannes schreef dit boek met de bedoeling tijdgenoten te troosten in een tijd van vervolging en grote tegenslagen.

Ook het Oude Testament behoort tot de Bijbel en staat centraal in het geloof van de christenen. De uitleg over de inhoud van het Oude Testament werd hierboven al besproken (zie: 'De Tenak of het Oude Testament').

---

<sup>68</sup> Thomas. (2015). *Het Nieuwe Testament, of het verhaal van Jezus en de eerste kerk*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via [www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405](http://www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405)

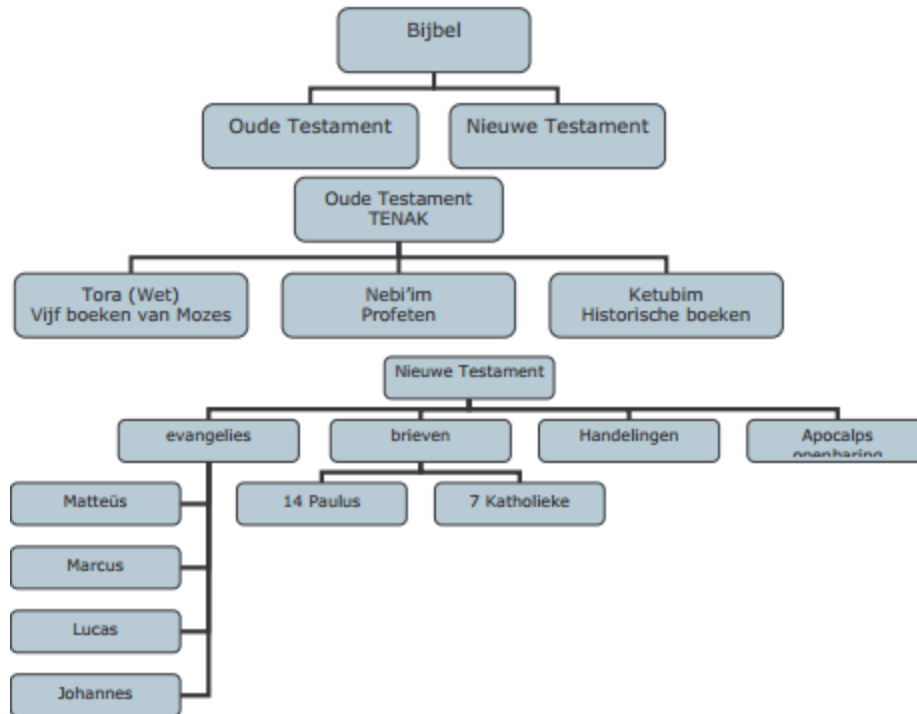
<sup>69</sup> Bijbelstudie (2011). *Het nieuwe testament*. Geraadpleegd op 15/12/2014 via [http://www.bijbelstudie.org/nieuwe\\_testament.html](http://www.bijbelstudie.org/nieuwe_testament.html)

<sup>70</sup> Van Segbroeck, F. *Het Nieuwe Testament leren lezen: Achtergrond – Methoden – Hulpmiddelen*. Leuven: Uitgeverij Acco.



## 4.2 Schematische voorstelling: De Bijbel

Hieronder vind je een schematische voorstelling terug die weergeeft hoe de Bijbel opgebouwd is. In het schema wordt een onderscheid gemaakt tussen het O.T. en het N.T. De uitleg over deze verschillende delen werd hierboven reeds beschreven bij de bespreking van de heilige boeken uit het jodendom en christendom. <sup>71 72</sup>



Figuur: Jansegerma, H. (1992). *Inleiding in het Oude Testament*. Kampen: Uitgeverij Kok.

## 4.3 Gebruik van de Bijbel binnen het christendom <sup>73</sup>

Heel wat christenen lezen de Bijbel. Dit boek is voor hen van groot belang, ze vertrouwen op de Bijbel als een bron van waarheid. In de christelijke godsdienst staat het lezen en onderwijzen van het Oude en Nieuwe Testament centraal. Wekelijks komen de mensen dan ook samen om in de kerk uit de Bijbel te lezen of te luisteren naar verhalen die de priester hieruit voorleest. Tijdens de eucharistieviering vinden er twee lezingen uit de Bijbel en een evangelielezing plaats.



Figuur: Auteur onbekend. (2013). *Bijbellezen, hoe doe je dat?*  
Geraadpleegd op 15/12/2014 via <http://www.hervormdarnemuiden.nl/bijbellezen-hoe-doe-je-dat/>

Veel katholieken lezen iedere dag in de Bijbel. Zij kunnen hierin lezen op eender welke plaats of eender welk tijdstip, maar doen dit voornamelijk in stilte. Katholieken geloven dat God zich in de Bijbel bekend maakt. De verhalen die deze gelovigen lezen, laten zien wie God is en hoe God met de mensen omgaat. Hierdoor krijgt het lezen van de Bijbel een belangrijke rol in de relatie met God en de mens.

Ook het gebed speelt een belangrijke rol bij het lezen van de Bijbel. Christenen willen tijdens het lezen aan God vragen om de woorden die zij lezen te laten spreken.

<sup>71</sup> Thomas. (jaartal niet vermeld). *Het Nieuwe Testament, of het verhaal van Jezus en de eerste kerk*.

Geraadpleegd op 15/12/2014 via [www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405](http://www.kuleuven.be/thomas/page/download/45405)

<sup>72</sup> Jansegerma, H. (1992). *Inleiding in het Oude Testament*. Kampen: Uitgeverij Kok.

<sup>73</sup> Watson, C. (2002). *Wat weten we over het christendom?* Amsterdam: KIT Publishers.



## 5. Heilig boek van de islam

### 5.1 De Koran <sup>74 75 76</sup>

Het heilige geschrift van de islam is de Koran. Het Arabische woord *qoer'ān* betekent letterlijk 'voordracht' of 'reciteren'. Voor moslims is het reciteren van hun heilige schrift een belangrijk onderdeel van hun godsdienst. Ze kennen aan de woorden van de Koran helende en beschermende eigenschappen toe.

In de Koran staat een verzameling van gezegden en boodschappen. Deze Koranteksten werden volgens moslims in de periode 610-632 in delen door de engel Djibriel (Gabriël) aan Mohammed geopenbaard. Moslims geloven dat de Koran Gods definitieve en complete leer was die hij aan zijn mensen wou schenken. Rond 650 verzamelde kalief Oethman ibn Affan de teksten en rangschikte men de soera's (hoofdstukken) volgens lengte. Dit heeft als gevolg dat de Koran niet chronologisch ingedeeld is. De verzameling teksten werd opgedeeld in 114 soeras, bestaande uit 3 tot 286 ayaat (verzen).

In de islamitische wereld is de Koran van grote betekenis. Dit heilig schrift wordt door de moslims altijd met respect behandeld. Zo wordt hij bij voorkeur in een schone kamer bewaard op een plaats zo hoog mogelijk boven de andere boeken. De Koran wordt doorgaans niet op een tafel gelegd, omdat er dan iets bovenop zou kunnen gelegd worden. Ook wordt hij niet op de grond gelegd, omdat de moslims dit als onrein beschouwen. Voordat moslims het boek aanraken wassen ze zich altijd. Daarnaast raken zij de Koran nooit aan als ze aan het eten of drinken zijn.



Figuur: De Koran. Geraadpleegd op 16/12/2014 via <http://wereldgodsdiensten1.weebly.com/kenmerken1.html>

De Koran bevat Gods onfeilbare woord. De teksten in de Koran zijn geopenbaard door God via de engel Gabriël. Dit wil zeggen dat de teksten zelf 'uit de hemel komen' en dus niet echt door mensen geschreven zijn, zoals dit het geval is voor de Tenak en de evangeliën.<sup>77</sup>

### 5.2 De taal van de Koran <sup>78</sup>

Moslims zien de Koran als het enige zuivere heilige boek, aangezien de Koran het letterlijke woord van God is. Het heilig boek bevat Gods eigen woorden, die geopenbaard werden aan de profeet Mohammed. Ze werden volgens het islamotische volk niet geschreven door mensen.

God heeft dit in de Arabische taal gedaan. Veel moslims spreken of verstaan die historische vorm van het Arabisch niet. Daarom wordt het boek soms vertaald in moderne talen. Maar officieel zijn de moslims tegen het vertalen van de Koran. Ze geloven dat geen enkele vertaling exact kan benadrukken wat de originele versie betekent. Een vertaling van het Arabisch wordt door de moslims dus namelijk niet als authentiek gezien. Jonge moslims gaan vaak naar de Koranschool. Dit is een religieuze school waar de islam onderwezen wordt. De kinderen leren er in de traditionele taal verzen uit de Koran.

<sup>74</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>75</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 70.

<sup>76</sup> IKON. (jaartal niet vermeld). *Over de heilige boeken*. Geraadpleegd op 16/12/2014 via <http://www.bijbelenkoran.nl/generalinfo.php?IntEntityId=16>

<sup>77</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 70.

<sup>78</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.



### 5.3 De vijf pijlers van de islam <sup>79 80 81 82 83</sup>

Zoals eerder al vermeld, staat de Koran binnen de islam centraal. Het islamitische geloof steunt ook op de vijf pijlers of zuilen. De islam legt de moslims vijf verplichtingen of 'pijlers' op die ze moeten gehoorzamen. Deze zuilen zijn: de geloofsbelijdenis, het rituele gebed, de materiële hulp, het vasten en de bedevaart. Hieronder worden deze vijf zuilen kort besproken.

#### 1. De geloofsbelijdenis (asj-sjahada)

De zin '*La Ilaha Illallah Wa Anna Muhammadan Rasul Allah*' staat centraal in de geloofsbelijdenis bij de moslims. Deze geloofsbelijdenis betekent het volgende: '*Er is geen god dan Allah en Mohammed is Zijn dienaar en boodschapper.*'

Wie deze zin uitspreekt in de nabijheid van getuigen, sluit zich aan bij de oemma (=gemeenschap van de moslims).

Binnen de islam is er geen plechtigheid waarmee je officieel toetreedt tot de islam, zoals dit het geval is bij de christenen en de joden. Maar in de dagelijkse godsdienstoefeningen wordt deze geloofsbelijdenis steeds herhaalt en tot in het diepste van de ziel ingeprent. Het gaat dus niet zomaar om het uitspreken van deze zin, maar je moet er ook met heel je 'manier van zijn' in geloven.

#### 2. Het rituele gebed (salat)

Een tweede zuil binnen de islam is de salat. Dit is een ritueel gebed dat vijf maal per dag op vaste tijdstippen verricht moet worden. Dit gebed gebeurt in een toestand van rituele reinheid. Vooraf is er een rituele wassing van de voeten, handen, oren, ogen, mond en hals. Er wordt gebeden in de richting van Mekka. Deze plaats wordt in de moskee aangegeven door de mithrab (gebedsnis). Men bidt in deze richting, omdat Mekka de stad is waar de islamitische profeet Mohammed geboren is. Moslims beschouwen deze stad daarom als een heilige plaats.

Deze rituele gebeden kunnen overal plaatsvinden, op voorwaarde dat de plaats waar het gebed verricht wordt schoon is. Daarom hebben heel wat moslims een eigen gebedsmat, die ze zelfs kunnen gebruiken om op straat hun gebed te doen.

Iedere vrijdag is er ook een gemeenschappelijk gebed (vooral voor mannen) in de moskee waar de iman de leiding neemt. Dit is geen priester, geen tussenpersoon, maar gewoon iemand die voor-bidt.



Figuur: Admin (2013). *Physical Benefits of saying Salat*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.thetrueknowledge.org/physical-benefits-of-saying-salat>

#### 3. De materiële hulp (Zakat)

Zakat is de derde zuil van de islam. Het woord *zakat* staat voor 'reiniging' in de vorm van verplichte aalmoezen voor de armen. Jaarlijks wordt er van moslims verwacht dat ze de som maken van alle inkomsten die ze dat jaar hebben gehad en niet hebben verbruikt voor het levensnoodzakelijke. Van deze som zouden ze 2,5% moeten afgeven aan medegelovigen of buitenstaanders die deze hulp nodig hebben om te kunnen overleven. In de Koran wordt het volgende gezegd over deze aalmoezen:

*"Neem aalmoezen van hun rijkdommen aan opdat je hen daardoor mag reinigen en louteren."* (Soera Berouw nr. 9, vers 103)

<sup>79</sup> Schouten, H. (2004). *De vijf religies van de wereld*. Utrecht: Uitgeverij Ten Have.

<sup>80</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). *Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing* [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 72-75.

<sup>81</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Ramadan*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/ramadan>.

<sup>82</sup> Ismail, A. (2013). *De interpretatie van de betekenissen van de Koran*. Plaats niet vermeld: Uitgeverij Stichting as-Soennah.

<sup>83</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.



4. Het vasten (Ramadan)

Zoals men vijf keer per dag de tijd neemt om te bidden en op die manier toont dat men de keuze voor de islam ernstig neemt, zo gaat men ook één volle maand van het jaar deze ernst tonen door te vasten.

De Ramadan vindt plaats op de negende maand van de islamitische kalender. Het exacte begin van deze vastenperiode is afhankelijk van het verschijnen van de sikkel van de nieuwe maan. Tijdens deze periode wordt er tussen schemer voor zonsopkomst en zonsondergang, niet gegeten of gedronken. Ook seksuele contacten zijn niet toegestaan.

Het vasten wordt in de islamitische wereld gezien als een vorm van zuivering van de ziel en bedanking voor alles wat Allah hen gegeven heeft. De Ramadan geeft mensen zelfdiscipline, de moslims voelen verbondenheid met arme en hongerige mensen op de wereld. Ze gedenken in deze maand ook dat de profeet Mohammed de eerste openbaringen ontving die samen de Koran vormden.

De Ramadan eindigt met het suikerfeest (Id-al-Fitr) waarop uitbundig gefeest en gegeten wordt.

5. De bedevaart (Hadj)

Tot slot moet elke moslim (die daartoe de middelen heeft) ten minste één keer in zijn leven een bedevaart maken naar de Heilige stad Mekka. Deze bedevaart vindt altijd plaats in het begin van de twaalfde maand van de moslimkalender.

De Hadj is een heilige plicht om op een uiterlijke manier te tonen hoe belangrijk de overgave aan Allah wel is. Het brengt moslims naar de plaats waar Mohammed de islam gepredikt heeft. De relatie tussen de moslims en Mohammed is een belangrijk aspect van de Hadj. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat veel pelgrims na afloop van de Hadj een bezoek brengen aan Mohammeds graf in Medina.

Tijdens de Hadj staat de Kaäba letterlijk en figuurlijk centraal. Dit is een kubusvormig gebouw dat in de Grote Moskee in Mekka staat. Het is het centrale heiligdom van de islam waar men tijdens de hadj zeven maal rondom loopt.



*Figuur: Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). Bedevaart naar Mekka. Geraadpleegd op 20/12/2014 via [http://www.beleven.org/feest/id-ul-hajj\\_bedeavaart\\_naar\\_mekka](http://www.beleven.org/feest/id-ul-hajj_bedeavaart_naar_mekka)*



## Achtergrondinformatie voor de leerkracht



### **1. Voorwoord**

Beste leerkracht

Indien u graag wat meer informatie wil over het ontstaan van de drie monotheïstische godsdiensten, kan u onderstaande achtergrondinformatie raadplegen. In dit document krijgt u informatie over de ontstaansgeschiedenis van het jodendom, het christendom en de islam. Deze informatie kan u een goede theoretische achtergrond bieden bij het geven van lessen godsdienst waarin u werkt aan de interlevensbeschouwelijke componenten. Over het onderwerp 'ontstaansgeschiedenis' is er geen lesfiche ontworpen om in de klas mee aan de slag te gaan. Deze leerinhouden zouden te complex zijn voor kinderen uit de derde graad. Indien u dit wenst, kan je tijdens de andere lessen in deze koffer wel verwijzen naar zaken die in deze achtergrondinformatie aan bod komen.



*Figuur: Auteur niet vermeld. (2015). Kernpunten. Geraadpleegd op 16/03/2015 via <http://www.prinseschool.nl/onderwijs/kernpunten>*



## 2. Ontstaansgeschiedenis van het jodendom

De Bijbel is een boek dat zeker niet in één keer is geschreven. Je kan de Bijbel eigenlijk vergelijken met een hele bibliotheek van boeken die in de loop van de geschiedenis van Israël tot stand is gekomen. Er liggen wel duizend jaar tussen het jongste en oudste geschrift uit de Bijbel. Om de Bijbel juist te kunnen interpreteren, is het dan ook van groot belang wat meer inzicht te krijgen in de geschiedenis van het oude Israël. Hieronder zal ik kort de hoofdlijnen van deze geschiedenis schetsen. Deze geschiedenis zal ik opdelen in de belangrijkste fasen bij het ontstaan van de joodse of Hebreeuwse Bijbel, het zogenoemde 'Oude Testament'.<sup>84 85</sup>

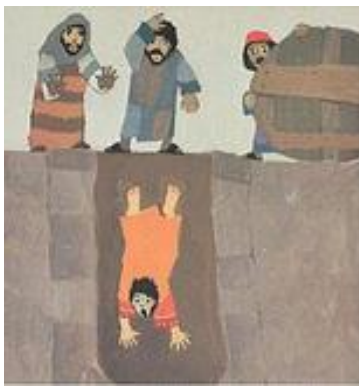
### 2.1 **Eerste fase: Het ontstaan van Israël (1800 – 1000 v. Chr.)**

#### a. 2000 v. Chr.<sup>86</sup>

Ongeveer 2000 jaar voor onze tijdsrekeningen leefden er twee beschavingen in het Nabije Oosten. Deze hadden elk een eigen cultuur en stijl. Ook hadden ze elk hun eigen schrift. De ene beschaving was gelegen in Mesopotamië, de andere beschaving wordt het huidige 'Egypte' genoemd.

In het jaar 2000 v. Chr. waren er heel wat zwervende herders. Deze nomaden en halfnomaden worden ook wel de voorvaders van de Israëlieten genoemd. Ze fokten schapen en geiten, hoedden kudden op vruchtbare vlaktes, ... Wanneer het klimaat ongunstig was, konden deze herders niet genoeg voedsel vinden voor hun kudden. Daarom trokken ze naar andere landbouwgronden of verhuisden ze naar Egypte om daar in dienst te treden bij Egyptische heren.

#### b. 1800 – 1600 v. Chr.: De tijd van de aartsvaders<sup>87 88 89 90</sup>



Figuur: De Kort, K. (2008). *Kijkbijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.

De oudste figuren die in de Bijbel staan zijn dan ook de aartsvaders of patriarchen. Abraham, Isaak, en Jakob zijn de namen van deze aartsvaders. Zij leidden de halfnomaden die vanuit Ur in Mesopotamië met hun kudden op zoek gingen naar een vaste woonplaats. Deze halfnomaden volgden de Eufraat en bereikten uiteindelijk het bergland Kanaän aan de Middellandse Zee, waar zij zich vestigden.

In het Oude Testament kunnen wij deze geschiedenis terugvinden in het Jozefverhaal. Uiteraard is dit verhaal geen kopie van de historische werkelijkheid. Het verhaal schetst op een poëtische wijze de geschiedenis die de mens met God en God met de mens aangaat.

<sup>84</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*,9 (1), p. 4-7.

<sup>85</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>

<sup>86</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>

<sup>87</sup> Verhelst, M. (2013-2014). 'Cursus Godsdiens 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 15-17.

<sup>88</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*,9 (1), p. 4-7.

<sup>89</sup> Janssen, K. (2004). Het grote avontuur van God en mens. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds.

<sup>90</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>



De Jozefcyclus is een inleiding op het boek Exodus. In deze verhalencyclus krijgen wij een antwoord op de vraag 'Hoe komt Israël in Egypte terecht?'. Israël komt in Egypte terecht omdat de broers van Jozef uit jaloezie Jozef laten wegvoeren naar Egypte en hem verkochten aan Potifar (Gen. 37 - 47). We kunnen de Jozefscyclus indelen in drie grote verhalenlijnen:

- De dromen van Jozef (Gen. 37 - 38)
- De opgang van Jozef tot onderkoning in Egypte (Gen. 39 - 41)
- Conflict met zijn broers en verzoening (Gen. 42 - 47)

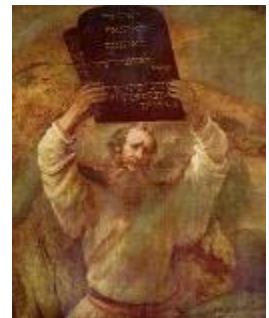
Het doel van deze Jozefverhalen is om duidelijk te maken dat Israël zonder God niet verder had kunnen bestaan. Men interpreteert de geschiedenis van Israël, als een heilsgeschiedenis. Dit wil zeggen dat de geschiedenis van Israël geïnterpreteerd werd als een vallen en opstaan met de ene persoonlijke God die heil bracht aan het volk. God openbaart zich in alledaagse gebeurtenissen. De Jozefverhalen zijn dan ook de verhalen van omwenteling en ommekeer.

#### c. 1600 – 1200 v. Chr.: Verblijf in Egypte en uittocht<sup>91 92 93 94</sup>

Rond 1600 v. Chr. weken een aantal Hebreeuwse families uit naar de Nijldelta in Egypte. Aanvankelijk werkten zij daar goed geïntegreerd mee in de landbouw. Maar ten tijde van farao Ramses II (1290 – 1224 v. Chr.) werden zij tot dwangarbeid verplicht. Onder leiding van Mozes slaagde het volk erin weg te trekken uit de slavernij die in Egypte heerste. Deze bevrijding schreven zij toe aan God, die door Mozes JHWH genoemd werd. De naam JHWH betekent zoveel als 'Ik zal er voor jou zijn'.

De uittocht uit Egypte (Exodus) is de eerste grote pijler van de Israëlitische geschiedenis. Het volk trok onder leiding van Mozes door de Sinaiwoestijn opnieuw naar het Beloofde Land (Kanaän).

Dit verhaal van Mozes wordt ook wel het roepingsverhaal genoemd, omdat Mozes tijdens de uittocht geroepen werd door God. Aan de Sinaiberg sloot Mozes een verbond met Jahwe. Hij schonk het volk 'de Tien Geboden' (decaloog) (Ex.20, 1-17) die zij voortaan als ethische basisprincipes zouden hanteren om te leven, te overleven en samen te leven. Heel dit gebeuren wordt beschouwd als het moment waarop God nabij was en bevrijdend optrad voor zijn volk. Israël heeft toen zijn God leren kennen als een God van bevrijding die partij koos voor verdrukte mensen en hen opriep om ook zelf op een zorgzame wijze met elkaar om te gaan.



Figuur: Mozes en de tafelen der wet door Rembrandt

#### d. 1200 – 1000 v. Chr.: De periode van de Rechters<sup>95 96</sup>

Na de zwerftocht door de Sinaiwoestijn vestigden de Israëlieten zich opnieuw in Kanaän. Deze vestiging ging gepaard met conflicten met de autochtone Kanaänieten en andere ingeweken volkeren, maar was toch hoofdzakelijk een vreedzaam proces. De groep die uit Egypte kwam sloot vriendschappen met andere Hebreeuwse stammen. Er ontstond een twaalfstammenverbond en Israël werd als natie geboren. Alle stammen verenigden zich rond de verering van Jahwe en rond de Wet van Mozes. Mozes werd beschouwd als de grondlegger van hun natie. Het volk werd tijdens deze periode geleid door enkele 'rechters' als Gideo, Simson en Jefta. De laatste rechter was Samuël, die inging op het verlangen van het volk om een koninkrijk te worden. Hij zalfde eerst Saul en daarna David tot koning.

<sup>91</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*,9 (1), p. 4-7.

<sup>92</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 18-28.

<sup>93</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>94</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via

<http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>

<sup>95</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*,9 (1), p. 4-7.

<sup>96</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*,9 (1), p. 28-29.



## 2.2 Tweede fase: Het Israëlitische koningschap (1000 – 587 v. Chr.)

### a. 1000 – 930 v. Chr.: Het rijk van David en Salomo<sup>97 98 99</sup>

Rond 1000 v. Chr. smeedde David de twaalf stammen van Israël aaneen tot een koninkrijk. Hij nam de oude Kanaänietische stad Jeruzalem in en maakte deze tot hoofdstad van het rijk. Op die manier versterkte David de eenheid van Israël.

Na de dood van David in 970 v. Chr. organiseerde zijn zoon Salomo het koninkrijk verder. Hij bouwde een tempel in Jeruzalem als centraal heiligdom voor de eredienst van Jahwe. De periode van David en Salomo wordt gezien als de tweede grote pijler van de geschiedenis van Israël. Het volk ervoer deze periode als een glorieus tijd waarin zij eindelijk een eigen land, koning en tempel kregen. De buurvolkeringen begonnen ook meer respect op te brengen voor Israël.



Figuur: De Kort, K. (2008). Kijkbijbel. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.

### b. 930 – 587 v. Chr.: De twee koninkrijken: Juda en Israël<sup>100 101 102 103</sup>

Toen rond 930 v. Chr. koning Salomo overleed, ontstond er een scheuring in het koninkrijk. Het koninkrijk viel uiteen in twee stukken: Juda en Israël. Deze scheuring had verschillende oorzaken op economisch, religieus en politiek vlak.

Het zuidrijk Juda (met als hoofdstad Jeruzalem) bleef trouw aan de dynastie van David en aan de Jahwe-cultus.

Het noordrijk Israël (met als hoofdstad Samaria) daarentegen brak met de dynastie van David. Deze tien stammen uit het noorden weigerden Salomo's zoon als koning te erkennen. Ze vormden een apart koninkrijk en heel wat andere koningen bestegen de troon. Deze koningen speelden niet meer dezelfde rol als in Juda. Steeds vaker begonnen ze vreemde Kanaänietische goden de vereren, zoals de Baäls. Om deze verandering tegen te gaan, kwamen enkele profeten in verzet. Zij pleitten voor eenheid van het godsvolk en wouden het voorvaderlijke geloof hernieuwen. Elia en Elisa bijvoorbeeld, zijn twee bekende profeten uit het noorden.

In 721 v. Chr. veroverden de Assyriërs het noordrijk Israël. Onder leiding van Sargon II werd de hoofdstad Samaria verwoest. In 587 werd ook Jeruzalem verwoest door Babyloniërs onder leiding van Nebukadnessar. De Babyloniërs verwoestten de tempel en voerden een groot deel van de joden weg naar Babylon, waar ze in ballingschap leefden.

<sup>97</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 29-31.

<sup>98</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>99</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>

<sup>100</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*, 9 (1), p. 4-7.

<sup>101</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 31-32.

<sup>102</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via <http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>



## 2.3 Derde fase: Israël onder de grootmachten (587 – 4 v. Chr.)

### a. 587 – 538 v. Chr.: De Babylonische ballingschap<sup>104 105 106 107</sup>

De ballingschap in Babylon wordt gezien als de derde grote pijler van Israëls geschiedenis. Gedurende vijftig jaar leefde Israël in ballingschap. Het volk had geen land meer, geen koning, geen tempel, geen priesters, geen vrijheid. Het volk had alles verloren. De uiterlijke tekenen waaraan het volk zijn geloof in JHWH had verbonden, waren allemaal weggefallen. Hierdoor begon het volk zijn geloof en vertrouwen in God te verliezen.

Dankzij het optreden van profeten als Ezechiël, Jeremia en Jesaja II kreeg het volk opnieuw hoop. Men beleefde de ballingschap toen als een tijd van verdieping, verinnerlijking en herbronning. Jahwe bleek geen God te zijn die zich verbond met materiële en uiterlijke kenmerken, zoals een tempel. Maar Jahwe bleek een God te zijn van mensen, een God die terug te vinden was in het hart van alle mensen.

In de kringen van de profeten ging dan ook de verwachting leven dat er een nieuwe koning zou komen uit de dynastie van David. Deze zou het volk opnieuw verenigen en het verbond met Jahwe herstellen. Deze hoop in een nieuwe koning noemt men ook wel de messias-verwachting (koning = gezalfde = messias (Hebr.) = christos (Gr.)).

### b. 538 – 333 v. Chr.: De Perzische periode<sup>108 109</sup>

Nadat het Israëlitische volk ongeveer vijftig jaar in ballingschap leefde, behaalden in 538 v. Chr. de Perzen de overwinning op de Babyloniërs. De Perzische koning Cyrus de Grote liet de joden uit ballingschap naar Jeruzalem terugkeren. Daar volgde een moeizame restauratieperiode. De joden leefden arm en zonder enige politieke macht.

De tijd van David lag al ver achter de rug, maar bleef nog steeds in het geheugen van het volk. De messias-verwachting (de hoop op een nieuwe koning) werd sterker dan voordien.

In de 5<sup>e</sup> eeuw v. Chr. werd onder leiding van de joodse landvoogd Nehemia herbegonnen aan de opbouw van de tempel. Ook priester Ezra speelde in die tijd een belangrijke rol. Hij zou de bestaande heilsgeschiedenis gebundeld hebben tot de Thora.

De drie heilsgeschiedenissen waarin de boeken Genesis, Exodus, Leviticus en Numeri zaten, werden gebundeld en aangevuld met het boek Deuteronomium. Samen werden deze boeken als één geheel gezien, namelijk de Thora of Pentateuch (Gr.). De Thora werd 'de wet' of richtlijn van het verbond met Jahwe.

Ook de Nebiim (profetische boeken) en Ketoebim (overige geschriften) kregen in die tijd vorm. Naar het einde van de Perzische overheersing toe werd ook nog het zogenaamde 'kronistisch geschiedwerk' geschreven.

---

<sup>104</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>105</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 32.

<sup>106</sup> Dowley, T. (1997). *De atlas van de Bijbel en de geschiedenis van het christendom*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.

<sup>107</sup> Leterme, C. (2015). *Een boek uit Palestina*. Geraadpleegd op 07/03/2015 via

<http://www.bijbelin1000seconden.be/menu/tiki-index.php?page=Een+boek+uit+Palestina>

<sup>108</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*, 9 (1), p. 4-7.

<sup>109</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 40-41.



c. 333 – 4 v. Chr.: De Griekse en Romeinse overheersing<sup>110 111</sup>

In de eeuwen na de ballingschap leefde de joodse gemeenschap onder een wisselende vreemde overheersing. De Macedonische koning Alexander de Grote begon in 333 v. Chr. aan zijn veroveringstochten in het Midden-Oosten. Hierdoor ging in de eeuwen die daarop volgden de Griekse taal en culturen in de Bijbelse landen domineren. Er ontstond een hellenistische cultuur (Griekenland = Hellas). De komst van deze cultuur zorgde ervoor dat de Joodse identiteit bedreigd werd. In 167 v. Chr. ging het zelfs zo ver dat de Seleucidische koning Antiochus IV (opvolger van Alexander) de Joden onder bedreiging van de doodstraf dwong hun geloof af te zweren. Hij ondernam heel wat pogingen om het joodse volk helemaal te doen opgaan in de hellenistische cultuur. Hij plaatste zelfs een groot Zeus-beeld in de tempel van Jeruzalem. Door deze actie van de koning kwam er een gewelddadige opstand tot gang onder leiding van Judas en zijn broers, de 'Makkabeeën'. Zij slaagden er in 164 v. Chr. in om de tempel weer te zuiveren. Het volk kreeg op korte tijd zijn vrijheid terug en won een zekere politieke afhankelijkheid. De Makkabeeën sloegen er dus in het koninkrijk te herstellen en dit werd de dynastie van de Hasmoneeën.

Aan deze dynastie kwam een einde door de Romeinse verovering van Jeruzalem in 63 v. Chr. Van 37 tot 4 v. Chr. mocht Idumeeër Herodus zich van de Romeinen 'koning der Joden' noemen. Herodus was een groot bouwer. Hij restaureerde en verfraaide de tempel van Jeruzalem. Dit was de tempel zoals Jezus van Nazareth en de eerste christenen die hebben gekend.

## 2.4 Besluit

In de geschiedenis van het oude Israël heeft men dus drie grote contrastervaringen ontdekt: de uittocht uit Egypte, de koningstijd en de Babylonische ballingschap. Er zijn dan ook drie fasen te onderscheiden bij het ontstaan van het Oude Testament. De eerste fase was de wording van Israël, daarop volgde de tijd van de koningen en in de laatste fase was Israël in handen van de grootmachten.

---

<sup>110</sup> Kevers, P. (1997). Het ontstaan van het Oude Testament. *Bijbelmagazine JOTA (KBS/VBS)*, 9 (1), p. 4-7.

<sup>111</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 41-43.



### 3. Ontstaansgeschiedenis van het christendom

#### 3.1 Ontstaansgeschiedenis van het christendom

##### 1. Begin van de mondelinge traditie <sup>112 113 114</sup>

Het christendom is ontstaan vanuit het jodendom. Jezus van Nazareth was een joodse man die ongeveer 2000 jaar geleden leefde. Deze joodse man trok rond, vertelde verhalen uit de joodse traditie en bracht mensen tot genezing. In opdracht van de Romeinse leider Pontius Pilatus werd hij aan het kruis genageld. Na zijn dood hergroepeerden zijn leerlingen (apostelen) zich.



Figuur: Borgemans, T. (2008). *Reïncarnatie en christelijk verrijzenisgeloof*. Geraadpleegd op 16/12/2014 via [www.rorate.com](http://www.rorate.com)

Tijdens deze bijeenkomsten kregen de apostelen de ervaring dat Jezus hen niet in de steek gelaten had en dat hij, ondanks zijn overlijden, nog steeds met hen meeleefde. Ze voelden zich nog steeds verbonden met Jezus, net zoals ze zich verbonden voelden met hun joodse God (JHWH: "Ik zal er altijd voor u zijn"). Deze 'verrijzenis van Jezus' betekende eigenlijk dat de apostelen in Jezus de aanwezigheid van God herkenden. Voor hen was Hij de Heer, de Levende, de Verheerlijkte, ...

De apostelen wilden dan ook hun visie op Jezus delen met de rest van de wereld en vertelden hun verhaal aan iedereen die het wilde horen. Ze maakten hun verrijzenisgeloof duidelijk door verhalen te vertellen over de ontmoetingen die zij hadden met de verrezen Jezus.

##### 2. Mondelinge verkondiging van het verrijzenisgeloof <sup>115</sup>

Door dit verrijzenisgeloof gingen de mensen Jezus met andere ogen zien. Ze interpreteerden zijn optreden en toespraken als tekenen van Gods liefde. Ze geloofden dus dat God zich liet 'zien' door Jezus. Dat hij met Jezus het volk steeds nieuwe kansen, leven en opstanding schonk. Daarom probeerden de leerlingen van Jezus' apostelen zo gedetailleerd mogelijk zijn woorden en daden na te vertellen. Om hun geloof in de transcendente liefde van God goed duidelijk te maken, gebruikten ze bepaalde stijlelementen en literaire genres uit de Hebreeuwse Bijbel. Ze schreven wonderverhalen en visioenen, beschreven hemelse verschijningen, enzovoort.

Ook begonnen zijn volgelingen samen te komen op zondag, de dag waarop Jezus verrezen was. Ze kwamen samen om hun God te danken en ze braken het brood en deelden de wijn, zoals Jezus dit vlak voor zijn dood gedaan had. Hier vinden we dus al de beginselen terug van de eucharistie die vandaag de dag nog steeds plaatsvindt. Ze lazen ook voor uit de Thora en Profetenboeken en voegden hier mondeling herinneringen over Jezus aan toe. Ook overlegden ze met elkaar de manier waarop ze Jezus konden navolgen en hoe ze het "Rijk van God" verder konden uitbreiden.

<sup>112</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 88.

<sup>113</sup> Muns, M. (2011). *Ontstaan van het christendom: Van joodse sekte naar wereldgodsdienst*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kennislink.nl/publicaties/ontstaan-van-het-christendom>

<sup>114</sup> Knowlegde centre Religion & Development (2011). *Ontstaansgeschiedenis christendom*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.religion-and-development.nl/praktijkboek/i-het-christendom/i-1-ontstaansgeschiedenis>

<sup>115</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.



### 3. Opstandingsgeloof<sup>116</sup>

In het begin waren alle christenen nog joden. De eerste die zich bekeerde tot het christelijke geloof was Farizeeër Paulus. Hij bekeerde zich in het jaar 36 en was een van de eerste grote verkondigers van het christelijke geloof. Hij werd de 'apostel van de heidenen' genoemd en zorgde voor het ontstaan van nieuwe gemeenschappen ('kerken'). Op het eerste apostelconcilie in het jaar 50 in Jeruzalem werd beslist dat de heidenen die zich aansloten bij een christelijke gemeenschap zich niet meer moesten laten besnijden, om eerst 'jood' te worden. Door deze beslissing gingen het jodendom het christendom vaak afwijzen als een afscheiding van hun godsdienst, een sekte. Het jodendom en christendom ging steeds meer uit elkaar groeien. Er ontstonden vaak spanningen tussen de godsdiensten onderling en er waren zelfs vervolgingen. Toch bleven de christenen de Tenak (of joodse Bijbel) lezen.

### 4. Paulus schreef de eerste christelijke geschriften<sup>117 118 119</sup>

Paulus was een van de joden die aanvankelijk de vroege christenen wantrouwde en hun vervolging aanmoedigde. Hij was een geleerd man die zowel de volkstaal Aramees, als het Grieks en Hebreeuws beheerste. Volgens de traditie, kwam er tijdens Paulus' reis naar Damascus een grote ommekeer in zijn leven. Toen hij onderweg was naar de stad zag hij een fel licht met een visioen waarin Jezus hem overhaalde om christen te worden.

Nadat Paulus zich bekeerd had tot het christendom, ging hij op reis om de leer over het leven, de dood en de wederopstanding van Jezus te verspreiden. Hij reisde langs klein Azië via Griekenland naar Rome en stichtte overal waar hij kwam christelijke gemeenschappen. Op de afbeelding hieronder zijn de reizen geschetst.



Figuur: Encyclopaedia Britannica. (2007). Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kennislink.nl/publicaties/ontstaan-van-het-christendom>

<sup>116</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.

<sup>117</sup> KerkNet (2014). *Paulus: briefschrijver*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kerknet.be/microsite/paulusjaar/content.php?ID=8869>

<sup>118</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 90.

<sup>119</sup> Muns, M. (2011). *Ontstaan van het christendom: Van joodse sekte naar wereldgodsdienst*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kennislink.nl/publicaties/ontstaan-van-het-christendom>





De eerste christelijke geschriften werden dan ook tussen 51 en 63 geschreven door de apostel Paulus. Deze brieven worden ook wel de Paulijnse of Paulinische brieven genoemd. Hij schreef deze naar de verschillende gemeenschappen waar hij verbleven had. Paulus had Jezus nooit persoonlijk gekend en probeerde voornamelijk het opstandingsgeloof duidelijk te schetsen aan de mensen in de hellenistische wereld. Hij probeerde in zijn brieven uit te leggen dat Jezus Christus de "Zoon van God" was en God in hem mens geworden is. Hij probeerde in zijn brieven antwoorden te geven op vragen uit de gemeenten, hielp bij het oplossen van problemen en gaf tips om een goede christengemeente te worden.

Paulus werd gezien als een theoloog die als eerste inhoud en betekenis gegeven heeft aan de Bijbel en het christelijke geloof. Paulus' 'versie' van het christendom was toegankelijk voor iedereen en kende geen ingewikkelde inwijdingsrituelen. Hierdoor verspreidde dit geloof zich langzaam maar zeker door het Romeinse Rijk. Er waren zelfs al christelijke gemeenschappen in Noord-Afrika, Gallië en Ethiopië bij het begin van de tweede eeuw. Het christendom was toen voornamelijk een stedelijk verschijnsel, maar trok steeds meer aanhangers uit de verschillende lagen van de bevolking.

### 5. Evangelien door Marcus, Matteüs, Lucas en Johannes <sup>120 121</sup>

Tussen de jaren 65 en 100 werden er vier evangelien geschreven. Het woord evangelie komt van het Griekse woord *euangelion* wat 'goede boodschap' betekent. De vier evangelien tonen elk een verschillende visie op de boodschap, het leven en de betekenis van Jezus Christus. De auteurs van deze evangelien worden evangelisten genoemd. Dat woord kan letterlijk geïnterpreteerd worden als 'brenger van het evangelie', 'brenger van de goede boodschap'. De evangelisten hebben Jezus niet meer persoonlijk gekend, maar waren leerlingen of vrienden van de apostelen. Zij gebruiken daarom vaak de naam van de gekende apostel als pseudoniem.



Figuur: Stukje balustrade uit de kathedraal van Cividale – Johannes (arend), Matteüs (mens/engel), Marcus (leeuw), Lucas (stier).

De vier evangelisten kennen we onder de namen Marcus, Matteüs, Lucas en Johannes. Zij schreven elk hun eigen biografie over Jezus van Nazareth die hen tot in het diepste van hun ziel geraakt heeft. Het is eigenlijk zeer eigenaardig dat vier verschillende getuigenissen over één en dezelfde persoon ons vandaag bereiken. Uiteraard is dit geen objectieve geschiedschrijving, maar een subjectieve getuigenis van mensen die in Jezus woorden en daden van Jahwe hebben herkend.

Het is voor ons vandaag een uitdaging om te achterhalen welke boodschap deze auteurs met hun verhalen wouden overbrengen. Ze vertelden steeds met heel veel liefde over Jezus en beschrijven hem als iemand die het leven veranderde bij iedereen die hij 'aanraakte' of ontmoette.

<sup>120</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 97-105.

<sup>121</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 45-46.



## 6. Een christelijke keizer <sup>122</sup>

Rond het jaar 300 waren er in elke provincie van het Romeinse Rijk christelijke gemeenschappen. Deze waren voornamelijk geconcentreerd rond stedelijke centra en waren hiërarchisch georganiseerd. De gemeenschappen werden geleid door priesters en bisschoppen.

Tegelijkertijd kregen deze gemeenschappen bijna onophoudelijk te maken met aanvallen van barbaarse stammen. Hierdoor dreigde het rijk in te storten. Keizer Galerius zag in dat door de vervolging van de christenen de eenheid binnen het rijk in gevaar kwam. Daarom vaardigde hij in 311 een tolerantie-edict uit. Dit was een officiële verklaring waarmee de Romeinse staat toestemde de christenen met rust te laten en de openbare orde niet te verstoren.



De stad Rome werd in 312 ingenomen door Constantijn de Grote. Deze persoon trad al langer op als beschermheer van de christenen, maar kon zich nu als keizer openlijk als christen uiten. Deze keuze om christen te worden was politiek gezien zeer verstandig. Dankzij de strakke organisatie van de kerk, kon het verzwakte rijk er weer bovenop komen.

In 324 werd Constantijn alleenheerser van rijk. Hij kon de macht die hij toen had goed gebruiken om de kerk op alle mogelijke manieren te ondersteunen. Hij schonk de kerk grote stukken land en mooie gebouwen. Vanaf dat moment kregen de geestelijken ook een bijzondere positie met heel wat privileges.

Figuur: Keizer Constantijn de Grote in mozaïek

---

<sup>122</sup> Muns, M. (2011). *Ontstaan van het christendom: Van joodse sekte naar wereldgodsdienst*. Geraadpleegd op 17/12/2014 via <http://www.kennislink.nl/publicaties/ontstaan-van-het-christendom>



## 4. Ontstaansgeschiedenis van de islam

### 4.1 Inleiding <sup>123</sup>

De laatste en belangrijkste profeet van de islam is Mohammed. Voor islamieten is Jezus de voorlaatste en dus tweede belangrijkste profeet van de islam. In de Koran vinden we ook heel wat andere figuren terug die ook in de Bijbel voorkomen: Mozes, Abraham, de profeten en dus ook Jezus. Er zijn dus zowel overeenkomsten, als verschillen terug te vinden tussen het jodendom, het christendom en de islam.

### 4.2 Geboorte van Mohammed in een stammensamenleving <sup>124 125 126</sup>

Volgens de moslimtraditie zou Mohammed geboren zijn in het jaar 570, het 'Jaar van de Olifant'. Hij werd geboren in Mekka, in het huidige Saudi-Arabië. De wereld waarin Mohammed terecht kwam, werd gekenmerkt door honger, geweld en stammentwisten. De Arabieren hadden in die tijd nog geen wetboek of gedeelde religie. Mohammed had het geluk dat hij geboren werd in de machtigste stam van Mekka: de Quraysh.

Helaas stierf zijn vader Abdullah nog voor Mohammed geboren werd. Ook zijn moeder kwam te overlijden toen Mohammed de leeftijd van zes jaar bereikte. Zijn oom Aboe Talib moest hem verder grootbrengen. Als wees leefde Mohammed in de marge van de samenleving. Hierdoor begon hij zich sterk te identificeren met de armen en achtergestelden.



Figuur: CMO. (2011). *Wie was Mohammed?*  
Geraadpleegd op 18/12/2014 via  
<http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>

Tijdens zijn jeugd was Mekka een centrum van godsdienst en handel. Uit heel Arabië kwamen pelgrims naar het centrum van Mekka om daar te verzamelen rond de Ka'aba. Dit was een oud heiligdom in het hart van de stad waar geen geweld was toegestaan.

Sommige Arabieren, zoals de grootvader van Mohammed, waren overtuigd monotheïstisch en geloofden in slechts één God die ze Allah noemden. Ze geloofden dat Abraham en zijn zoon Ismaël de Ka'aba hadden gebouwd op de plaats waar Adam het eerste huis had gebouwd. Toch geloofden de meeste Arabieren aanvankelijk in verschillende goddelijke wezens. Daarom was de Ka'aba omringd door afgodsbeelden die deze wezens voorstelden.

De stad Mekka lag ook op een kruising van twee belangrijke handelsroutes. De pelgrims die de stad bezochten brachten heel wat handel met zich mee. Mohammed trad hierdoor al snel op als een handelsagent voor rijke kooplui. Hij vervoerde in karavanen goederen over heel Arabië. Hierdoor kwam hij regelmatig in contact met andere stammen en gemeenschappen en andere manieren van denken. Zo kwam Mohammed onder andere in contact met het jodendom en christendom en zag dat in deze godsdiensten de heilige schrift centraal stond.

<sup>123</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). *'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing'* [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 61.

<sup>124</sup> Van de Weyer, R. (2002). *De islam en de westerse wereld in conflict*. Aartselaar: Uitgeverij Deltas.

<sup>125</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). *'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing'* [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 61.

<sup>126</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>



### 4.3 Een huwelijk met de rijke weduwe Chadidja <sup>127 128 129</sup>

Mohammed nam al op vroege leeftijd het monotheïsme van zijn grootvader over. Terwijl hij opgroeide, bleef Mohammed werken als handelsjongen. Toen hij ongeveer 25 jaar oud was, nam een rijke weduwe hem in dienst. Chadidja was een vrouw van 40 jaar oud die hem vroeg om haar karavanen naar Syrië te leiden. Hij bracht deze opdracht tot een goed einde, waardoor haar respect voor hem omsloeg in bewondering. Toen Mohammed terug in Mekka was, bood zij zich aan als vrouw. Ondanks het leeftijdsverschil accepteerde hij haar. Samen werden ze zeer gelukkig en kregen ze vier dochters en twee zonen (die allebei als baby stierven).

Wanneer Mohammed zelf de veertig naderde, zaten de maatschappelijke problemen in Mekka hem steeds vaker dwars. Binnen enkele generaties waren de arme nomaden uit de Arabische woestijn veranderd in bankiers, zakenlui en kooplui met zeer veel geld. De meeste mensen waren zeer blij. Maar deze markteconomie eiste ook een heel competitieve instelling. De mensen wilden gewoon zoveel mogelijk geld verdienen en hadden geen oog meer voor de armen, de zwakkere leden van de stam.

### 4.4 Nachtelijk bezoek van de aartsengel Djibriel <sup>130 131</sup>

Doordat de rijkdom Mohammed zo dwars zat, trok hij zich steeds vaker terug uit Mekka om te mediteren. Dit deed hij in de grot op de heuvel Hira, 'de berg van het licht'. In 610 kreeg Mohammed op een nacht bezoek van de aartsengel Djibriel (in het christendom: Gabriël). Mohammed werd wakker en voelde zich helemaal omhuld door een goddelijke aanwezigheid. Djibriel gaf hem tot drie keer toe de opdracht iets te verkondigen en telkens was het antwoord van Mohammed "Ik ben geen prediker."

Mohammed werd op een bijna ondraaglijke manier omhelsd en voelde hoe de eerste verzen van een geïnspireerd schrift uit het Arabisch uit zijn mond rolden: "Verkondig in de naam van de Heer, uw Schepper." Op dit moment was de islam geboren!



Figuur: Djibriel - Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Djibriel>

Mohammed vertelde aan zijn vrouw Chadidja over de ontmoeting met de engel en hoopte Djibriel spoedig weer te zien. Pas na enkele maanden verscheen de engel opnieuw en vertelde hij aan Mohammed dat God hem gezonden had met dezelfde boodschap: "Er is geen andere God dan Allah en Mohammed is zijn profeet." Deze boodschap betekende dus dat Mohammed de woorden moest uitdragen van de Enige, Ware God.

Daarna verscheen Djibriel keer op keer aan Mohammed. Hij gaf hem steeds nieuwe boodschappen van Allah mee, tot aan zijn dood in 632. Op die manier werd Mohammed een nieuwe leer bijgebracht, namelijk de islam. Het woord *islam* kan dan ook letterlijk vertaald worden als 'overgave aan de wil van God'.

<sup>127</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 61-62.

<sup>128</sup> Van de Weyer, R. (2002). *De islam en de westerse wereld in conflict*. Aartselaar: Uitgeverij Deltas.

<sup>129</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensden/wie-was-mohammed>

<sup>130</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 62.

<sup>131</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensden/wie-was-mohammed>



Daarbovenop kreeg Mohammed een visioen waarin hij naar Jeruzalem reisde en daar een bezoek bracht aan de hemel. Hij sprak er met Abraham, Jezus en alle andere profeten. Ten slotte sprak hij ook met Allah, die hem opdroeg dat alle moslims vijfmaal per dag tot hem moesten bidden.

#### **4.5 De boodschap van Mohammed in Mekka** <sup>132 133</sup>

Mohammed trok naar Mekka om daar de boodschap die hij van God ontvangen had over te brengen. De Goddelijke boodschap betrof een strenge waarschuwing waarin het volk gevraagd werd de samenleving rechtvaardiger en fatsoenlijker te maken. Mohammed verkondigde dat de oude stamwaarden in eer hersteld moesten worden, anders zou er een grote ramp volgen.

Hij had dus een morele, ethische en sociale boodschap voor zijn volk, namelijk dat iedereen voor God hetzelfde is. En dat ze elkaar moeten behandelen met rechtvaardigheid, mededogen en gelijkheid.

#### **4.6 Eerste volgelingen van Mohammed** <sup>134 135</sup>

Wanneer Mohammed openbaringen had ontvangen, reciteerde hij deze aan alle mensen die het wilde horen. Deze mensen gaven zijn woorden dan weer door aan de gemeenschap. De moslims geloofden dat Mohammed niet kon lezen of schrijven. Toen de profeet de woorden van de Koran ging openbaren, werden de mensen geloofwaardig van de aard van die gesproken woorden. De mensen geloofden dat dit geen woorden van mensen konden zijn en Mohammed ze niet verzonnen kon hebben.

Toen de eerste moslims de Koran hoorden, bekeerden velen van hen zich tot de boodschap die Mohammed bracht. Dit deden ze aanvankelijk niet zozeer omwille van de inhoud ervan, maar omwille van de schoonheid van de Koran. Mohammed begon steeds meer volgelingen te krijgen, vooral de onderdrukten in Mekka volgden hem.

#### **4.7 Mohammed werd vervolgd in Mekka** <sup>136 137</sup>

Niet iedereen kon het even goed vinden met de nieuwe leer van Mohammed. In Mekka groeide er steeds vaker verzet tegen de Profeet. Vooral de stadsbestuurders en rijke zakenlieden keerden zich tegen hem. Het monotheïsme dat Mohammed verkondigde en zijn campagne tegen afgoderij waren een bedreiging voor de handel en economie van Mekka. Als iedereen maar één god mocht vereren in Mekka, dan zouden de bezoekers die normaal gezien bij de Kaäba hun eigen goden vereerden niets meer te zoeken hebben in Mekka. De stad zou minder bezoekers hebben en er zouden minder klanten zijn bij de handelshuizen.

Om deze reden begonnen de stadsbestuurders Mohammed en zijn volgelingen te vervolgen. Ze stelden sancties in tegen de clan waartoe Mohammed behoorde. Zo verhinderden ze bijvoorbeeld dat de mensen uit deze clan nog handel zouden drijven. Er mochten geen etenswaren en andere spullen meer verkocht worden aan de volgelingen van Mohammed. Een aantal volgelingen vluchtten weg uit de stad.

---

<sup>132</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 63.

<sup>133</sup> Van de Weyer, R. (2002). *De islam en de westerse wereld in conflict*. Aartselaar: Uitgeverij Deltas.

<sup>134</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>135</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 63.

<sup>136</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). 'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing' [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 64.

<sup>137</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>



De honger ruïneerde de volgelingen van Mohammed. Maar Mohammed zelf werd nog veel persoonlijker getroffen. Zijn vrouw Chadidja overleed en ook zijn oom en beschermer Abu Talib kwam te sterven. Misschien waren zij beiden verzwakt door de honger. Nu zijn beschermer Abu Talib overleden was, liep Mohammed het gevaar om vermoord te worden.

#### 4.8 Mohammed en de oemma <sup>138 139</sup>

In 622 vluchtte Mohammed samen met zijn volgelingen naar de stad Medina. In deze stad woonden ook joodse en christelijke stammen. Mohammed stichtte in Medina een nieuwe gemeenschap voor zowel zijn stamgenoten, als voor leden van andere stammen of andere godsdiensten. Het was nog nooit voorheen gebeurd dat mensen uit verschillende stammen nu samen bij één gemeenschap gingen horen. De gemeenschap van Mohammed werd een echte landbouwgemeenschap waar dadels verbouwd werden en heel wat boerderijen te vinden waren. Mohammed werd het staatshoofd van dit volk. Iedereen kon in vrijheid leven, de enige algemeen geldende verplichting was dat het volk elkaar zou beschermen tegen elke vijand.

Deze gemeenschap heette 'oemma', wat 'natie' betekent. Na de dood van Mohammed kreeg dit woord een heel andere betekenis, namelijk 'gemeenschap van de moslims'.

Naast het islamitisch volk dat Mohammed gecreëerd had, stichtte hij ook het eerste centrum voor moslims in Medina: een moskee. Dit was niet alleen een plek waar moslims samenkwamen om te bidden of God te vereren. De moskee had veel meer functies tijdens het leven van Mohammed. Het was dé plek voor iedereen en werd gezien als het hoofdkwartier van de profeet. Vanuit deze plaats sprak Mohammed een oordeel uit bij conflicten, ontving hij afgevaardigden en verklaarde hij oorlog of vrede.

De vlucht van Mohammed en zijn volgelingen wordt ook de *Hidzjira* genoemd. De jaartelling van de moslims begint dan ook bij deze gebeurtenis.

#### 4.9 Mohammed wordt een generaal <sup>140</sup>

Een groot deel van de bevolking in Medina had zich intussen bekeerd tot de islam. Met de steun van deze bevolking besloot Mohammed een oorlog te organiseren tegen zijn eigen oude stam: de Quraysh.

Hij begon eerst met het aanvallen van de karavanen in Mekka om zo de economie van de Quraysh te destabiliseren. Als reactie hierop stuurden de Quraysh een groot leger op hem af, dat Mohammed wist te verslaan. De Quraysh vormden een nieuw leger om Medina te bezetten, maar ook dit leger wist Mohammed door middel van een list te verslaan.

Na verschillende gevechten leidde Mohammed zijn troepen zelf naar Mekka. Zijn reputatie was intussen zo hoog geworden dat hij geen enkele weerstand meer ondervond en de stad zonder bloedvergieten kon intreden.

Toen Mohammed met zijn troepen aankwam in Mekka reed hij meteen naar de Ka'aba. Hij liep er zeven keer rondom en vernietigde daarna alle 360 godsbeelden eromheen. Het enige dat hij niet verwoestte was een schilderij waarop Jezus en Maria afgebeeld waren.

#### 4.10 Afscheid van Mohammed <sup>141</sup>

In 632 maakte Mohammed een laatste hadj (bedevaart) naar zijn geboortestad. Het hoogtepunt van deze hadj was op de vlakte van Aflat bij de berg van Genade. Op die plaats predikte Mohammed een laatste keer. Hij voelde zich ziek en had ernstige problemen met zijn gezondheid.

---

<sup>138</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>

<sup>139</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). *Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing* [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 65-66.

<sup>140</sup> Van de Weyer, R. (2002). *De islam en de westerse wereld in conflict*. Aartselaar: Uitgeverij Deltas.

<sup>141</sup> CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>



#### 4.11 Na de dood van Mohammed: Sji'ieten en Soennieten <sup>142 143</sup>

Na de dood van Mohammed volgden de kaliefen hem op. Aanvankelijk waren dit drie verre familieleden die wel lid waren van dezelfde clan.

- Aboe Bakr (682-634)
- Omar (634-644)
- Uthman (644-656)

De vierde kalief, Ali was de schoonzoon en neef van de Profeet. Met zijn komst ontstonden er meningsverschillen die uiteindelijk tot een breuk leidden. In 611 werd Ali vermoord en kwam er een schisma tussen Sji'ieten en Soennieten.



Figuur: CMO. (2011). *Wie was Mohammed?* Geraadpleegd op 18/12/2014 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/geschiedenis/de-wereldgodsdiensten/wie-was-mohammed>

De profeet Mohammed had zijn opvolging niet geregeld. Dit was de oorzaak van het schisma tussen de Sji'ieten en de Soennieten.

De Sji'ieten vonden dat de leider (die zij voortaan de 'iman' noemden) uit de zonen van Ali moest voorkomen. Volgens hen moesten moslimgeleerden vertrouwen op hun eigen intellectuele vermogen en zo de sharia interpreteren. Ze wilden zo dicht mogelijk bij de Profeet blijven en aanvaardden niets anders buiten het woord van de Koran zelf. Ook al zijn dit vandaag de dag slechts 15% van de Islamieten, toch worden zij vaak in de kijker gezet met hun radicale visies en acties. Deze mensen zijn vooral te vinden in Iran, Irak en Libanon.

De Soennieten (85% van de Islamieten) geloven naast de Koran ook nog in de Soenna. Dit is de traditie die de woorden en het leven van de Profeet Mohammed beschrijft. Voor de Soennieten is het leiderschap minder belangrijk. Maar de scheiding tussen 'kerk' en 'staat' is daar veel groter.

We kunnen dus besluiten dat voor de Soennieten Mohammed de enige is die moslims een leidraad voor hun leven aanreikt. Voor Sji'ieten zijn ook de nakomelingen van Mohammed en de imams geschikt om de leiding te geven.

De twee belangrijkste takken hebben hierdoor dus niet alleen een verschillend begrip van de geschiedenis van de islam, maar hebben ook elk hun eigen vormen van geloof.

<sup>142</sup> Van Vaerenbergh, I. (2013-2014). *'Coëxist: samen leven vanuit je eigen levensbeschouwing'* [cursustekst]. DvM Humaniora, Aalst, p. 69.

<sup>143</sup> JVT. (13/03/2014). Wat is het verschil tussen soennieten en sjiieten? *Het Nieuwsblad*. Geraadpleegd op 19/12/2014 via [http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20120313\\_075](http://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20120313_075).

# Achtergrondinformatie voor de leerkracht



## 1. Voorwoord

Beste leerkracht

In dit document krijgt u wat achtergrondinformatie over het thema 'religieuze feesten'. Hieronder volgt eerst een korte begripsverklaring van het woord 'feest'. Daarna wordt er toegelicht waarom het nuttig is dit onderwerp in je klas aan te kaarten. Ten slotte krijg je ook een theoretische achtergrond over de belangrijke religieuze feesten binnen de drie monotheïstische godsdiensten. Per monotheïstische godsdienst worden steeds drie feesten besproken. Dit zijn ook de feesten die in de lessenreeks verwerkt zijn om in de klas mee aan de slag te gaan.

## 2. Begripsverklaring: betekenis en etymologie van het woord 'feest'

### 2.1 Betekenis van het woord 'feest'

In alle culturen en binnen heel wat verschillende godsdiensten wordt er feest gevierd. In het Van Daele woordenboek krijgt het woord 'feest' twee betekenissen toegeschreven:

1. (plechtige) viering van een belangrijke gebeurtenis of gedenkdag
2. Vrolijke bijeenkomst ter viering van een heuglijk feit <sup>144</sup>

Deze betekenissen geven duidelijk weer dat feest vieren een speciale aangelegenheid is, waarbij bepaalde gebeurtenissen herdacht worden. Ook in het jodendom, het christendom en de islam vinden heel wat religieuze feesten plaats naar aanleiding van gebeurtenissen uit de geschiedenis. Bepaalde mijlpalen uit de geschiedenis (bv. de uittocht uit Egypte, de verrijzenis van Jezus, de geboorte van Mohammed) worden ieder jaar opnieuw herdacht.

Deze mijlpalen structureren ons leven en geven zin aan het leven. De aanhangers van een bepaalde godsdienst kijken steeds uit naar deze feestdagen. Ze leven ernaartoe en kijken ernaar uit.



Figuur: Baseler, M. (2004). *Feestvieren kun je overal*. Utrecht: Uitgeverij Het Spectrum.

<sup>144</sup> Van Dale. (2014). *Betekenis 'feest'*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.vandale.nl/opzoeken?pattern=feest&lang=nn#.VQBVPmG-cE>



## 2.2 Etymologie van het woord 'feest' <sup>145</sup>

Het woord 'feest' heeft ook een verregaande etymologische betekenis. In het 'Etymologisch Woordenboek van het Nederlands' is de volgende verklaring van het woord feest terug te vinden:

*feest*

→ zn. 'vreugdevolle viering'

→ mnl. *feesten* (mv.)

- 'feestelijke vieringen, gildefeesten' [1254; CG I, 63], *daer es die blischap ende die feeste* 'daar is de blijdschap en het feest' [1265-70; CG II, Lut.K],
- *si aten dronken ende maecten feeste* 'ze aten, dronken en vierden feest' [1285; CG II, Rijmb.].

Het woord 'feest' werd ontleend van het Oudfranse *feste* (Nieuwfrans: *fête*), dat ontwikkeld werd uit het Latijn *festā* (*diēs*) wat letterlijk 'feestelijke dag' of 'feestdag' betekent.

## 3. Waarom feesten uit verschillende religies integreren in de klas?

In de lessen rooms-katholieke godsdienst wordt vooral aandacht besteed aan het liturgisch en pastoraal jaar. Toch is het ook noodzakelijk om oog te hebben voor feesten uit andere religies. Onze leefomgeving is namelijk veel rijker en diverser aan het worden. In de klas komen we steeds meer in contact met kinderen uit een andere levensbeschouwing. In het leerplan 'rooms-katholieke godsdienst' vraagt men ook om deze feesten uit andere religies in de klas aan te reiken. Het thema 'feesten' is daarom een waardevol uitgangspunt om met deze verschillende levensbeschouwingen aan de slag te gaan in het werkveld. Het is een goede manier om in de klas te werken aan de interlevensbeschouwelijke competenties die bereikt moeten worden bij de kinderen.

Heel veel kinderen uit verschillende godsdiensten houden ervan om 'feest' te vieren. Zij kijken ieder jaar opnieuw uit naar bepaalde religieuze feesten. Het zijn vooral de mensen uit dezelfde godsdienst die met elkaar meeleven tijdens deze feestdagen. Christelijke kinderen bijvoorbeeld, begrijpen vaak niet goed waarom hun moslim-vriendjes het 'Suikerfeest' vieren. Daarom is het een goed idee om kinderen vanuit dit thema te laten kennismaken met andere culturen.

Door het onderwerp 'feesten' in de klas aan te kaarten, vertrek je als leerkracht vanuit een gemeenschappelijk kenmerk. Zowel het jodendom, als het christendom en de islam vieren bepaalde feestdagen. De kinderen uit verschillende religies zullen op die manier ervaren dat ze bepaalde zaken gemeen hebben. Er wordt niet meteen de nadruk gelegd op de verschillen tussen andere religies, maar er wordt vertrokken vanuit een gemeenschappelijk thema.



Figuur: KMS. (2015). *Feesten met de burens 2015*.  
Kalmthout: Pelckmans.

Door aan de slag te gaan met feesten uit verschillende religies, wordt de blik van de kinderen verruimd. Op een speelse manier maken de leerlingen kennis met feesten uit andere godsdiensten. Ze ervaren heel wat positieve zaken omtrent deze godsdiensten en zullen waarschijnlijk een open en respectvolle houding leren aannemen. De leerlingen uit een andere religie zullen zich gewaardeerd voelen, zij vinden het fijn wanneer de rest van de klas met hen meeleeft, zich mee voorbereidt, meeviort, ...

<sup>145</sup> Phillipea, M. (2003). *Etymologisch woordenboek van het Nederlands*. Amsterdam: AUP.

#### 4. In elke godsdienst wordt feest gevierd<sup>146</sup>

Feest vieren is dus in iedere religie een heel belangrijk en waardevol gegeven. Jaarlijks zijn er binnen elke godsdienst steeds een aantal terugkerende feesten. Deze feesten herinneren vaak aan bepaalde gebeurtenissen in het leven van een grote leermeester of in de geschiedenis van een godsdienst. Hieronder worden een aantal voorbeelden aangehaald van belangrijke terugkerende feesten binnen iedere monotheïstische godsdienst.

Het joodse volk viert ieder jaar Pesach. Dit is het joodse paasfeest waarin de uittocht uit Egypte in de tijd van Mozes herdacht wordt. Net zoals bij heel wat andere feesten, horen er heel wat speciale rituelen en gebruiken bij Pesach. Zo wordt er bijvoorbeeld een sedermaaltijd verorberd met gerechten die herinneren aan de tijd toen ze nog slaven waren.

In de islam vieren de moslims onder andere het Offerfeest. Tijdens dit feest herdenken ze de bereidheid van Ibrahim om zijn zoon Ismaël op te offeren aan Allah. Op het moment dat Ibrahim zijn zoon wou offeren, verscheen er een engel. Deze engel vertelde dat een schaap de plaats van Ismaël mocht innemen. Daarom slachten de moslims tijdens het Offerfeest een schaap dat verdeeld wordt onder de familie, de burens en de armen.

Binnen het christendom wordt ieder jaar opnieuw Pasen gevierd. Dit feest vindt zijn oorsprong in het joodse Paasfeest (Pesach). Pasen is het belangrijkste feest van de christenen. Men denkt op deze dag terug aan Jezus die opstond uit zijn graf en ondanks zijn dood de mensen nabij was. Op pasen komen families vaak samen om dit teken van 'nieuw leven' te vieren. De paaseieren die kinderen rapen zijn dan ook een symbool van het 'nieuwe leven'.

Deze drie feesten tonen aan dat 'feest vieren' een gezellige, harmonieuze aangelegenheid is waar heel wat gebruiken en rituelen centraal staan. De mensen komen samen en genieten. Ze denken na over bepaalde gebeurtenissen uit het verleden. Ook spreken ze soms wensen uit naar elkaar toe. De samenhangigheid tijdens deze feesten is dus groot.

Door in het onderwijs meer aandacht te schenken aan de religieuze feesten uit verschillende godsdiensten, zullen de kinderen zich gewaardeerd voelen. Wanneer kinderen elkaar een prettig Pesach, goed Suikerfeest of vrolijk kerstfeest wensen, weten ze dat ze gewaardeerd worden. Dat ze er mogen zijn en anderen op een respectvolle manier opkijken naar hun religieuze feestdagen.



Figuur: AD. (2008). *Diverse scholen sluiten voor Suikerfeest*. Geraadpleegd op 12/03/2015 via <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/2154418/2008/09/21/Diverse-scholen-sluiten-voor-Suikerfeest.dhtml>

<sup>146</sup> Thomas. (2015). *Een jaar vol feesten*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/een-jaar-vol-feesten/>



## 5. Belangrijke religieuze feesten binnen het jodendom

### 5.1 Pesach <sup>147 148 149 150</sup>

Pesach is de naam voor het Joods Paasfeest of het feest van de ongezuurde broden. Van alle Joodse feestdagen is Pesach het oudste en belangrijkste feest. Dit feest begint op de 15<sup>de</sup> dag van de Joodse maand Nissan. Pesach duurt zeven tot acht dagen, van 15 t.e.m. 21 Nissan (maart-april).

Tijdens deze viering wordt de uittocht uit Egypte herdacht. In het boek Exodus uit de Thora wordt namelijk verteld dat Mozes de opdracht van God kreeg om de joden uit Egypte te leiden. De farao wilde de joden, die als slaven leefden, niet laten gaan. Pas nadat er tien plagen over Egypte kwamen, liet de farao het joodse volk vrij.



Figuur: Joods Actueel. (2009). *Pesach voor kinderen*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via <http://joodsactueel.be/2009/04/08/pesach-voor-kinderen/>

Pesach betekent letterlijk 'overgaan' of 'overslaan', deze term houdt verband met het feit dat bij de tiende plaag, de dood van de eerstgeborene, de huizen van de joden werden overgeslagen. Bij de overgang van slavernij naar vrijheid werd het volk een echte natie. Op Pesach vierden de joden dan ook de bevrijding van de slavernij, ze vierden de geboorte van Israël.

Tijdens dit achtdaagse feest mogen de joden geen gegiste of gedeseemde producten eten, daarom eten zij in plaats daarvan matzes. Een matse is een plat brood dat niet gerezen is. Deze broden herinneren aan de nachtelijke uittocht waarbij er geen tijd was om het deeg voor het brood te laten rijzen. Ook gebruikt men tijdens deze periode een speciaal apart servies. Dit servies mag niet in contact geweest zijn met gedeseemde voedingswaar en is dus koosjer voor Pesach.



Figuur: Thomas. (2015). *Een jaar vol feesten*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/een-jaar-vol-feesten/>

Het belangrijkste moment bij dit feest is de sederavond. Deze vindt thuis plaats op de vooravond van Pesach. Vooraf wordt het hele huis 'desem-vrij' gemaakt, dit wordt ook wel 'kasjeren' genoemd.

Op de tafel wordt een sederschotel geplaatst met daarop verschillende soorten voedsel. Dit voedsel heeft steeds een symbolische betekenis. Zo is er bitter kruid (mierikswotel) dat herinnert aan de slavernij, peterselie die hen doet denken aan de lente en zout water dat symbool staat voor tranen van verdriet.

Verder liggen op de schotel ook: zeroa (een geroosterd lamsbot), beetsa (een gekookt, gebraden ei), maror (bitterkruid), charoset (een zoet mengsel van appel, rozijnen en kruiden), karpas (groente, meestal peterselie) en chazeret (radijs). Er liggen ook drie matzes apart, van elkaar gescheiden in een matzekleedje, naast de schotel.

<sup>147</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>148</sup> JHM. (jaartal niet vermeld). *Pesach*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/woordenlijst/p/pesach>

<sup>149</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>150</sup> Thomas. (2015). *Een jaar vol feesten*. Geraadpleegd op 11/03/2015 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/een-jaar-vol-feesten/>



Op de sederavond heeft elk familielid een boek (hagada) mee. Uit dit boek wordt tijdens de maaltijd een tekst voorgelezen waarin verteld wordt hoe God zijn volk uit Egypte leidde. De jongste van de familie leidt het lezen in door het stellen van de vraag: "Waarom is deze nacht anders dan alle andere?" Deze vraag vormt het begin van een lange avond vol verhalen, liederen, discussies en natuurlijk eten. Onderdrukking en bevrijding zijn de centrale onderwerpen van de avond.

Aan tafel is er verder ook een aparte plaats gedekt voor Elia. Op die manier wil men de verwachting van de uiteindelijke bevrijding symboliseren. De Eliabeker of het Eliaglas staat tijdens de sedermaaltijd op tafel bij het bord van de profeet. Deze wordt altijd als welkome gast verwacht, hij zal immers de komst van de Messiaanse bevrijding aankondigen.

## 5.2 Sjavoet (Wekenfeest) <sup>151 152 153 154 155</sup>

Sjavoet, ook gespeld als Sjawoe'ot of Sjawoeth, is de Hebreeuwse naam voor het Wekenfeest ('Sjavoet' is letterlijk te vertalen als 'weken'). Dit feest wordt precies zeven weken na Pesach (de uittocht uit Egypte) gevierd. Dit wil zeggen vijftig dagen na Pasen. In het Grieks wordt dit feest vertaald door 'Pentekostes', in het Nederlands door 'Pinksteren' of 'Sinksen' ('sinksen' <cinq = vijftigste). Het feest valt op 6 en 7 Sivan, dat is de negende maand van het joodse jaar dat 30 dagen telt.

Oorspronkelijk was Sjavoet een oogstfeest. Tijdens dit feest werden de 'eerstelingen' van de oogst (datgene wat het eerst werd geoogst) aan God geofferd. <sup>156</sup>

Maar later werd Sjavoet een herdenking aan het ontvangen van de Thora (de wet). Sjavoet herinnert het Hebreeuwse volk aan het moment waarop ze van God de Tien Geboden ontvingen. Het feest heeft als bedoeling de mensen te herinneren aan het moment waarop Mozes, op de vijftigste dag van hun bevrijding tijdens hun tocht door de woestijn, de tafels van de wet ontving. Mozes verkreeg deze van God op de Sinaïberg. Voor de joden is de Thora dan ook een echt geschenk van God, het staat symbool voor spirituele vrijheid. Vandaar wordt het feest ook 'Matan Tora' (= gift van de Thora) genoemd.



Figuur: RD. (2013). *Het Joodse Pinksterfeest, Sjavoet, is het feest van de wetgeving*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via [http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/het\\_joodse\\_pinksterfeest\\_sjavoet\\_is\\_het\\_feest\\_van\\_de\\_wetgeving\\_1\\_739718](http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/het_joodse_pinksterfeest_sjavoet_is_het_feest_van_de_wetgeving_1_739718)

Aangezien de Thora tijdens dit feest een belangrijke rol speelt, staat ook het 'leren' centraal tijdens Sjavoet. Het is voor de joden gebruikelijk om tijdens de eerste nacht van Sjavoet naar de synagoge te gaan om daar de hele nacht uit de Thora te leren tot de ochtend. En daarna vroeg de sjachariet te gaan bidden. Dit is de naam van het joodse ochtendgebed.

<sup>151</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>152</sup> JHM. (jaartal niet vermeld). *Sjavoet*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://www.jhm.nl/cultuur-en-geschiedenis/woordenlijst/s/sjavoet>

<sup>153</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Sjavoet (Wekenfeest)*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via [http://www.beleven.org/feest/sjavoet\\_wekenfeest](http://www.beleven.org/feest/sjavoet_wekenfeest).

<sup>154</sup> Wikipedia (2014). *Sjavoet*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Sjavoet>

<sup>155</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>156</sup> Verhelst, M. (2014-2015). *'Module School en Maatschappij: leereenheid godsdienst'* [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.



Dit feest is gekenmerkt door een diepe vreugde bij het joodse volk. De synagogen en huizen zijn dan ook versierd met bloemen, fruit en bladeren. De joden gebruiken deze versiering omdat in hun godsdienst de Thora vergeleken wordt met de levensboom. Na het versieren wordt er in de synagoge een speciale dienst gehouden waarbij de Tien Geboden voorgelezen worden. Daarnaast wordt ook het boek Ruth voorgelezen. Dit wordt gedaan om het karakter van het oogstfeest te benadrukken. Dit verhaal vindt plaats tegen de achtergrond van de oogst en vertelt over een buitenlands meisje dat naar Israël komt.

Thuis nuttigen de joden op Sjavoet ook een speciale maaltijd die voornamelijk bestaat uit melkgerechten. Op de eerste dag komt elk vegetarisch of melkkostgerecht in aanmerking. Vaak worden er ook manicotti, blintstes, roomkaastaart en gedroogde vruchten gegeven. De gedroogde vruchten die gegeten worden, herinneren eraan dat Sjavoet oorspronkelijk een oogstfeest is.



Figuur: Raya. (2014). *Cheesecake, Mozes en de Tien Geboden*. Geraadpleegd op 08/03/2015 via <http://www.lichanskylikes.nl/het-lekkere-leven-3/cheesecake-mozes-en-de-tien.html>

### 5.3 Soekot (Loofhuttenfeest) <sup>157 158 159 160</sup>

Soekot, wat letterlijk vertaald kan worden als 'hutten', is een joods feest dat zeven dagen duurt en in de herfst valt. Dit Loofhuttenfeest vindt plaats tussen de 15<sup>de</sup> en de 21<sup>ste</sup> van de maand tisri (zevende maand van het joodse jaar).

Zoals eerder al gezien, herinneren heel wat joodse gedenkdagen aan gebeurtenissen die in het Oude Testament (de Thora) staan. Met Soekot worden de joden ook herinnerd aan een gebeurtenis uit hun heilig boek. Het herinnert hen aan de loofhutten waarin ze woonden na hun vlucht uit Egypte. Het joodse volk moest 40 jaar door de woestijn zwerven en leefde toen in hutten die gemaakt werden van palmbladen.

---

<sup>157</sup> Pot, H. (2001). Interfest: interreligieuze najaarsfeesten. *De wereld van het jonge kind*, 24, p. 24-26.

Geraadpleegd op 16 november, 2014 via

[http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice\\_zen/hjk/archief/2001/01\\_september\\_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf](http://tm.thiememeulenhoff.nl/assets/documentenservice_zen/hjk/archief/2001/01_september_2001/jrg29-september2001-pot-interfeest-interreligieuzenajaarsfeesten.pdf)

<sup>158</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Soekot (Loofhuttenfeest)*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via [http://www.beleven.org/feest/soekot\\_loofhuttenfeest](http://www.beleven.org/feest/soekot_loofhuttenfeest)

<sup>159</sup> Wikipedia (2014). *Soekot*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Soekot>

<sup>160</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.



Het Loofhuttenfeest staat beschreven in de Tenach en dus ook in het Oude Testament van de Bijbel. Het is te vinden in «Lv 23, 33-44»:

*"Op de vijftiende dag van de zevende maand begint ter ere van de HEER het Loofhuttenfeest, dat zeven dagen duurt. De eerste dag moet je als heilige dag samen vieren; je mag dan niet werken. Elk van de zeven dagen moeten jullie de HEER een offergave aanbieden. De achtste dag moet je opnieuw als heilige dag samen vieren, en ook dan moeten jullie een offergave aanbieden aan de HEER. Er zal dan een feestelijke samenkomst zijn en er mag niet gewerkt worden. Neem dit in acht: op de vijftiende dag van de zevende maand, wanneer je de oogst van het land hebt gehaald, begint het feest van de HEER, dat zeven dagen duurt. De eerste dag en de achtste dag moeten voor jullie rustdagen zijn. De eerste dag moeten jullie mooie vruchten plukken en takken afsnijden van dadelpalmen, loofbomen en beekwilgen. Zeven dagen lang moeten jullie feestvieren ten overstaan van de HEER, jullie God. Elk jaar moet dit feest ter ere van de HEER zeven dagen lang gevierd worden. Dit voorschrift geldt voor altijd, generatie na generatie. Vier dit feest in de zevende maand. Zeven dagen lang moeten jullie in hutten wonen, elke geboren Israëliet moet in een loofhut wonen, om jullie kinderen eraan te herinneren dat ik de Israëlieten in hutten liet wonen toen ik hen uit Egypte wegleidde." <sup>161</sup>*  
(Citaat uit De Bijbel – Oude Testament: «Lv 23, 33-44»)

Gedurende het Loofhuttenfeest bouwen heel wat joodse gezinnen in hun tuin of woning zo een hut na. Het dak van de hut moet gemaakt zijn van plantaardige materialen, zoals takken en bladeren van bomen. Daarnaast worden nog een aantal andere eisen gesteld met betrekking tot het opzetten van de hut. Wanneer de hut bijna klaar is wordt deze nog verder versierd met verschillende soorten groenten en vruchten.

Tijdens dit zeven dagen durende feest wonen de joodse gezinnen in deze hut (Hebreeuws: *soeka*). Ze nuttigen er maaltijden en luisteren naar de verhalen over de tocht van hun joods volk door de woestijn. Wanneer het herfstweer dit toelaat, overnachten ze ook in deze hutten.



Figuur: RD. (2008). Loofhuttenfeest. Geraadpleegd op 08/03/2015 via [http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/loofhuttenfeest\\_1\\_284624](http://www.refdag.nl/kerkplein/kerknieuws/loofhuttenfeest_1_284624)

<sup>161</sup> VBS. (1995). *De Bijbel: willibrordvertaling*. (tweede druk). Leuven: KBS Uitgeverij.



Er wordt een bundeling gemaakt van vier producten van bomen die *arba'a miniem* genoemd worden. De bundeling bestaat uit drie marretakken (*hadas*), twee wilgentakken (*arava*), één palmtak (*loelav*) en een citrusvrucht (*etrog*). De gehele bundel wordt ook wel benoemd als een 'loelav'.

Elk takje van de loelav drukt een bepaalde eigenschap en symboliek van het joodse volk uit:

- De etrog is geurig en smakelijk. Dit product slaat op de joden die aan Thorastudie doen en de Thora ook toepassen.
- De loelav is geurloos, maar wel smakelijk. Dit staat symbool voor de joden die zich beperken tot de Thorastudie.
- De hadas zijn geurig maar smaakloos. Het slaat op de joden die de Thora niet bestuderen, maar hem wel toepassen.
- De arava zijn zowel geurloos, als smaakloos. Dit staat symbool voor de joden die de Thora niet bestuderen en niet toepassen.

De vier producten worden samengevoegd zodat ze elkaar kunnen aanvullen en zo als joods volk toch hun doel bereiken, namelijk de Thora bestuderen en hem toepassen.

(Bron: Wikipedia (2014). *Soekot*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Soekot>)



Figuur: Wikipedia (2014). *Soekot*. Geraadpleegd op 20/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Soekot>

De loelav wordt gebruikt tijdens het lezen van bepaalde Psalmen op Soekot. Daarbij maakt men zwaaiende bewegingen met deze bundel om God te vragen voor het groen te zorgen.

Ook in de synagoge wordt er met de loelav gezwaaid tijdens het lezen van bepaalde gedeeltes van de Hallel (= reeks van psalmen 113 tot en met 118). Dit zwaaien gebeurt in een welbepaalde volgorde:

1. Naar het oosten
2. Naar het zuiden
3. Naar het westen
4. Naar het noorden
5. Naar boven (hemel)
6. Naar beneden (aarde)

Daarna volgt een processie (*hakafot*) waarbij iedereen zijn loelav rechtop houdt en de woorden 'Hosjia Na' (=Help toch) zingt. Tijdens deze processie maakt iedereen een rondgang om de bima waarop één of meerdere mensen met een thorarol staan. Dit wordt elke dag van de Soekot gedaan en op de laatste dag (*Hosjana Rabba*) doet men dit zelfs zeven keer.

Soekot is een zeer vreugdevol feest, waar creatieve invallen sterk gewaardeerd worden. Op de zevende en laatste dag volgt ook een groot feest met dans en zang. De twee dagen die volgen op Soekot zijn ook feestdagen: Sjemini Atseret en Simchat Torah. Deze feestdagen behoren niet tot het Loofhuttenfeest, maar heel wat mensen rekenen deze erbij.



## **6. Belangrijke religieuze feesten binnen het christendom**

### **6.1 Kerstmis** <sup>162 163 164 165 166 167 168 169</sup>

Kerstmis is een christelijk feest waarop de geboorte van Jezus Christus gevierd wordt. Door de christelijke gemeenschappen wordt dit uitgebreid als een familiefeest gevierd. Het vindt binnen het liturgisch pastoraal jaar steeds plaats op 25 december. 26 december wordt beschouwd als tweede kerstdag. Heel wat gezinnen vieren in feite al feest op de vooravond van Kerstmis, namelijk op 24 december.

Christenen vieren met Kerst niet enkel de geboorte van Jezus, maar ook de komst van God. Ze vieren dat God in Jezus mens geworden is. Aangezien Jezus ook het 'licht van de wereld' genoemd wordt, besloot de kerk om zijn geboortedag te vieren op het tijdstip van de heidense en Romeinse midwinterfeesten (25 december).

Aan Kerstmis gaat de advent vooraf. Het woord *advent* is afgeleid van het Latijn 'adventus' wat 'komst', 'er aan komen' betekent. De advent is dan ook de voorbereidingstijd op Kerstmis, op de geboorte van Jezus Christus. Het begint op de zondag die het dichtst bij het feest van Sint-Andreas ligt (30 november). In elk geval telt de advent altijd vier zondagen, maar omdat Kerstmis niet altijd op een zondag valt, kan het aantal wekdagen verschillen.

In heel wat huizen en kerken wordt de advent symbolisch zichtbaar gemaakt met een adventskrans waarop vier kaarsen staan. Elke zondag van de advent wordt er een nieuwe kaars aangestoken, zodat op de laatste zondag voor Kerstmis alle vier de kaarsen branden. De adventskrans is gemaakt van gevlochten dennen- of sparrenegroen en omwikkeld met een rood lint. Deze kleur staat symbool voor het leven, de liefde en de hartstocht. Ze verwijst naar de warmte.

Ook worden er thuis vaak adventskalenders opgehangen, waarvan iedere dag een luikje open mag, om zo af te tellen naar Kerstmis. Daarnaast wordt het huis vaak versierd met dennegroen, kaarsen, kerststukjes, ... In vele huizen staat een kerstboom vol lichtjes met daaronder vaak een kerststal. In deze kerststal staan de Bijbelse figuren die in het kerstverhaal centraal staan. Vaak worden er met kerstmis heel wat kerstliedjes gezongen of wordt het kerstverhaal verteld.

De kerstverhalen die over de geboorte van Jezus Christus vertellen, zijn zowel opgenomen in het evangelie van Lucas, als in dat van Mattheüs. Het is vooral de evangelist Lucas die de meeste aandacht besteedt aan de geboorte van Jezus in Bethlehem. Het verhaal vertelt over Maria en haar man Jozef die in het dorpje Nazareth wonen. Op een dag krijgen ze bezoek van een engel Gabriël die hen vertelt dat ze een bijzonder kind zullen krijgen. Wanneer op een dag een soldaat van de Romeinse keizer komt vertellen dat alle mensen naar hun geboortestad moeten om zich in te schrijven, trekken Maria en Jozef op een ezel naar Bethlehem. Voor de hoogzwangere Maria verloopt deze tocht zeer zwaar. Wanneer ze in Bethlehem aankomen, vinden ze enkel nog een stal om in te verblijven.

---

<sup>162</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>163</sup> Nabbi. (2014). *Adventskrans*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=281>

<sup>164</sup> Kerknet. (2014). *Advent 2014*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.kerknet.be/microsite/Advent/>

<sup>165</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>166</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Kerstmis*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/kerstmis>

<sup>167</sup> Janssen, K. (2004). *Het grote avontuur van God en mens*. Leuven: Davidsfonds

<sup>168</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>169</sup> Watson, C. (2002). *Wat weten we over het christendom?* Amsterdam: KIT Publishers.





Op die plaats wordt hun bijzonder kind, Jezus, geboren en in een voerbak met stro gelegd. In de buurt van de stal houden herders de wacht. Wanneer zij een fel licht van de engel Gabriël zien, krijgen ze het heugelijke nieuws te horen: er is een kind van vrede geboren. De herders en de drie wijzen brengen een bezoek aan het kind en geven Hem enkele symbolische geschenken.

Ieder jaar vindt er ook op kerstavond een kerstnachtsdienst plaats, waarop de geboorte van Jezus Christus gevierd wordt. In de katholieke kerken wordt dit de 'middernacht mis' genoemd. Vaak worden voor deze diensten speciale koren uitgenodigd om kerstliederen te zingen.

Kerstmis wordt wereldwijd gezien als het universele vredesfeest. Het is een 'heidens' lichtfeest dat verchristelijkt werd omdat Christus in het Nieuwe Testament vaak het Licht genoemd werd. Met Kerstmis viert men dan ook 'de geboorte van Jezus, als licht voor alle volkeren'.

De mensen worden met Kerstmis en in de periode voor Kerstmis ook aangespoord om een lichtje te zijn voor de andere. Tijdens de advent wil men extra aandacht hebben voor de zwakken in de maatschappij.

Welzijnszorg is een zeer belangrijke katholieke non-profit organisatie die ieder jaar tijdens de advent een grote campagne voert. Zij concentreren zich op de 'vierde wereld' en willen anderen aansporen om zich in te zetten voor de armen in onze maatschappij. Zo kunnen mensen tijdens de advent een 'licht' zijn voor anderen. <sup>170 171</sup>



Figuur: Posthumus, E. (2013). *Kerststal: fleurt boodschap op*. Geraadpleegd op 29/11/2014 via <http://www.quest.nl/artikel/waar-komt-de-kerststal-vandaan>

---

<sup>170</sup> Welzijnszorg. (2011). *Over Welzijnszorg*. Geraadpleegd op 26/05/2015 via <http://www.welzijnszorg.be/over-ons/over-welzijnszorg>

<sup>171</sup> Verhelst, M. (2014-2015). *'Module School en Maatschappij: leereenheid godsdienst'* [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.



## 6.2 Pasen <sup>172 173 174 175 176 177 178 179 180 181</sup>

Pasen is het belangrijkste feest binnen het christendom. Op Pasen vieren christenen dat de dood niet het laatste woord heeft. Met Pasen wordt de wederopstanding van Jezus als mysterie gevierd nadat hij op Goede Vrijdag gestorven is. Pasen is dus een hoopvol feest!



Figuur: De Kort, K. (2008). *Kijkbijbel*. Heerenveen: Uitgeverij Jongbloed.

Net zoals de advent de voorbereidingstijd is op Kerstmis, kennen de christenen ook een periode voor het Paasfeest. De veertig dagen voor Pasen worden de 'vasten' of 'veertigdagentijd' genoemd. Deze periode begint op Aswoensdag en is gekenmerkt door een periode van vasten en bezinning op de christelijke levenspraktijk. De vastenperiode duurt eigenlijk zesenzeventig dagen, maar aangezien er op zondagen niet gevast wordt, kan men spreken van een 'veertigdagentijd'. Tijdens de vasten herdenken de christenen de periode die Jezus vastend in de wildernis doorbracht als voorbereiding op de drie jaar waarin hij optrad als prediker en genezer. Ze brengen deze tijd door met het nadenken over hun fouten en de manier waarop ze hun leven in de toekomst kunnen verbeteren.

Gedurende de veertigdagentijd proberen christenen zich in te zetten voor de achtergestelde landen van het Zuiden, de 'derde wereld'. De christenen engageren zich voor mensen die het moeilijk hebben. Op die manier proberen ze hun 'boetedoening' concreet te maken. Ze vasten uit solidariteit voor die mensen die moeilijkheden hebben.

Een Vlaamse organisatie die zich tijdens deze periode inzet voor de achtergestelde landen van het Zuiden, is de ngo Broederlijk Delen. Deze organisatie streeft naar een waardig leven voor gemeenschappen op het platteland in Afrika en Latijns-Amerika. Zij pleiten voor een duurzame wereld zonder ongelijkheid.

Tijdens de vastenperiode onderneemt Broederlijk Delen steeds acties om armste gemeenschappen in het Zuiden hulp te bieden. Ze voeren campagnes en willen op die manier een solidariteitsbeweging zijn, die bouwt aan een wereld zonder ongelijkheid.



Figuur: Broederlijk delen. (2015). *Wat doet Broederlijk delen?* Geraadpleegd op 28/05/2015 via <http://www.broederlijkdelen.be/wat-we-doen>.

<sup>172</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>173</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>174</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Pasen*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/pasen>

<sup>175</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>176</sup> Knowledge centre Religion & Development (2011). *Christelijke gebruiken*. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.religion-and-development.nl/praktijkboek/i-het-christendom/i-3-christelijke-gebruiken>

<sup>177</sup> De Decker, K. (2013-2014). 'Cursus Godsdienst 3' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.

<sup>178</sup> Watson, C. (2002). *Wat weten we over het christendom?* Amsterdam: KIT Publishers.

<sup>179</sup> Marchant, K. (2005). *Ceremonies en feesten: feesten en vasten*. Amsterdam: KIT Publishers

<sup>180</sup> Verhelst, M. (2014-2015). 'Module School en Maatschappij: leereenheid godsdienst' [cursustekst]. Odisee, Departement Aalst, p. 89.

<sup>181</sup> Broederlijk delen. (2015). *Wat doet Broederlijk delen?* Geraadpleegd op 28/05/2015 via <http://www.broederlijkdelen.be/wat-we-doen>



De laatste week voor Pasen wordt de 'Goede Week' genoemd. Deze week begint bij Palmzondag en eindigt op Stille Zaterdag. Hieronder wordt kort de inhoudelijke betekenis toegelicht van de belangrijkste dagen uit de 'Goede Week'.

- Op **Palmzondag of Passiezondag** herdenkt het christelijke volk de intrede van Jezus in Jeruzalem, waarbij Jezus door de massa toegewuifd werd met palmtakken.
- Tijdens **Witte Donderdag** herdenkt men het laatste avondmaal dat Jezus met zijn apostelen hield. 's Nachts ging Jezus bidden in Gethsemane en werd hij verraden door zijn leerling Judas. Op Witte Donderdag werd Jezus dan ook gevangen genomen en door Romeinse stadhouder Pontius Pilatus tot de dood veroordeeld.
- Daarna volgt **Goede Vrijdag**. Dit is een dag van rouw, waarop christenen de kruisiging van Jezus Christus herdenken. Jezus hing drie uur lang aan het kruis tussen twee moordenaars en stierf uiteindelijk. Nog voor zonsondergang werd hij begraven.
- **Stille Zaterdag of Paaszaterdag** is de dag waarop het lichaam van Jezus Christus in het graf lag. Het is een dag van stilte. Woorden schieten tekort bij zo een groot verlies. Het volk is in diepe rouw. Ze zijn zwaar bedroefd door het verlies van Jezus. Op deze dag van stilte luiden de klokken van de kerk dan ook niet tot aan de Paaswake.

Met **Pasen** herdenken de christenen de herrijzenis van Jezus uit het graf, op de derde dag na zijn kruisiging. Pasen is de belangrijkste christelijke feestdag! In de liturgie wordt zeer veel aandacht besteed aan dit feest. Het is een teken van 'nieuw leven'. Doordat Jezus de dood overwon, wist het volk dat Jezus verder leefde in hun hart en steeds bleef klaarstaan voor hen.

Doordat Jezus de dood overwon, kreeg het christelijke volk perspectief en hoop. Jezus leefde verder in zijn leerlingen. Deze leerlingen gingen het christelijke geloof verder voortdragen. De volgelingen van Jezus gingen hun verrijzenisgeloof verder verkondigen. Ze gingen Jezus met andere ogen zien en interpreteerden zijn optreden en woorden als tekenen van Gods liefde die altijd nieuwe kansen, leven en opstanding schonk.

Binnen de paascyclus kennen we ook nog twee andere belangrijke feestdagen waarop het leven van Jezus Christus wordt herdacht. Deze christelijke feesten vinden veertig en vijftig dagen na Pasen plaats. Op donderdag, veertig dagen na Pasen, vieren de christenen Hemelvaart. Tien dagen na Hemelvaart wordt Pinksteren gevierd.



*Figuur: Auteur niet vermeld. (2014). De weg van Jezus, van Palmzondag naar Pasen. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <https://kijktafelmoederteresakerk.wordpress.com/>*



### a. Hemelvaart

In de dagen na Pasen verscheen Jezus meerdere malen aan zijn discipelen. Op donderdag, de veertigste dag na Pasen, viert het christelijke volk dan ook Hemelvaart ('*Ascensionis Domini*'). In het Nieuwe Testament staat beschreven dat Jezus op Hemelvaart zijn vrienden naar de top van een berg buiten Jeruzalem leidde. Daar werd hij verborgen in een wolk die boven de berg hing. Wanneer de wolk opentrok, was Jezus verdwenen. De christenen herdenken dit dan ook als het moment waarop Jezus Christus opgevaren is naar God, zijn Vader in de hemel. Het moment waarop hij de rechterhand werd van God. In het toenmalige wereldbeeld was de hemel, boven de aarde, de woonplaats van God. Als de christenen hun geloof dat Jezus bij God was wilden uitdrukken, moesten zij hem dus naar 'boven' laten gaan. Dit konden ze niet anders uitdrukken dan met een wolk die Jezus naar boven hief.



Net zoals er veertig dagen zitten tussen Aswoensdag en Pasen, zo zitten er ook veertig dagen tussen Pasen en Hemelvaart. Het getal '40' heeft dan ook een belangrijke symbolische betekenis in de Bijbel.

Figuur: Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld).

Hemelvaart. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/hemelvaart>

### b. Pinksteren

Tien dagen na Hemelvaart wordt in de christelijke kerken Pinksteren gevierd. Dit is de dag waarop de geest van God, de Heilige Geest, naar de aarde werd gestuurd. Men herdenkt het moment waarop de Heilige Geest neerdaalde over de apostelen en hen moed gaf om in de hele wereld de goede boodschap van Jezus te verkondigen.



Figuur: Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). Pinksteren. Geraadpleegd op 29/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/pinksteren>

De geschiedenis van deze feestdag wordt ook beschreven in het Nieuwe Testament. Tien dagen na Hemelvaart kwamen de volgelingen van Jezus samen in een bovenkamer in Jeruzalem. Toen zij aan het bidden waren, hoorden zij plotsklaps het geluid van een grote windvlaag. Zij zagen dat er boven de hoofden van alle aanwezigen soorten vlammen verschenen, die beter bekend staan als 'vurige tongen'. De aanwezigen namen dit aan als een teken dat de Heilige Geest over hen allen was gekomen. Na deze gebeurtenis gingen ze het huis uit en op luide toon het evangelie in allerlei vreemde talen verkondigen. Dit had als gevolg dat er een grote massa mensen afkomstig uit verschillende windstreken op hen afkwam. De apostel Paulus nam vervolgens het woord, hij hield een lange toespraak voor alle aanwezigen. Hierdoor gingen zo'n drieduizend mensen zich bij hen aansluiten.

In de meeste landen wordt deze feestdag 'Pinksteren' genoemd, omdat deze vijftig dagen na Pasen plaatsvindt. Deze benaming is afkomstig van het Griekse woord *pente*, wat 'vijftig' betekent. Daarnaast wordt tijdens deze feestdag ook de geboorte van de katholieke kerk herdacht.



### 6.3 Allerheiligen en Allerzielen <sup>182 183 184 185 186</sup>

#### a. Allerheiligen

Op 1 november valt een christelijk feest waarop alle heiligen (ruim 100 000) van de rooms-katholieke kerk gezamenlijk vereerd en herdacht worden. Dit feest wordt al sinds de achtste eeuw gevierd.

Op Allerheiligen worden steeds kerkelijke vieringen gegeven rond het thema van het einde der tijden. Er worden missen opgedragen aan bekende en onbekende heiligen, of ze nu heilig verklaard zijn of niet. Heiligen zijn mensen die in het hiernamaals bij God zijn.

Deze herdenking op 1 november is ontstaan onder paus Gregorius IV. Aanvankelijk vierde men het heidense feest 'Samhain' ter nagedachtenis van de doden. Maar in 837 riep paus Gregorius IV 1 november uit tot de officiële rooms-katholieke gedenkdag voor alle heiligen.

#### b. Allerzielen

De dag na Allerheiligen, vindt Allerzielen (een dag van rouw) plaats. 2 november is de dag waarop in de rooms-katholieke kerk alle overledenen herdacht worden. Veel mensen brengen op deze dag een bezoek aan het kerkhof en plaatsen bloemen op het graf van hun overleden familieleden en vrienden.



Figuur: Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerzielen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerzielen>

Deze traditie stamt af uit de abdij van Cluby in Frankrijk. De abt Odilo bepaalde in 988 dat alle kloosters die verbonden waren met Cluny op de dag na Allerheiligen, de overleden mensen op een bijzondere wijze moesten herdenken. Deze herdenkingsdag werd in de 12<sup>e</sup> eeuw officieel 'ingevoerd' in de rooms-katholieke kerk door paus Johannes XIX.

Ook op Allerheiligen worden er in de rooms-katholieke kerk thema's behandeld als sterfelijkheid, de dood, het laatste oordeel, ... Heel wat mensen gaan op deze dag naar kerkelijke vieringen om overledenen uit hun naaste omgeving te herdenken. Niet iedereen brengt een bezoek aan het kerkhof op 2 november, er zijn ook mensen die op Allerheiligen al een bezoek brengen aan het graf van hun overleden dierbaren. Naast het plaatsen van bloemen zijn er nog tal van gebruiken die mensen uitvoeren om overleden familieleden en vrienden te herdenken. Ze kunnen deelnemen aan processies, bidden, branden kaarsen, wonen missen bij, ...

Op het kerkhof maken muzikanten vaak muziek, houden priesters preken, worden er gebeden voorgelezen ... Deze gedenkmomenten sluiten aan bij een oude traditie die zegt dat je goed moet zorgen voor de geesten van de overledenen. Op die manier laat je zien dat zij er nog steeds bij horen en er aan hen gedacht wordt.

---

<sup>182</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerheiligen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerheiligen>

<sup>183</sup> Terthart, F. (2012). *Wereldreligies*. Groningen: Parragon Books.

<sup>184</sup> Thomas. (jaartal niet vermeld). *Halloween, Allerheiligen & Allerzielen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/lichtfeesten-halloween-allerheiligen-allerzielen/>

<sup>185</sup> Nabbi. (2014). *Liturgisch jaar*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=208>

<sup>186</sup> Wereld Feesten Almanak. (jaartal niet vermeld). *Allerzielen*. Geraadpleegd op 30/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/allerzielen>



## 7. Belangrijke religieuze feesten binnen de islam

### 7.1 De ramadan en het Suikerfeest

#### a. De ramadan<sup>187 188 189 190 191 192</sup>

De ramadan is een speciale maand in de islamitische kalender. Het is de negende maand in deze kalender waarop het islamitische volk vast tussen schemer voor zonsopkomst en zonsondergang. Deze maand wordt daarom ook de 'vastenmaand' genoemd. Het vasten wordt ook *sawm* of *siyam* genoemd. De ramadan begint steeds op een ander moment. De exacte begindatum hangt af van het verschijnen van de sikkel van de nieuwe maan.

De moslims vasten gedurende een hele maand om zich te herinneren aan de maand waarin de Profeet de eerste voorschriften van de islam ontving van de engel Jibril (zie 7.3. 'Ontstaansgeschiedenis van de islam'). Door te vasten wil men Allah bedanken voor alles wat hij gegeven heeft. Daarnaast vasten de moslims ook om zichzelf te tonen dat hun geest sterker is dan hun lichaam. Het vasten wordt dan ook gezien als een zuivering van de ziel. Door te vasten leren de moslims zich te bedwingen en worden er eigenschappen als uithoudingsvermogen, discipline en zelfbeheersing aangeleerd. De mens leert zich namelijk door te vasten baas te zijn over begeerten en lusten. Daarbovenop zou deze vastenperiode er ook voor zorgen dat het inlevingsvermogen in de armen versterkt wordt en het respect in de medemens en God vergroot. Elke dag dat men erin slaagt om te vasten, wordt dan ook gezien als een overwinning.



Figuur: LR. (2012). *Het Suikerfeest binnenkort als Belgische feestdag?* Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.knack.be/nieuws/belgie/het-suikerfeest-binnenkort-als-belgische-feestdag/article-normal-63814.html>

De ramadan begint op het moment dat twee orthodoxe moslims de nieuwe maansikkel aan de hemel zien staan. Vanaf dan mogen moslims van zonsopgang tot zonsondergang niet drinken, eten, roken of geslachtsgemeenschap hebben. Daarnaast zijn ook schelden, liegen, vloeken en kwaadspreken tijdens de ramadan verboden.

De ramadan is dan één van de vijf pijlers van de islam (zie 6.4.3. 'De vijf pijlers van de islam'). Van alle volwassen moslims wordt verwacht dat zij doen wat deze pijler vraagt en dat zij gedurende een hele maand vasten. Er zijn wel enkele uitzonderingen voor zeer oude mensen, zieken, soldaten in oorlogstijd, reizigers, vrouwen tijdens de menstruatie, zwangere vrouwen of vrouwen die borstvoeding geven. Ook voor jonge kinderen kan een uitzondering gemaakt worden, maar de meeste proberen te vasten vanaf de leeftijd van 12 jaar. Sommige kinderen die jonger zijn dan 12 vasten voor een deel van de dag. De regel is in feite dat iedereen voor wie het vasten een bedreiging vormt voor de gezondheid (bv. mensen met suikerziekte) of het vertragend werkt op het herstel van een ziekte, het niet verplicht is om te vasten. Alhoewel het inhalen ervan, voor wie dat mogelijk is, wel sterk wordt aangemoedigd.

<sup>187</sup> Marchant, K. (2005). *Ceremonies en feesten: feesten en vasten*. Amsterdam: KIT Publishers.

<sup>188</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>189</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.

<sup>190</sup> Wikipedia. (2014). *Ramadan*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://nl.wikipedia.org/wiki/Ramadan>

<sup>191</sup> Wereld Feesten Almanak. (2014). *Ramadan*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.beleven.org/feest/ramadan>

<sup>192</sup> Marchant, K. (2005). *Ceremonies en feesten: feesten en vasten*. Amsterdam: KIT Publishers.



Tijdens deze maand bidden moslims ook meer om hun geloofsovertuiging te doen toenemen. Er kunnen vrijwillig extra gebeden gedurende de nacht verricht worden. Ook wordt er doorgaans geprobeerd om binnen de vastenmaand de hele Koran te lezen. Daarom is deze in 30 delen verdeeld, zodat er elke dag een stuk kan gelezen worden.

Wanneer de zon onder is, wordt het vasten gebroken met een *iftar*-maaltijd. De moslims eten drie dadels, drinken water en zeggen de dankredes op. Op deze manier kondigen de moslims steeds het einde van de dagelijkse vastenperiode aan. Na het avondgebed wordt er koffie gedronken en eten de moslims *harira*, dit is een speciaal soort soep dat ook wel *ramadansoep* genoemd wordt.

Na het eten gaan de moslims naar de moskee voor het avondgebed, de *maghreb*. Wanneer ze daarna terug naar huis keren eten ze een hoofdmaaltijd die vaak bestaat uit rijst, yoghurt en kip of vlees.

Ook al is de maand ramadan zeer zwaar voor moslims, toch wordt deze maand beschouwd als een echte feestmaand. Tijdens de ramadan begroeten moslims elkaar dan ook met *ramadan moebarak*, wat 'gezegende ramdan' betekent.

Volgens de islam is het een maand van liefdadigheid, verbroedering, tolerantie en bezinning. Tijdens de ramadan zouden de mensen extra verdraagzaam, toeschietelijk en vrijgevig zijn en zou de eenheid en samenhang van de mens centraal staan.

Ook in de lagere school komen leerkrachten steeds vaker in contact met kinderen die deelnemen aan de ramadan. Niet-moslims kijken soms met een blik vol medelijden naar de vastende kinderen. Sommigen kijken te vaak vanuit hun eigen perspectief en zien de ramadan als een zware beproeving voor islamatische kinderen.

Toch heeft deze periode voor heel wat kinderen een grote betekenis. Ondanks het feit dat ze niet verplicht zijn hieraan deel te nemen, willen vele kinderen hier actief aan participeren omdat ze zo deel uit maken van de gemeenschap. Ze voelen zich opgenomen en oefenen graag in gedragingen die bij hun geloof horen. Het is dan ook belangrijk om als leerkracht deze kinderen te steunen in hun gelovig handelen en waardering op te brengen voor hun pogingen om te vasten. Wanneer de kinderen steun ervaren van hun leerkracht en medeleerlingen, is dit een grote sprong in hun religieuze identiteitsontwikkeling. En dat is ook net hetgene dat het leerplan godsdienst vraagt: 'kinderen helpen groeien als mens op religieus en levenbeschouwelijk vlak, en bouwen aan een eigen identiteit'.<sup>193</sup>



Figuur: Thomas. (2014). *Ramadan Moebarak, een gezegende vastenmaand*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/ramadan-moebarak/>

<sup>193</sup> Thomas. (2014). *Ramadan Moebarak, een gezegende vastenmaand*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via <http://www.kuleuven.be/thomas/page/ramadan-moebarak/>



### b. Het Suikerfeest (Id-UI-Fitr) <sup>194 195</sup>

Tijdens de negende maand van de moslimkalender wordt de ramadan gevierd. Om de vastenmaand af te sluiten, wordt op de eerste dag van de tiende maand het Suikerfeest gevierd. Het Suikerfeest wordt ook de *Id-UI-Fitr* of 'het feest van het breken van de vasten' genoemd. Het vindt plaats op de eerste dag van de Sjawwal (de maand die volgt op de ramadan) en wordt ook benoemd met het 'kleine feest'.

Dit feest is de uitbundigste gebeurtenis van het islamitisch jaar. Na een maand lang overdag niet gedronken, gegeten, gerookt of gevreeën hebben wordt de ramadan afgesloten met een groot feest.

Vanaf de zesentwintigste dag van de maand ramadan, begint men vaak al met het voorbereiden van het Suikerfeest. Het huis wordt voor dit grote slotfeest nog een laatste keer grondig gereinigd en heel wat mensen beginnen met het voorbereiden van de maaltijd. Heel wat vrouwen bereiden massa's koekjes en gebakjes om tijdens het feest te nuttigen. Het volk trekt hun mooiste kleren aan en zorgt ervoor dat ze lekker ruiken.



Figuur: VBO. (2013). Vier mierzoete desserts om het Suikerfeest te vieren. Geraadpleegd op 31/12/2014 via [http://www.standaard.be/cnt/dmf20130808\\_022](http://www.standaard.be/cnt/dmf20130808_022)

In de viering van het Suikerfeest staan een aantal gebeurtenissen centraal. De eerste heet de *zakaat el-fitr*. Dit is een verplichte donatie aan behoeftigen aan het einde van de ramadan. Een ander belangrijk onderdeel van het feest is de gebedsdienst dat plaatsvindt in de ochtend van de *el-ied*. Bij voorkeur vindt dit gebed plaats op de *msella*, dit is een groot gebedsplein in openlucht. Na het uitspreken van het feestgebed, omhelst iedereen elkaar en kan het feest beginnen. Dit kan vaak meerdere dagen duren omdat er aan verschillende mensen een bezoek gebracht wordt: vrienden, burens, familie, arme mensen, overleden familieleden en vrienden, ...

Tijdens het Suikerfeest wordt vaak het motto 'zoet eten is zoet praten' gebruikt, omdat dit feest vaak gezien wordt als een ideale gelegenheid om ruzie of conflicten uit de afgelopen tijd eens uit te praten. Naast dat 'zoet' praten over elkaar wordt er overdag ook veel 'zoet' gegeten. Nu men overdag eindelijk weer mag eten, wordt het lekkerste en zoetste eten op tafel gezet. Een voorbeeld van een dergelijk zoet recept is baklava, een Turkse lekkernij die meestal als dessert gegeten wordt. Ook worden er vaak gesuikerde amandelen, noten, kleine taartjes, zoetigheden met honing, ... gegeten. Vaak worden er tijdens dit feest ook cadeautjes uitgewisseld. De kinderen delen mee in de feestvreugde, ook al hebben ze maar enkele dagen gevast.

---

<sup>194</sup> Buitelaar, M. (2006). *Islam en het dagelijks leven: religie en cultuur onder Marokkanen*. Antwerpen: Uitgeverij Atlas.

<sup>195</sup> Wereld Feesten Almanak. (2014). *Id-al-Fitr (Suikerfeest)*. Geraadpleegd op 31/12/2014 via [http://www.beleven.org/feest/id-al-fitr\\_suikerfeest](http://www.beleven.org/feest/id-al-fitr_suikerfeest)





## 7.2. Het Offerfeest (*Id Ul-Adha*) <sup>196 197 198 199</sup>

Het Offerfeest of Slachtfeest is het belangrijkste feest van de islam. Dit feest wordt ook wel het Slachtfeest, feest van Ibrahiem of Schapenfeest genoemd. Het wordt gevierd vanaf de 10<sup>e</sup> dag van de 12<sup>e</sup> de maand ('zoel al hidjah') van de islamitische kalender en duurt drie dagen. Zoals hierboven al vermeld werd, wordt het Suikerfeest ook benoemd als het 'kleine feest'. Het Offerfeest daarentegen wordt benoemd met het 'grote feest'. Dit komt omdat de *Id-Ul Fitr* twee dagen duurt en de *Id Ul-Adha* drie dagen duurt.

Het Offerfeest markeert het einde van de hadj, dit is de pelgrimstocht naar Mekka, dat in één van de vijf zuilen van de islam beschreven staat (zie 6.4.3. 'De vijf pijlers van de islam'). Het feest wordt niet alleen gevierd door moslims die de bedevaart maakten, maar wordt gevierd door het hele islamitische volk.



Figuur: ANP. (2009). *Islamitisch offerfeest gaat van start*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via <http://internationaljustice.nw.nl/nederlands/articel/islamitisch-offerfeest-gaat-van-start>

Het feest wil herinneren aan de bereidheid van Ibrahim om zijn zoon Ismaël op te offeren aan Allah. Op het moment dat Ibrahim zijn zoon met een mes wou doodsteken om hem te offeren, kwam er een engel tevoorschijn die zei dat een schaap de plaats van Ismaël mocht innemen.

Om deze reden wordt er op de eerste dag van het Offerfeest door iedere moslim die er geld voor heeft een schaap, geit, koe, os, buffel of kameel geslacht. Om een overschot aan vlees te vermijden, kunnen meerdere mensen samen een dier slachten. Dit slachten gebeurt meestal in het dorp waar de man geboren is. Het vlees wordt in drie stukken verdeeld onder de leden van de familie, de burens en de armen.

Het delen van het vlees is een belangrijk gebruik in de islamitische cultuur. Daarna speelt ook de overgave aan Allah en het willen zijn zoals Ibrahim een belangrijke rol tijdens het Offerfeest. Het feest herinnert een moslim eraan dat hij bereid moet zijn om zich voor Allah op te offeren, net zoals Ibrahim dat met zijn zoon wilde doen.

Op de eerste dag van de *Id Ul-Adha* vindt er, net zoals bij het Suikerfeest, een gezamenlijk gebed plaats. Dit gebed wordt gevolgd door een '*khutbah*', dit is een speciale preek in de moskee die door een Iman wordt gebracht. Er wordt verwacht dat iedereen zich netjes, en indien mogelijk in nieuwe kledij, kleedt. Daarnaast worden er bij het Offerfeest ook vaak kaarten en cadeaus uitgewisseld. Hierdoor ervaren moslimkinderen de *Id-Ul Adha* ook vaak als een geliefd feest.

<sup>196</sup> Self, D. (2009). *Junior encyclopedie over de wereldgodsdiensten*. Kampen: Uitgeverij Callenbach.

<sup>197</sup> CMO. (2011). *Offerfeest*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via <http://www.cmo.nl/islam-nl/index.php/feesten-a-rituelen/gebruiken-feesten/offerfeest>

<sup>198</sup> Wereld Feesten Almanak. (2014). *Offerfeest (Eid Al-Adha)*. Geraadpleegd op 02/01/2015 via [http://www.beleven.org/feest/id-ul-adha\\_het\\_offerfeest](http://www.beleven.org/feest/id-ul-adha_het_offerfeest)

<sup>199</sup> Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). *God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies*. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.



### 7.3 Id-UI-Maulid (Geboortedag Mohammed) <sup>200</sup>

Een ander belangrijk feest binnen de islam is de 'Id-UI-Maulid'. Op deze dag viert het islamitische volk de geboortedag van de profeet Mohammed. Deze feestdag wordt op verschillende manieren benoemd. In het Turks heet de geboortedag van Mohammed 'Mevlid Kandili', in het Marokkaans heet het feest 'Moeloed an-nabi' en bij de Surinaamse of Molukse moslims wordt deze dag benoemd als 'Milaad en-nabi'.

De Profeet Mohammed werd geboren in het jaar 570 van onze tijdsrekening (zie '7.3. Ontstaansgeschiedenis van de islam). De geboorte van deze Profeet wordt door alle moslims uitbundig gevierd. De gelovigen gaan 's avonds naar de moskee om daar te spreken over de Profeet en het islamitische geloof. Er wordt ook uit hun heilig boek, de Koran, gelezen (zie '6.4. Heilig boek van de islam).

Mohammed werd geboren op 12 rabia-al-awwal, de derde maand van de islamitische kalender. Deze man werd beschouwd als de boodschapper van God en had een belangrijke invloed op het ontstaan van de islamitische godsdienst. Om deze reden bezingen de mensen, zowel thuis als in de moskee, het leven van de profeet Mohammed. Op deze dag staat de profeet van de islam dus centraal. Er worden gedichten aan hem voorgedragen en er worden verhalen verteld over verteld.

Net zoals bij het Suikerfeest, wordt er voor de Id-UI-Maulid heel wat (zoet) eten bereid. Men eet en drinkt zoetheid, vruchten, zoete drankjes, ... Net zoals bij het Suikerfeest sluit het Arabische spreekwoord 'zoet eten en zoet denken' nauw aan bij dit gebruik. Het consumeren van zoetheid staat in de islamitische wereld symbool voor een positieve manier van denken over Mohammed.

Zoals hierboven al vermeld werd, wordt deze feestdag door de Turken benoemd met 'Mevlid Kandili'. Het woord *kandili* is letterlijk te vertalen door 'kandelaar'. Dit woord verwijst naar het Turkse ritueel om bij belangrijke feestdagen naar de moskee te gaan en daar alle lichten aan te steken. Het Turkse volk eet tijdens *Mevli Kandili* ook vaak een kom griesmeel met honing en boter, dit zou volgens de overlevering verwijzen naar het lievelingsgerecht van de Profeet.



Figuur: Wikipedia. (2014). *Moskee van Mohammed Ali*. Geraadpleegd op 02/01/2014 via [http://nl.wikipedia.org/wiki/Moskee\\_van\\_Mohammed\\_Ali](http://nl.wikipedia.org/wiki/Moskee_van_Mohammed_Ali)

---

<sup>200</sup> Wereld Feesten Almanak. (2014). *Id-ul-Maulid (Geboortedag Mohammed)*. Geraadpleegd op 02/01/2014 via [http://www.beleven.org/feest/id-ul-maulid\\_geboortedag\\_mohammed](http://www.beleven.org/feest/id-ul-maulid_geboortedag_mohammed)

A decorative graphic consisting of several overlapping circles of varying sizes, creating a complex, layered pattern. A solid black rectangular box is centered over the middle of these circles.

# 3. Lesfiches

## Les 1: Introductieles



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Monotheïstische godsdiensten: jodendom, christendom, islam
<b>Hoofddoel:</b>	Kennismaken met de drie monotheïstische godsdiensten en hun religieuze symbolen.
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zakje 1: Klei-beeldjes monotheïstische godsdiensten</li> <li>- Brainstormwolken: jodendom, christendom en islam</li> <li>- Viltstiften</li> <li>- A4 bladen met naam, symbool en beschrijving symbool van elke monotheïstische godsdienst op</li> <li>- Kalender 'Feesten met de bureu' van het KMS</li> <li>- Groene, rode en oranje stellingenkaartjes</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 205	5.2.3.5	<p>Kinderen ontdekken hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen aan het leven van mensen zin wil geven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Op zoek gaan naar tekenen van aanwezigheid van andere geloofsgemeenschappen in hun omgeving en er zich over informeren. (K)</li> <li>- Kritisch respect opbrengen voor de bewogenheid waarmee mensen hun godsdienst of levensbeschouwing beleven. (K)</li> <li>- Verwoorden wat hen aanspreekt en wat ze vreemd vinden in godsdiensten en levensbeschouwingen. (K)</li> </ul>
--------	---------	--

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik en mijn levensbeschouwing	4. verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.
Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	10. ontdekt en verwoordt de gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen. 13. respecteert het bestaan van levensbeschouwingen.

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap</b>			
10 min.	<p><u>Werkvorm: onderwijsleergesprek</u></p> <p>De leerkracht heeft in de klas een zakje verstopt en gaat hier langzaam aan naartoe. Ze probeert de nieuwsgierigheid van de leerlingen te prikkelen. Wanneer ze het zakje vindt, mag één van de leerlingen dit openen. De voorwerpen in het zakje worden klassikaal bekeken.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat zit er in dit zakje? (3 klei-beeldjes: een kruisbeeld, een maan en een ster)</i></li> <li>- <i>Waarom denk je bij dit voorwerp?</i></li> <li>- <i>Ken je dit voorwerp van ergens?</i></li> <li>- <i>Weet iemand waarvoor dit symbool staat? (De Davidster is het symbool van het jodendom. Het kruisbeeld is het symbool van het christendom. De maan en ster staan symbool voor de islam.)</i></li> <li>- <i>Deze drie voorwerpen staan inderdaad symbool voor drie godsdiensten: jodendom, christendom, islam. Deze godsdiensten worden ook wel 'monotheïstische godsdiensten' genoemd. 'Mono' betekent 'één'. Dit moeilijk woord wil eigenlijk zeggen dat het godsdiensten zijn waarin men slechts gelooft in één enkele God. Er zijn ook godsdiensten, zoals het hindoeïsme, waar men gelooft in meerdere goden. Zij geloven bijvoorbeeld in verschillende goden als Brahma, Vishnu, Shiva, ...</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verwoorden dat de Davidster het symbool is van het jodendom.</li> <li>- Verwoorden dat het kruisbeeld symbool staat voor het christendom.</li> <li>- Verwoorden dat de maan en ster symbool staan voor de islam.</li> <li>- In eigen woorden uitleggen dat 'monotheïstische godsdiensten' slechts geloven in één God.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zakje 1: Klei-beeldjes monotheïstische godsdiensten</li> </ul>

<b>Fase 2: Brainstorm jodendom, christendom, islam, feesten</b>			
15 min.	<p><u>Coöperatieve werkvorm: brainstorm</u></p> <p>De klas wordt ingedeeld in vier groepen. Elke groep krijgt een brainstormwolk met een ander onderwerp op: jodendom, christendom, islam, feesten.</p> <p>Elke groep krijgt een viltstift in een andere kleur. Zij noteren op de brainstormwolk alle woorden die dit thema bij hen oproept.</p> <p>Na enkele minuten schudt de leerkracht met de tamboerijn. Op dit signaal schuiven alle groepen hun brainstormwolk in wijzerzin door naar de volgende groep. De groepen brainstormen verder op het nieuwe onderwerp dat nu voor hen ligt. Ze vullen de brainstorm aan met hun gekleurde viltstift.</p> <p>De brainstormwolken worden steeds op het doorschuifsignaal van de leerkracht doorgegeven, totdat alle groepen de verschillende onderwerpen gezien hebben. Vervolgens volgt een klassikale bespreking van de verschillende brainstormwolken.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Waarom dacht je bij het woord jodendom / christendom / islam?</i></li> <li>- <i>Waarom denk je daaraan?</i></li> <li>- <i>Wat heeft dat te maken met deze godsdienst?</i></li> <li>- <i>Vinden we dit woord ook terug in één van de andere brainstormwolken?</i></li> <li>- <i>Zijn er woorden die steeds terugkeren op alle vier de brainstormwolken?</i></li> <li>- <i>Zijn er woorden die zeer verschillend zijn?</i></li> <li>- <i>Wat heeft het woord 'feest' te maken met deze drie godsdiensten?</i></li> </ul> <p><u>Besluit:</u> De drie monotheïstische godsdiensten kennen heel wat verschillen en gelijkenissen. Één van deze gelijkenissen is dat er in elke godsdienst heel vaak feest gevierd wordt!</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In groep brainstormen over de volgende woorden: jodendom, christendom, islam, feesten.</li> <li>- Verwoorden waaraan ze denken bij een bepaalde religie.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Brainstormwolken: jodendom, christendom, islam, feest</li> <li>- Viltstiften</li> <li>- Magneten om de brainstormwolken aan bord te hangen</li> </ul>

<b>Fase 3: Bespreking symbolen</b>			
10 min.	<p>De leerkracht deelt aan elk duo uit de klas een prent, de naam van een monotheïstische godsdienst of de beschrijving van een symbool uit.</p> <p>Wanneer de leerkracht de muziek aanzet, lopen de duo's in stilte rond in de klas en proberen ze op zoek te gaan naar hun partners. Volgende koppels moeten gevormd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• prent Davidster – naam 'jodendom' – beschrijving symbool</li> <li>• prent kruisbeeld – naam 'christendom' – beschrijving symbool</li> <li>• prent nieuwe maan en ster – naam 'islam' – beschrijving symbool</li> </ul> <p>Vervolgens worden de prenten, woordstroken en beschrijvingen aan bord gehangen en klassikaal besproken. De leerkracht verduidelijkt de symboliek achter elk teken van de verschillende godsdiensten.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <i>Davidster: De Davidster is een symbool dat over de hele wereld bekend is. Het heeft de vorm van twee gelijkzijdige driehoeken die op elkaar staan. Deze zespuntige ster is terug te vinden op heel wat joodse gebouwen en voorwerpen. Sommigen denken dat de zes punten van de ster verwijzen naar de zes scheppingsverhalen. In de 20<sup>ste</sup> eeuw is dit symbool ook misbruikt door Hitler. Hij heeft tijdens de oorlog deze sterren gebruikt om het joodse volk te vernederen en discrimineren.</i></li> <li>• <i>Kruisbeeld: Met het kruisbeeld herdenken de christenen aan Jezus die door de Romeinen gekruisigd werd. Ze denken ook met blijdschap terug aan de verrijzenis van Jezus en het feit dat Jezus in het hart van alle mensen verder leeft.</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Het symbool van de Davidster, het kruisbeeld en de nieuwe maan en ster linken met de passende monotheïstische godsdienst.</li> <li>- In eigen woorden de symboliek achter de Davidster, het kruisbeeld en de nieuwe maan en ster uitleggen.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- A4 bladen met naam, symbool en beschrijving symbool van elke monotheïstische godsdienst op</li> <li>- Muziek Vivaldi – 'De Lente': <a href="https://www.youtube.com/watch?v=c yDXjIzgftM">https://www.youtube.com/watch?v=c yDXjIzgftM</a></li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nieuwe maan en ster: <i>De maan staat symbool voor de god Nanna, die in de islamitische cultuur gezien wordt als de maangod. De ster staat voor de dochters van deze maangod. Deze vijfpuntige ster wordt ook vaak gezien als een symbool voor de 'vijf pijlers van de islam'. We komen later nog te weten wat deze pijlers precies zijn.</i></li> </ul>		
<b>Fase 4: Aanbrengen feestkalender</b>			
10 min.	<p>De leerkracht haalt de feestkalender uit de feestkoffer. Er wordt een kort klasgesprek gevoerd over deze kalender, waarin de leerkracht peilt naar de ervaringen van de kinderen m.b.t. verschillende religieuze feesten.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wij zijn daarnet bij het maken van onze brainstormwolken tot het besluit gekomen dat er in elke godsdienst feest gevierd wordt. Daarom heb ik iets meegebracht voor jullie.</i></li> <li>- <i>Wat is dit?</i> (een kalender)</li> <li>- <i>Hoe heet deze kalender?</i> (Feesten met de burenen!)</li> <li>- <i>Wat is er zo speciaal aan deze kalender?</i> (De feestdagen van alle verschillende godsdiensten staan erop.)</li> <li>- <i>Waarvoor dient een kalender?</i> (Om zaken te plannen. Om af te tellen naar een bepaalde gebeurtenis. In elke religie telt men af naar heel wat feestdagen, men leeft er naartoe, ...)</li> <li>- <i>Welke feesten uit verschillende religies kennen jullie?</i> (Suikerfeest, Pesach, Kerstmis, Pasen, Offerfeest, Loofhuttenfeest, ...)</li> <li>- <i>Leven jullie met al deze feestdagen mee?</i></li> <li>- <i>Welke christelijke feestdag vinden jullie het leukst? Waarom?</i></li> <li>- <i>Hoe komt het dat wij in het christendom bijvoorbeeld geen Suikerfeest vieren?</i></li> <li>- ...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verwoorden dat een kalender dient om af te tellen naar bepaalde gebeurtenissen en feestdagen.</li> <li>- Hun eigen ervaringen delen met betrekking tot religieuze feesten uit andere godsdiensten.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kalender 'Feesten met de burenen' van het KMS</li> </ul>



<b>Fase 5: Stellingenspel</b>			
15 min.	<p>De lln. zitten in een kring. De leerkracht leest verschillende stellingen luidop voor. De kinderen krijgen elk een groen, oranje en rood kaartje. Wanneer ze akkoord gaan met een bepaalde stelling, stoppen ze hun groen kaartje in de lucht. Gaan ze niet akkoord, dan gebruiken ze het rode kaartje. Bij twijfel steken ze het oranje kaartje in de lucht.</p> <p><u>Afspraken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Er zijn geen juiste of foute antwoorden. Iedereen zijn mening telt.</li> <li>- Jullie mogen met elkaar in discussie treden zolang dit op een respectvolle manier gebeurt.</li> <li>- We dringen onze mening niet op en luisteren naar elkaar.</li> </ul> <p><u>Stellingen</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ik hou enorm veel van feest vieren. Kerstmis, Pasen, ... Ik vind deze dagen zo leuk omdat we dan gezellig samen zijn met de hele familie.</li> <li>- Ik zou het fijn vinden als mensen uit de verschillende godsdiensten wat meer aandacht hebben voor elkaars feestdagen.</li> <li>- Pfff, feesten... Dat zegt me niets!</li> <li>- Ik zou wel eens graag een Suikerfeest op het einde van de Ramadan willen bijwonen.</li> </ul> <p>Na het stellingenspel schetst de leerkracht het doel van de komende lessen. Ze vertelt de kinderen dat ze de komende weken kennis zullen maken met verschillende feesten uit de drie monotheïstische godsdiensten. Ze legt uit dat ze dit zullen doen aan de hand van leuke activiteiten uit de feestkoffer. De feestkoffer krijgt een mooie centrale plaats in de klas (bv. in de godsdiensthoek).</p> <p>Telkens wanneer er een nieuwe les uit deze lessenreeks gestart wordt, mag een leerling de feestkoffer uit deze hoek halen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Hun mening bij bepaalde stellingen staven met goede argumenten.</li> <li>- Op een respectvolle manier met klasgenoten in interactie treden.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Rode, groene en oranje stellingenkaartjes</li> </ul>

<b>Fase 6: Wat vind ik zelf belangrijk...</b>			
15 min.	<p>Tijdens het stellingenspel dachten de leerlingen al even na over bepaalde zaken die zij belangrijk vinden. Hier wordt nu dieper bij stilgestaan.</p> <p>De leerkracht leest een fragment voor uit het boek 'Plafondmeisje' (p. 5-6). Hierin vertelt het hoofdpersonege wat meer over zichzelf, ze legt uit hoe ze zichzelf ziet en wat anderen van haar denken. De leerkracht stelt voor, tijdens en na het lezen enkele gerichte vragen.</p> <p><u>Voor het lezen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Bekijk de kaft van het boek. Wat zie je? Wat is de titel van het verhaal?</i></li> <li>- <i>Waarover denk je dat het boek zal gaan?</i></li> </ul> <p><u>Tijdens en na het lezen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Hoe noemt Imke zichzelf? (een normaalbaby, een modelkind)</i></li> <li>- <i>Wat is dit volgens haar? (een kind dat alle ouders willen, iemand die altijd braaf en beleefd is, ...)</i></li> <li>- <i>Wat vindt de klas van 5B van Imke? (Ze vinden Imke saai. Saai als gekookte aardappelen, witte sokken of de kleur van het plafond. Zo saai dat niemand haar ziet staan. Imke heeft geen echte vrienden.)</i></li> <li>- <i>Hoe zou Imke zich hierbij voelen? Hoe zou jij je voelen in haar plaats?</i></li> <li>- <i>Heb je je al eens gevoeld zoals Imke? Wanneer?</i></li> <li>- <i>Kan iedereen volgens jou hetzelfde zijn? Zijn er verschillen tussen mensen? Is dit goed/slecht?</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Aan de hand van de cover anticiperen op de inhoud van het verhaal.</li> <li>- Het fragment uit het boek 'Plafondmeisje' in eigen woorden navertellen.</li> <li>- Verwoorden welke waarden zij zelf belangrijk vinden.</li> <li>- Respect tonen voor de waarden van medeleerlingen.</li> <li>- Een concreet voorbeeld geven van hoe je anderen kan respecteren.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Boek 'Plafondmeisje' van Fran Bambust</li> <li>- Kleurpotloden</li> <li>- Tekenpapier</li> </ul>

De leerkracht herneemt na het klasgesprek één zin uit het boek en laat de kinderen hier even bij stilstaan.

- *Imke zegt in het verhaal het volgende: "Voor de kinderen van mijn klas was ik zo'n figuur in stippelijntjes, die je kunt invullen of inkleuren zoals je zelf wilt."*
- *Wat bedoelt Imke hiermee?*
- *Hoe zou jij willen dat mensen je inkleuren? Hoe wil jij dat mensen je zien?*
- *Wat vind je ZELF belangrijk?*
- *Hoe zie je jezelf?*
- *Hoe voel je je als mensen je niet respecteren?*
- ...



Vervolgens maken de leerlingen een tekening van zichzelf, gelijkaardig aan de prent van Imke in het boek. Ze tekenen zichzelf zoals ze écht zijn. Op de achtergrond tekenen of schrijven de kinderen iets dat ze zelf belangrijk vinden in het leven. Na deze creatieve opdracht wordt er aan de hand van deze tekeningen stil gestaan bij de waarden die de kinderen belangrijk vinden.

Differentiatie: Leerlingen die het moeilijk vinden om zelf enkele waarden te bedenken, kunnen aan bord een groot aantal voorbeelden vinden van waarden waaruit ze kunnen kiezen.

Bijvoorbeeld: behulpzaamheid, creativiteit, dankbaarheid, directheid, dynamiek, flexibiliteit, gevoeligheid, geheimhouding, gelijkwaardigheid, geloof, gezondheid, humor, juistheid, kennis, kracht, liefde, macht, menswaardigheid, milieubewustheid, positiviteit ...

	<p>Vragen voor de leerling die zijn tekening voorstelt:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Kan je aan de hand van je tekening aan de klasgroep uitleggen welke waarden jij belangrijk vindt?</i></li> <li>- <i>Waarom vind je dit zo belangrijk?</i></li> <li>- <i>Hoe toon je dit aan de rest van je omgeving (je vrienden, familie, klasgenoten, ...)?</i></li> <li>- <i>Welk gevoel heb je als mensen hier geen belang aan hechten?</i></li> <li>- ...</li> </ul> <p>Vragen voor de luistergroep:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Merk je aan de dingen die leerling X doet dat hij deze waarde belangrijk vindt?</i></li> <li>- <i>Hoe uit zich dat op de speelplaats, in de klas, bij zijn familie, ...?</i></li> <li>- <i>Wat vinden jullie van deze waarde? Heb je respect voor mensen die dit belangrijk vinden?</i></li> <li>- <i>Wie hecht hier ook veel belang aan? Waarom vind jij dit ook belangrijk?</i></li> <li>- <i>Hoe kan je samen aan deze waarde werken?</i></li> <li>- ...</li> </ul> <p>Concreet voorbeeld:          Leerling X vindt 'vertrouwen' een zeer belangrijke waarde. Hij vertelt hierover aan de hand van zijn tekening: "Ik vind het belangrijk om anderen te kunnen vertrouwen. Maar wil zelf ook een vertrouwenspersoon voor anderen zijn, iemand waar iedereen naartoe kan komen bij problemen. Ik vind het belangrijk om een luisterend oor te zijn voor anderen, maar wil soms ook graag zelf mijn verhaal kwijt." Zijn medeleerlingen kunnen een voorbeeld geven van wanneer leerling X een vertrouwenspersoon was voor hen, ze vertellen wat ze zo mooi vinden aan deze waarde, treden met hem in interactie, ...</p>		
--	--	--	--

	<p><u>Besluit:</u> Nadat enkele leerlingen wat meer vertelden over de zaken die ze zelf belangrijk vinden, wordt er klassikaal een besluit getrokken.</p> <p>⇒ <i>Het is dus heel belangrijk om respect te hebben voor elkaar. Iedereen is anders en dat is juist het mooie aan deze wereld. Het is dan ook van groot belang om rekening te houden met elkaars waarden. Je moet respect tonen voor dingen die anderen belangrijk vinden. Natuurlijk gaat dit niet altijd even gemakkelijk, soms vinden mensen het moeilijk om anderen te begrijpen. Dit kan soms leiden tot meningsverschillen. Maar het belangrijkste is dat je respect toont voor iemands mening, ook al wijkt deze soms af van de jouwe. Iedereen vindt andere dingen belangrijk. Dit is een persoonlijke keuze die iedereen zelf maakt.</i></p>		
--	---	--	--

## Les 2:



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Heilige boeken: Thora, Bijbel en Koran
<b>Hoofddoel:</b>	Kennismaken met de heilige geschriften uit het jodendom, het christendom en de islam. En een verhaal uit elk van deze heilige boeken dieper verkennen.
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bijbel</li> <li>- Koran</li> <li>- Woordstroken 'Heilige boeken'</li> <li>- Woordstroken 'Monotheïstische godsdiensten'</li> <li>- Prenten Thora, Bijbel en Koran</li> <li>- Kopieerbladen 1 – 2 – 3</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 223	5.2.3.10	<p>Kinderen zien in dat mensen in hun verhaaltradities en 'heilige boeken' een godsdienstige kijk op het leven verwoorden en doorgeven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ontdekken hoe mensen in allerlei culturen verhalen vertellen om hun levenswijsheid door te geven van generatie op generatie. (K)</li> <li>- De herkomst (volk, godsdienst) van enkele 'heilige boeken' (o.a. de Thora, de Koran, de Bijbel) kennen. (K)</li> <li>- Ontdekken hoe 'heilige boeken' mensen in beweging zetten.</li> <li>- Respectvol omgaan met 'heilige boeken'. (K)</li> </ul>
--------	----------	---

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	<p>10. ontdekt en verwoordt gelijkenissen en verschillen tussen levensbeschouwingen.</p> <p>12. herkent en benoemt de levensbeschouwelijke kleuring van gedachten, gevoelens, ervaringen, waarden en normen bij zichzelf en anderen.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	<p>22. gaat constructief om met moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS.</p>

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap</b>			
5 min.	<p><u>Kringmoment</u></p> <p>De kinderen verzamelen in de kring. De leerkracht neemt de feestkoffer uit de godsdiensthoek en haalt hier de Bijbel en enkele prenten uit. Er worden drie prenten in het midden van de kring gelegd: een prent van de Bijbel, de Koran en de Tenach. Er wordt een onderwijsleergesprek gevoerd rond deze boeken. De leerkracht peilt naar de ervaringen van de kinderen met de Bijbel. Ze treedt ook in gesprek met islamitische kinderen en biedt de kinderen ruimte om wat meer te vertellen over de Koran. Wanneer er joodse kinderen in de klas zijn, kunnen zij iets meer vertellen over de Tenach. Op die manier treden de kinderen met een verschillend geloof in contact met elkaar.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat zijn dit?</i></li> <li>- <i>Hoe zien deze boeken eruit?</i></li> <li>- <i>Kent iemand één van deze drie boeken?</i></li> <li>- <i>In welke godsdienst staan ze centraal?</i></li> <li>- <i>Wie heeft er al eens iets gelezen uit deze boeken?</i></li> <li>- <i>Wanneer heb je dit boek gezien?</i></li> <li>- <i>Wie heeft zo'n boek thuis? Wie leest erin?</i></li> <li>- <i>Welk verhaal ken je uit dit boek?</i></li> <li>- ...</li> </ul> <p><u>Afspraak:</u> Deze les gaan we kennismaken met de verschillende heilige boeken. Deze boeken zijn voor verschillende godsdiensten van grote waarde. Het is dan ook belangrijk om op een respectvolle manier om te gaan met deze boeken. De prenten mag je zeker aanraken en bekijken. De Koran gaan we niet zomaar aanraken, uit respect voor dit heilig boek. Voor moslims is het namelijk moeilijk dat je het boek zomaar aanraakt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Eigen ervaringen met de Bijbel, Koran of Tenach delen met de klasgroep.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bijbel (prent uit prentenmap 'Feestkoffer')</li> <li>- Koran (prent uit prentenmap 'Feestkoffer')</li> <li>- Tenach (prent uit prentenmap 'Feestkoffer')</li> <li>- Heilige Boeken: Bijbel en Koran</li> </ul>

<b>Fase 2: Eerste kennismaking met de heilige boeken</b>			
5 min.	<p><u>Onderwijsleergesprek</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>In de vorige les hebben we kennisgemaakt met de drie monotheïstische godsdiensten. Welke godsdiensten waren dit alweer?</i> (jodendom, christendom, islam)</li> <li>- <i>Wat waren de symbolen van deze godsdiensten?</i> (Davidster, kruis, nieuwe maan en ster)</li> <li>- <i>Wij hebben nu drie heilige boeken gezien uit de monotheïstische godsdiensten, welke?</i> (De Tenach uit het jodendom, de Bijbel uit het christendom en de Koran uit de islam)</li> </ul> <p>De leerkracht hangt de woordstrook 'heilige boeken' op. Vervolgens plaatst ze daaronder drie grote prenten van de heilige boeken uit iedere monotheïstische godsdienst. De leerlingen hangen de woordstroken met de benamingen van de verschillende monotheïstische godsdiensten bij de passende prenten.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Deze boeken worden 'heilige boeken' genoemd. Waarom zouden deze boeken zo genoemd worden?</i> (Het is een boek dat centraal staat in een bepaalde godsdienst. Het boek is in die godsdienst zo belangrijk. Velen lezen het en leven ernaar. Het boek is 'heilig' voor hen.)</li> <li>- <i>Hoe zien de boeken eruit? Wat is er speciaal aan?</i> (De Thora hangt op rollen, de Bijbel is een dik boek, de Koran is in het Arabisch geschreven en er ligt een gebedsnoer bij.)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- De heilige boeken van het jodendom, het christendom en de islam benoemen.</li> <li>- Enkele uiterlijke kenmerken opsommen van de drie heilige boeken: de Tenach, de Bijbel en de Koran.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Wordstrook 'heilige boeken'</li> <li>- Woordstroken 'monotheïstische godsdiensten'</li> <li>- Prenten Thora, Bijbel en Koran.</li> <li>- Bijbel</li> <li>- Koran</li> </ul>



<b>Fase 3: Filmfragment 'Heilige boeken'</b>			
20 min.	<p><u>Bekijken filmfragment</u> De leerlingen bekijken klassikaal het filmfragment rond 'Heilige Boeken' uit het kinderjournaal Karrewiet. In dit filmpje maken de leerlingen kennis met drie kinderen uit één van de drie monotheïstische godsdiensten. Elk kind stelt zijn/haar heilig boek voor.</p> <p><u>Luisteropdracht</u> De kinderen krijgen voor het bekijken van de film een luisteropdracht mee. Op een werkblad staan een aantal vragen geformuleerd die de leerlingen moeten beantwoorden, door goed te luisteren naar de kinderen uit het filmpje.</p> <p><u>Klassikale bespreking</u> Het bekeken filmfragment wordt klassikaal besproken aan de hand van de antwoorden die de kinderen verzamelden op hun werkblad. Tijdens deze fase schept de leerkracht ook ruimte om de leerlingen met elkaar in dialoog te laten treden. Indien er islamitische of joodse kinderen in de klas zitten, laat ze deze vertellen over hun ervaringen met hun Heilig Schrift. Ze laat de leerlingen met elkaar in interactie treden en biedt hen de kans om wat meer te vertellen over de verschillende heilige boeken.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Met welke kinderen maakten we kennis? (Henriëke, Mart, Yasmine en Noa)</i></li> <li>- <i>Wat was hun geloof? (islam, protestantisme, jodendom)</i></li> <li>- <i>Welke drie heilige geschriften werden er besproken? (Koran, Bijbel en Thora)</i></li> <li>- <i>Zijn er je bepaalde zaken uit het filmpje opgevallen? Dingen die je nog niet wist? Zaken waarvan je geschrokken bent? Wat vond je leuk?</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden navertellen wat er in het filmfragment 'Heilige boeken' van Karrewiet aan bod komt.</li> <li>- De heilige boeken van het jodendom, het christendom en de islam benoemen.</li> <li>- Enkele voorbeelden opsommen van manieren waarop heilige boeken gebruikt worden in een bepaalde religie.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Filmfragment Karrewiet: 'Heilige Boeken': <a href="http://www.ketnet.be/karrewietplus/heilige-boeken/uitzending">http://www.ketnet.be/karrewietplus/heilige-boeken/uitzending</a></li> <li>- Werkblad 'Heilige boeken' (zie kopieerblad 1)</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat vind je van de lessen die de kinderen krijgen?</i></li> <li>- <i>Probeer van elk heilig boek iets positiefs te formuleren dat je in het filmpje zag.</i></li> <li>- <i>Noa zegt in het filmpje heel duidelijk dat de Thora heilig is voor hen, waarom? (Omdat de hele geschiedenis van het joodse volk erin beschreven staat.)</i></li> <li>- <i>Hoe beschrijft Yasmine het paradijs? (Volgens Yasmine is het paradijs een plek waar je na de dood naartoe gaat als je je goed gedragen hebt.)</i></li> <li>- <i>Wat doet Mart als hij ruzie heeft op school? (Hij leest even in de Bijbel, hij vindt dat hij hiervan kalmer wordt, even kan bezinnen. Hij kan even wegdenken van alle dingen die op school gebeuren.)</i></li> <li>- <i>Hechten deze kinderen enkel belang aan hun eigen religie? (Nee, ze vertellen dat elke religie voor hen belangrijk is. Ze tonen respect voor elkaars godsdienst. Noah vindt het bijvoorbeeld heel leuk om ook niet-joodse vrienden te hebben.)</i></li> <li>- <i>Hebben jullie ook vrienden uit een andere religie? Hoe ervaren jullie dit?</i></li> <li>- <i>Praten jullie soms over jullie godsdienst met elkaar?</i></li> <li>- <i>Hoe kan je respect opbrengen voor mensen uit een andere godsdienst?</i></li> <li>- ...</li> </ul>		
<b>Fase 4: Verdiepen in de drie heilige geschriften</b>			
60 min.	<p>In de klas staan drie tafels met op elke tafel een prent van één van de drie heilige boeken. De leerlingen worden opgedeeld in drie groepen. Elke groep gaat aan één van de drie tafels zitten. Op elke tafel ligt een verhaal uit één van de heilige boeken en een opdrachtenkaart. De leerlingen werken in duo's. Ze lezen de opdracht op de opdrachtenkaart en doorlopen de verschillende stappen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kennismaken met enkele verhalen uit de drie heilige boeken.</li> <li>- In eigen woorden het verhaal 'Sterren in de nacht' uit de Thora navertellen.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Bijbel</li> <li>- Koran</li> <li>- Thora</li> <li>- Opdrachtenkaarten (zie kopieerblad 2)</li> </ul>

	<p>Er wordt steeds op dezelfde manier te werk gegaan: De duo's verkennen een verhaal uit één van de heilige boeken. Daarna voeren ze een verwerkingsactiviteit uit rond het verhaal.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- TAFEL 1: Verhaal uit de Thora – 'Sterren in de nacht'</li> <li>- TAFEL 2: Verhaal uit de Bijbel – 'De geboorte van Jezus'</li> <li>- TAFEL 3: Verhaal uit de Koran – 'Vader Ibrahim'</li> </ul> <p>De duo's werken aan elke tafel ongeveer 20 min. De leerkracht gebruikt de tamboerijn uit de feestkoffer als doorschuifsignaal. Na het doorschuifsignaal schuiven de groepen in wijzerzin door en gaan ze opnieuw aan de slag met de opdrachtenkaarten en verhalen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden het verhaal 'De geboorte van Jezus' uit de Bijbel navertellen.</li> <li>- In eigen woorden het verhaal 'Vader Ibrahim' uit de Koran navertellen.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verhalen uit de heilige boeken (zie kopieerblad 3)</li> </ul>
<b>Fase 5: Klassikale nabespreking van de verschillende verhalen en heilige boeken</b>			
10 min.	<p>De leerlingen blijven zitten aan de laatste tafel waaraan ze werken. Er wordt klassikaal een onderwijsleergesprek gevoerd over de drie verschillende verhalen uit de heilige boeken waarmee de kinderen kennismaakten.</p> <p><u>TAFEL 1: Verhaal uit de Thora – 'Sterren in de nacht'</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Wat was de titel van het verhaal?</li> <li>- Uit welk heilig boek kwam dit verhaal?</li> <li>- In welke godsdienst staat dit heilig boek centraal?</li> <li>- Wie was het hoofdpersonage uit het verhaal?</li> <li>- Wie kan het verhaal in eigen woorden nog eens navertellen?</li> <li>- Welk vervolg had je bedacht op het verhaal?</li> <li>- Sloot dit vervolg goed aan bij het originele vervolg?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden het verhaal 'Sterren in de nacht' uit de Thora navertellen.</li> <li>- In eigen woorden het verhaal 'De geboorte van Jezus' uit de Bijbel navertellen.</li> <li>- In eigen woorden het verhaal 'Vader Ibrahim' uit de Koran navertellen.</li> <li>- Besluiten dat de Thora, de Bijbel en de Koran heel wat prachtige verhalen bevatten die door iedereen gelezen kunnen worden.</li> <li>- Verwoorden dat Abraham een belangrijke figuur is die</li> </ul>	/

<p><u>TAFEL 2: Verhaal uit de Bijbel – 'De geboorte van Jezus'</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Wat was de titel van het verhaal?</li> <li>- Uit welk heilig boek kwam dit verhaal?</li> <li>- In welke godsdienst staat dit heilig boek centraal?</li> <li>- Wie kan het verhaal in eigen woorden nog eens navertellen door gebruik te maken van de verschillende prenten?</li> <li>- Waar heb je hetzelfde verhaal in de Bijbel terug gevonden? Wat vond je van deze tekst? Was hij makkelijk of moeilijk te lezen?</li> </ul> <p><u>TAFEL 3: Verhaal uit de Koran – 'Vader Ibrahim'</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Wat was de titel van het verhaal?</li> <li>- Uit welk heilig boek kwam dit verhaal?</li> <li>- In welke godsdienst staat dit heilig boek centraal?</li> <li>- Wie kan het verhaal in eigen woorden nog eens navertellen?</li> <li>- Wat was de naam van het hoofdpersonage? Deze naam lijkt op de naam uit het verhaal 'Sterren aan de hemel'. Zou dit over dezelfde persoon gaan?</li> <li>- Welk fragment uit het verhaal heb jij getekend? Waarom vond je dat fragment zo speciaal?</li> <li>- Heb je het verhaal terug gevonden in de Koran? Wat vond je van deze tekst? Was hij makkelijk of moeilijk te lezen?</li> </ul> <p><u>Besluit:</u> In de drie monotheïstische godsdiensten staat een heilig boek centraal. In deze boeken zijn heel wat prachtige verhalen te lezen die voor iedereen toegankelijk zijn. Deze verhalen hebben een grote waarde voor die bepaalde godsdienst, maar kunnen ook door mensen uit een andere religie met plezier gelezen worden. In het jodendom, het christendom én de islam worden verhalen verteld over Abraham. Hij wordt gezien als de aartsvader. Daarom worden ze de 'Abrahamitische religies' genoemd.</p>	<p>in verhalen uit het jodendom, het christendom en de islam voorkomt.</p>	
---	--	--

## Les 3:



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Wat is geloven?
<b>Hoofddoel:</b>	Filosoferen rond het thema 'geloof'
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Prent 'Ik geloof, dat ik geloof, in het geloof, maar heb geen geloof, in een geloof, geloof ik'</li> <li>- Boek 'God Adonai Allah' – Katie Mrowiec</li> <li>- Kopieerblad 4</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 204	5.2.3.5	<p>Kinderen verkennen hoe mensen zich aansluiten bij anderen tijdens hun zoektocht in deze wereld.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Via verhalen en getuigenissen beluisteren waarom mensen zich aansluiten bij een groep, gemeenschap, vereniging, godsdienst, ... (K)</li> </ul>
p. 205	5.2.3.5	<p>Kinderen ontdekken hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen aan het leven van mensen zin wil geven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Kritisch respect opbrengen voor de bewogenheid waarmee mensen hun godsdienst of levensbeschouwing beleven. (K)</li> <li>- Verwoorden wat hen aanspreekt en wat ze vreemd vinden in godsdiensten en levensbeschouwingen. (K)</li> </ul>

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik en mijn levensbeschouwing	4. verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.
Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	<p>11. ontdekt en verwoordt de interne pluraliteit in verschillende levensbeschouwingen.</p> <p>15. verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen.</p> <p>16. is constructief kritisch over eigen en andere levensbeschouwingen.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	18. ontdekt en verwoordt de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap filosofiegesprek</b>			
10 min.	<p>De leerlingen zitten in een kring. De leerkracht legt in het midden van de kring een prent met daarop de tekst 'Ik geloof, dat ik geloof, in het geloof, maar heb geen geloof, in een geloof, geloof ik'. Er wordt een kort onderwijsleergesprek gevoerd over deze tekst. De leerlingen bouwen samen een brainstorm op rond het thema 'geloven'.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Welke tekst staat er gedrukt?</li> <li>- Welk woord keert steeds terug?</li> <li>- Wat betekent het woord 'geloven'?</li> <li>- Waaraan denk je bij het woord 'geloven'?</li> <li>- Wat betekent deze tekst volgens jou? Waarom denk je dat?</li> <li>- Zouden veel mensen dit gevoel hebben?</li> <li>- Heb jij wel eens het gevoel dat je niet weet waarin je eigenlijk 'gelooft'?</li> <li>- ...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden uitleggen wat het woord 'geloof' voor hen betekent.</li> <li>- Brainstormen rond het onderwerp 'geloven'.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Prent 'Ik geloof, dat ik geloof, in het geloof, maar heb geen geloof, in een geloof, geloof ik'</li> </ul>
<b>Fase 2: Vragen verzamelen + selectie van een vraag</b>			
10 min.	<p>De leerlingen krijgen nu de opdracht om per 2 een 'moeilijke' vraag te bedenken die de prent uit de vorige fase bij hen oproept. De leerkracht legt uit aan welke criteria hun vraag moet voldoen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Ongeveer 8 woorden</li> <li>• Open vraag (vraag waar niet echt een juist antwoord op is, maar waar we over kunnen nadenken)</li> <li>• Je mag je mening niet in deze vraag verwerken</li> </ul> <p>De criteria worden aan bord genoteerd en geïllustreerd met een voorbeeld: 'Waarom geloof je wat je gelooft?'</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Per twee een filosofische vraag bedenken rond het thema 'geloven'.</li> <li>- Een filosofische vraag formuleren volgens drie belangrijke criteria (ongeveer 8 woorden, open en geen mening in verwerkt).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Boek 'God Adonai Allah'</li> <li>- Katie Mrowiec</li> </ul>

	<p>Wanneer de duo's een vraag bedacht hebben die voldoet aan de criteria, noteert één van hen deze aan bord. Nadat alle vragen aan bord verzameld werden, gaan de leerlingen stemmen op de vraag waarover ze het liefst zouden nadenken en praten. Deze vraag zal straks het uitgangspunt worden van het filosofisch gesprek. Wanneer er sprake is van een ex aequo, wordt er nog is met de hele klas gestemd op deze twee vragen. De leerkracht veegt alle overige vragen weg van het bord en schrijft de centrale vraag nog eens opnieuw bovenaan op het bord (deze blijft gedurende de hele les staan).</p> <p><u>Differentiatie:</u> Duo's die moeite hebben om een filosofische vraag te bedenken, nemen een kijkje in het boek 'God Adonai Allah'. In dit boek staat elke titel omschreven als een vraag. De kinderen kunnen hierin op zoek gaan naar filosofische vragen.</p> <p>Mogelijke filosofische vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Waarom geloof je wat je gelooft?</i></li> <li>- <i>Als je ouders een ander geloof hadden, zou je dan ook dat andere geloof hebben?</i></li> <li>- <i>Kan je ook niet geloven?</i></li> <li>- <i>Kan je bewijzen dat God echt bestaat?</i></li> <li>- <i>Kun je ook een goed mens zijn zonder geloof?</i></li> <li>- <i>Gaan alleen de mensen van jouw geloof naar de hemel?</i></li> <li>- <i>Is jouw geloof het beste?</i></li> <li>- <i>Als joden, christenen en moslims allemaal in één God geloven, zijn er dan drie goden of is er maar eentje?</i></li> <li>- <i>Wat zeggen mensen uit een bepaalde religie over anders-gelovigen?</i></li> <li>- <i>Kun je van godsdienst veranderen?</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Met de klasgroep één vraag uitkiezen waarover gefilosofeerd zal worden.</li> </ul>	
--	--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kies je zelf waarin je gelooft of kiezen anderen dit voor jou?</li> <li>- Hoe komt het dat iedereen ergens anders in gelooft?</li> <li>- Geloven alle christenen op dezelfde manier? Geloven alle joden op dezelfde manier? En geloven alle moslims op dezelfde manier?</li> <li>- ...</li> </ul>		
<b>Fase 3: Filosofisch gesprek</b>			
25 min.	<p><u>Eerste inventarisatie (5 min.):</u> Er worden kort enkele eerste antwoorden verzameld op de gekozen startvraag. Er wordt gewerkt volgens de coöperatieve werkvorm 'denken-delen-uitwisselen'. De centrale vraag staat aan bord. De leerlingen denken eerst individueel (1-2 minuten) na over deze vraag en noteren kort enkele steekwoorden in hun kladschrift. Daarna delen de leerlingen in tweetallen hun antwoorden. Ook hier stelt de leerkracht een tijdslimiet op (2 minuten). Daarna worden de antwoorden al kort klassikaal uitgewisseld. Deze inventarisatie bevat verschillende redenen voor een bepaald antwoord, of verschillende voorbeelden, of verschillende kenmerken, afhankelijk van de startvraag.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is jullie antwoord op deze vraag?</i></li> <li>- <i>Waarom denken jullie dat?</i></li> <li>- <i>Denkt iedereen er zo over? Wie dacht er iets anders?</i></li> <li>- <i>Kun je je iets voorstellen dat niet zo is?</i></li> <li>- ...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Per twee een antwoord bedenken op een filosofische vraag binnen het thema 'geloven'.</li> <li>- Een gesprek voeren met leeftijdsgenoten over één centrale filosofische vraag rond 'geloven'.</li> <li>- Hun mening staven met enkele concrete en betekenisvolle argumenten.</li> <li>- Op een respectvolle manier met iemand in discussie treden door enkele argumenten te weerleggen en tegenargumenten te geven.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kladschrift</li> <li>- Luisteropdrachten filosofisch gesprek (zie kopieerblad 4)</li> </ul>



	<p><u>Filosofisch gesprek (10 min. per groep):</u>  De leerlingen zitten in een dubbele kring. De middelste kring start met filosoferen. De buitenste kring krijgt een luisteropdracht. Bij de leerlingen die in het midden zullen filosoferen staat ook een lege stoel. Leerlingen uit de buitenkring, die op iets willen inspelen, iets willen weerleggen, beargumenteren, ... kunnen gaan plaatsnemen op die stoel en even deelnemen aan het gesprek. Voor kinderen in de middenkring die even een 'time-out' willen, biedt dit de mogelijkheid om zich te verplaatsen naar de stoel in de buitenkring.</p> <p>Tijdens het filosofisch gesprek houdt de leerkracht zijn GSM-functie in het achterhoofd. De leerkracht is een getuige, specialist en moderator. Hij is een 'moderator' en stelt gerichte opbouwende vragen om de kinderen aan het denken te zetten en met elkaar in gesprek te laten treden. Deze vragen kunnen als volgt geformuleerd worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Hoe denk jij over die vraag? Wat vind jij daarvan? Kan je dat uitleggen? Kan je een voorbeeld geven? Heeft iemand hier een andere mening over? Heb je dit zelf ook al ervaren? Wanneer voelde je dit? Is dat voor iedereen zo? Hebben jullie allemaal dat gevoel? Ben je daar zeker van? Wat is het verschil tussen ... en ...? Wat kunnen we afleiden? Hoe past dit in wat je zonet zei?</i></li> </ul> <p>Bij het filosoferen in een les rooms-katholieke godsdienst kan je als leerkracht ook een 'getuige' zijn. Als kinderen vragen «Wat geloof jij, juf», «Wat denk jij hiervan meester?», ... Dan is het een meerwaarde als de leerkracht getuigt en spreekt over zijn/haar eigen geloof. De leerkracht spreekt met zijn hart!</p>		
--	--	--	--

	<p><b>Luisteropdracht:</b> De kinderen in de buitenkring nemen per twee een doel van de tafel (zie kopieerblad 4). Dit is het observatiepunt dat zij in duo's tijdens het filosofisch gesprek zullen bekijken bij alle kinderen die aan het gesprek deelnemen. Ze maken hierover kort enkele notities. Op hun blad kunnen zij ook een aantal woorden, vragen, zinnen, ... formuleren waarover ze graag nog eens willen filosoferen.</p> <p><b>Afspraken:</b></p> <ul style="list-style-type: none"><li>○ Iedereen mag zijn/haar mening geven. We hebben respect voor elkaars mening.</li><li>○ We luisteren naar elkaar en spelen op elkaar in.</li><li>○ Je mag zo reageren op wat iemand anders zegt. Je hoeft je vinger niet op te steken, maar zorgt er wel voor dat de persoon die aan het woord is, zich eerst mag uitpraten.</li></ul> <p><u>Conclusie:</u> Na het filosoferen in 2 groepen, vormt de klas weer één grote cirkel en wordt het gesprek afgerond. Er wordt klassikaal een conclusie getrokken die gebaseerd is op de onderwerpen die tijdens beide gesprekken naar voor kwamen.</p>		
--	--	--	--

Fase 4: Evaluatiemoment			
5 min.	<p>Na het filosoferen volgt een evaluatiemoment over het gesprek. De leerlingen reflecteren met de hele klas op de dialoog die ze zonet gevoerd hebben. Ze kaarten de belangrijkste zaken die tijdens het gesprek over 'geloven' aan bod kwamen aan.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat hebben we net gedaan?</i> (We hebben in groep nagedacht over de vraag '...' en probeerden hier eens dieper over na te denken om zo een antwoord te zoeken op die vraag. Je probeert in groep na te denken over iets dat men eigenlijk nog niet echt weet.)</li> <li>- <i>Bestaat er een echt antwoord op deze vraag?</i></li> <li>- <i>Welke antwoorden zijn er tijdens het gesprek allemaal aan bod gekomen?</i></li> <li>- <i>Welk antwoord sloot het meeste aan bij jou blik op 'geloven'?</i></li> <li>- <i>Wat heb je bijgeleerd in dit gesprek?</i></li> <li>- <i>Is er een antwoord van iemand uit de klas dat je heel waardevol vond, dat je is bijgebleven?</i></li> <li>- <i>Vond je het moeilijk om je in te leven in het standpunt van iemand anders? Waarom vond je dit? Kan je een concreet voorbeeld geven?</i></li> <li>- <i>Wat sprak je aan? Wat vond je vreemd?</i></li> <li>- <i>Heeft dit gesprek nieuwe vragen bij je opgeroepen? Welke?</i></li> <li>- ...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitleggen hoe ze het filosoferen met de klasgroep ervaren hebben.</li> <li>- Reflecteren op het inhoudelijke gesprek dat ze zonet voerden.</li> <li>- Verwoorden welke antwoorden die tijdens het gesprek aan bod kwamen ze waardevol vonden.</li> </ul>	/

Bronnen:

- WonderWhy. (2015). *Filosoferen over geloof*. Geraadpleegd op 09/04/2015 via <http://filosoferenmetkinderen.blogspot.be/2012/12/filosoferen-over-geloof.html>

## Les 4:



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Religieuze feesten in het jodendom
<b>Hoofddoel:</b>	Kennismaken met 3 religieuze feesten uit het jodendom: Pesach, Sjavoet en Soekot.
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zakje 2: Voorwerpen joodse feesten (matze, takje, stenen tafelen)</li> <li>- Sederschotel</li> <li>- Prenten Pesach, Sjavoet en Soekot</li> <li>- Kopieerblad 5</li> <li>- Vraagkaartjes</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 205	5.2.3.5	<p>Kinderen ontdekken hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen aan het leven van mensen zin wil geven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De beleving en enkele rituelen van godsdiensten als het jodendom en de islam verkennen. (K)</li> <li>- Kritisch respect opbrengen voor de bewogenheid waarmee mensen hun godsdienst of levensbeschouwing beleven. (K)</li> <li>- Verwoorden wat hen aanspreekt en wat ze vreemd vinden in godsdiensten en levensbeschouwingen. (K)</li> <li>- De beleving en enkele rituelen van andere godsdiensten en levensbeschouwingen verkennen. (U)</li> </ul>
p. 228	5.2.3.11	<p>Kinderen leren de betekenis van de Goede Week en Pasen kennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De joodse achtergrond van het christelijke paasfeest leren kennen: het Pesach-feest. (K)</li> </ul>

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	<p>8. ontdekt en verwoordt de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p> <p>15. verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen.</p> <p>17. gaat respectvol en open om met de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	<p>18. de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.</p>

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap</b>			
5 min.	<p>De leerkracht neemt uit de feestkoffer een zakje met drie voorwerpen die verwijzen naar drie joodse feesten. De leerlingen beschrijven deze voorwerpen en proberen na te gaan bij welk feest ze horen.</p> <p><u>Matze:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is dit? Hoe ziet dit voorwerp eruit? Waarom zou dit brood plat zijn? Naar welk joods feest zou dit kunnen verwijzen? ...</i></li> </ul> <p><u>Takje:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is dit? Wat zou men met een takje kunnen doen tijdens een feest? Wat zou men ermee kunnen bouwen? Kan je eens met een takje zwaaien? Naar welk joods feest zou dit kunnen verwijzen? ...</i></li> </ul> <p><u>Stenen tafelen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat stelt dit voor? Heb je dit al eens eerder gezien? Waar verwijst dit naar? Van waar ken je deze stenen tafelen? Ken je een ander woord daarvoor? ...</i></li> </ul> <p>De drie voorwerpen worden vooraan in de klas geplaatst. De leerkracht legt nog niet uit voor welke feesten deze voorwerpen symbool staan. De kinderen gaan dit zelf ontdekken a.d.h.v. partnerwerk. Op het einde van de les worden de voorwerpen aan de juiste joodse feesten gelinkt en proberen de kinderen zelf de symboliek achter deze voorwerpen uit te leggen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Beschrijven drie voorwerpen (matze, takje, stenen tafelen) naar hun uiterlijke kenmerken.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zakje 2: Voorwerpen joodse feesten (matze, takje, stenen tafelen)</li> </ul>

Fase 2: Kennismaking met 3 joodse feesten a.d.h.v. partnerwerk			
30 min.	<p>De leerlingen werken in heterogene duo's aan een computer. Aan de hand van verschillende opdrachten maken ze kennis met 3 belangrijke joodse feesten. De duo's krijgen elk een bundeltje met de verschillende opdrachten (zie kopieerblad 5). Ze kiezen zelf in welke volgorde ze de opdrachten maken.</p> <p>De leerkracht zet vooraan in de klas een timer. De leerlingen moeten de 3 opdrachten gemaakt hebben binnen 30 minuten tijd. Ze moeten hun opdrachten zelf leren plannen. Per opdracht hebben ze normaal gezien ongeveer 10 minuten tijd nodig. Elk duo krijgt 3 vraagkaartjes. Deze moeten ze telkens indienen wanneer ze hulp willen vragen aan de leerkracht. Op die manier worden de kinderen aangespoord om zelfstandig te leren werken en om samen op zoek te gaan naar oplossingen voor eventuele problemen.</p> <p><u>Opdracht 1: Pesach</u>                      → ICT-opdracht waarbij de leerlingen een videofragment bekijken en de inhoud van dit fragment verwerken a.d.h.v. enkele vragen.</p> <p><u>Opdracht 2: Sjavoet (Wekenfeest)</u>                      → Opdracht in functie van begrijpend lezen. De leerlingen lezen de tekst per twee en beantwoorden de vragen. Moeilijke woorden zoeken ze op in het woordenboek of op het internet.</p> <p><u>Opdracht 3: Soekot (Loofhuttenfeest)</u>                      → ICT-opdracht waarbij de leerlingen een videofragment bekijken en de inhoud van dit fragment verwerken a.d.h.v. enkele vragen</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Pesach, Sjavoet en Soekot opsommen als voorbeelden van joodse feesten.</li> <li>- In eigen woorden enkele typische kenmerken van Pesach, Sjavoet en Soekot opsommen.</li> <li>- Uitleggen wat het joodse volk herdenkt op Pesach, Sjavoet en Soekot.</li> <li>- Inhoudelijke vragen over een bekeken fragment of gelezen tekst rond de joodse feesten correct beantwoorden.</li> <li>- In duo's op een efficiënte manier samenwerken.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Computer per duo</li> <li>- Woordenboek</li> <li>- Kennismaking met 3 joodse feesten a.d.h.v. partnerwerk (zie kopieerblad 5)</li> <li>- Vraagkaartjes</li> </ul>

	<p><b>Differentiatie:</b> Duo's die sneller klaar zijn dan de vooropgestelde tijd maken de extra oefening in de bundel. Ze maken een tekening over één van de drie joodse feesten en leggen uit wat hen hierin aanspreekt.</p> <p>Bijvoorbeeld: "Het Loofhuttenfeest spreekt me aan omdat het een feest vol samenhang lijkt. Het moet gezellig zijn om met de hele familie samen een loofhut te bouwen en hierin te overnachten."</p>		
<b>Fase 3: Klassikale nabespreking</b>			
10 min.	<p>De drie feesten die de kinderen ontdekten worden klassikaal besproken aan de hand van de ingevulde bundel. De leerkracht geeft tijdens dit moment joodse kinderen de kans om hun ervaringen rond deze feestdagen te delen met de rest van de klas. Ze laat de kinderen zoveel mogelijk in dialoog treden met elkaar.</p> <p>De leerkracht geeft bij de bespreking van elk joods feest wat bijkomende informatie (zie fiche 'Achtergrondinformatie voor de leerkracht: religieuze feesten'). Tijdens het onderwijsleergesprek maakt de leerkracht een synthese aan bord.</p> <p>Uiteraard wordt er ook de nodige aandacht besteed aan de beleving van deze religieuze feesten. De kinderen denken na WAAROM deze feesten zo belangrijk zijn voor het joodse volk. De ervaring staat centraal. Ze vertellen na wat ze in de filmpjes zagen. Ze denken na over de zaken die voor het joodse volk waardevol zijn, de betekenis van deze feesten, de link met de geschiedenis ...</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden enkele typische kenmerken van Pesach, Sjavoet en Soekot opsommen.</li> <li>- Uitleggen wat het joodse volk herdenkt op Pesach, Sjavoet en Soekot.</li> <li>- Enkele typische gebruiken tijdens joodse religieuze feesten opsommen.</li> <li>- Verwoorden aan welke joodse feesten zij graag eens zouden deelnemen en wat ze er fijn aan vinden.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Matzebord + ingrediënten om met velcro te bevestigen</li> <li>- Filmpje loelav: <a href="https://www.youtube.com/watch?v=PtCxHzezzD8">https://www.youtube.com/watch?v=PtCxHzezzD8</a></li> </ul>

	<p><u>Pesach</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is Pesach?</i> (naam voor het Joods Paasfeest, feest van de ongezuurde broden)</li> <li>- <i>Wanneer?</i> (15-12 Nissan)</li> <li>- <i>Wat herdenkt men?</i> (Het joodse volk werd bevrijd uit Egypte)</li> <li>- <i>Hoe beleeft het joodse volk dit feest?</i> (Voor Joden is dit een belangrijk feest omdat het het vertrouwen uitdrukt, God is er voor hen. God heeft hen bevrijd uit de slavernij...).</li> <li>- <i>In het filmfragment zag je hoe joden dit feest beleven. Wat viel je op? Wat sprak je aan?</i> (De familie komt gezellig samen, ze zijn God heel dankbaar. Ze ervaren dat God hen altijd nabij is. Dat hij ten allen tijde klaar staat voor hen. God verloste hen uit de slavernij, hij schonk zijn vertrouwen, hij was het volk steeds nabij, ...)</li> <li>- <i>Waarmee begint Pesach?</i> (Sederavond)</li> <li>- <i>Wat zijn matzes? Waar verwijst dit naar?</i> (platte broden, het volk had bij hun uittocht geen tijd meer om het brood te laten rijzen)</li> <li>- <i>Neem de sederschotel en de ingrediënten uit de feestkoffer. Probeer de ingrediënten op de juiste plaats op de sederschotel te hangen en leg uit welk voedingsmiddel het is.</i> (peterselie → dopt men in zout water dat symbool staat voor de tranen / ei / radijs / lamsbot / charoset → mengsel van appel, rozijnen en kruiden / mierikswortel)</li> <li>- <i>Zou jij dit feest eens willen meemaken? Wat vind je er leuk aan? Heeft iemand van de klas al eens Pesach gevierd in een joods gezin? Hoe was dit? Zijn er zaken hetzelfde als bij ons, bv. gezellig samen zijn, liedjes zingen...?</i></li> </ul>		
--	---	--	--



	<p><u>Sjavoet (Wekenfeest)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat betekent 'Sjavoet' letterlijk? (weken)</i></li> <li>- <i>Wanneer? (7 weken na Pesach)</i></li> <li>- <i>Wat herdenkt men? (Dat Mozes in de woestijn de Thora ontvangen heeft.)</i></li> <li>- <i>Wat doet men met de huizen en synagogen? Waarom doet men dat? (Men versiert ze met bloemen, fruit en bladeren. De joden gebruiken deze versiering omdat in hun godsdienst de Thora vergeleken wordt met een levensboom.)</i></li> <li>- <i>Er is een christelijk feest dat zijn oorsprong vindt in Sjavoet, welk? (Pinksteren)</i></li> <li>- <i>Zou jij dit feest eens willen meemaken? Wat vind je er leuk aan?</i></li> </ul> <p><u>Soekot (Loofhuttenfeest)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat betekent het woord 'soekot' letterlijk? (hutten)</i></li> <li>- <i>Hoe lang duurt dit feest? (zeven dagen)</i></li> <li>- <i>Waarom denkt men terug tijdens dit feest? (Het joodse volk leefde in tenten en hutten, toen ze uit Egypte bevrijd werden en een lange tocht door de woestijn moesten maken.)</i></li> <li>- <i>Wat doen joodse families bij dit feest? (Ze bouwen een hut in hun tuin met allerlei plantaardige materialen. Het dak wordt gemaakt met riet. Wanneer de hut bijna klaar is, wordt deze versierd met verschillende soorten groeten en vruchten.)</i></li> <li>- <i>Tijdens Soekot wordt er nog iets speciaal gedaan dat jullie niet in het filmpje zagen. Er wordt een 'loelav' gemaakt. Dat is een bundeling van vier takken en vruchten.</i></li> </ul>		
--	--	--	--

	<p>Het wordt gebruikt wanneer er bepaalde gebeden worden voorgelezen. Er wordt met de loelav gezwaaid in een bepaalde volgorde. Bekijk dit filmpje. In welke volgorde zwaait men? (oosten – zuiden – westen – noorden – boven – onder)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Zet jullie allemaal even recht. We gaan doen alsof we een loelav in onze handen hebben en schudden ook in de juiste volgorde.</li> <li>- Zou jij het fijn vinden om Soekot te vieren? Wat zou je ervan vinden om een hele week met je familie in een loofhut te verblijven? ...</li> </ul>		
<b>Fase 4: Slotmoment</b>			
5 min.	<p>De voorwerpen waarmee de les gestart werd, worden opnieuw uit de koffer gehaald. De leerlingen koppelen nu de voorwerpen aan het juiste joodse feest en leggen uit waarom ze deze link leggen.</p> <p><u>Matze = Pesach</u> → Matze is een plat, ongerezen brood. Op Pesach herdenkt men het joodse volk dat wegtrok uit Egypte. Ze hadden geen tijd meer om hun brood te laten rijzen.</p> <p><u>Stenen tafelen= Sjavoet</u> → Op Sjavoet herdenkt men dat Mozes de stenen tafelen ontvangen heeft.</p> <p><u>Takje = Soekot</u> → Soekot is het Loofhuttenfeest. Het takje kan verwijzen naar de hutten die de families bouwen om tijdens Soekot in te verblijven. Het kan ook verwijzen naar de loelav waarmee men tijdens dit feest zwaait.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Linken drie voorwerpen (matze, takje, stenen tafelen) met de bijhorende joodse feestdag.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Zakje 2: Voorwerpen joodse feesten (matze, takje, stenen tafelen)</li> </ul>

Gebruikte filmfragmenten:

- <http://www.schooltv.nl/video/pesach-de-viering-van-het-joodse-paasfeest/#q=>
- <http://www.schooltv.nl/video/loofhuttenfeest-een-joods-feest-in-een-zelfgemaakte-hut/#q=trefwoord%3A%22zonne-energie%22>
- <https://www.youtube.com/watch?v=PtCxHzezzD>

## Les 5:



### 1. Situering van de les

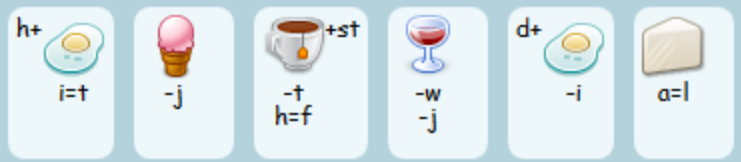
<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Religieuze feesten in het christendom
<b>Hoofddoel:</b>	Kennismaken met 3 religieuze feesten uit het christendom: Kerstmis, Pasen & Allerheiligen en Allerzielen.
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kijktafel met bijhorende materialen</li> <li>- Kinderbijbel 'Het grote avontuur van God en mens' – Kolet Janssen</li> <li>- Troost-stenen</li> <li>- Prenten Kerstmis, Pasen, Allerheiligen en Allerzielen</li> <li>- Kopieerblad 6-7</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 228	5.2.3.11	<p>Kinderen begrijpen dat Kerstmis als het feest waarin christenen hun ervaring van 'God met de mens' vieren.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De kerstverhalen lezen als verhalen waarin christenen hun geloof in Jezus als de Messias, de Zoon van God, uitdrukken en niet als historische verhalen. (K)</li> </ul>
p. 228	5.2.3.11	<p>Kinderen leren de betekenis van de Goede Week en Pasen kennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Op een creatieve wijze werken met de paasymbolen: o.a. paasvuur, paaskaars, doopwater, paaseieren. (U)</li> </ul>
p. 229	5.2.3.11	<p>Kinderen leren de betekenis van Hemelvaart kennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Het hemelvaartverhalen (Hnd. 1,1-11) ontdekken als een afscheidsverhaal dat de verschijningsverhalen na Pasen afsluit. (K)</li> </ul>
p. 229	5.2.3.11	<p>Kinderen leren de betekenis van Pinksteren kennen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- In het pinksterverhaal (Hnd. 2, 1-13) de vervulling van de belofte van het hemelverhaal ontdekken.</li> <li>- Het enthousiasme waarderen waarmee apostelen en andere mensen zich door God (Gods kracht, Gods geest) laten bewegen om mee te werken aan zijn Rijk. (K)</li> </ul>
p. 229	5.2.3.11	<p>Kinderen maken het onderscheid tussen Allerheiligen en Allerzielen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Allerzielen kunnen duiden als de gedachtenis en uitdrukking van de verbondenheid met de mensen uit de eigen omgeving die gestorven zijn. (K)</li> <li>- Allerheiligen en Allerzielen kunnen duiden als gedachtenis aan mensen die voortleven bij God. (K)</li> </ul>

### **3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties**

Ik en mijn levensbeschouwing	<ol style="list-style-type: none"><li>1. Ontdekt en verwoordt de levensbeschouwelijke kenmerken van de eigen ontwikkelde identiteit.</li><li>4. Verwoordt open en bedachtzaam gedachten, gevoelens, ervaringen en normen en waarden vanuit de eigen levensbeschouwing.</li><li>7. Ontwikkelt een positief zelfbeeld en neemt initiatief gebaseerd op beleving van de eigen levensbeschouwing.</li></ol>
------------------------------	---

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap</b>			
<p>5 min.</p>	<p>De leerkracht tekende vooraf een rebus aan bord. Deze rebus wordt met de hele klas ontcijferd. De zin die de rebus vormt, wordt op het middenbord genoteerd. De leerlingen brainstormen rond deze zin. Er mogen telkens maximaal drie leerlingen aan bord een woord komen noteren.</p> <p>Rebus:</p>  <ul style="list-style-type: none"> <li>- Welke zin vormt deze rebus? (Het is feest in de klas)</li> <li>- Waaraan denk je allemaal bij het woord feest? Noteer alle begrippen die in je op komen aan bord. (familie, vrienden, taart, religies, geen school, kerstmis, verjaardag, Pasen, ...)</li> </ul> <p>Vervolgens neemt de leerkracht een gekleurd krijtje en omcirkelt alle woorden die te maken hebben met een christelijk religieus feest in een andere kleur. Indien er ook joodse of islamitische feesten op het bord staan, worden deze ook in een andere kleur omcirkeld. Er wordt een kort onderwijsleergesprek gevoerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Waarom heb ik deze woorden gekleurd? (het zijn woorden die te maken hebben met een christelijk feest.)</li> <li>- Ken je nog enkele joodse feesten? (Pesach, Soekot, Sjavoet)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Met de hele klas een rebus ontcijferen.</li> <li>- Een brainstorm maken rond het woord feesten.</li> <li>- Enkele christelijke feesten opsommen.</li> </ul>	<p>/</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- We gaan het vandaag hebben over belangrijke religieuze feesten in het christendom. Welke feesten kennen jullie? (Kerstmis, Pasen, Hemelvaart, Allerheiligen, ...)</li> <li>- Naar welk christelijk feest kijken jullie ieder jaar het meeste uit? Waarom? Wat vind je hier zo leuk aan?</li> <li>- Over welke christelijke feesten zou je graag meer te weten willen komen?</li> <li>- Wat is volgens jullie het belangrijkste feest binnen het christendom? Waarom?</li> </ul>		
<b>Fase 2: Hoekenwerk</b>			
60 min.	<p>In de klas zijn 5 hoeken gemaakt rond belangrijke religieuze feesten in het christendom:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Hoek 1: Kerstmis</li> <li>- Hoek 2: Pasen</li> <li>- Hoek 3: Hemelvaart</li> <li>- Hoek 4: Pinksteren</li> <li>- Hoek 5: Allerheiligen en Allerzielen</li> </ul> <p>De leerlingen worden verdeeld in 5 groepen (van 3 à 4 leerlingen per groepje). Elke leerling heeft een eigen hoekenfiche waarop hij kan aanduiden welke hoeken ze doorlopen hebben. In iedere hoek ligt een opdrachtenkaart en het nodige materiaal om deze opdracht uit te voeren. De leerlingen maken in elke hoek aan de hand van een bepaalde werkvorm kennis met een christelijke feestdag.</p> <p>De leerlingen krijgen in elke hoek ongeveer 10 minuten werktijd. Wanneer de leerkracht een eerste keer met de tamboerijn schudt, is dit het signaal dat de leerlingen moeten opruimen. Wanneer ze een tweede keer met de tamboerijn schudt, moeten de leerlingen in wijzerzin doorschuiven naar de volgende hoek.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Enkele belangrijke religieuze feesten uit het christendom opsommen.</li> <li>- In eigen woorden uitleggen wat Kerstmis, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren, Allerheiligen en Allerzielen betekenen.</li> <li>- De betekenis van de verschillende figuren uit de kerststal verklaren.</li> <li>- Aan medeleerlingen uitleggen wat Kerst voor hen betekent.</li> <li>- De gebeurtenissen uit de Goede Week navertellen aan de hand van de kijktafel.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Hoekenfiche (zie kopieerblad 6)</li> <li>- Opdrachtenkaarten (zie kopieerblad 7)</li> <li>- Hoek 1: Kerststal, kaartjes met uitleg over de beelden (zie kopieerblad 7)</li> <li>- Hoek 2: Kijktafel met bijhorende materialen</li> <li>- Hoek 3: Kinderbijbel 'Het grote avontuur van god en mens', werkblad 'Jezus gaat naar de hemel' (zie kopieerblad 7)</li> <li>- Hoek 4: Computer, A3-papier</li> <li>- Hoek 5: Trooststenen, kleine witte briefjes, rustige muziek</li> </ul>

	<p>Alle kinderen duiden dan op hun hoekenfiche aan welke hoek ze doorlopen hebben. Ze evalueren deze hoek meteen op de hoekenfiche door de passende smileys aan te duiden bij:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Hoe is het gegaan?</li> <li>- Hoe deed ik het?</li> </ul> <p>Onderaan deze hoekenfiche beantwoorden ze ook volgende vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Welke hoek vond je het leukst? Waarom?</li> <li>- Welke hoek vond je minder leuk? Wat zou veranderen aan deze hoek?</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- De Bijbelverhalen rond Hemelvaart en Pinksteren in eigen woorden navertellen.</li> <li>- Noteren wanneer zij ooit al een iets of iemand moesten loslaten.</li> <li>- Een tekst of tekening maken rond Allerheiligen, Allerzielen, verdriet of troost.</li> <li>-</li> </ul>	
<b>Fase 3: Evaluatie hoekenwerk</b>			
10 min.	<p>Wanneer de verschillende groepen alle hoeken doorlopen hebben, verzamelen ze terug in de klas. De leerlingen nemen hun hoekenfiche en vullen de twee laatste vragen in. Er wordt een kort evaluatiemoment gehouden rond deze vragen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Welke hoek vond je het leukst? Waarom?</i></li> <li>- <i>Welke hoek vond je minder leuk? Wat zou je veranderen aan deze hoek?</i></li> </ul> <p>Vervolgens wordt er nog eens kort herhaald wat er in de verschillende hoeken gedaan werd. De leerkracht geeft tijdens dit moment de leerlingen de kans om hun ervaringen omtrent de verschillende christelijke feesten met elkaar te delen. Ze peilt wat de leerlingen onthouden hebben uit de verschillende hoeken en vult indien nodig aan met bijkomende achtergrondinformatie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In eigen woorden uitleggen wat Kerstmis, Pasen, Hemelvaart, Pinksteren, Allerheiligen en Allerzielen betekenen.</li> <li>- Verwoorden welke hoek ze het leukst en het minst leuk vonden en hierbij duidelijke argumenten geven.</li> <li>- Hun eigen ervaringen met betrekking tot religieuze christelijke feesten verwoorden.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Hoekenfiche (zie kopieerblad 6)</li> </ul>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat heb je gedaan in de hoek rond...</i> <ul style="list-style-type: none"> <li>o <i>Kerstmis?</i></li> <li>o <i>Pasen?</i></li> <li>o <i>Hemelvaart?</i></li> <li>o <i>Pinksteren?</i></li> <li>o <i>Allerheiligen en Allerzielen?</i></li> </ul> </li> <li>- <i>Probeer in eigen woorden uit te leggen wat deze christelijke feestdag betekent.</i></li> <li>- <i>Wanneer vindt dit feest plaats?</i></li> <li>- <i>Wie van jullie heeft dit feest al eens gevierd?</i></li> <li>- <i>Hoe verliep dit? Wat vond je er leuk aan?</i></li> <li>- <i>Hoe ervaar jij dit feest zelf? Hoe beleef je het?</i></li> <li>- <i>Wat doen jullie tijdens deze feestdag?</i></li> <li>- <i>Welk gevoel heb je vanbinnen bij deze dag?</i></li> <li>- <i>Wat vind je belangrijk aan deze dag?</i></li> <li>- <i>Naar welk feest kijk je het meest uit? Waarom?</i></li> <li>- <i>Hoe kijk je hier naar uit? Hoe tel je af naar dit feest? Gebruik je hier iets voor (bv. een aftelkalender, agenda, adventskrans, ...)</i></li> <li>- <i>Wat heb je bijgeleerd in deze hoek? Wat wist je nog niet? Wat wist je wel al?</i></li> <li>- <i>Vond je de gebruikte werkvorm leuk? Heb je een ander idee?</i></li> </ul>		
--	---	--	--

Bronnen:

- EK. (2015). *Kijktafels: de weg van Jezus, van Palmzondag naar Pasen*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2013/door-de-woestijn/kijktafels/de-weg-van-jezus-van-palmzondag-naar-pasen.html>
- Auteur niet vermeld. (2014). *Jezus gaat naar de hemel*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via [http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24\\_49\\_53\\_1.pdf](http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24_49_53_1.pdf)
- TS. (2015). *Over de beeldjes van de kerstgroep*. Geraadpleegd op 14/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2014/op-weg-naar-betlehem/vertellen/over-de-beeldjes-van-kerstgroep.html>

Gebruikte filmfragmenten:

- [http://www.schooltv.nl/no\\_cache/video/crid/20070901\\_pinksteren01/](http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20070901_pinksteren01/)
- <https://www.youtube.com/watch?v=NyW5bVwTpUE>



## Les 6:



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Religieuze feesten in de islam
<b>Hoofddoel:</b>	Kennismaken met 3 religieuze feesten uit de islam: Suikerfeest, Offerfeest en Id-UI-Maulid
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Boek God Adonai Allah – Katie Mrowiec</li> <li>- Boek Werldgodsdiensten – F. Terthart</li> <li>- Prenten Offerfeest, Suikerfeest en Id-UI-Maulid</li> <li>- De Levende Koran</li> <li>- Kopieerblad 8 &amp; 9</li> <li>- Rode, groene en oranje stellingenkaartjes</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 205	5.2.3.5	<p>Kinderen ontdekken hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen aan het leven van mensen zin wil geven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De beleving en enkele rituelen van godsdiensten als het jodendom en de islam verkennen. (K)</li> <li>- Kritisch respect opbrengen voor de bewogenheid waarmee mensen hun godsdienst of levensbeschouwing beleven. (K)</li> <li>- Verwoorden wat hen aanspreekt en wat ze vreemd vinden in godsdiensten en levensbeschouwingen. (K)</li> <li>- De beleving en enkele rituelen van andere godsdiensten en levensbeschouwingen verkennen. (U)</li> </ul>
--------	---------	--

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	<p>8. ontdekt en verwoordt de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p> <p>15. verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen.</p> <p>17. gaat respectvol en open om met de eigenheid van andere levensbeschouwingen.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	<p>18. de verschillen tussen stereotyperingen over een levensbeschouwing en de binnenkant van een levensbeschouwing.</p>

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Voorleesmoment 'Wat zijn de grote feesten van de moslims?'</b>			
10 min.	<p>De leerlingen verzamelen in de kring. De leerkracht neemt het boek 'God Adonai Allah' uit de feestkoffer. Ze leest het fragment op p. 134-135 voor. De leerlingen krijgen vooraf een luisteropdracht mee.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Luisteropdracht: Welke vijf islamitische feesten heb je gehoord?</i> <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Nieuwjaarsdag</li> <li>2. Id-UI-Maulid</li> <li>3. Ramadan</li> <li>4. Suikerfeest</li> <li>5. Offerfeest</li> </ol> <p>⇒ De leerkracht noteert deze feesten aan bord.</p> </li> <li>- <i>Wat weet je al over deze feesten?</i></li> <li>- <i>Heeft iemand van jullie al eens zo'n feest gevierd? Hoe was dit? Kan je de rest van de klas hier iets meer over vertellen?</i></li> <li>- <i>Heeft iemand soms al een vraag voor deze leerling over 1 van de religieuze feesten?</i></li> <li>- <i>Wat zouden jullie graag meer weten over deze feesten?</i></li> <li>- ...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- De vijf islamitische feesten opsommen die in de voorgelezen tekst aan bod kwamen.</li> <li>- Islamitische kinderen kunnen hun eigen ervaringen met betrekking tot deze feesten delen met de klasgroep.</li> <li>- Op een respectvolle manier in een interreligieuze dialoog treden met elkaar.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Boek 'God Adonai Allah' – Katie Mrowiec (p. 134-135)</li> </ul>
<b>Fase 2: Voorbereiden feest-tentoonstelling</b>			
30 min.	<p>De leerkracht omcirkelt in het bordschema van hierboven de islamitische feesten die in deze les aan bod zullen komen:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ramadan</li> <li>- Suikerfeest</li> <li>- Offerfeest</li> <li>- Id-UI-Maulid</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Op het internet op zoek gaan naar informatie over de Ramadan, het Suikerfeest, het Offerfeest en Id-UI-Maulid.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Feest-bewijs (zie kopieerblad 8)</li> <li>- Computers</li> <li>- Boeken uit de feestkoffer: God Adonai Allah Wereldreligies De Levende Koran</li> </ul>

	<p>De leerlingen worden verdeeld in 4 groepen. Deze groepen zullen elk een tentoonstelling maken over één van de vier religieuze feesten. Iedere groep krijgt een 'Feest-bewijs' waarop ze informatie over het feest moeten invullen. Deze informatie zoeken ze op op het internet en in boeken uit de feestkoffer.</p> <p>Binnen elk groepje kunnen verschillende taken verdeeld worden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Enkele leerlingen zoeken op het internet naar informatie om het 'Feest-bewijs' in te vullen.</li> <li>- Enkele leerlingen gaan op zoek naar een filmfragment waarin het religieuze feest duidelijk geïllustreerd wordt.</li> <li>- Enkele leerlingen maken iets creatief om te gebruiken tijdens hun tentoonstelling: tekening van het feest, sprekende foto, woordenweb, schema, lied, ...</li> </ul> <p>De leerkracht legt de opdracht uitvoerig uit en illustreert alles met een voorbeeld. Daarna gaan de groepjes aan de slag. De leerkracht schetst duidelijk het doel van de les en geeft aan de leerlingen mee dat de zaken die ze nu opzoeken op het einde van de les tentoongesteld moeten worden. Aan bord wordt een duidelijke timer gehangen, zodat de leerlingen hun taken goed kunnen plannen. De leerkracht geeft ook steeds tips in functie van dit plannen (bv. 'Nu moet jullie 'feest-bewijs' bijna af zijn en beginnen jullie best af te spreken wat jullie zullen presenteren')</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- In groep op een efficiënte wijze samenwerken.</li> <li>- De taken bij een groepswork onderling verdelen en plannen.</li> <li>- Een 'Feest-bewijs' invullen met de belangrijkste gegevens over een islamitisch religieus feest.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Materialen uit de feestkoffer (bv. Marrokaanse kledij)</li> </ul>
--	---	--	--

Fase 3: Feest-tentoonstelling			
25 min.	<p>De leerlingen brengen hun feest-tentoonstelling aan de rest van de klas. Er komt telkens 1 groepje naar voor die aan de hand van zijn 'feest-bewijs' aan de rest van de klas meer uitleg geeft over het islamitische feest dat zij behandelden. De leerkracht stelt eventueel richtvragen om de groepen te helpen.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is de naam van het feest dat jullie behandelden?</i></li> <li>- <i>Wanneer vindt dit feest plaats?</i></li> <li>- <i>Wat herdenkt men?</i></li> <li>- <i>Zijn er typische gebruiken (eten, kledij, gebeden, gewoontes, ...)?</i></li> <li>- <i>Heb je nog extra informatie gevonden?</i></li> <li>- <i>Ontdekte je een leuk filmpje over dit feest?</i></li> <li>- <i>Heb je misschien een afbeelding gevonden die kan illustreren wat je vertelde?</i></li> <li>- ...</li> </ul> <p>De groepen krijgen ook de kans om hun uitleg te illustreren met een filmpje, afbeelding, creatieve verwerking, boeken uit de feestkoffer, materialen uit de feestkoffer, ...</p> <p>Noot: De volgorde waarin de groepen aan bod komen is van geen belang. De leerkracht moet er wel op letten dat eerst de Ramadan en dan het Suikerfeest uitgelegd worden, aangezien dit twee feesten zijn die nauw op elkaar volgen.</p> <p>Om ervoor te zorgen dat de leerlingen over al de behandelde feesten in de klas iets onthouden, krijgen zij een luisteropdracht mee. Telkens wanneer een groep aan het spreken is, proberen zij de vragen op hun luisterfiche in te vullen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Informatie over de Ramadan, het Suikerfeest, het Offerfeest of Id-UI-Maulid op een degelijke manier aan de klas uitleggen.</li> <li>- Een presentatie voor de klas brengen aan de hand van een 'feest-bewijs' en ondersteunend materiaal.</li> <li>- Gericht luisteren naar klasgenoten om een antwoord te verkrijgen op de luisteropdrachten.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Feest-bewijs (zie kopieerblad 8)</li> <li>- Luisterfiche (zie kopieerblad 9)</li> <li>- Projector</li> <li>- Filmfragmenten en foto's van de leerlingen</li> <li>- Boeken uit de feestkoffer: God Adonai Allah Wereldreligies De Levende Koran</li> <li>- Materialen uit de feestkoffer (bv. Marrokaanse kledij)</li> <li>- Fiche met achtergrondinformatie voor de leerkracht 'religieuze feesten'</li> </ul>

	<p>De leerkracht laat eerst de leerlingen zoveel mogelijk zelf vertellen over de verschillende religieuze feesten. Na iedere tentoonstelling herhaalt ze kort de belangrijkste leerinhouden die aan bod kwamen. Ze vult eventueel aan met bijkomende informatie.</p> <p>→ Deze informatie is te vinden in de fiche met achtergrondinformatie voor de leerkracht rond 'religieuze feesten'</p>		
<b>Fase 4: Stellingenspel</b>			
10 min.	<p>De les wordt afgesloten met een stellingenspel. Deze stellingen zijn bedoeld om de leerlingen met elkaar in interactie te laten treden. Aan de hand van deze stellingen probeert de leerkracht de leerlingen uit verschillende religies met elkaar in dialoog te laten treden.</p> <p>De lln. zitten in een kring. De leerkracht leest verschillende stellingen luidop voor. De kinderen krijgen elk een groen, oranje en rood kaartje. Wanneer ze akkoord gaan met een bepaalde stelling, stoppen ze hun groen kaartje in de lucht. Gaan ze niet akkoord, dan gebruiken ze het rode kaartje. Bij twijfel steken ze het oranje kaartje in de lucht.</p> <p><u>Afspraken</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Er zijn geen juiste of foute antwoorden. Iedereen zijn mening telt.</li> <li>- Jullie mogen met elkaar in discussie treden zolang dit op een respectvolle manier gebeurt.</li> <li>- We dringen onze mening niet op en luisteren naar elkaar.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Hun mening bij stellingen rond islamitische feesten staven met goede argumenten.</li> <li>- In interreligieuze dialoog treden met medeleerlingen.</li> <li>- Op een respectvolle manier met klasgenoten in interactie treden.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Rode, groene en oranje stellingenkaartjes</li> </ul>

	<p><u>Stellingen</u></p> <ul style="list-style-type: none"><li>- Ik begrijp zeker waarom moslims tijdens het Offerfeest een schaap slachten en samen eten.</li><li>- Ik denk dat het Suikerfeest een heel leuk feest moet zijn met veel lekkers. Dit feest lijkt me echt gezellig!</li><li>- Het is voor mij vreemd dat mensen tijdens de Ramadan een hele dag niet eten en honger lijden.</li><li>- Ik zou op Id-UI-Maulid wel eens een vlieg willen zijn om een kijkje te nemen in de moskee.</li></ul>		
--	---	--	--

## Les 7: Slot-les



### 1. Situering van de les

<b>Vakgebied:</b>	Rooms-katholieke godsdienst
<b>Thema:</b>	Herhaling religieuze feesten uit het jodendom, het christendom en de islam + feest vieren in de klas
<b>Hoofddoel:</b>	De leerinhouden over de religieuze feesten uit de drie monotheïstische godsdiensten herhalen + een interreligieus feest vieren in de klas.
<b>Materialen feestkoffer:</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kopieerblad 10, 11, 12, 13, 14, 15</li> <li>- Boek 'God Adonai Allah' – Katie Mrowiec</li> <li>- Interreligieuze kalender 'Feest bij de bureu'</li> </ul>

### 2. Situering in het leerplan rooms-katholieke godsdienst

p. 205	5.2.3.5	<p>Kinderen ontdekken hoe een verscheidenheid aan godsdiensten en levensbeschouwingen aan het leven van mensen zin wil geven.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Op zoek gaan naar tekenen van aanwezigheid van andere geloofsgemeenschappen in hun omgeving en er zich over informeren. (K)</li> <li>- De beleving en enkele rituelen van godsdiensten als het jodendom en de islam verkennen. (K)</li> <li>- Kritisch respect opbrengen voor de bewogenheid waarmee mensen hun godsdienst of levensbeschouwing beleven. (K)</li> <li>- Verwoorden wat hen aanspreekt en wat ze vreemd vinden in godsdiensten en levensbeschouwingen. (K)</li> <li>- De beleving en enkele rituelen van andere godsdiensten en levensbeschouwingen verkennen. (U)</li> </ul>
--------	---------	---

### 3. Aansluiting bij 24 interlevensbeschouwelijke competenties

Ik, mijn levensbeschouwing en deze van de ander	<p>13. Respecteert het bestaan van levensbeschouwingen.</p> <p>15. Verplaatst zich in het levensbeschouwelijk perspectief van anderen</p> <p>17. Gaat respectvol en open om met de eigen en andere levensbeschouwingen.</p>
Ik, mijn levensbeschouwing en de samenleving	<p>19. Ontdekt en verwoordt moeilijkheden en kansen voor ILD en ILS</p> <p>23. Oefent ILD en ILS als noodzakelijke vaardigheid voor het leven in de realiteit van een multilevensbeschouwelijke samenleving.</p>

Timing	Lesverloop	Lesdoelen	Media
<b>Fase 1: Instap uitnodiging 'Zin in een feestje'</b>			
5 min.	<p>De leerlingen ontdekken dat er een uitnodiging aan hun klasbord hangt. Een leerling neemt deze uitnodiging en leest dit luidop voor (zie kopieerblad 10).</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat is dit?</i> (een uitnodiging)</li> <li>- <i>Waarvoor dient dit? Wanneer krijg je een uitnodiging? Hebben jullie dit al eens gekregen?</i></li> <li>- <i>Waarvoor werden we uitgenodigd?</i> (Voor een joods-christelijk-islamitisch feest dat georganiseerd werd door Jacob, Lucas en Fariha.)</li> <li>- <i>Wat voor feest zou dit zijn? Wat verwachten jullie van dit feest?</i> (Een feest met elementen uit verschillende godsdiensten, waar alle mensen uit verschillende religies welkom zijn en samen plezier maken.)</li> <li>- <i>Wat is de voorwaarde om naar dit feest te mogen komen?</i> (We moeten eerst bewijzen dat we voldoende kennis hebben over de verschillende religieuze feesten.)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitleggen wat het doel van een uitnodiging is.</li> <li>- In eigen woorden uitleggen wat ze verwachten van het feest waarvoor ze uitgenodigd werden.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Uitnodiging 'Zin in een feestje?' (zie kopieerblad 10)</li> </ul>
<b>Fase 2: Herhaling religieuze feesten en symbolen</b>			
15 min.	<p>De leerlingen vormen groepjes van telkens 4 leerlingen. Indien de klas zeer multireligieus is, worden bij voorkeur gemixte groepjes gevormd met kinderen uit verschillende religies.</p> <p>De leerlingen gaan eerst in hoofdstuk 5 van het boek 'God Adonai Allah' zelf op zoek naar de symbolen bij elk van de drie godsdiensten.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Het symbool van de Davidster, het kruisbeeld en de nieuwe maan en ster linken met de passende monotheïstische godsdienst.</li> <li>- Namen van religieuze feesten koppelen met</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Lege stickervellen</li> <li>- Kaartjes namen feesten (kopieerblad 11)</li> <li>- Boek God Adonai Allah – Katie Mrowiec</li> <li>- Feestkalender 'Feest bij de bureu'</li> </ul>



	<p>Ieder groepje maakt stickers met daarop de afzonderlijke symbolen van de drie religies.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>○ Davidsster: jodendom</li> <li>○ Kruis: christendom</li> <li>○ Halve maan: islam</li> </ul> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Waar staan deze symbolen voor?</i></li> <li>- <i>Wat betekenen ze?</i></li> </ul> <p>Elk groepje krijgt daarna een set van 12 kaarten met daarop namen van religieuze feesten uit het jodendom, christendom en de islam. De leerkracht laat de groepjes de namen van de feesten ordenen. De kinderen plakken op elk kaartje het juiste religieuze symbool.</p> <p>Daarna ordenen de groepjes hun kaarten in de volgorde waarop deze religieuze feesten dit jaar zullen plaatsvinden. Ze noteren de datum onderaan op het kaartje. Om dit uit te voeren, kunnen de leerlingen een beroep doen op de kalender 'Feest met de burenl'</p> <p>De juiste volgorde wordt klassikaal besproken. De leerkracht hangt een set van kaarten in de juiste kalendervolgorde op in het klaslokaal. Op die manier kunnen de leerlingen en leerkracht doorheen het schooljaar steeds aandacht besteden aan de verschillende religieuze feesten.</p>	<p>de passende monotheïstische godsdienst.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Religieuze feesten uit het jodendom, het christendom en de islam in de juiste volgorde plaatsen door gebruik te maken van een interreligieuze kalender.</li> </ul>	
--	---	--	--

<b>Fase 3: Kwartet religieuze feesten</b>			
15 min.	<p>De leerlingen blijven in dezelfde groepjes van telkens 4 personen zitten. Elk groepje krijgt een kwartetspel. In dit kwartetspel zijn 4 categorieën te vinden:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Joodse feesten</li> <li>- Christelijke feesten</li> <li>- Islamitische feesten</li> <li>- Interreligieus feest</li> </ul> <p>Binnen elke categorie staan 4 trefwoorden. Er is telkens één trefwoord vetgedrukt. Het doel van het spel is om als eerste een kwartet te vormen (vier bij elkaar horende kaarten).</p> <p><u>Spelregels:</u></p> <p>De kwartetkaarten worden geschud en verdeeld onder de spelers. Een speler begint door aan een willekeurige andere speler een andere kaart te vragen van hetzelfde kwartet waarvan de speler al een of meerdere kaarten in bezit heeft. Deze vraag wordt als volgt geformuleerd:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>o <i>Mag ik van jou (naam van de religie) (naam van de kaart) + extra woordje uitleg.</i></li> <li>o <i>Bv. Mag ik van jou jodendom – Soekot? Je weet wel, dat is het feest waarbij families enkele dagen in een loofhut wonen.</i></li> </ul> <p>Als de gevraagde speler deze kaart heeft, moet hij/zij deze geven en mag de vragende speler verder vragen. Als hij de kaart niet heeft, gaat de beurt over naar de volgende. Diegene die als eerste een kwartet heeft, wint het spel.</p> <p>➔ Op deze manier worden de verschillende religieuze feesten die de afgelopen lessen aan bod kwamen nog eens herhaald. De leerlingen benoemen ieder feest, zeggen bij welke godsdienst het hoort en geven er een extra woordje uitleg over.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Een sportieve houding aannemen bij het spelen van een gezelschapsspel met leeftijdgenoten.</li> <li>- Namen van religieuze feesten koppelen met de passende monotheïstische godsdienst.</li> <li>- Verwoorden wat ze onthouden hebben over de volgende religieuze feesten: Pesach, Sjavoeot, Soekot, Chanoeka, Kerstmis, Pasen, Hemelvaart, Allerheiligen, Ramadan, Offerfeest.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Kwartetspelen uit koffer</li> <li>- Kaartjes kwartetspel (kopieerblad 12)</li> </ul>

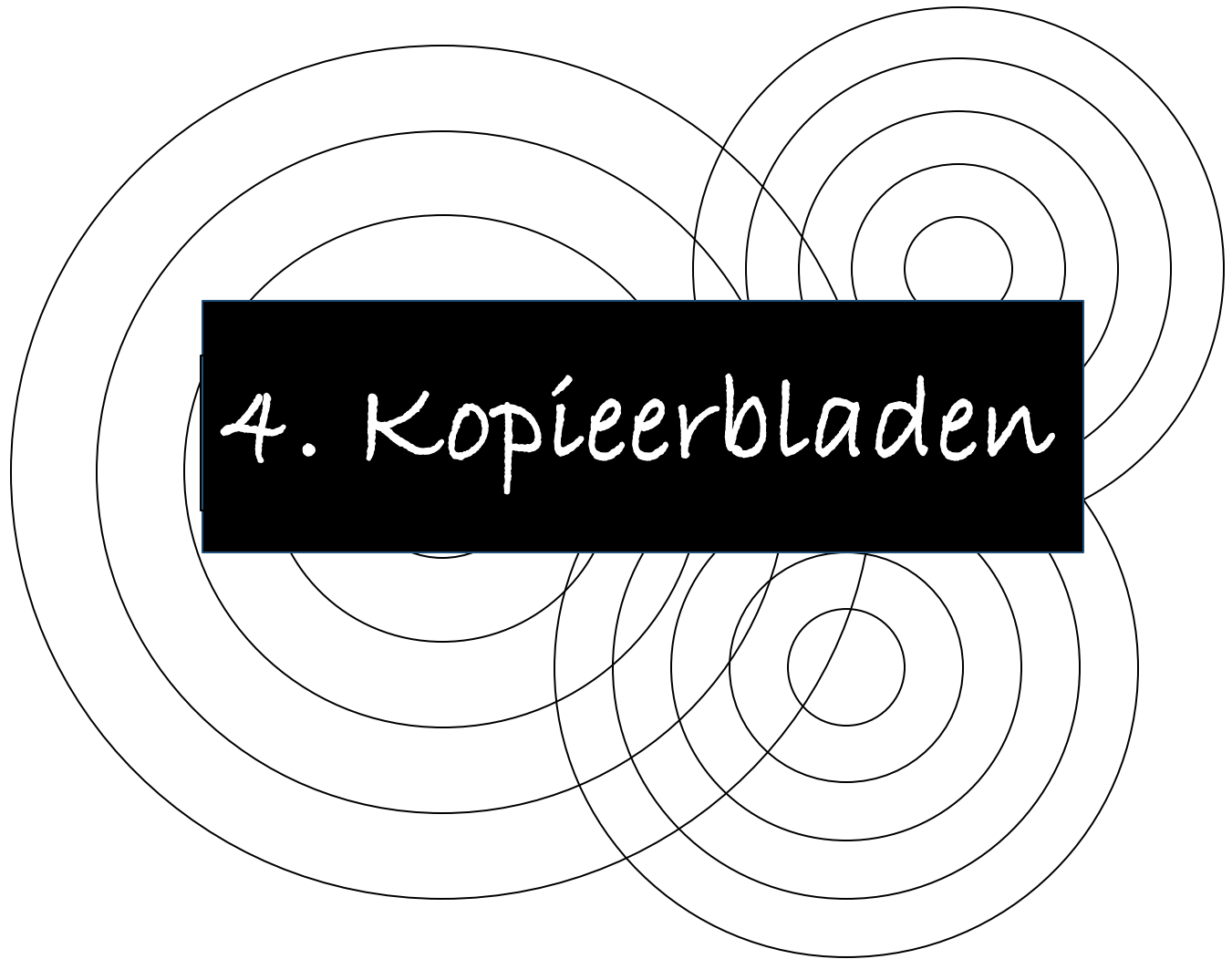
Fase 4: Filmfragment 'Skeleton dance' + Actiepunten voor de school			
20 min.	<p>De leerlingen bekijken het filmfragment 'skeleton dance' klassikaal:  <a href="https://www.youtube.com/watch?v=Cen7NhfpMVE">https://www.youtube.com/watch?v=Cen7NhfpMVE</a>                      Het fragment wordt klassikaal besproken. De leerlingen reflecteren met elkaar, treden met elkaar in gesprek, filosoferen samen over een mooiere wereld waarin iedereen elkaar respecteert, ...</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Wat heb je gezien?</i> (Dansende, knuffelende, zingende skeletten. Wanneer deze van achter het scherm komen, zij dit steeds mensen die elkaar lief hebben.)</li> <li>- <i>Wat valt je op?</i> (Het filmpje toont aan dat liefde geen grenzen kent. Mensen van hetzelfde geslacht kunnen van elkaar houden. Mensen uit verschillende religies kunnen samen horen. Mensen met een andere huidskleur kunnen elkaar liefhebben. Mensen van verschillende leeftijden, mensen met een beperking, ...)</li> <li>- <i>Wat vond je van het filmpje? Heeft het je geraakt? Waarom?</i></li> </ul> <p>Vervolgens peilt de leerkracht naar de meningen van de kinderen omtrent dit filmpje. De leerkracht treedt tijdens dit gesprek zoveel mogelijk op als moderator en laat vooral de kinderen met elkaar in interactie treden. Uiteraard is zij tijdens het gesprek ook een getuige die haar eigen mening kan delen met de klas.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Vind jij dat mensen uit verschillende religies beste vrienden kunnen zijn?</i></li> <li>- <i>Mag iedereen volgens jou zijn liefde op straat uiten, ongeacht hun seksuele voorkeur?</i></li> <li>- <i>Hoe staan sommige mensen tegenover mensen uit een andere religie?</i></li> <li>- <i>Wat vind je van racisme?</i></li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Verwoorden wat er in het filmpje 'skeleton dance' te zien was.</li> <li>- Een eigen mening formuleren rond diversiteit in de samenleving.</li> <li>- Met de hele klas drie actiepunten formuleren om op klas- en schoolniveau positief om te gaan met diversiteit.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Filmfragment 'skeleton dance'</li> <li>- Groot gekleurd A2-blad</li> </ul>

	<p>Na de klassikale bespreking denken de leerlingen met de hele klas na over 3 actiepunten die ze kunnen ondernemen om binnen de school respect op te brengen voor mensen met een andere religie, andere geaardheid, andere huidskleur, ...</p> <p>Deze actiepunten worden op een groot blad genoteerd en in de klas opgehangen. Mogelijkheid: De leerlingen kunnen deze actiepunten ook in veelvoud noteren en deze ophangen in de school of rondbrengen in de verschillende klassen. Ze kunnen dan in de andere leerjaren verwoorden waarrond ze de afgelopen weken werkten en welke acties ze graag op schoolniveau willen ondernemen.</p> <p><u>Mogelijke actiepunten:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Wanneer iemand uit een andere religie een bepaald feest viert, wens ik hem proficiat en vieren we de hele dag samen.</li> <li>- Op de speelplaats sluit ik niemand uit. Iedereen mag meedoen!</li> <li>- Ik luister met respect naar verhalen van anderen.</li> <li>- ...</li> </ul>		
--	--	--	--

Fase 5: Interreligieus feest in de klas			
20 min.	<p>Zoals bij het begin van deze les reeds aangegeven werd, wordt er als afsluiter van deze lessenreeks een interreligieus feest in de klas gehouden. Dit feest kan op verschillende manieren georganiseerd worden. Het is belangrijk dat de leerkracht dit feest samen met de kinderen (en ouders) vooraf organiseert. Zo voelt iedereen zich betrokken bij deze activiteit.</p> <p>Hieronder vind je enkele mogelijkheden:</p> <p><b>Hapjes</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerkracht voorziet zelf 3 gerechten uit de drie monotheïstische godsdiensten.</li> <li>- In een multireligieuze klas kan de leerkracht aan kinderen (en ouders) vragen om vooraf thuis iets klaar te maken dat typisch is aan hun cultuur.</li> <li>- Tijdens een kookles konden de leerlingen vooraf enkele gerechten maken. ⇒ Recepten (zie kopieerblad 13)</li> </ul> <p><b>Muziek</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerkracht vraagt aan de kinderen uit de verschillende religies om zelf muziek uit hun cultuur mee te brengen. Deze muziek kan afwisselend gespeeld worden tijdens het feest.</li> </ul> <p><b>Gebeden</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerkracht voorziet een christelijk, joods en islamitisch gebed dat tijdens het feest voorgelezen kan worden.</li> <li>- In een multireligieuze klas kan aan drie kinderen vooraf gevraagd worden om een gebed uit hun godsdienst mee te brengen. ⇒ Gebeden (zie kopieerblad 14)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Helpen bij de voorbereidingen van een feest in de klas.</li> <li>- Hun waardering opbrengen voor muziek, gebeden, maaltijden, ... uit verschillende religies.</li> <li>- Een wenskaart maken voor een klasgenoot om hen te feliciteren met een bepaald religieus feest.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Recepten (zie kopieerblad 13)</li> <li>- Gebeden (zie kopieerblad 14)</li> <li>- Hapjes, muziek, gebeden, versiering, ...</li> <li>- Sjabloon wenskaart (zie kopieerblad 15)</li> <li>- Kleurpotloden, stiften, gekleurd papier, schaar, lijm, ...</li> </ul>

	<p><b>Versiering</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- De leerkracht kan het lokaal versieren met enkele concrete materialen die verwijzen naar de verschillende religieuze feesten (bv. takjes en bloemen als verwijzing naar het joodse loofhuttenfeest).</li> <li>- De leerlingen kunnen zelf materialen meebrengen van thuis om het klaslokaal aan te kleden.</li> </ul> <p><b>Opdracht tijdens de viering</b></p> <p>Tijdens het feest kunnen de kinderen een opdracht uitvoeren. Terwijl ze zingen, eten, feesten, ... kunnen ze een kaartje maken voor een bepaald religieus feest uit één van de drie religies. (zie kopieerblad 15)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <i>Voor welke feesten zouden wij allemaal een wenskaart kunnen maken?</i> (een kerstkaart, een Id-kaart, een kaart voor Pesach, een kaart voor het Suikerfeest, een paaskaart, een kaart voor de viering van Soekot, ...)</li> </ul> <p>Ze richten dit kaartje aan een klasgenoot, maar houden dit algemeen zodat het kaartje aan eender welke leerling gegeven kan worden. De leerlingen kunnen op het kaartje een boodschap noteren, een tekening maken, een gebed noteren, ...</p> <p>Op het einde van het feest worden alle kaartjes verzameld in de feestkoffer. Doorheen het schooljaar, neemt de leerkracht bij ieder belangrijk religieus feest de kaartjes hiervan uit de feestkoffer. Deze kaartjes worden uitgedeeld aan de leerlingen. Op het einde van het schooljaar heeft elke leerling uiteindelijk 1 kaartje gekregen.</p>		
--	--	--	--

Bronnen: Kaholieke bijbelstichting. (2007). *Boek in de klas*. Geraadpleegd op 05/05/2015 via <http://gaa.bijbel.net/?b=14>



**Kopieerblad 1: 'Heilige boeken' – Karrewiet Plus**

Film 'Heilige boeken' – Karrewiet Plus

**Welke drie heilige boeken kwamen er in het filmpje?**

1. ....
2. ....
3. ....

Koran

**Wat doet Yasmine in de Koranles?**

- Liedjes zingen.
- Een vers uit de Koran uit het hoofd leren.
- Brieven schrijven naar Allah.



**Welke profeet heeft in de Koran het woord van God laten neerschrijven?**

.....

**In welke taal is de Koran geschreven?**

.....

Bijbel

**Welk geloof hebben Henrieke en Mart?**

.....

**Wat doet Mart in de tienercatechese?**

- De Bijbel in stilte lezen.
- Verhalen uit de Bijbel lezen en deze proberen begrijpen, door het verhaal bijvoorbeeld met PlayMobil na te spelen.
- Verhalen uit de Bijbel lezen en teksten hieruit overschrijven.



**Hoe heten het eerste en tweede deel van de Bijbel?**

.....

.....

Thora

**Wat is volgens Noah de basis van de Thora?**

- De tien geboden.
- De twaalf geboden.
- De dertien geboden.

**Wat betekent het woord 'Thora'?**

.....

**In welke taal is de Thora geschreven?**

.....





**Kopieerblad 2: Opdrachtenkaarten 'Heilige boeken'**

Opdrachtenkaart: 'Verhaal uit de Thora'

**Materiaal:**

- Verhaal 'Sterren in de nacht'
- Cursusblok en balpen



**Wat moet je doen?**

1. Lees het verhaal: 'Sterren in de nacht' tot aan de tussentitel 'Abrams vertrek'
2. Beantwoord per twee mondeling de volgende vraagjes:
  - Hoe heet het hoofdpersonage uit het verhaal?
  - Waarom wilde Abram plots vertrekken naar een andere stad? Wie heeft aan Abram deze opdracht gegeven?
  - Hoe heet de vrouw van Abram? Wat is haar reactie op het voorstel om uit de stad te trekken?
  - Welke zin uit het verhaal sprak je het meeste aan? Waarom?
3. Schrijf per twee een kort vervolg op het verhaal. Wat denk je dat er verder zal gebeuren?

Misschien kunnen de volgende vraagjes je helpen: Zullen Abram en Sarai uit de stad vertrekken? Houdt iemand hen tegen? Waar reizen ze naartoe? Hoe reageert hun familie? ...

4. Lees nu het vervolg van het verhaal. Klopt de originele versie met jullie zelfgeschreven verhaal? Wat is er hetzelfde? Wat is er anders?

## Opdrachtenkaart: 'Verhaal uit de Bijbel'

### **Materiaal:**

- Verhaal 'De geboorte van Jezus'
- Prenten 'Kerstverhaal' uit de koffer
- Bijbel



### **Wat moet je doen?**

1. Lees het verhaal: 'De geboorte van Jezus'
2. Beantwoord per twee mondeling de volgende vraagjes:
  - Welke boodschap brengt de bode op het dorpsplein? Wat moeten de inwoner van het dorp doen?
  - Waarom maakt Jozef zich kwaad tegen de bode? Welk 'probleem' hebben Maria en Jozef?
  - In het verhaal zegt Maria het volgende 'Misschien zal ons kind juist iemand zijn die aan de kant staat van de mensen die het moeilijk hebben.' Wat bedoelt Maria hiermee?
  - Naar welke stad reisden Jozef en Maria?
  - Op welke plaatsen gaan ze op zoek naar een slaapplek? Wat was het probleem? Waar overnachten Jozef en Maria uiteindelijk?
  - Hoe noemen Jozef en Maria hun pasgeboren zoon? Wat is de betekenis van deze naam?
  - Waarom kwamen er drie herders op bezoek in de stal?
3. Neem de prenten van het kerstverhaal. Leg deze prenten in de juiste volgorde. Vertel het kerstverhaal in eigen woorden na.
4. Neem de Bijbel. Ga in de Bijbel op zoek naar het oorspronkelijke kerstverhaal. Je vindt dit terug in het Nieuwe Testament: Lucas 1: 2-20. Als je tijd over hebt, kan je dit verhaal ook eens lezen. Zie je gelijkenissen of verschillen met het voorgaande verhaal?

### Opdrachtenkaart: 'Verhaal uit de Koran'

**Materiaal:**

- Verhaal 'Vader Ibrahim'
- Tekenpapier + kleurpotloden
- Koran



**Wat moet je doen?**

1. Lees het verhaal 'Vader Ibrahim'
2. Beantwoord per twee mondeling de volgende vraagjes:
  - Waaraan merk je dat Ibrahim ongeduldig is bij zijn gasten?
  - Wat is er zo speciaal aan de gasten van Ibrahim? Zijn het 'gewone' mensen?
  - Welk goed nieuws brengen de gasten? Is Ibrahim blij met dit nieuws? Waarom kan hij het bijna niet geloven?
  - Waarom zal de stad van neef Loet gestraft worden?
  - Hoe heten de twee zoons van Ibrahim?
  - 's Nachts krijgt Ibrahim bezoek van een engel die vertelt dat hij een offer moet brengen. Welk offer moet Ibrahim aan God brengen? Waarom?
  - Op het moment dat Ibrahim zijn zoon wil offeren gebeurt er iets speciaals. Wat? Waarom gebeurt dit?
3. Neem een tekenpapier. Teken hierop het fragment uit het verhaal dat jij het mooiste vond. Vertel straks aan de rest van de klas waarom je dit fragment zo speciaal vond.
4. Neem de Koran op p. 224 bij 'Soera Ibrahim'. Lees hieruit een stukje. Wat valt je op? Hoe is de Koran geschreven? Kan je dit boek makkelijk begrijpen?

**Kopieerblad 3: Verhalen uit de heilige boeken**Verhaal uit het jodendom: 'Sterren in de nacht'

## 18. Sterren in de nacht

Jennine Staring

In het jodendom, het christendom én de islam worden verhalen verteld over Abraham. Er zijn zoveel verhalen over Abraham, dat het onmogelijk is om ze allemaal te vertellen. Daarom vertellen we hier alleen over een paar belangrijke gebeurtenissen in het leven van Abraham: we vertellen over vier belangrijke nachten in zijn leven.

*De stem van God*

Het is nacht in Haran. In de stille straten loopt geen mens. Hier en daar sluipt een kat, op zoek naar een lekker muizen- of rattenhapje. Ver weg in de velden blaast een schaaap. Op de stoep voor een huis blaft een hond. Maar in de huizen brandt geen licht. Er klinken geen stemmen. Iedereen slaapt. Nou... niet iederéén. Op het platte dak van het witte huis midden in de stad, zit een man. Helemaal in zijn eentje. Hij ademt onrustig en kijkt omhoog. Daar flonkeren duizenden sterren aan de donkere hemel. Grote sterren die hun licht ver om zich heen laten schitteren. Kleinere, die nog goed laten zien waar ze zijn door hun stralende licht. En ook heel kleine sterren, die je maar net kunt zien, als kleine vonkjies in het zwart van de nacht. Af en toe slaat de man zijn handen voor zijn ogen en schudt zijn hoofd. Dan zucht hij diep en kijkt hij voor zich uit.

'Abram, Abram', mompelt hij zachtjes tegen zichzelf. 'Daar zit je dan. Maar ééns moet je van het dak afkomen. Dan moet je aan het werk. Als je op reis wilt gaan, is er nog veel te doen. Maar... weet je wel zeker dat je hier weg wilt gaan? Je hebt het hier toch goed? Je familie woont hier. En waar moet je heen? Dat weet je nog niet eens!' Heel langzaam staat hij op. Hij strekt zijn rug en begint heen en weer te lopen. Naar de rand van het dak en weer terug. Naar de andere rand van het dak en weer terug. Dan blijft hij opeens staan. 'Ik weet het zeker!' roept hij door de stille nacht. 'Hij is de enige God. In hém geloof ik. En als hij zegt dat ik hier weg moet gaan, dan gá ik. Vanmiddag,





toen ik even uitrustte onder een boom, hoorde ik zijn stem. Ik kan me niet vergist hebben. Hij was het zelf die tegen mij zei: "Abram, je moet wegtrekken uit je land en je familie moet je achterlaten. Ik zal met je meegaan en je brengen naar het land dat ik voor je heb uitgezocht." "Helemaal alleen?" vroeg ik nog. Maar gelukkig is het de bedoeling dat ik Sarai, mijn lieve vrouw, meeneem. Mijn neef Lot, de zoon van mijn overleden broer, mag ook mee. En natuurlijk mijn schapen en geiten en de mannen die voor mijn kudde zorgen.'

Abram schudt zijn hoofd. 'Ik begrijp het nog steeds niet helemaal... en tóch ga ik. God stuurt mij. Ik ga het nu meteen Sarai vertellen. Ze zal wel slapen, maar ik wil het haar zeggen. Anders doe ik geen oog meer dicht. En ik moet goed uitgerust zijn voor de reis.'

Inderdaad... Sarai ligt heerlijk te slapen. Even blijft Abram naast het bed staan. Hij kijkt naar zijn vrouw. Wat zal ze zeggen? Sarai houdt veel van haar familie. Ze zal het wel erg vinden om niet meer bij ze te zijn. Voorzichtig aait Abram over de wang van zijn vrouw. 'Sarai', fluistert hij. 'Word wakker. Ik wil je wat vertellen.'

Er gebeurt niets. Sarai is diep in slaap. Abram gaat op de rand van het bed zitten en schudt zachtjes aan haar arm. 'Sarai', zegt hij nu wat harder. 'Lieve schat, word nou wakker.'

Opeens doet Sarai haar ogen open. 'Wat is er?' vraagt ze slaperig.

'Slaap je niet, Abram? Ik dacht dat je naast me lag. Ben je er stiekem uitgegaan? Ik heb niets gemerkt. Waarom maak je me wakker?'

'Ik wil je iets zeggen, Sarai.'

Nu is Sarai klaarwakker. 'Heb je zorgen? Nee toch! Ons leven is goed hier. Ik kan me niet voorstellen dat je je ergens druk over maakt. Of is er iets met Lot? Kan het niet tot morgen wachten?'

Maar Abram schudt zijn hoofd. Nee, het kan niet wachten. 'Morgen gaan we onze spullen inpakken, Sarai. We gaan op reis.'

Sarai schiet overeind. 'Op reis? Ben je mal! Op onze leeftijd? Nee hoor. We blijven fijn in Haran. Bij onze familie. En bij het graf van je vader Terach. Met hem zijn we op reis geweest, ja. Uit Ur vandaan. Hij wilde ook ineens weg. Maar wij zijn nu hier en wij blijven hier.'

Sarai wil weer gaan liggen. Abram steekt zijn hand uit en houdt haar tegen. 'De Heer heeft het tegen me gezegd, Sarai.'

'Wat heeft de Heer tegen je gezegd?'

Abram slaat zijn armen om zijn vrouw heen. 'Hij heeft gezegd dat hij bij ons zal blijven op de reis. Dat hij ons zal wijzen waar we heen



moeten. Hij heeft ook gezegd dat ik de vader zal zijn van een groot volk en...'

Nu schudt Sarai heftig haar hoofd. 'Dat kan niet, Abram. Wij zijn te oud. Het is heel verdrietig dat wij geen kinderen hebben, maar zo is het nu eenmaal. Op onze leeftijd krijgen wij geen kinderen meer.' 'En toch heeft hij het gezegd', fluistert Abram. Dan gaat hij naast Sarai liggen, trekt de deken over zich heen en valt in slaap. Sarai blijft nog een poos wakker. Haar hele leven staat opeens op zijn kop. Weg uit Haran! Ze moet er niet aan denken. Maar Abram leek wel heel zeker van zijn zaak. Misschien blijkt morgen dat het allemaal niet waar is... Dan slaapt Sarai in. Maar ze slaapt heel onrustig.

#### *Abrams vertrek*

Het is nacht in Haran. In de huizen brandt licht en er klinken stemmen. In de straten lopen mensen. Daar staat de karavaan klaar, die de woestijn in zal trekken. Ezels met pakken en tenten op hun rug. Eten en kleren. Hoog boven alles stralen de sterren in een donkere hemel. Grote sterren die hun licht op de mensen en de dieren laten schijnen. Kleinere, die de weg willen wijzen. En hele kleine, die met hun lichtjes alleen maar wat vrolijkheid willen brengen. Er wordt gekust. Er wordt gehuild. Er wordt gezwaaid. En dan zet de karavaan zich in beweging. Voorop loopt Abram. Hij is de leider. Hij stapt als eerste onder de poort van de stad door. Nog één keer kijkt hij om. Dan kijkt hij vooruit. Naar de toekomst. De toekomst waar hij zoveel vertrouwen in heeft, omdat God met hem mee gaat. De schapen blaten, de geiten mekkeren, de mannen roepen naar de dieren en naar hun kinderen. Huilend heeft Sarai afscheid genomen van haar familie. 'Blijf toch hier', hebben ze tegen haar gezegd. Maar Sarai gaat mee met Abram. De man van wie ze houdt. De man in wie ze gelooft. Naast haar loopt Lot. Ze zwaaien naar de mensen die bij de poort staan: familieleden, buren, vrienden.

'Goede reis!' roepen de mensen.

'Veel geluk', roepen Abram en de anderen terug. Daar gaan ze.

'De sterren gaan met ze mee', fluistert een klein meisje tegen haar moeder.

'Ja', zegt haar moeder. 'En de God van Abram gaat ook mee.'



Verhaal uit het christendom: 'De geboorte van Jezus'

# 28. De geboorte van Jezus

Jessa van der Vaart

Het was een koude, winterse ochtend. Jozef en Maria zaten aan de keukentafel en telden hun laatste geld. 'Een, twee, drie, vier, vijf', zei Jozef. 'Net genoeg om een brood van te kopen. En misschien wat kaas.' Maria zuchtte. Ze legde haar hand op haar buik. Ze was zwanger en maakte zich zorgen over haar kind. Hoe konden ze hem straks genoeg te eten geven, als ze niet eens genoeg hadden voor zichzelf? Plotseling hoorden ze iemand roepen. 'Attentie, attentie, graag uw aandacht voor het volgende...!'

Jozef liep naar het keukenraam. 'Er staat een man op het dorpsplein', zei hij. 'Aan zijn uniform te zien, is het een bode van de keizer.' Maria stond op en keek over zijn schouder naar buiten. Ze zag hoe een man in uniform een stuk papier stond te lezen. Ondertussen stampte hij met zijn laarzen op de grond om warm te worden. Aan de wolkjes die uit zijn mond kwamen, kon je zien hoe koud het was. Na een paar minuten keek de bode om zich heen, schraapte zijn keel en begon de tekst voor te lezen.

'Attentie, attentie, een boodschap van keizer Augustus, de Verhevene, heerser van het grote Romeinse rijk, stichter van orde, vrede en veiligheid. Het heeft de keizer behaagd om kennis te nemen van het aantal inwoners dat zijn rijk telt. Daarom moet iedereen naar de plaats reizen waar hij is geboren om zijn naam op te laten schrijven door een ambtenaar. Dit bevel geldt voor alle mensen. Dus ook voor vrouwen, kinderen, ouderen en zieken. Ook bent u verplicht de ambtenaar te vertellen wat uw bezittingen zijn. Om alles rustig en ordelijk te laten verlopen, zijn er de komende weken meer soldaten op straat. Dank voor uw aandacht.'

'Mooi is dat', mompelde Maria. Ze liep naar de keukentafel en ging weer zitten. 'We hadden al niet te eten en nu moeten we ook nog midden in de winter op reis.' Ze voelde het kind in haar buik druk



bewegen en schoppen. Het leek wel alsof hij protesteerde tegen het bevel van de keizer.

Jozef staarde zwijgend naar buiten. Plotseling draaide hij zich met een ruk om en veegde met één grote armbeweging alle munten van tafel. Rinkelend vielen ze op de vloer.

'Alsof keizer Augustus niet al genoeg controle heeft over het Joodse volk!' riep hij woedend, terwijl hij met zijn vuist op tafel sloeg.

Maria keek hem geschrokken aan. Zo kende ze Jozef helemaal niet.

'En denk maar niet dat hij ons wil tellen omdat hij wil weten hoeveel armoede er is onder de mensen!' Jozef bukte zich om de munten van de grond te rapen. 'Nee, de keizer wil weten hoeveel mensen hij belasting kan laten betalen', ging hij boos verder. Hij legde de munten één voor één weer op tafel. 'En hoeveel jongens hij soldaat kan maken in zijn leger, zodat hij nog meer landen kan veroveren. Wat moet er van ons kind terecht komen in zo'n wereld?'

Maria staarde naar het geld dat op tafel lag. Ze dacht terug aan die bijzondere dag, nu alweer een paar maanden geleden. Er was een engel bij haar gekomen, die gezegd had dat ze een zoon zou krijgen. Het zou een bijzondere zoon zijn. De engel had haar kind een 'Zoon van de Allerhoogste' genoemd, een soort nieuwe koning David. Kort na het bezoek van de engel had Maria gemerkt dat ze zwanger was.

'Misschien', zei Maria voorzichtig, 'zal ons kind juist iemand zijn die aan de kant staat van mensen die het moeilijk hebben.'

Jozef keek haar verbaasd aan.

'Ja', ging ze verder. 'Stel je voor dat er nu eindelijk iemand komt die oog heeft voor mensen die de keizer niet belangrijk vindt: vrouwen, kinderen, zieken en armen. Al die machtige keizers en koningen, die nu de dienst uitmaken, zullen daar zo van schrikken, dat ze van hun tronen vallen. En dan breekt eindelijk de tijd aan waar we zo lang op hopen. De tijd dat iedereen gelijk is en armoede niet meer bestaat.' Maria glimlachte verlegen. 'Laten we maar gewoon doen wat de keizer zegt', zei ze zachtjes. 'We hebben elkaar. We hebben het goed samen. En dat is genoeg. Dan komen we er wel doorheen.'

De volgende dag vertrokken ze, vroeg in de ochtend. Hun reis ging van Nazaret, in het noorden van Galilea, naar Betlehem in het zuiden. Daar was Jozef geboren. Hij was verre familie van koning





David, die ook uit Betlehem kwam.

Het was druk op de wegen. Overal waren mensen onderweg naar hun geboorteplaats om hun namen op te laten schrijven en hun bezittingen op te geven. Er waren veel soldaten, die in de gaten hielden of alles wel goed verliep.

Na een paar dagen kwamen Jozef en Maria 's avonds laat aan bij de poort van Betlehem. Er stond een Romeinse soldaat op wacht. Jozef liep naar hem toe en kuchte even.

De soldaat keek verstoord op. 'Ja', zei hij bars.

'Eh, pardon dat ik u stoort', begon Jozef voorzichtig. 'Maar wij zoeken een plaats om te overnachten. Weet u misschien een herberg in de buurt?'

De soldaat schudde zijn hoofd. 'Ik ben bang dat u dat wel kunt vergeten. Het is hier razend druk door de volkstelling. Nergens is meer plaats.'

'Nou ja', ging hij verder, terwijl hij naar Maria's dikke buik keek,

'probeert u het eens bij de herberg aan het einde van de dorpsstraat.'

Hij wees over zijn schouder naar een lange straat. 'Misschien is daar nog plaats.'

Jozef en Maria zagen aan het eind van de straat een lichtje branden. Ze liepen er naartoe. Binnen in de hal van de herberg zat de receptionist aan de balie een dutje te doen.

'Ahum. Goedenavond', zei Jozef, terwijl hij bescheiden zijn muts

afdeed. 'Hebt u misschien een kamer voor twee personen?'

De receptionist keek verstoord op en bekeek Jozef en Maria van top tot teen. 'Mmm, dat zou ik eens moeten bekijken in onze administratie.'

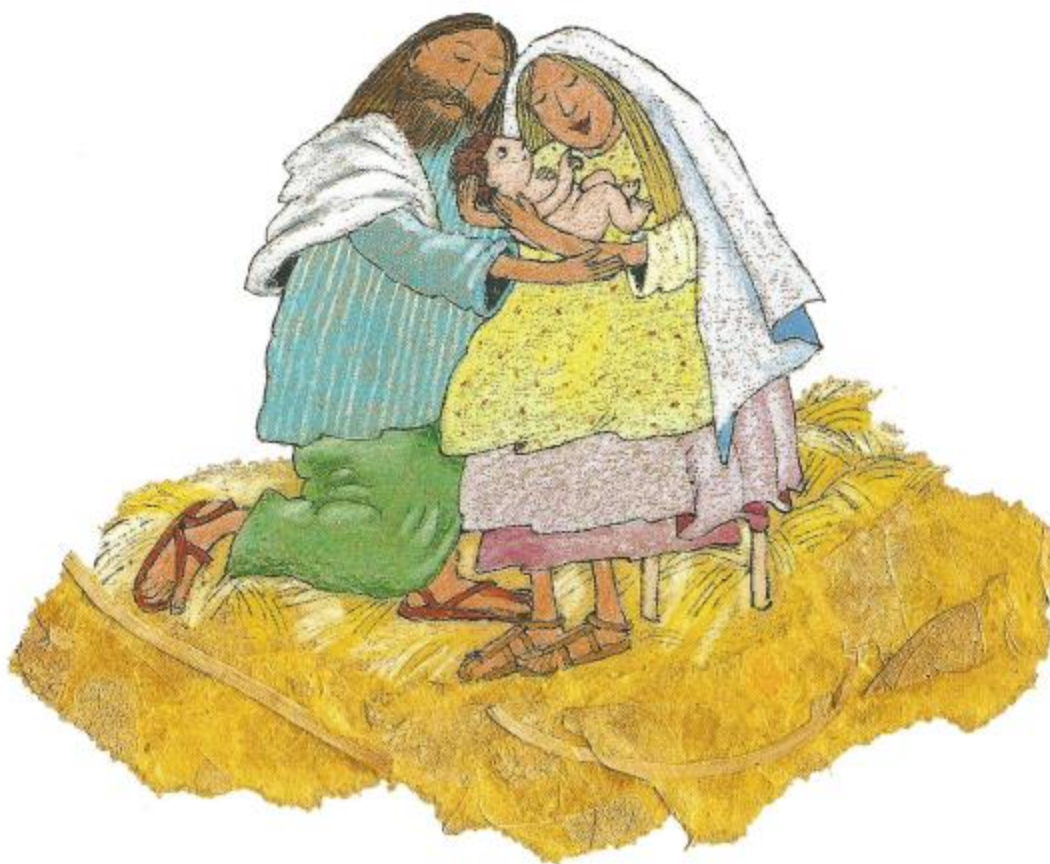
Hij wreef even in zijn ogen, bukte zich onder de balie, pakte daar een groot vel papier vandaan en vouwde het open. 'Eens even kijken... Het is vandaag... de zoveelste...' Zijn vinger gleed van boven het vel papier langzaam naar beneden. Hij stopte bij de laatste regel, keek Jozef even aan en vouwde het papier weer dicht. 'Nee, het spijt me. We hebben geen plaats voor u. Vol is vol. Tot ziens.'

Jozef draaide zich om, pakte Maria's hand en trok haar boos mee naar buiten.

Ze waren al bijna de hoek om, toen ze iemand hoorden roepen.

'Wacht, wacht, meneer, mevrouw.' Een jongen hield hen buiten adem staande. 'Ik hoorde dat u een slaappleats zoekt en het is echt overal vol





weet u. En nu dacht ik...' Hij keek naar de dikke buik van Maria, 'u kunt toch niet buiten blijven vannacht?'  
'Weet je dan nog een kamer voor ons?' vroeg Jozef.  
'Nou ja', aarzelde de jongen. 'Het is heel eenvoudig... ik bedoel de stal bij de herberg.' Jozef keek hem verbaasd aan.  
'Maar als u niets anders hebt...' zei de jongen.  
Jozef en Maria keken elkaar aan. 'Laten we het maar doen', zei Maria. De jongen nam Jozef en Maria mee naar de stal. Hij zette de dieren opzij en spreidde wat hooi uit over de grond. Daarna gaf hij hen een paar dekens en wenste hen goedenacht.



Het werd een onrustige nacht. Het kind van Jozef en Maria werd geboren. 'Het is een zoon!' riep Jozef blij. Hij wikkelde hem in doeken en nam hem in zijn armen. 'Een, twee, drie, vier vijf', telde hij. 'Tien vingers en tien teentjes. Alles erop en eraan. Wat een prachtige jongen!'

Maria lachte. 'Laten we hem Jezus noemen', zei ze. 'Dat betekent: "God redt". En maak maar een wiegje voor hem van die voederbak daar. Daar past hij precies in.' Terwijl Jozef hun kind in de voederbak legde, ging de deur van de stal open.

Er stonden drie mannen met donkere, verweerde gezichten in de deuropening. 'Neem ons niet kwalijk', begon één van hen. 'Wij zijn herders, we komen van het veld waar we onze schapen hoedden. Midden in de nacht kwamen er engelen bij ons, die vertelden dat hier een kind is geboren. En nu dachten we... misschien mogen we even binnenkomen om hem te zien.'

'Natuurlijk!' zei Maria. 'Kom maar verder.'

De herders deden de deur achter zich dicht en liepen voorzichtig door de stal. Ze bleven staan bij de voederbak en keken naar het kind. 'Het is echt waar!' zeiden ze. 'Precies zoals de engel het heeft gezegd! We hoorden dat hij misschien... en we dachten eerst het zal wel niet... maar we waren toch wel nieuwsgierig... dus.' Ze begonnen opgewonden te praten en riepen van alles door elkaar. Over een nieuwe koning en een nieuw begin.

Maria hoorde het en zei niets. Ze keek naar haar zoon en bewaarde de woorden van de herders in haar hart.



Verhaal uit de islam:

## 40. Vader Ibrahim

Erik Idema

'Lukt het allemaal? Is het goed vlees? Laat je het niet te lang op het vuur staan?'

Zenuwachtig staat Ibrahim achter zijn tent. Zijn vrouw is bezig met het eten: ze roostert stukken kalfsvlees voor de gasten die onverwacht op bezoek zijn gekomen. Ze doet er heerlijke kruiden bij. Van de geur alleen al loopt het water je in de mond.

Ibrahim rent weer om de tent heen, naar zijn gasten. 'Kan ik u nog wat bijschenken? Kijk, neemt u nog wat heerlijk koel water. U zult wel dorstig zijn, na zo'n tocht door de woestijn. Mijn vrouw is druk bezig met het eten.' En weg is Ibrahim weer, terug naar zijn vrouw om te kijken of het vlees al klaar is. Als je gasten hebt, moet je goed voor ze zorgen.

Een uur geleden waren de onbekende mannen bij Ibrahim's tent aangekomen. 'Vrede!' hadden ze al vanuit de verte geroepen. En Ibrahim riep terug: 'Vrede!' Nu zitten de mannen in de schaduw voor Ibrahim's tent. Ibrahim heeft geen idee waar ze vandaan komen en waar ze naartoe op weg zijn. Maar hij weet wel, dat het belangrijk is om reizigers die langskomen gastvrij te ontvangen.

Tien minuten later loopt Ibrahim met een dampende schaal kalfsvlees naar de voorkant van zijn tent. Hij zet de schaal voor de mannen neer. 'Alstublieft', zegt hij, 'ik hoop dat het u zal smaken.' Eén van de mannen knikt. Hij zegt niets.

Ibrahim gaat bij de mannen zitten. Hij vraagt of ze een goede reis hebben gehad en of ze niet teveel last hebben gehad van de zon. De mannen zeggen niet veel. En het valt Ibrahim op, dat ze niet beginnen te eten. Zouden ze bang zijn dat het nog te heet is? Of zouden ze geen zin hebben in kalfsvlees? Ibrahim durft het niet te vragen: Misschien vinden de onbekende mannen dat wel ongeleefd, als hij zo ongeduldig is.



Een half uur gaat voorbij. Een uur. Ibrahim praat wat met de mannen, maar nog altijd wordt er niet gegeten. De mannen steken geen vinger uit naar de schaal met vlees. Ibrahim begint zich wat ongemakkelijk te voelen: Wat zijn dit voor mannen? Wat komen ze doen? En waarom eten ze niets? Hoe langer Ibrahim naar zijn gasten kijkt, hoe meer hij begint te denken: Zijn dit wel gewone reizigers? Hun manier van praten is zo anders; zo bedachtzaam, zo rustig. En ze zien er niet uit alsof ze urenlang door het woestijnzand hebben gelopen. Echte woestijnreizigers zijn moe en stoffig, met zand aan hun kleren en schoenen. Echte woestijnreizigers zijn uitgehongerd. Maar deze mannen...

Als er nog een kwartier voorbij is, wijst Ibrahim voor de zekerheid nog maar eens uitnodigend naar de schaal met eten. Maar met een klein gebaar maken de mannen duidelijk dat ze niets hoeven. Opeens gaat er een schok door Ibrahim heen. Zouden ze misschien... zijn het misschien engelen? Ibrahim krijgt op slag een hoogrode kleur en weet niet meer wat hij moet zeggen. Engelen? Bij hém op bezoek? Ongelovig kijkt hij de mannen aan. Heel even knikt één van de mannen hem toe, alsof hij zeggen wil: Je hebt het goed gezien, Ibrahim.

Ibrahim staat op. Je kunt toch niet zomaar wat gaan zitten keuvelen met engelen van God, alsof het gewone mensen zijn? 'Ik-ik... Ik heb groot ontzag voor jullie', fluistert Ibrahim.

Dan zegt één van de mannen: 'Je moet niet bang zijn, Ibrahim. We komen je goed nieuws vertellen. Je zult vader worden. Je zult een verstandige zoon krijgen.'

'Ik?' vraagt Ibrahim. 'Maar ik ben al oud... hoe kan een oude man als ik nog vader worden? Mijn hele leven heb ik gehoopt op een familie, op kinderen waar ik voor zou kunnen zorgen. Maar het is niet gebeurd. En nu... nu heb ik de hoop opgegeven', zegt hij zacht.

'Ibrahim, je kunt ons vertrouwen', zeggen de mannen rustig. 'Wij spreken de waarheid.'

De vrouw van Ibrahim heeft gehoord wat de mannen voorspeld hebben. Ze moet erom lachen. Wij een zoon? denkt ze. Hoe kan dat nou?

Maar één van de mannen zegt tegen haar: 'Je lacht toch niet om het besluit van God? God heeft besloten dat jullie een kind krijgen. En voor hem is niets te wonderlijk.'

Als de engel dit gezegd heeft, is het een tijdlang helemaal stil. Ibrahim



weet niet goed wat hij moet zeggen. Hij kan wel juichen van blijdschap: Een zoon! Terwijl hij al zo oud is! Maar tegelijkertijd dringt het eigenlijk nog niet helemaal tot hem door. Ongelooflijk...

Na een poosje zegt Ibrahim: 'Dus daarom bent u hierlangs gekomen. Om mij een boodschap van God te vertellen.'

'Dat klopt', antwoordt één van de mannen. 'Maar we zijn niet alleen daarvoor gekomen. We zijn hier ook, omdat we op weg zijn naar de stad van je neef Loet.'

Ibrahim schrikt. Neef Loet! Die woont in de stad Sodom, een stad waar veel verkeerde dingen gebeuren. Dat engelen naar de stad van neef Loet gaan, kan nooit veel goeds betekenen – misschien wil God de stad wel straffen.

'In de stad van je neef', gaat de engel verder, 'gebeuren dingen die God verboden heeft. Er wonen misdadige mensen. God heeft besloten dat ze gestraft moeten worden. Je neef Loet heeft al heel vaak tegen zijn stadgenoten gezegd dat ze hun leven moeten veranderen. Maar niemand luistert naar hem. Daarom zal de hele stad gestraft worden.'

Ibrahim krijgt tranen in zijn ogen als hij het hoort. Hij wist al langer dat het niet goed ging in Sodom, maar nu... Hoe moet het nu verder met Loet? En met de andere inwoners van de stad? Aarzelend zegt Ibrahim tegen zijn gasten: 'Ja maar... is het wel goed als de hele stad gestraft wordt? Er zijn toch ook goede mensen in Sodom? Kunt u hen niet sparen?'

'Zwijg, Ibrahim!' zegt één van de mannen opeens fel. 'God heeft het besloten.'

Geschrokken houdt Ibrahim zijn mond.

Een andere engel gaat verder: 'Je hoeft niet bezorgd te zijn over je neef Loet. God heeft besloten dat hij wordt gered. Samen met zijn familie zal hij de stad verlaten vóór het te laat is.' En met een wat zachtere stem gaat hij verder: 'Alleen met de vrouw van Loet zal het niet goed aflopen. Zij hoort bij de mensen die achterblijven.'

Jaren gaan voorbij. Het is gegaan zoals de engel het gezegd had: de stad van Loet is gestraft, maar Loet zelf is gered. En Ibrahim is vader geworden. Twee zoons heeft hij gekregen: Isma'il en Ishaak.

Op een nacht heeft Ibrahim een droom. In zijn droom hoort hij een stem: 'Ibrahim! Ibrahim!' Ibrahim woelt in zijn slaap. Wat is dit voor een droom? En die stem... die stem kent hij! Lang geleden heeft hij die

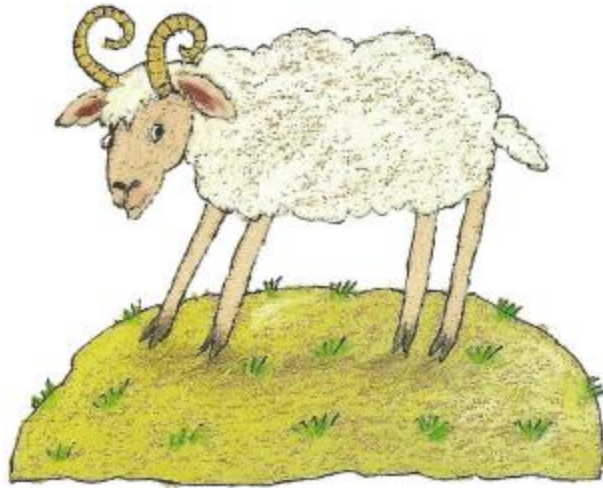


stem ook eens gehoord. 'Ibrahim!' hoort hij nog een keer. Nu weet hij het weer! Die stem is de stem van één van de mannen die ooit bij hem op bezoek waren. De engelen die voorspelden dat hij een zoon zou krijgen. 'Ibrahim, hoor wat God tegen je te zeggen heeft', zegt de stem. Zweetdruppels staan op het hoofd van de slapende Ibrahim. 'Je moet een offer brengen', hoort hij duidelijk. 'Om te laten zien dat je luistert naar de stem van God. Offer je zoon, Ibrahim! De zoon die God je gegeven heeft, moet je hem teruggeven. Laat zien dat je op God vertrouwt! Dat je hem meer liefhebt dan wie ook op aarde!' Dan schrikt Ibrahim wakker. Met wijdopen ogen kijkt hij geschrokken rond in zijn donkere tent. Wat wás dit? De rest van de nacht doet Ibrahim geen oog meer dicht. Wat moet hij nou doen? Je kunt toch niet je eigen zoon offeren? Maar je kunt toch ook niet ongehoorzaam zijn tegenover God? Met lood in zijn schoenen gaat Ibrahim de volgende ochtend naar zijn zoon Isma'il toe. Met een trillende stem vertelt hij hem zijn droom. 'Wat moeten we nou?' vraagt hij. Isma'il slaat zijn ogen neer. 'We moeten doen wat God van ons vraagt', zegt hij zacht. 'God weet wat goed is – het zal vast goed komen.' Zo gaan vader Ibrahim en zoon Isma'il op weg. Ze weten niet goed wat hen te wachten staat, maar ze vertrouwen erop dat God met hen meegaat. Hij zal zorgen voor een goede afloop.

Als Ibrahim en Isma'il een tijd gelopen hebben, komen ze bij de plek waar de offers gebracht worden. 'Hier zijn we dan, zoon', zegt Ibrahim. Isma'il knijpt hem even in zijn hand. Het is helemaal stil bij het altaar. Als je goed luistert, hoor je heel zachtjes de wind ruisen door de struiken. Maar verder is het helemaal stil. Met tranen in hun ogen kijken Ibrahim en Isma'il elkaar aan. Moeten ze nu echt...? Dan klinkt er plotseling een harde stem: 'Ibrahim!' Ibrahim en Isma'il kijken om zich heen. Wie is dat? 'Ibrahim!' klinkt het nog eens. De stem komt van boven. 'Ik zie dat je onvoorwaardelijk vertrouwt op God. Dit was een beproeving, Ibrahim. En je hebt hem doorstaan. Kijk achter je, Ibrahim. Ik stuur je een ram. Offer dit dier, in plaats van je zoon.' Met een ruk draait Ibrahim zich om. Vlak voor zijn voeten staat een ram.



Samen offeren Ibrahim en Isma'il het dier dat God gestuurd heeft. Ze danken God, die zorgt voor al wat leeft. Als ze het offer gebracht hebben, gaan Ibrahim en Isma'il weer naar huis. Samen.





**Kopieerblad 4: Luisteropdrachten filosofisch gesprek**

Neemt actief deel aan het gesprek.
Gebruikt goede argumenten. Vertelt waarom hij/zij er zo over denkt.
Luistert naar de andere leerlingen.
Geeft voorbeelden bij bepaalde antwoorden.
Nemen een standpunt in en verwoorden dit duidelijk.
Dwaalt niet af van het onderwerp van het gesprek.
Speelt in op wat de andere leerlingen zeggen (akkoord gaan of niet akkoord gaan).

**Kopieerblad 5: Kennismaking met drie joodse feesten a.d.h.v. partnerwerk**

Kennismaking met drie joodse feesten!

**PESACH**

Ga naar de volgende site: [schooltv.nl](http://schooltv.nl) en bekijk het filmpje 'Pesach, de viering van het joodse paasfeest'

Bekijk het filmpje een tweede keer en zoek een antwoord op de volgende vragen:



a. Op welke dag wordt Pesach gevierd?

.....

b. Wat herdenkt men op Pesach?

.....

c. Met welke avond begint Pesach?

- Speelavond
- Sederavond
- Selderavond

d. Zet de stappen die op deze speciale avond doorlopen worden in de juiste volgorde.

..... Het jongste kind stelt zingend vier vragen.

..... Een familielid leest of zingt een tekst uit het boek hagada.

..... Er wordt een speciale maaltijd gegeten.

..... De kaarsen worden aangestoken en iedereen wenst elkaar 'Vrolijk Pesach'.

..... Er wordt wijn of druivensap gedronken.

e. Waarom eet men Matzes?

- Omdat dit het lievelingseten was van het joodse volk.
- Omdat er vroeger nog geen bakkers waren die ronde broden konden bakken.
- Om te herdenken dat het joodse volk uit Egypte trok. Ze hadden geen tijd meer om het brood te laten rijzen.

f. Waarom doopt men peterselie in zout water?

- Het staat symbool voor de tranen van de mensen die verdriet hadden omdat ze in slavernij leefden.
- Het staat symbool voor de tranen van Mozes.
- Omdat de peterselie dan lekkerder smaakt.

g. Zou jij ook graag eens Pesach willen vieren net zoals deze familie? Wat lijkt jou leuk aan dit feest?

.....

.....

**SJAVOEOT (WEKENFEEST)**

Lees de tekst uit het boek 'God Adonai Allah' waarin uitgelegd staat wat Sjavaeot betekent (p. 125).

**Sjavaeot (Wekenfeest)**

'Sjavaeot' betekent 'weken'. Dit feest vindt zeven weken na Pesach plaats, dat wil zeggen vijftig dagen na Pasen. In het Grieks wordt dit vertaald door 'Pentekostes', in het Nederlands door 'Pinksteren' of 'Sinksen' (daarin hoor je nog cinq), wat wil zeggen 'vijftigste'. Dit feest is vooral het feest van het ontvangen van de Tora (terwijl christenen het ontvangen van de Geest vieren). Sjavaeot herinnert het Hebreeuwse volk aan het moment waarop ze, op de vijftigste dag van hun bevrijding tijdens hun tocht door de woestijn, de tafels van de wet, de Tora, ontvingen. Dat zijn de tien geboden. Voor de joden is de Tora een echt geschenk van God. Het is het symbool van hun spirituele vrijheid.

Die dag is dus gekenmerkt door een diepe vreugde. Sommige gelovigen brengen zelfs de hele nacht door met het bestuderen van de Tora, zo blij zijn ze met dit ongelooflijke geschenk. De synagogen en de huizen zijn versierd met bloemen en bladeren, want de Tora wordt vergeleken met de levensboom.



*Figuur: Mrowiec, K., Kubler, M. & Sfeir, A. (2006). God Adonai Allah: vragen over de drie grote religies. 's Hertogenbosch: Katholieke Bijbelstichting.*

Zoek per twee in de tekst een antwoord op de volgende vragen:

- a. Wat betekent het woord 'Sjavaeot' letterlijk?

.....

- b. Wanneer vindt het feest 'Sjavaeot' plaats?

.....

- c. Dit feest herinnert het Hebreeuwse volk aan:
  - o Het moment waarop ze tijdens hun tocht in de woestijn de Tora ontvingen.
  - o Het moment waarop het volk Mozes ontmoette.
  - o Het moment waarop de huizen plots versierd waren met bloemen en bladeren.

- d. Wat doen de mensen die dag met hun synagogen en huizen? Waarom doen ze dat?

.....

.....

**SOEKOT (LOOFHUTTENFEEST)**

Ga naar de volgende site: [schooltv.nl](http://schooltv.nl) en bekijk het filmpje 'Loofhuttenfeest, een joods feest in een zelfgemaakte hut'.

Bekijk het filmpje een tweede keer en zoek een antwoord op de volgende vragen:

- a. Hoe lang duurt het Loofhuttenfeest?

.....

- b. Waarin wonen de mensen tijdens dit feest?

.....

- c. Waaraan denkt men terug tijdens dit feest?

- o De joden maakten vroeger steeds hutten uit hout voor hun dieren waarmee ze door de woestijn trokken.
- o Het joodse volk leefde in tenten en hutten, toen ze uit Egypte bevrijd werden en een lange tocht door de woestijn moesten maken.
- o De joden die in slavernij leefden.

- d. Geef een ander woord voor 'loofhut'.

.....

- e. Waarvan wordt het dak van een 'loofhut' gemaakt?

.....

- f. Wat staat er vaak op de tekeningen die in de loofhut hangen?

- o Dieren en planten
- o Vruchten en groenten
- o Mensen

- g. Zou jij het leuk vinden om een week lang in een loofhut te verblijven? Wat zou je er fijn/minder fijn aan vinden?

.....

.....

.....

.....



**SNELLER KLAAR?** Maak dan een tekening van jezelf tijdens één van deze drie joodse feesten. Schrijf erbij wat je zo aanspreekt aan dit feest.

.....

.....



















.....

.....

.....



**Kopieerblad 6: Hoekenfiche**

<b>Naam:</b>			
<b>Hoeken</b>	✓	<b>Hoe is het gegaan?</b>	<b>Hoe vond ik het?</b>
1. Kerstmis		  	  
2. Pasen		  	  
3. Hemelvaart		  	  
4. Pinksteren		  	  
5. Allerheiligen en Allerzielen		  	  
Welke hoek vond je het leukst? Waarom?			
Welke hoek vond je minder leuk? Wat zou je veranderen aan deze hoek?			

**Kopieerblad 7: Opdrachtenkaarten hoekenwerk**

**HOEK 1: KERSTMIS**

Een geliefde traditie bij Kerstmis is het opzetten van de kerststal. Dit gebeurt zowel in de kerk, als bij vele mensen thuis. Deze stal brengt het verhaal van de geboorte van Jezus. Jezus stond bij zijn geboorte heel dicht bij een aantal belangrijke figuren. Deze figuren hebben elk hun plaatsje gekregen in de kerststal. Mensen waarderen de kerststal nog meer als ze de symboliek van de figuren beter begrijpen.

**Materiaal:**

- Kerststal met beeldjes
- Kaartjes met uitleg over de beelden
- Computer
- Filmfragment: 'Wat betekent kerst voor mij?' – vanaf 5:44  
(<https://www.youtube.com/watch?v=NyW5bVwTpUE>)

**Wat moet je doen?**

- Neem de verschillende figuren uit de kerststal.
- Neem ook de kaartjes met de uitleg over de beeldjes uit de kerststal.
- Lees de verschillende kaartjes en probeer ze bij de passende figuren te leggen.
- Bekijk daarna het filmfragment 'Wat betekent Kerst voor mij?' Hierin wordt het kerstverhaal naverteld door middel van de kerststal.
- In het stukje voor de vertelling van dit verhaal, wordt aan enkele jongeren gevraagd wat Kerst voor hen betekent. Bekijk dit stukje ook.
- Wat betekent Kerst voor jou? Vertel dit aan de rest van je groepje.
  - ⇒ Wat is voor jou de betekenis van Kerstmis? Hoe ervaar je dit feest?  
Waarom denk je tijdens het feest? Wat vind je belangrijk? Hoe probeer jij in deze periode, net zoals Jezus, een lichtje te zijn voor anderen?

<p>Jozef is de vader van Jezus. Hij was een timmerman en was steeds trouw aan God en zijn vrouw. Een engel vertelde hem in een droom dat hij zijn kind 'Jezus' moest noemen, deze naam betekent 'God redt'. Het beeldje van Jozef wordt steeds samen met Maria naast de kribbe geplaatst in de kerststal.</p>	<p>Maria is de moeder van Jezus. Zij trok samen met Jozef naar Bethlehem toen ze hoogzwanger was. Toen ze uiteindelijk mochten overnachten in een stal, baarde Maria daar haar kind. Zij was als moeder zeer betrokken bij het leven van Jezus. Ze baarde hem, voedde hem op, was aanwezig bij zijn wonderen en maakte zijn dood en verrijzenis mee.</p>
<p>De os en ezel waren twee figuren die in de stal woonden waar Maria en Jozef verbleven. Zij brachten hen wat warmte in de nachtelijke kou. De ezel kan ook gezien worden als voorteken van de intocht van Jezus in Jeruzalem.</p>	<p>Jezus werd geboren in de stal. Maria wikkelde het in doeken en legde het in een kribbe met stro. De doeken staan symbool voor de zorg en bescherming die Maria aan haar zoon gaf.</p>
<p>Er zijn drie herders. Zij symboliseren de gelovige mensheid. Er waren herders van verschillende leeftijden, deze leeftijden symboliseren het feit dat zowel jong als oud kwam om het kind te begroeten.</p>	<p>De herders brachten hun schapen mee. Deze schapen staan symbool voor het feit dat Jezus ook gezien werd als een goede herder, die zorg draagt voor zijn schapen. Maar hij werd ook het 'Lam Gods' genoemd. Het leven van Jezus werd geofferd voor ons.</p>
<p>De engelen kondigden aan de herders de geboorte van Jezus aan. De engel Gabriël vertelde ook aan Maria dat ze een zoon zou krijgen.</p>	<p>De koningen brachten een bezoek aan het kind Jezus. Zij hadden de weg gevonden omdat ze een ster volgden. Ze brachten dure geschenken mee: goud, wierrook en mirre. Goud is een koninklijk geschenk. Wierrook werd gebruikt voor aanbidding. Mirre was een kostbare olie die gebruikt werd voor het balsemen. Deze geschenken staan voor Jezus' koninkrijkheid.</p>

Bron: TS. (2015). *Over de beeldjes van de kerstgroep*. Geraadpleegd op 14/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2014/op-weg-naar-betlehem/vertellen/over-de-beeldjes-van-kerstgroep.html>



## HOEK 2: PASEN

### Materiaal:

- Kijktafel + bijhorende materialen

### Wat moet je doen?

Je gaat in je groepje het verhaal van de Goede Week en Pasen navertellen aan de hand van een kijktafel. Doorneem de volgende stappen om je kijktafel op te bouwen en speel zo het verhaal van de Goede Week na.

#### 1. De kijktafel aan het begin van de Goede Week



Neem een dienblad en doe hierop een laag zand. Met de kleine witte steentjes maak je een weg op het zand. Deze weg stelt de weg voor die Jezus tijdens de Goede Week doorlopen heeft. Plaats ook de kaars op de paarse onderzetter. Dit is de kerkelijke kleur van inkeer en bezinning. Het is de kleur die hoort bij de veertigdagentijd.

#### 2. Palmzondag: Jezus treedt binnen in Jeruzalem



Op Palmzondag trok Jezus op zijn ezeltje Jeruzalem binnen. Hij kwam naar deze stad om het paasfeest te vieren. De mensen waren zeer blij met de komst van Jezus, ze geloofden dat hij de langverwachte Messias was. Daarom juichten ze hem toe als een koning: "Gezegend zoon van David, gezegend is hij die komt in de naam van de Heer. Hosanna!" Ze zwaaiden met palmtakken en leggen hun mantels op de weg. Leg daarom ook een palmtakje bij het begin van het pad.

#### 3. Witte Donderdag: Jezus wast de voeten van zijn leerlingen



Zet op de kijktafel een mooi schaalke en een klein handdoekje. Deze staan symbool voor de voetwassing die Jezus op Witte Donderdag bij zijn leerlingen deed. Op deze dag vond ook het laatste avondmaal plaats, waarbij Jezus het brood en de wijn verdeelde onder zijn leerlingen. Op deze avond werd hij ook verraden door één van zijn leerlingen, Judas.

#### 4. Goede vrijdag: Jezus sterft aan het kruis



Op Goede Vrijdag wordt Jezus gevangen genomen. Hij moet zijn eigen kruis dragen door de stad en gaat op weg naar de plaats waar hij gekruisigd zal worden. Wanneer Jezus aan het kruis is geslagen, willen de soldaten zijn kleren verdelen. Zijn kostbaar kleed was heel bijzonder en mocht niet zomaar in stukken gesneden worden. De soldaten dobbelden erom. Plaats daarom op de kijktafel het kruis en de dobbelstenen.

5. Stille Zaterdag: Jezus werd in het graf gelegd



Op Stille Zaterdag ligt het lichaam van Jezus in het graf. Maak daarom met enkele stenen een gesloten graf waarin Jezus rustte. Op deze dag was het heel stil. De leerlingen waren weg. Het graf was verlaten.

6. Pasen: Nieuw leven!



Op Pasen herdenkt men de herrijzenis van Jezus uit het graf. 's Ochtends gingen de vrouwen naar het graf om Jezus lichaam te verzorgen, maar zagen ze dat de steen weggerold was en het graf leeg was. Verplaats daarom ook de steen van het graf. Zet er een kaarsje voor op de gele onderzetter, als teken van nieuw leven. Maak van de graftuin een echte Paastuin door er bloemetjes, gekleurde bolletjes, konijntjes, eitjes, ... in te plaatsen als teken van nieuw leven!

Bron: EK. (2015). *Kijktafels: de weg van Jezus, van Palmzondag naar Pasen*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via <http://www.geloventhuis.be/2013/door-de-woestijn/kijktafels/de-weg-van-jezus-van-palmzondag-naar-pasen.html>

## HOEK 3: HEMELVAART

### Materiaal:

- Kinderbijbel 'Het grote avontuur van God en de mens' – Kolet Janssen (p. 246-247)
- Werkblad 'Jezus gaat naar de hemel'
- Kleurpotloden

### Wat moet je doen?

- Neem de kinderbijbel op p. 246-247 en lees het verhaal luidop in jullie groepje. Wissel af met voorlezen.
- Neem elk een werkblad. Teken boven Jezus een grote wolk. Schrijf in deze wolk wanneer jij ooit al eens iets of iemand moest loslaten, net zoals de leerlingen Jezus moesten loslaten.
- De volgende vraagjes kunnen je helpen om iets in de wolk te schrijven:
  - o *Heb jij ooit al iemand moeten loslaten zoals de leerlingen Jezus moesten laten gaan?*
  - o *Ben jij bijvoorbeeld al eens een vriend verloren door een onopgeloste ruzie? Heb je al eens afscheid moeten nemen van iemand die verhuisde? Ben je al iemand dierbaar verloren? Ben je eens een voorwerp verloren dat heel kostbaar was voor je?*
  - o *Hoe voelde dit? Welk gevoel heb je hier nu over?*
  - o ...
- Wie dit wil, mag de tekst in zijn wolk voorlezen aan de rest van de groep. Je mag hier nog wat meer over vertellen, als je dit wil. Wie zijn wolk liever niet toont, hoeft dit niet te doen.



Bron: Auteur niet vermeld. (2014). *Jezus gaat naar de hemel*. Geraadpleegd op 13/05/2015 via [http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24\\_49\\_53\\_1.pdf](http://www.bijbelverwerking.nl/werkbladen/lukas24_49_53_1.pdf)

## HOEK 4: PINKSTEREN

### Materiaal:

- Kinderbijbel 'Het grote avontuur van God en de mens' – Kolet Janssen (p. 249-250)
- Computer
- Filmfragment Schooltv – Pinksteren  
([http://www.schooltv.nl/no\\_cache/video/crid/20070901\\_pinksteren01/](http://www.schooltv.nl/no_cache/video/crid/20070901_pinksteren01/))
- Website Nabbi – Informatie Pinksteren  
(<http://www.nabbi.be/nabbidocs/content.php?ID=287>)
- Groot A3-blad

### Wat moet je doen?

- Neem de kinderbijbel op p. 249-250 en lees het verhaal luidop in jullie groepje. Wissel af met voorlezen.
- Ga daarna naar de computer en voer de volgende opdrachten uit:
  - o Filmpje rond 'Pinksteren' op SchoolTv.nl bekijken.
  - o Tekst rond 'Pinksteren' op Nabbi.be lezen.
- Je weet nu al wat meer over Pinksteren. Neem met je groepje een groot A3-blad en maak een woordwolk over Pinksteren.
- Volgende vraagjes kunnen je helpen om je woordwolk aan te vullen:
  - o Wat was voor jou het belangrijkste fragment uit het verhaal?
  - o Op welke dag viert men Pinksteren?
  - o Wat herdenkt men tijdens die feestdag?
  - o Wat bedoelt men met 'vurige tongen'?
  - o Welke festiviteiten vinden er plaats? Denk aan de voorbeelden uit het filmpje.
  - o Hoe ervaar jij dit feest?
  - o Waaraan denk je nog allemaal bij het woord 'Pinksteren'?
  - o ...
- Hang je woordwolk op het prikbord bij de andere wolken van de groepen die voor jou in deze hoek kwamen. Lees hun wolken ook eens. Welke dingen zijn hetzelfde? Staan er verschillende zaken in de wolken?

## HOEK 5: ALLERHEILIGEN EN ALLERZIELEN

### Materiaal:

- Gebed 'Verdriet'
- Troost-stenen
- Kleine witte briefjes
- Gezellige, rustige hoek met kussentjes (afgezonderd van de andere hoeken in dit hoekenwerk)
- Rustige muziek om in de hoek af te spelen

### Wat moet je doen?

- In deze hoek werkt iedereen alleen. Je werkt in stilte en stoort elkaar niet. Dit is een rustige hoek waar je even tijd voor jezelf krijgt.
- Lees het gebed 'verdriet' in stilte. Denk ongeveer 1 minuutje na over het gebed.
- Neem een klein wit briefje. Op dit briefje komt iets dat te maken heeft met het gebed dat je zonet las. Wat je precies op het briefje noteert of tekent, kies je zelf. Hieronder vind je enkele ideeën:
  - o Maak een tekening rond 'verdrietig zijn'.
  - o Schrijf op het briefje hoe je iemand die verdriet heeft, kan troosten.
  - o Wanneer ben jij al eens verdrietig geweest? Schrijf of teken dit op je briefje.
  - o Schrijf zelf een nieuw gebed rond verdriet, Allerheiligen, Allerzielen, troost, ...
  - o Hoe kan je ervoor zorgen dat mensen die overleden zijn, een beetje verder leven in je hart? Schrijf dit op of maak een tekening.
  - o ...
- Wanneer je klaar bent met het maken van jouw kaartje, vouw je dit in twee en geef je het een plekje onder één van de troost-stenen.
- Belangrijk: De zaken die je in deze hoek doet, zijn persoonlijk. Het is dus niet de bedoeling om briefjes van anderen te lezen of je briefje aan anderen te tonen.





### Verdriet

Jezus,  
ik heb verdriet.  
Iemand van wie ik heel veel hou,  
is er niet meer.  
Dood.  
Ik schrei veel.  
Nooit zal ik hem nog zien.  
Wat moet ik doen, Jezus?  
Ik zou graag hebben dat wie dood is,  
een beetje verder kan leven in mijn hart.  
Ik vraag het je, Jezus.

Bron: Viorst, J. (2007). *Dat is heel wat voor een kat*. (twaalfde druk). Haarlem: Gottmer Uitgeverij.  
Bron: Desodt, S. (2015). *Verdriet*. Geraadpleegd op 10/05/2015 via <http://www.nabbi.be/junior-gebedjes/content.php?ID=1618>

**Kopieerblad 8: Feest-bewijs**

<b>FEEST-BEWIJS:</b>	
	
Naam van het feest:	
Wanneer?	
Wat herdenkt men?	
Typische gebruiken? (eten, kledij, gebeden, gewoontes, ...)	
Extra informatie?	
Leuk filmpje?	
Sprekende afbeelding?	

Nuttige links die je kunnen helpen:

- <http://gaa.bijbel.net/?b=10>
- <http://www.nabbi.be/>
- <http://www.wikikids.nl/>
- <http://wereldgodsdiensten.samsam.net/wereldgodsdiensten/>

Volgende boeken uit de feestkoffer kunnen je ook informatie geven:

- God Adonai Allah – Katie Mrowiec
- Wereldreligies – F. Terhart
- De Levende Koran

Hier vind je vast een zeker een leuk filmfragment:

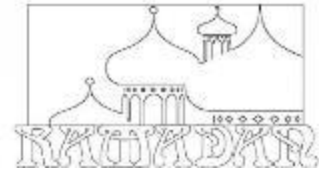
- <http://www.schooltv.nl/>
- <http://www.ketnet.be/kijken/karrewiet>
- <https://www.youtube.com/>





**Kopieerblad 9: Luisterfiche**

**Ramadan**



- Wanneer vindt dit feest plaats?

.....

- Wat herdenkt men?

.....

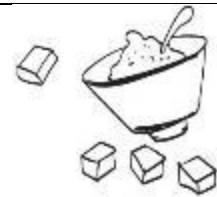
- Schrijf iets op dat typisch is aan dit feest.

.....

- Zou je dit feest graag eens meemaken? Wat vind je er leuk aan? Wat vind je misschien eigenaardig?

.....

**Suikerfeest**



- Wanneer vindt dit feest plaats?

.....

- Wat herdenkt men?

.....

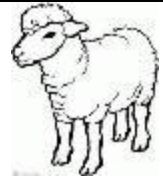
- Schrijf iets op dat typisch is aan dit feest.

.....

- Zou je dit feest graag eens meemaken? Wat vind je er leuk aan? Wat vind je misschien eigenaardig?

.....

**Offerfeest**



- Wanneer vindt dit feest plaats?

.....

- Wat herdenkt men?

.....

- Schrijf iets op dat typisch is aan dit feest.

.....

- Zou je dit feest graag eens meemaken? Wat vind je er leuk aan? Wat vind je misschien eigenaardig?

.....

**Id-UI-Maulid**



- Wanneer vindt dit feest plaats?

.....

- Wat herdenkt men?

.....

- Schrijf iets op dat typisch is aan dit feest.

.....

- Zou je dit feest graag eens meemaken? Wat vind je er leuk aan? Wat vind je misschien eigenaardig?

.....

**Kopieerblad 10: Uitnodiging 'Zin in een feestje?'**

# ZIN IN EEN FEEST JE?

Dag vrienden van het 5<sup>e</sup> / 6<sup>e</sup> leerjaar

Ik heb vernomen dat jullie de laatste weken heel wat bijgeleerd hebben over de verschillende joodse, christelijke en islamitische feesten. Jullie zijn intussen al echte feest-experts geworden!

Wij dachten dat jullie het misschien wel leuk zouden vinden om een echt joods-christelijk-islamitisch feestje te bouwen met de klas!

Jullie maakten de afgelopen dagen misschien wel kennis met verschillende feesten uit elke religie apart, maar het is nog zo leuk om met al deze godsdiensten SAMEN feest te kunnen vieren!

Daarom wilden wij jullie graag uitnodigen voor ons grote feest:





- Waar? In de klas.
- Wanneer? Op het einde van dit lesuur.
- Voorwaarde? Jullie moeten eerst jullie kennis van de verschillende feesten kunnen tonen.
- Dresscode? Jullie mooiste glimlach en respect voor iedere godsdienst.




Vele feest-groetjes,  
Jacob, Lucas en Fariha

**Kopieerblad 11: Kaartjes namen feesten**













<p><b>Pesach</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Sjavoet</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>
<p><b>Soekot</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Kerstmis</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>
<p><b>Pasen</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Hemelvaart</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>
<p><b>Pinksteren</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Allerheiligen/Allerzielen</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>
<p><b>Ramadan</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Suikerfeest</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>
<p><b>Offerfeest</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>	<p><b>Id-UI-Maulid</b></p> <p>Valt dit jaar op: .....</p>

**Kopieerblad 12: Kaartjes kwartetspel**

<p><u>Joodse feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Pesach</b></li> <li>- Sjavoet</li> <li>- Soekot</li> <li>- Chanoeka</li> </ul> 	<p><u>Joodse feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Pesach</li> <li>- <b>Sjavoet</b></li> <li>- Soekot</li> <li>- Chanoeka</li> </ul> 
<p><u>Joodse feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Pesach</li> <li>- Sjavoet</li> <li>- <b>Soekot</b></li> <li>- Chanoeka</li> </ul> 	<p><u>Joodse feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Pesach</li> <li>- Sjavoet</li> <li>- Soekot</li> <li>- <b>Chanoeka</b></li> </ul> 

<p><u>Christelijke feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Kerstmis</b></li> <li>- Pasen</li> <li>- Hemelvaart</li> <li>- Allerheiligen</li> </ul> 	<p><u>Christelijke feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Kerstmis</li> <li>- <b>Pasen</b></li> <li>- Hemelvaart</li> <li>- Allerheiligen</li> </ul> 
<p><u>Christelijke feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Kerstmis</li> <li>- Pasen</li> <li>- <b>Hemelvaart</b></li> <li>- Allerheiligen</li> </ul> 	<p><u>Christelijke feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Kerstmis</li> <li>- Pasen</li> <li>- Hemelvaart</li> <li>- <b>Allerheiligen</b></li> </ul> 

<p><u>Islamitische feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Ramadan</b></li> <li>- Suikerfeest</li> <li>- Offerfeest</li> <li>- Id-UI-Maulid</li> </ul> 	<p><u>Islamitische feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ramadan</li> <li>- <b>Suikerfeest</b></li> <li>- Offerfeest</li> <li>- Id-UI-Maulid</li> </ul> 
<p><u>Islamitische feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ramadan</li> <li>- Suikerfeest</li> <li>- <b>Offerfeest</b></li> <li>- Id-UI-Maulid</li> </ul> 	<p><u>Islamitische feesten</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ramadan</li> <li>- Suikerfeest</li> <li>- Offerfeest</li> <li>- <b>Id-UI-Maulid</b></li> </ul> 

<p><u>Interreligieus feest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Respect</b></li> <li>- Verbondenheid</li> <li>- Samen plezier maken</li> <li>- Eigenheid</li> </ul>   	<p><u>Interreligieus feest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Respect</li> <li>- <b>Verbondenheid</b></li> <li>- Samen plezier maken</li> <li>- Eigenheid</li> </ul>   
<p><u>Interreligieus feest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Respect</li> <li>- Verbondenheid</li> <li>- <b>Samen plezier maken</b></li> <li>- Eigenheid</li> </ul>   	<p><u>Interreligieus feest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Respect</li> <li>- Verbondenheid</li> <li>- Samen plezier maken</li> <li>- <b>Eigenheid</b></li> </ul>   

### **Kopieerblad 13: Recepten**

#### **Recept: Kaasblintsjes (Sjavoet)**

Het is een ritueel tijdens het vieren van Sjavoet kaasblintsjes te eten. Kaasblintsjes zijn kleine 'pannenkoekjes' die van binnen gevuld zijn met kwark.



##### Benodigdheden (4 pers.):

Voor het deeg:

- 125 g gezeefd meel
- Zout
- 2 eieren, goed geklopt
- ½ dl melk
- 1 eetlepel gesmolten boter

Voor de vulling:

- 250 g kwark
- 2 eidooiers
- evt. kaneel
- 1 eetlepel suiker
- zout



##### Bereiding:

Meng het zout door het meel. Roer de eieren met de melk en de boter en voeg dit bij het meel onder voortdurend roeren. Doe 3 à 4 eetlepels van het beslag in een koekenpan. Zorg dat het beslag de hele koekenpan bedekt. Bak slechts één zijde van het pannenkoekje totdat er kleine blaasjes opkomen. Leg al de pannenkoekjes op elkaar.

Voor de vulling: roer de kwark door een zeef, voeg alle ingrediënten toe en roer heel goed. Leg een eetlepel van dit mengsel in het midden op de gebakken kant van elk pannenkoekje en vouw ze dicht. Bak opnieuw in de koekenpan tot alle zijden bruin zijn. Opdienen met even opgeklopte ongezoete room.

Bron: Wereld Feesten Almanak. (2015). *Sjavoeot (Wekenfeest)*. Geraadpleegd op 15/04/2015 via [http://www.beleven.org/feest/sjavoeot\\_wekenfeest](http://www.beleven.org/feest/sjavoeot_wekenfeest)

## Recept: Paasbrood (Pasen)

### Benodigdheden (4 pers.):

Voor het brood:

- 300 gr rozijnen
- 3 eetlepels rum
- 500 gr bloem
- 30 gr gist
- 1/4 liter melk, lauwwarm
- 100 gr boter
- 50 gr suiker
- 1 ei
- 1 snuffje zout
- Geraspte schil van 1 citroen
- 100 gr gemalen amandelen
- 100 gr geconfijte citroen (stukjes)



Voor de decoratie:

- 50 gr boter
- 50 gr suiker

### Bereiding:

1. In een klein kommetje de rozijnen en rum mengen en 20 minuten laten wellen.
2. Meel in een kom doen en maak er een kuiltje in. Doe hier de gist in en mix dit een beetje met de lauwwarme melk en wat van het meel. Afgedekt op een warme plek 15 minuten laten staan.
3. Gesmolten boter met de suiker, ei, zout, citroenrasp, gemalen noten, gekonfijte citroenstukjes en de rum met rozijnen door het deeg doen. Kneed het geheel tot een samenhangend deeg.
4. Het deeg op een warme plek afgedekt laten rijzen, tot het in volume verdubbeld is. Goed kneden, er een brood van vormen en op een bakblik bedekt met bakpapier leggen.
5. Nog eens 15 minuten laten rijzen. Dan het brood kruislings insnijden.
6. Oven voorverwarmen op 220 graden C. Het brood 40-60 minuten bakken.
7. Het nog warme paasbrood bestrijken met boter en met suiker bestrooien.

Bron: Allrecipes. (2015). *Paasbrood*. Geraadpleegd op 15/04/2015 via <http://allrecipes.nl/recept/4456/paasbrood.aspx>



## Recept: Harira (Ramadan)



Deze soep wordt in Marokko traditioneel 's avonds gegeten tijdens de Ramadan.

### Benodigdheden (6 pers.):

- 450 gr lamsvlees
- 1 theelepel kurkuma
- 1 1/2 theelepel gemalen zwarte peper
- 1 theelepel kaneelpoeder
- 1/4 theelepel gemberpoeder
- 1/4 theelepel cayennepeper
- 2 eetlepels margarine
- 90 gr selderie (in stukjes)
- 1 ui, gehakt
- 1 rode ui, gehakt
- 25 gr gehakte verse koriander
- 1 blikje tomatenblokjes
- 1660 ml water
- 145 gr groene linzen
- 1 blikje kikkererwten
- 110 gr vermicelli
- 2 eieren, losgeklopt
- 1 citroen, uitgeperst



### Bereiding:

1. Doe het lamsvlees, kurkuma, zwarte peper, kaneel, gember, cayenne, boter, selderie, ui en koriander in een grote soeppan op een laag vuur. Roer 5 minuten regelmatig door. Doe de tomaten (hou het sap achter) in de pan en laat 15 minuten sudderen.
2. Schenk het tomatensap en het water in de pan en voeg ook de linzen toe. breng het aan de kook, en zet het vuur dan iets lager. Laat de soep afgedekt 2 uur sudderen.
3. Zet 10 minuten voor het einde het vuur middelhoog, doe de kikkererwten en de vermicelli in de soep en laat nog 10 minuten koken (tot de vermicelli al dente is). Roer het citroensap en de eieren erdoor en laat de eieren nog 1 minuut koken.

Bron: Allrecipes. (2015). *Harira*. Geraadpleegd op 15/04/2015 via <http://allrecipes.nl/recept/4450/harira--marokkaanse-soep-.aspx>

### **Kopieerblad 14: Gebeden**

#### **Joods lied (Soekot)**

Vier muurtjes en een dak van riet...  
Meer is het niet - meer is het niet.  
Ons huisje is zo gauw gebouwd;  
Wat riet, wat spijkers en wat hout.  
En dat getimmerd aan elkaar  
En kijk: dan is de Soeko klaar!

Vier muurtjes en een dak van riet...  
Meer is het niet - meer is het niet.  
Maar voordat Soekous wordt gevierd  
Moet eerst ons huisje mooi versierd.  
Wat takjes hier, wat bloemen daar  
En kijk: dan is de Soeko klaar!

Vier muurtjes en een dak van riet...  
Meer is het niet - meer is het niet.  
Maar och, het is zo gauw gedaan,  
Want als wij uit ons huisje gaan,  
Dan moet het gauw weer uit elkaar,  
En gaat het weg: tot 't volgend jaar!

Bron: Asscher-Pinkhof, C. (1918). *Joodse kinderliedjes*. Geraadpleegd op 15/05/2015 via [http://www.kerkliedwiki.nl/index.php/Themapagina\\_Loofhuttenfeest](http://www.kerkliedwiki.nl/index.php/Themapagina_Loofhuttenfeest)

#### **Christelijk gebed**

Wij bidden tot God:  
Als ik iets graag wil,  
Als ik bang ben,  
Als we gelukkig zijn,  
's nachts als ik niet slapen kan,  
Als ik ziek ben,  
Als ik vreselijke dingen hoor in nieuwsberichten  
Als Michèles nichtje gestorven is.  
Zo bidden we:  
Ik zeg het Onze Vader,  
Ik zeg het liefdesgebod hardop,  
Bij de mis,  
Tijdens een wandeling,  
Op school,  
Bij het spelen,  
Als ik mijn moeder help of een vriend in de problemen zit.

Bron: Toscani, O. (2000). *Bidden door jongeren uit de hele wereld*. Tielt: Uitgeverij Lannoo.

## Islamitisch gebed

### Betekenis:

- Allah is de grootste (4x)
- Ik getuig dat er geen god is dan Allah (2x)
- Ik getuig dat Mohammed Allahs boodschapper is (2x)
- Haast u naar het gebed (2x)
- Haast u naar het welslagen (2x)
- Allah is de grootste (2x)
- Er is geen god dan Allah



Bron: Hitchinson, F. (2004). *Het islamitisch gebed*. Geraadpleegd op 15/05/2015 via <http://www.vsko.be/het-islamitische-gebed>

**Kopieerblad 15: Sjabloon wenskaart**

